

แม่บ้าน แม่บุญ เนี่ย เพราเมื่อเมื่อเงินทุนค้าก็ยอมต้องการของมาก การตีรถปิกอัพไปค้างเป็นตัวแทนให้เกิดเปลี่ยนแปลงทางการค้า และเงินทุนหมู่บ้านมีอัตราดอกเบี้ยต่ำ พ่อค้าชาวสวนจึงชอบและลดต้นทุนดอกเบี้ยการค้า บางรายอยากเปลี่ยนรถบรรทุกปิกอัพใหม่ คาดว่าจะซื้อในเร็วๆ นี้ หากผลไม้ออกมาก นี่คือความหวังที่เศรษฐกิจ (เงินตรา) จะเติบโตต่อไป

มุมมองของคนในชุมชนต่อ กองทุนหมู่บ้าน

ผู้นำหอครายคนในชุมชนมองว่า กองทุนหมู่บ้าน มีจุดเด่นที่ เป็นเงินที่รัฐมอบให้ชุมชนดำเนินการตัดสินใจบริหารจัดการ กันเอง อำนาจที่จะให้ใครได้กู้เท่าไร พิจารณา กันที่หมู่บ้าน ด้วยระบบอนเสียงส่วนใหญ่ ที่จะตกลงมีมติร่วมกัน ข้อด้อยตรงที่ จำนวนเงินอาจจะน้อยไปสำหรับกิจกรรมสร้างงานสร้างอาชีพใหม่ เช่น ทำสวนมะปราง หรือการค้าส่งผลไม้ที่รถบรรทุก 4 ล้อเล็ก บรรทุกผลไม้ 1-2 ตัน ถ้ามะปราง กิโลกรัมละ 50 บาท เที่ยวหนึ่งต้องใช้เงินทุน 50000 บาท และการขายต้องมีต้นทุนค่าขนส่งและค่าจัดการค่าตลาด วงเงินจึงอาจไม่เหมาะสมกับกิจกรรมบางกิจกรรมที่มีต้นทุนสูง การส่งให้เป็นก้อนครั้งเดียวอาจเป็นปัญหาสำหรับบางคนซึ่งผลผลิตเก็บเกี่ยวไม่ทัน หรือยังไม่ออกผล ต้องหาวิธีการอื่นให้ได้เงินมาใช้คืนกองทุนหมู่บ้านและไม่กล้าเปิดเผย ที่ตำบลคลองกระหงมีกองทุนคอมทรัพย์ของวัดซึ่งคนที่เป็นสมาชิกคอมทรัพย์อยู่สามารถกู้ไปใช้หนี้กองทุนหมู่บ้านได้นี่เป็นทางออกที่ผู้นำชุมชนได้วางแผนช่วยไว้ล่วงหน้า ทำให้เกิดการรวมพลังเงินทุนในแนววนรอบห่วง Kongthun ทุนต่างๆ ในชุมชน ส่วนคนจนมากจริงๆ มากไม่เข้าร่วมกิจกรรมกองทุนหมู่บ้าน เพราะว่าศักยภาพการสร้างรายได้ของตัวเองที่ไม่อาจหาเงินมาใช้คืนได้หรืออาจจะหาคนค้ำประกันได้ยากแต่สำหรับบางรายอาจอ้างเหตุผลว่าไม่ต้องการเป็นหนี้อยากค่อยๆ ทำกินไปตามเดิม

กองทุนหมู่บ้านผลบันความหลากหลาย

ผลของกองทุนหมู่บ้าน อาจปราช្ញາผลเป็นเนื้อเดียวกันโดยดู ของการผลิตการบริโภค หรือการสร้างจ้างแรงงาน รวมทั้งมีผลกระจายหลากราย (heterogeneous) ไปในด้านการผลิตการปลูกพืชในสวนบอราณในโลกแรงงานสมัยใหม่ ที่คนรับจ้างสามารถแลกเปลี่ยนเชิงอำนาจกับเจ้าของสวนได้มากขึ้น ด้วยการร่วมกันกำหนดผลตอบแทน เจ้าของสวนบอราณจะได้ส่วนมาก คนรับจ้างเก็บผลไม้จะได้ออกสวนหนึ่งตามปริมาณการเก็บผลไม้และขายได้ และคนเก็บผลไม้บันตันสามารถเลือกเก็บหรืออยู่ติดกับตัวเองได้ตามความชำนาญ อาจเก็บไปส่วนหนึ่งหรือแหนหนึ่งแล้ว วันต่อๆ ไปจึงย้อนกลับมาเก็บผลไม้ให้อีก โดยสลับไปเก็บให้สวนอื่นที่ผลไม้มีดกกว่าได้ก่อน เพราะจะได้ส่วนแบ่งมากขึ้น โดยที่ผลไม้สวนเดิมที่ตกลงไว้แล้วเบาบางลงเก็บได้ช้าได้น้อย จะย้อนกลับมาเก็บให้ในวันถัดๆ ไป

การบริโภค กองทุนหมู่บ้านได้ส่งผลแบบหลากหลาย ทั้งการบริโภคสินค้าและบริการ ได้ปรับทิศทางไปสู่การบริโภคสิ่งสำเร็จรูปและบริการด้วยจังหวะเวลาที่รวดเร็วขึ้น ในช่วงผลไม้เก็บเกี่ยวคนญี่ปุ่นทำข้าวแกง หรือผัดกับข้าวขาวขายจะขายได้ดีมาก เจ้าของสวนกับคนเก็บผลไม้ไม่มีเวลาเข้าครัวเตรียมอาหารเอง เพราะต้องแข่งกับเวลาเก็บผลไม้ลงมาก่อนจะสุกทิ้งคาด้าน กองทุนหมู่บ้านทำให้กิจกรรมสวนเป็นรายคึกคักอีกรังหนึ่ง ผลของกองทุนหมู่บ้านต่อทุนทางกายภาพทุนวัฒนธรรมและทุนทางสังคม จึงมีแนวโน้มจะไปด้วยกันได้ กล่าวคือ ทุนทางกายภาพจำพวกสวนใบ草原 ดิน น้ำ พืชชนิดต่าง ๆ เมื่อมีทุนเงินตราจากกองทุนหมู่บ้านคนจะพยายามใช้ความรู้ที่มีอยู่เดิมและความรู้ใหม่ พยายามสร้างผลผลิตใหม่หรือถือโอกาสปรับปรุงสวนจากการภาวะน้ำท่วม ด้วยการลงมือปลูกพันธุ์พืชใหม่ ๆ ในกรณีมาว่าใช้เงินไปทำอะไรบ้าง คนจะตอบว่าปรับปรุงสวนซื้อพันธุ์พืชใหม่ ๆ มาปลูก ทุนทางวัฒนธรรมแม้คนจะมีความเปลี่ยนแปลงน้อยมาก ในทัศนะการมองโลก รวมทั้งคงรากเหง้าวัฒนธรรมเก่าแก่ไว้ได้ การเปลี่ยนแปลงที่พบเห็น อาจเป็นการเปลี่ยนแปลงเทียม ลางตา ในประเด็นวัฒนธรรมกองทุนหมู่บ้านได้ช่วยให้คนอนุรักษ์วัฒนธรรมได้ อาทิ การมีความเชื่ออاثรต่อ กัน แบ่งปัน ช่วยเหลือ บางครั้งคนรุ่นพ่อ แม่ ไม่ต้องการเงินใช้ทำทุนโดยตรง แต่อาสาญี่ปุ่นให้แก่ลูกๆ ไปทำทุนอีกต่อหนึ่ง จะเป็นเรื่องภายในครัวเรือนที่ร่วมกันทำสวนใบ草原 หรือสามีภริยาช่วยกันค้าขายทำมาหากิน ทุนทางสังคมเดิมชาวสวนได้มีระบบของความสัมพันธ์ เกาะเกี่ยวกันภายในหมู่บ้านด้วยพลังการผลิตใช้แรงคน แรงสัตว์ ความเจริญเข้ามานมีแนวโน้มพึ่งเทคโนโลยีมากขึ้น การมีประวัติศาสตร์ร่วมกันตั้งแต่การร่วมกันทำมาหากิน พลิกผืนดิน สร้างสวน ร่วมกันต่อสู้ภัยธรรมชาติน้ำท่วม น้ำแล้ง จนสามารถมีโครงการ “คลองลดอย” คือ สูบน้ำด้วยพลังไฟฟ้าจากแหล่งน้ำในแม่น้ำยม ส่งไปตามสวนใบ草原ในฤดูแล้ง แล้วตั้งคณะกรรมการดำเนินการบริหารจัดการกันตั้งแต่การสำรวจ วางแผนท่อน้ำไปตามสวน 2 เส้นทาง การเฉลี่ยวลาดเปิดปิดน้ำ การจัดการทรัพยากรน้ำ โดยที่คนไม่แห้งน้ำกันระหว่างสวนต่าง ๆ และดำเนินการมาได้นานแล้วนั้น แสดงให้เห็นทุนทางสังคมที่คนญี่ปุ่นสร้างความรู้ในการจัดการทรัพยากรน้ำ อย่างเหมาะสมกับการผลิตแบบสวนใบ草原 ซึ่งการวางท่อแก๊สการวางท่อน้ำทิ้ง ในสังคมอื่นมักจะมีการต่อสู้ ตกลงกันไม่ได้ในเชิงผลกระทบสิ่งแวดล้อม กองทุนหมู่บ้านแมลงในสวนใบ草原หรือสวนผลิตพืชอื่น ๆ ด้วยสิ่งแวดล้อม (milieu) เมื่อกันก็สามารถตีความและอธิบายในทางตรงข้ามกันได้ ไม่มีความจริงที่จะต้องเสาะแสวงหาหรือเข้าไปวัดว่าเงินกองทุนหมู่บ้านทำให้คนดีขึ้นอย่างไร แต่เมย์ให้เห็นว่า คนในหมู่บ้านอยู่ร่วม หรือเรียนรู้กับกองทุนหมู่บ้านอย่างไร มีการสร้างชุดความรู้ต่างๆ ที่จะบริหารกองทุนการใช้เงินกองทุนเป็นไปอย่างไรมากกว่า และโดยเจตจำนงของคนที่มีต่อเงินกองทุนหมู่บ้านแล้ว คนเห็นว่ามีแนวโน้มเป็นประโยชน์แต่ในระยะเวลาสั้นๆ 1-2 ปี อาจยังไม่ปรากฏผลชัดเจน เพราะเป็นปีที่ประสบอุทกภัย และสภาวะอากาศหนาวเย็น ยาวนานกว่าทุกปี ผลกระทบของอากาศทำให้มะปรางออกซ้อซักกว่าทุกปี สำหรับฤดูกาลการเก็บเกี่ยวไม่ผลปี 2545/2546 ตัวเงิน

ทุนได้เข้าไปจุนเจือการผลิตด้านปุ๋ย ยา อุปกรณ์การผลิต สวนโปรดภรณ์ได้ระดับหนึ่ง อันเป็นเจตจำนงที่คนใช้เงินกองทุนหมู่บ้านเพื่อการเริ่มต้นการผลิตในวิถีการผลิตแบบสวนโปรดภรณ์ การขยายเครือข่ายการค้าผลไม้อันเนื่องจากการมีทุนซื้อผลไม้ ใบทองไปค้าตามตลาดต่างท้องถิ่นได้มากขึ้น รวมทั้งมีโอกาสสร้างความสัมพันธ์เชิงอnameกับพ่อค้า แม่ค้า ปุ๋ย ยา ยอร์โนน อันเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ในปัจจัยการผลิตแบบสวนโปรดภรณ์ ผลของกองทุนหมู่บ้านบนความหลากรสชาติของสรรพสิ่งไม่อาจวัดได้ว่าวิถีชีวิตคนจะดีหรือหลุดพ้นไปจากความยากจนได้ทันที แต่จะมีผลค่อย ๆ เป็นไปในทิศทางที่ค่อนข้างที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของชาวสวนโปรดภรณ์

บทที่ 6

สรุป

หมู่บ้านส่วนบุราณไทยเลื่องในลุ่มน้ำคลองกรุงเทพ ภาพจากปัจจุบันเป็นหมู่บ้านที่ถูก
ประเทศไทยและชาวต่างด้านความรู้สมัยใหม่ โดยภาคปฏิบัติการพัฒนาหมู่บ้านทั้งทางบริการโครงสร้าง
พื้นฐาน ถนนไฟฟ้า ประปา และสถาบันทางสังคมสมัยใหม่ เนพารอย่างยิ่งระบบตลาด ระบบ
ความรู้ทางศาสตร์ด้านเกษตรกรรม ความสัมพันธ์แบบแผนใหม่ของคนในหมู่บ้านผ่านตัวกลางที่
เป็น "ตลาด" และ "สถาบันทันสมัยทางสังคม" มากกว่า การเรียนรู้ของคนในยุคก่อนพัฒนาไปสู่
ความทันสมัย ที่คนพึงพาสัมพันธ์กันในแบบ "ญาติ" และ "ชุมชนส่วนบุราณไทยเลื่อง" เพราะคน
นิยามว่า "คลองกรุงเทพ" เป็นบ้าน แต่กระแตการพัฒนาได้เสริมความเจริญและลดทอนความรู้ในวิถี
ชีวิตชาวสวนบุราณลง พุดกลับกันว่าทุกคราวจะมีศาสตร์การพัฒนาได้ช่วยให้หมู่บ้านมีความ
เจริญความต่อเนื่องทางด้านความรู้สมัยใหม่เป็นเด่นพัฒนาการ พุ่งตรงไปเบื้องสูง ทางด้านความ
มั่งคั่งทางภาคทรัพย์ กระหั่นคนดุ้นซินกับความทันสมัยกับความรู้ และวิธีคิดที่ราก柢บ่ำว่าเป็นศาสนा
ใหม่ของคนยุคพัฒนา คนที่ร่วงไปสู่งานและเงิน มากกว่าคนที่ร่วงไปสู่ธรรมชาติและความสุข ความ
พอยู่พอกิน แบบจะพุดได้ว่ามุ่งสู่ความเจริญทางวัตถุ แต่ความโชคดีของชาวไทยเลื่องที่มีมรดก มี
ทุนชุมชนทางด้านกายภาพสิ่งแวดล้อม ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ช่วยเหลือการกัดเซาะ
และถอดรหัสความทันสมัย ให้ลดลงได้บ้าง บางสาขาวิชาการยังพอเมื่อที่ลองให้กับสวนบุราณและ
ความรู้ในวิถีชีวิตที่ไร้ปรึกษาไม้อาชีพทางความรู้เศรษฐกิจทันสมัย กระหั่นมีระบบกองทุนหมู่บ้าน
เข้าสู่ชุมชนที่รู้สึกว่าเป็นมอเตอร์ด้วยหนึ่งที่จะส่งพลังชุดเศรษฐกิจจากหมู่ให้มีชีวิตชีวาโดยแล่น
ในระบบตลาดตัวแทนแห่งแห่งที่การวางแผนมอเตอร์ลงไปในสวนบุราณ การเริ่มปล่อยเงินกู้ให้คนไปทำ
ทุน ผู้มีส่วนได้ผู้เกี่ยวข้องรับรู้ หวังเพื่อพำได้เพียงได จึงขึ้นอยู่กับชุดการสร้างความรู้ กองทุนหมู่บ้าน
เป็นโอกาสแห่งการเรียนรู้และตีความใหม่ ต่อระบบการทำอยู่ทำกิน ที่คนควรจะพึงพาตัวเอง ควร
จะพึงพาเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้องภายในชุมชนได้ แวนที่ชาวไทยเลื่องใช้มองกองทุนหมู่บ้าน ใช้ทำ
ความเข้าใจปракวภารณ์ และมองโลกได้แก่เรื่องความรู้ชาวสวนบุราณเป็นหลัก โดยพอยจะเผยแพร่
ภาพของกองทุนและความรู้ของยุคสมัย ดังนี้

ประการแรก ความรู้ ความจริง และความเชื่อชาวสวนบุราณไทยเลื่อง มีกระบวนการ
สร้าง การใช้ การถ่ายทอด และพอกพูน มาแต่กิจชีวิตชาวสวน ความรู้ มีความหลากหลาย และมี
เป้าหมาย เพื่อการดำรงอยู่ และเป็นมิตรกับธรรมชาติอย่างยิ่ง ชุดความรู้ว่าด้วยการทำสวน การ
ปลูกต้นไม้ไม่ใช้มีตอเรื่องช่วยไม่ตัวช้ำ ทางด้านการให้ร่มเงา การให้ความชุ่มชื้น เรื่องเล่าของชาวสวน

สิ่งที่คนใน ยุคสมัยพูด เข้าใจ รับรู้ในความหมายร่วมกันได้สร้างชุดความจริงขึ้นมา ถ้าคนขยันทำอยู่ท่ากิน ผู้ปกครองก็จะเห็นและให้รางวัลการทำงานจริงจะบันดาลความสุขให้แก่หมู่บ้าน ในด้านความเชื่อคนค่อนข้างเชื่อในอำนาจ ธรรมชาติ เชื่อ ดิน น้ำ ลม ไฟ ดินให้น้ำได้น้ำบ่อทราย ลมพองามาช่วยในการปลูกใบตองกล้วยตานี ไฟจากพระอาทิตย์ช่วยอบตากใบตองอ่อนให้แห้ง ช่วยถนนคงอาหารความเชื่อเกิดจากการได้สัมผัสกับอนุภาพของอำนาจ และเมื่อได้ใช้ธรรมชาติ คนจึงเห็นคุณค่า

ประการที่สอง ข้อเสนอเชิงทฤษฎี จากการศึกษา มรดกทางสังคมและวัฒนธรรม รวมทั้งธรรมชาติสิ่งแวดล้อมเป็นทุนซุ่มชน และชาวสวนโบราณไทยเลือกได้มีโอกาสสรับมรดกจากคนรุ่นก่อนในความรู้ด้านสวนโบราณ และทำอยู่ท่ากินแบบพ่ออยู่พอกินไม่ขูดគีดธรรมชาติ คนเป็นมิตรกับธรรมชาติ

การพัฒนาของรัฐในสมัยใหม่ คนคุ้นชินกับความเจริญ คิดหาและใช้บริการโครงสร้างพื้นฐาน ถนน ไฟฟ้า ประจำ มีความโน้มเอียงที่จะยึดวัตถุ และบริโภคในแบบบริโภคนิยม เห็นความสำคัญของเงินตราในฐานะตัวกลางการแลกเปลี่ยน

สิ่งหล่อเดี้ยงทุนทางสังคม วัฒนธรรม เป็นการสร้างโอกาส คนมีจิตร่วมกันทำงาน ทางด้านสวนตลอดถึงการรวมกลุ่มแม่บ้านในยุคสมัยใหม่ เปิดพื้นที่ให้คนได้กลับมาใช้ความเชื่ออาทการทำอยู่ท่ากินด้วยพลังของความรู้หลายชุด ชุดความรู้การแปรรูปผลไม้ มีการล้อเล่นกับสาขาวิชาการแวงศาสตร์ และมีแนวโน้มจะค่อย ๆ เกิดการกล้ายเป็นเศรษฐศาสตร์ชีชีต (dominated by economic) ด้วยกลไกตลาด กฎเกณฑ์ของรัฐ และการค้าแบบทันสมัย

มโนทัศน์ทุนทำอยู่ท่ากินของไทยเลือกกรูปขึ้นบนพื้นฐานของวิถีชีวิตชาวสวนโบราณ การอาศัยแรงงานในการผลิต และอาศัยธรรมชาติ ต่อมานายุคสมัยอาศัยเครื่องมือเทคโนโลยีสมัยใหม่ และชุดความรู้ทางศาสตร์ในการปรับปรุงสวนโบราณ การปักชำ การตอ กาเรซิมรา กน้อยเพื่อเร่งเวลา และปริมาณการผลิตสนองตลาดมากขึ้น

ประการที่สาม ความสามารถที่จะรับรู้ ปรากฏการณ์กองทุนหมู่บ้าน และความสัมพันธ์ของชาวสวนกับเงินทุนจากการทุนหมู่บ้าน คนรับรู้ว่าเป็นเงินทุนหมุนเวียน มีเป้าหมายเพื่อการทำอยู่ท่ากิน ชาวสวนที่กู้เงินใช้เงินในฐานะ "ทุน" และ "เครื่องบรรเทาความเดือดร้อน" คนที่ได้กู้มีแนวโน้มจะสร้างงานและเพิ่มมูลค่าของในสวนขึ้นมาได้ในฤดูกาลผลิตปีที่สองสำหรับพืชระยะสั้น และปีที่สามสำหรับพืชระยะยาว คนกู้ไปค้าขายย่อยหมุนเงินทุนได้หลายรอบ และหลายกิจกรรมกว่าชาวบ้านที่กู้ปรับปรุงสวน คนทำงานรับจ้างยังอยู่นอกเงินทุน คนไม่ได้กู้ คนไม่เป็นสมาชิก

เกินครึ่งยังมองภาพกองทุนหมู่บ้านไม่กระจ่างขัด ยังตั้งค้ำมัต่อเงินกองทุนหมู่บ้าน ท่าทีในการจัดการนำเงินไปลงทุนในครอบครัวทำงานเป็นหมู่คณะ ความรู้ในการทำงานเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชน ระบบการจัดการทุนเป็นระบบทันสมัยแต่ทำด้วยแบบแผนที่ง่ายและเหมาะสมกับชุมชน และกองทุนหมู่บ้านค่อย ๆ กลายเป็นองค์กรในหมู่บ้าน เป็นข่าวดีด้านเศรษฐกิจสำราญแก่คนเล็กคนน้อย

ความรู้การทำสวนใบรามดั้งเดิมต้นทุนต่ำ แต่ด้วยภาวะการตลาดเปลี่ยนไป คนบริโภคตามรสชาติของสมัยนิยม ความรู้การทำสวนจึงต้องปรับปรุงการผลิตตามใจตลาด ความสัมพันธ์ของชาวสวนกับทุนจึงเริ่มเกิดขึ้น และครั้งแรกๆ ใช้ทุนชุมชน ขอพันธุ์ไม้จากบ้านจากสวนและท้องถิ่นใกล้เคียงเพื่อพากัน ต่อมามาเพิ่มพากันทางความรู้ คนบุกเบิกทำสวนแบบทันสมัย ฝึกทักษะตอนทابกิ่ง เสริมราย ต้นไม้ถ่ายทอดวิชาต่อ ๆ กัน แต่ละกลุ่มเมือง จำกัด นุ่ย ยะลาแมลง สอร์มิน จาภายนอกผลิต ต้องใช้เงินทุนไปซื้อ ชาวสวนกับกองทุนหมู่บ้านจึงได้ประโยชน์จากการสัมพันธ์ที่ได้ทุนมาปรับปรุงสวน เมื่อคนขอพันธุ์ไม้จะมีการสำนักในบุญคุณต่อเจ้าของเดิมของต้นพันธุ์ เมื่อชาวสวนถูกจะตระหนักในหน้าที่จะต้องใช้คืนเงินทุน และเห็นชอบร่วมกันที่จะให้ดอกเบี้ยดอกผลกองทุนให้อยู่ระหว่างตัวเอง เพื่อให้มีโอกาสใช้ระยะเวลาตั้งต้น ตั้งท่าการผลิตดอกเบี้ยเดินต้นไม้เจริญ ชาวสวนพยายามอยู่กอด ดอกเบี้ยแห่งชาวสวนจะต้องแบบภาวะดอกเบี้ยนั้น

การค้าประกัน เป็นมาตรฐานทางสังคม ให้คนหันหน้ามาพิจารณาชุดสักจะที่ต้องมีภาคปฏิบัติการผ่าน "ใจ" สวนดั้งเดิมถูกค้ำประกันจากตัวเอง ถ้าขยันปลูก ในระยะยาวต้องได้ผลมากน้อย ตามลีลาความชำนาญ ความรู้ แต่เมื่อถูกเงินจึงต้องอาศัยคนอื่นค้ำประกัน ศักดิ์ศรีหน้าตา ถูกนำมาใช้ประโยชน์เป็นการถอนทุนที่ฝากไว้ในวัฒนธรรมชุมชนออกแบบให้ การค้าประกันให้กัน คือการเพิ่งพากันให้ร่วมงานแก่กันและกัน คนนอกหมู่บ้านมาซื้อผลไม้ยังไงใจ คนในกันเอง หมู่บ้านเดียวกันยิ่งมี "ความไว้วางใจ" และฝึกให้ลูกหลานเห็น "ความมีสักจะ" ของคนถูกเงินทำสวนในรุ่นพ่อแม่ ตรงนี้คือดอกผลที่คืนให้แก่วัฒนธรรม การค้าประกัน เป็นการถักทอข่ายใยแห่งความสัมพันธ์ที่เป็นรูปธรรมที่สุด การค้าประกันเป็นการฝึกสอนจากการคุณชั้นของกฎเกณฑ์ที่คิดว่า คนเป็นองค์ประธานกระทำการ เพราะการค้าประกันเป็นการเดินทางไปล่วงหน้าในอนาคตถึงวันที่จะต้องใช้คืนเงินกองทุนหมู่บ้าน เวลาเปลี่ยนและบริบทเปลี่ยน แต่จิตใจไปอยู่ตรงนั้นก่อน คิดว่าคน "ไม่โิงกัน" ฝึกให้คนเข้ามาร่วมและสถานที่ มากกว่าติดยึดอยู่ในกรอบประวัติศาสตร์แห่งประสบการณ์การพัฒนาที่ไม่เคยเชื่อว่าเงินตกถึงมือชาวบ้านชาวสวน มักไม่มีประโยชน์เท่าเงินทุนอยู่ในมือนายทุนใหญ่ ที่ผลิตสินค้าให้ครัวละมาก ๆ ซึ่งแรงงานได้มาก และนำภาชนะเข้ารั้วได้มาก

ประการที่สี่ การปรับตัว คนพยาบาลปรับความรู้ในวิถีชีวิตชาวสวนใบราณมาสู่ความรู้ในศาสตร์การผลิตพืชเพื่อการค้า ในสมัยใบราณถ้าจะໄรเป็นแฟด เป็นสาม เป็นสี่ที่คล้าย ๆ กัน จะถือเป็นเรื่องเหนือธรรมชาติ แปลกประหลาด แต่การเสริมรากต้นไม้ ต้นมะปรางเป็นสองราก สามราก คนเริ่มยอมรับได้ว่าต้นไม้ถ้าจะให้ลูกดก ต้องหาธาตุอาหารในดินให้ได้มาก การเพิ่มศักยภาพของต้นไม้ การเร่ง ภาระดสารเคมี แม้คนจะยังลังเลอยแต่ก็พยายามหาความรู้ ความรู้ชาวสวนไทยเลื่องมาถึงยุคทันสมัย จึงถูกปรับให้เข้ากันได้กับมาตรฐานใหม่ แต่พยายามตอบโต้ ความรู้สมัยใหม่ในบางชุดความรู้ ใช้ปุ๋ยเคมีแต่ก็ใช้มูลสัตว์ควบคู่กันไป และเหวี่ยงของความรู้ทันสมัยแม้จะมากแต่การต้านก็มาก ต้านโดยธรรมชาติที่ต้นไม้โดยล่วงหน้าไปแล้ว ต้านโดยคนที่ตั้งคำถาม ตั้งข้อสงสัยในความรู้ใหม่ การปรับตัวทางด้านความรู้ยังไม่พ้นพร้อมเดนความรู้สวนใบราณ แต่ต้องการผลิตบางคนเริ่มแสวงหาแนวทางสร้างอาชีพใหม่เพิ่มเติม อันเป็นการต้องหาความรู้ใหม่ด้วย จากเดยขายของที่ปากสวนได้ราคาต่ำมาก อาจต้องหารถปีกอพไปขายเองที่ต่างจังหวัด หรือกรุงเทพมหานคร อันเป็นการขยายบจากคนผลิตต้นทางการตลาด ลงไปทำการตลาดด้วย นับเป็นภาพทับซ้อนภาพใหม่

ภาพการปรับตัวของชุมชนต่อการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย ภายใต้ความรู้สวนใบราณ ได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน กับการรวมกลุ่มแปรรูปผลไม้ โดยสร้างกระบวนการเรียนรู้ต่อยอดมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิม อาทิ การทำขนมไทย การทำกระเช้ผสมผลไม้ ในการแปรรูปครั้งแรกในสมัยดั้งเดิม เป็นการแปรรูปเฉพาะครั้งคราว เมื่อได้ผลไม่มาก ๆ เมื่อได้ปลามาก ๆ แปรรูปแล้วเก็บไว้บริโภคของภายในครัวเรือน หรือกระเช้แปรรูปจากผลไม้ ผสมไปเพื่องานบุญ งานประจำปี ในหมู่ญาติเพื่อนบ้านในความเมืองบวช แต่งงาน ตาย บุญต่าง ๆ เป็นการแปรรูปเฉพาะครั้งคราว ต่อมามีเมื่อผลไม้มีมากและราคากดต่ำ ประกอบกับได้ลองทำเคยทำด้วยความรู้ชุดเก่าดั้งเดิม กลุ่มแปรรูปผลไม้ของแม่บ้านชาวสวน จึงเกิดขึ้นเพื่อหารายได้เพิ่มเติม หมายความว่าแปรรูปผลไม้เป็นขั้นตอนไวน์ผลไม้เพื่อขายทำเงินตราเข้าชุมชน ผลได้ได้แก่การที่คนมาร่วมกัน ลงทุนเงินและแรงสติปัญญาร่วมกัน ทำให้เสริมสร้างความเข้มแข็งขึ้นได้ บรรยายกาศในการรวมกลุ่มได้สร้างบรรยากาศให้แต่ละคนได้มีโอกาสสัมมารถแลกเปลี่ยนความรู้ตามถนัด และสามารถพัฒนาสมรรถนะด้านต่าง ๆ คุณบางกลุ่มชอบหาผลไม้จะออกไปเก็บรวบรวมผลไม้ อาทิ มะกอก ชมพู่ มาขายให้ทางกลุ่มแม่บ้าน บางคนถนัดการตลาดจะได้ไปออกงาน ออกร้านตามต่างจังหวัดที่จัดโดยภาคราชการ หรือภาคเอกชน บางคนถนัดผลิต จะอยู่ในโรงเรือนที่ผลิตขั้นม ไวน์ผลไม้ เมื่อพักกลางวันได้พูดคุยปรึกษาหารือกัน เป็นภาพที่ไม่ค่อยเห็นในยุคใหม่ เพราะถือว่าถ้าเงินพูดแล้วทุกอย่างต้องสำเร็จตามตกลง ทำให้คนลำบากในการปฏิบัติตามตัวอักษร และถูกจับจ้องในผลงานให้

คุ้มค่าเรื่อง สุดท้ายนำไปสู่การครอบโดย เพื่อกลุ่มคนเพียงเล็กน้อยของสังคม แต่กลุ่มแม่บ้านไม่เป็น เช่นนั้น อีกทั้งยังถูกทำให้เป็น สมกรณ์การเกษตร แม่บ้านคลองกระทรงจำกัด แสดงให้เห็นความมี สมรรถนะที่จะรับผิดชอบชุมชนที่กลุ่มแม่บ้านอยู่ในฐานะแม่ของชุมชนอย่างเต็มภาคภูมิ ทางรัฐก็ ได้ภาชีจากการแปรรูป ภาชีนี้คือภาชีจากแรงงานของสตรีแม่บ้าน นี่คือการปรับตัวที่เด่นชัดมาก

ประการที่ห้า ตำแหน่งแห่งที่ของกองทุนหมู่บ้านที่จัดวางลงไปในความรู้ในวิถีชีวิตสวน โบราณ ที่มีการผลิตเป็นปกติอยู่แล้ว วิถีชีวิตของสวนโบราณมีได้มีความเป็นกลาง หรือกว้างสัย แต่ เป็นความรู้ที่มีเจตจำนง สู่การดำรงอยู่ของชาวไทยเล่อง ที่ต้องพยายามต่อสู้ หาทางออกให้กับการ ดำรงอยู่ตลอดยุคสมัยที่อยู่ในสังคม จุดเปลี่ยนโฉมหน้าของหมู่บ้านได้แก่ การเปลี่ยนเส้นทาง คมนาคมจากทางน้ำมาเป็นทางบก การเปลี่ยนไร่มาเป็นสวน การเปลี่ยนการผลิตเพื่อกินอยู่ พอกเพียงมาเป็นการผลิตเพื่อขาย ชาวไทยเล่องล้วนเคยผ่านจุดเปลี่ยนเหล่านี้มาแล้ว ผลที่ตามมา ได้แก่ความมีอยู่มีกินในรุ่นลูกหลาน บางคนปรับตัวไม่ได้ จะตกไปอยู่ในสถานะของคนรับจ้างในรุ่น ลูกหลาน

เมื่อกองทุนหมู่บ้านเข้ามา หากวางแผนไปในสวนโบราณ คนจะนำเงินไปลงทุนผลิตอย่าง เต็มที่เพื่อมีฐานความรู้ดั้งเดิม แต่คนที่ไม่ได้กู้ คงกลุ่มนี้มักเป็นคนที่ถูกทำให้เป็นคนจนทางกอง ทุนก็มีกฎเกณฑ์ คำขอใบอนุญาตหนึ่งกำกับอยู่เสมอว่า เป็น"คนจน" ดังนั้นตั้งแต่ รถส. ธนาคารรัฐ ธนาคารเอกชน ก็มักไม่ได้กู้มาทำทุน ด้วยคำขอใบอนุญาตเดียวกันนี้ คนจนจึงถูกหมายการความจน ครอบงำ สุดท้ายไปออกที่ความต่ำต้อยน้อยใจของคนไม่ได้กู้ แม้จะไม่ถึงกับพูดว่าถูกเลือกปฏิบัติ แต่ก็มีสิ่งเรียบจากท้ายสวนว่าอย่างกู้ ซึ่งคณะกรรมการกองทุนได้ทำถึงที่สุดแล้ว แต่ตัววินัยของ การเงินสถาบันบังคับอยู่ว่าคุณลักษณะเช่นนี้ไม่น่ากู้ได้ ยิ่งไม่มีคนค้าประภัยยิ่งไม่น่าให้กู้

ทางออกของคนไม่มีคนค้า หรือ "คนยากจน" รัฐควร "ให้กำลังใจ" แม้จะยังไม่ให้กู้เงินกอง ทุนในทันที เสมือนคนเริ่มหัดตั้งไข่ล้มลงแล้วคนเข้มแข็งกว่า ยิ่งให้กำลังใจ วิธีการอาจเป็นการ ผนวกร่วมคนเหล่านี้เข้ามาร่วมในกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน หรือสหกรณ์ โดยการออมกฎหมาย ให้องค์กรชุมชนไม่ว่าจะเป็นสหกรณ์การเกษตร รถส. ได้ให้โอกาสคนจนมาทำงานในองค์กรทันที ทุกครั้งที่มีการขอจดทะเบียนสหกรณ์อาจต้องแนบรายชื่อผู้มีรายได้ต่ำ เข้าร่วมกิจกรรมมาอย่าง น้อย 3-5 ชื่อเสมอ อาจจะเป็นแนวทางของระบบเพื่อนช่วยเพื่อน คนเข้มแข็งกว่าช่วยคนอ่อนแอ กว่า ในที่สุดส่วนรวมอาจดีขึ้น หรืออีกทางหนึ่งคือว่าคนเหล่านี้มีความรู้อะไรให้ดำเนินการผลิต ตามความรู้นั้น โดยเขียนโครงกรรใช้ความรู้ดั้งเดิมนั้นมาอยู่เงินกองทุนหมู่บ้านได้โดยไม่ต้องมีคน ค้าประภัย อาจให้ทดลองกู้เป็นวงๆ ๆ ไปเพื่อติดตามผลงานการผลิต ในระบบทุนนิยม ผู้มีความ ชำนาญเฉพาะทางสูง ๆ อาทิ แพทย์ นักบิน นักวิทยาศาสตร์ มักจะมีเงินประจำตำแหน่ง อาจถึง

เวลาต้องคิดเงินประจำตำแหน่งให้กับคนที่มีภูมิปัญญาส่วน個人資訊 เพาะภูมิปัญญาส่วน個人資訊 นับเป็นความรู้อย่างหนึ่ง เพียงแต่ขาดเงินทุน และบางครั้งถูกมองว่าจนทุกอย่างเลยย้ำรอยเดิม ตลอดการ

ประการที่หก มุ่งมองของชาวสวน個人資訊ต่อระบบการเกษตรแบบการค้า ภายใต้ระบบ การตลาดชาวสวน個人資訊ในฐานะการประทัดขัดแย้ง ช่วงซึ่ง ประสบการณ์พ่อก้ามีความรู้เรื่อง การตลาดเลี้ยวเหลี่ยมการค้า การติดต่อธุรกิจซึ่งมีอำนาจเหนือกว่าชาวสวน แทนที่จะตั้งใจที่ว่า การขายผลไม้ของชาวสวนไม่เป็นไปตามระบบตลาดสมัยใหม่ ควรจะถามว่าโครงสร้างระบบการตลาดมากกว่า เพราะกลุ่มนี้จะมองอำนาจทำให้ชาวสวนขายผลไม้เป็นไปตามที่ต้องการ

การสร้างความรู้ด้านการตลาดสำหรับชาวสวนไทยเลืองเป็นหนทางไปสู่การซึ่งแข่งขัน บันเวทีตลาดผลไม้ ขณะนี้มีการสร้างสมความรู้ แต่ขาดการจัดการความรู้การตลาด คนถูกกำหนดโดยเส้นทางคุณภาพ พึงทิศทางภูมิศาสตร์ แต่ทิศทางการตลาดมีความซับซ้อนและเป็นตลาด เสมือนจริง ตลาดล่วงหน้ามากขึ้น โลกทัศน์ชาวสวนเดิมเคยคิดถึงทิศในทางศานาพท์ได้เห็นแล้วว่ามีทิศถึงหกทิศ ตีความได้ ปฏิบัติการไปตามนั้นได้ หากเชื่อว่ารัฐสร้างตลาดผลไม้ได้ “อำนาจ” ที่ช่วยเสริมสร้าง หาตลาดควรเป็นไปในแนวราบให้นำขึ้น เพื่อให้การค้าของคนขาย ผลไม้ชาวสวนรายเล็กมีช่องทางตอบโต้ ล้อเล่น แก้ลังการตลาดได้ ชาวสวนไม่มีอำนาจขนาดสร้างนโยบาย Gunboat Policy นโยบายเรือปืนไฟแบบเดียวกับเหล่าประเทศผู้ล่าอาณานิคม การกำหนดแบบแผนการตลาด บุกเบิกตลาด จึงเป็นโอกาสของกองทุนหมู่บ้าน จะใช้วิธีการสร้างเครือข่ายติดต่อระหว่างกองทุนหมู่บ้าน หรือองค์กรทันสมัย อาริ การเสนอขายผลไม้สดเพื่อโครงการอาหารกลางวันในโรงเรียน ในโรงอาหารโรงพยาบาลชุมชน เมื่อมีการรวมกลุ่มได้มากการต่อรอง การขายผลไม้จะขยายตัวขึ้น แข่งขันคุณภาพกันมากขึ้น การซึ่งชิงแนวราบคนสวนรายเล็ก ๆ จะมีโอกาสมากขึ้น เป็นไปยกที่จะเกิดประชาสังคม การตลาดมีความขัดแย้งตลอดเวลา ชาวสวน個人資訊สะสมมากขึ้น คนได้ใช้เทคโนโลยีการมีส่วนร่วม(Technology of participation)มากขึ้น ให้เกิดการระดมความคิดและการซึ่งชิงตลาดเป็นไปโดยสันติ ขยายโอกาสการขายผลไม้ตลอดบริบทสังคมและถูกดูแล รวมทั้งชาวสวนได้สร้างความหมายซับซ้อน (Multiple meaning) เท่าทันวิถีกรรมบริโภคสมัยใหม่ สร้างรูปแบบ ปรูปผลไม้ บรรจุภัณฑ์ สะท้อนอัตลักษณ์สวน個人資訊 การมีแผนการตลาดในยุคสังคมบริโภคนิยมค่อนข้างจะสุดโต่งดังปัจจุบัน สร้างสายป่านการค้าการตลาดชนิด Complex relationships จะเป็นทางออกหนึ่งด้าน การตลาด เราคงไม่อาจใช้การตลาดแบบอ่อนหวานให้ชื่อ หรือตลาดผลไม้สังเคราะห์ได้ตลอดไป

และปะเด็นนี่เป็นรหัสที่จักช่วยคุ้มครองทุนชุมชนได้ สร้างให้กองทุนหมู่บ้านยังยืนแบบมีชีวิตชีวาได้ต่อไป

ประการสุดท้าย ข้อเสนอเชิงนโยบายสู่การดำเนินอย่างของกองทุนหมู่บ้าน ตามที่ได้ดำเนินการมาแล้วอย่างน้อยระยะเวลาปี อาจต้องมีการปรับปรุงกฎหมายหลักการที่ไม่เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ให้ระเบียบกองทุนมีความยืดหยุ่นตัวได้พอดีสมควร ในกรณีคนยากจนแต่ตั้งใจอยากรักษาความทางเปิดโอกาสให้คนเหล่านี้บ้างในกรณีชุมชนจะพยายามช่วยเหลือทั่วไป แห่งแล้ง หรือแม้แต่ภัยสงเคราะห์ชั้นสูง

การเปิดโอกาสให้มีการบูรณาการหรือติดต่อกันยึดมั่นระหว่างกองทุนหมู่บ้านด้วยกันได้ หรือกรณีมีโครงการร่วมกันอาจนำเงินทุนมาปล่อยกู้ช้ามหมู่บ้านได้

ด้านความรู้ควรให้โอกาสสร้างความรู้ เขียนเล็บในการทำงานระดับหมู่บ้านให้แก่เจ้าหน้าที่ของกองทุน คณะกรรมการหมู่บ้านต่าง ๆ ได้ประชุมพบปะแลกเปลี่ยนความรู้ ดูงานระหว่างหมู่บ้านสวนใบราณ ได้ผลิตสร้างความรู้อยู่คู่กับหมู่บ้านคลองกระวง กองทุนหมู่บ้านอาจจัดสร้างเงินบำรุงสวนใบราณให้แก่เจ้าของสวนใบราณบ้าง เพราะกิจกรรมที่ไปกันได้สำหรับสวนใบราณกับกองทุนหมู่บ้านได้แก่กิจกรรมทางด้านการปรับปรุงบำรุงสวน และหาพื้นที่ให้แก่ความรู้สวนใบราณ ได้มีโอกาสผลิตสร้างดอกผลให้แก่สังคมต่อไป นั่นคือกองทุนหมู่บ้านกำลังส่งเสริมทุนชุมชนยังยืน

บรรณานุกรม

กรมการศาสนา. ประวัติวัดท้าวราชอาณาจักร เล่ม 7. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา,
2531.

โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำไส้ใต้ดินสุโขทัย. สติ๊ติน้ำฝนcombeสวนโลก. สุโขทัย

โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษาลำไส้ใต้ดินสุโขทัย, 2545 (ถ่ายเอกสาร)

นาภรณ์ หวานน์. เอกสารคำสอนสาขาวัฒนศึกษาศาสตร์. กรุงเทพฯ : บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2544. (ถ่ายเอกสาร)

_____ . “พลวัตชุมชนไทย : การเปลี่ยนแปลงและการปรับตัว” พลวัตชุมชนไทยในสมัย
โลกาภิวัตน์. บรรณาธิการโดย อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์ กรุงเทพฯ : สถาบันชุมชน
ท้องถิ่นพัฒนา, 2544.

พรศักดิ์ ผ่องแฝง. ศาสตร์แห่งการวิจัย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2529.

วิญญา วิจิตรวาทการ. การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ. พระนคร : มังคลาภิมพ์, 2511.

เดริมพงษ์ รัตนะ. “รายงานผลการดำเนินงานตามนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง”.

วารสารพัฒนาชุมชน. 41 (1) : กุมภาพันธ์ 2545.

Drucker, Peter F. Post-capitalist Society. Oxford : Butterworth-Heinemann, 1993.

Foucault, Michel. The Order of Thing : An Archaeology of The Human Science.

London : Tavistock Publication, 1970.

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 1: บทเรียนจากภาคเหนือ¹
พลิกฟื้นหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อสืบสานชุมชน
ดร. เกตุณลี มากนี

สารบัญ

	หน้า
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	๗
บทที่ 1 บทนำ	๑
ชุมชนที่เลือกและวิธีการศึกษา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
การเตรียมตัวเข้าสู่ชุมชน	๓
การวิเคราะห์ข้อมูล	๖
บทที่ 2 ทุนชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	๗
ทุนทรัพยากรธรรมชาติ	๘
ทุนทางสังคม	๙
ทุนภูมิปัญญา	๑๓
บทที่ 3 การปรับตัวของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย	๑๘
ความพยายามของรัฐบาลประเทศในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน	๑๘
การพسانกันของความรู้ชุดใหม่กับความรู้ชุดเดิม	๒๐
พลังผลักดันกับการปรับตัวของวิถีการผลิตแนวใหม่ของชุมชน	๒๑
ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงต่อคุณภาพชีวิต	๒๔
บทที่ 4 กองทุนหมู่บ้านกับการเสริมสร้างทุนชุมชน	๒๖
พลังกลุ่มของชุมชนก่อนการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน	๒๖
การดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านไทยอง	๓๐
ข้อเสนอแนะจากมุมมองของสมาชิก	๓๓
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	๓๔
บทสรุป	๓๕
หนังสืออ้างอิง	๓๖

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

“กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง” เป็นกองทุนที่เกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐ การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของคนในชุมชนที่มีต่อ “ทุนเงินตรา” โดยผ่านวิธีคิดและสร้างระบบการบริหารจัดการกองทุนว่า เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกในชุมชนแห่งนี้ทั้งในด้านปัจเจกบุคคลและส่วนรวม มากน้อยเพียงใด ประเด็นสำคัญของ การวิจัยครั้งนี้ คือการสืบค้นกระบวนการปรับเปลี่ยนตนเองของชุมชนเพื่อความอยู่รอดโดยสอดประสานระหว่าง “ทุนความรู้เดิม” ที่สะสมกันมานับร้อยปี กับ “ความรู้ชุดใหม่” ที่เข้ามาพร้อมกับโลกภาค

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจในประเด็นต่อไปนี้

1. กระบวนการสะสมทุนของชุมชนในยุคก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยตามแบบแผนวิถีการดำรงชีวิต(mode of living) ของคนในชุมชนที่ทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ได้
2. กระบวนการปรับตัวของชุมชนโดยใช้ “ต้นทุนเดิม” มาปรับวิถีการผลิตเพื่อการอยู่รอดในยุคเศรษฐกิจแบบทุนนิยม
3. กระบวนการบริหารจัดการ “กองทุนหมู่บ้าน” กับการเสริมสร้างกระบวนการสะสมทุนชุมชน

ลักษณะชุมชนที่ศึกษา

หมู่บ้านไทยอง เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ตั้งอยู่ไม่ไกลนักจากตัวอำเภอที่ได้ซื้อว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งในภาคเหนือที่ลือชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งสาวงาม สภาพหมู่บ้านเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำที่จะใช้เพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมพืชผลตลอดปีจากน้ำฝน น้ำคลอง และ ป่าเจาะ สำหรับการติดต่อกับภายนอกชุมชน การคมนาคมสะดวกตลอดปี เพราะเป็นถนนลาดยางตลอด ระยะห่างจากหมู่บ้านถึงตำบล 4 กิโลเมตร จากหมู่บ้านถึงตัวอำเภอประมาณ 8 กิโลเมตร และจากหมู่บ้านถึงตัวจังหวัด ประมาณ 12 กิโลเมตร อาชีพหลักของคนในชุมชนส่วนใหญ่คือเกษตรกรรมได้แก่ การทำนา ทำสวน และมีอาชีพรองที่เป็นแหล่งรายได้เสริมอีกมาก อาทิ การเลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก ค้าขาย รับจำนำ ฯลฯ แต่อารชีพรองที่สร้างขึ้นมาเพื่อเสียงให้แก่ชุมชนใน

ลักษณะผลิตภัณฑ์ดีเด่นที่คนในชุมชนนี้ได้รับการถ่ายทอดมาจากการบริบทชุมชนนับร้อยปีมาแล้ว คือ การทอผ้า

ข้อค้นพบจากการศึกษา

การศึกษาเพื่อประเมินผลของการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของชุมชนไทยองครังนี้ ได้ข้อสรุปว่าในการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของชุมชนไทยองโดยนำยุทธศาสตร์วิถีการผลิตแบบตั้งเดิม คือ “งานหัตถกรรม” ได้แก่การทอผ้า มาเป็นสินค้าสำหรับการผลิตเพื่อขายนั่นเองใช้เป็นเพียงการติด/run เพื่อการอยู่รอดเท่านั้น แต่เป็นการผลิกพื้นความสัมพันธ์ตั้งเดิมของชุมชนที่ต้องอาศัย กลุ่มสนับสนุน (supporting groups) อันเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบได้แก่ ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน เพื่อนร่วมอาชีพ และความสัมพันธ์แนวตั้งในลักษณะ “เชิงอุปถัมภ์” (patron and client) จากภาครัฐ ที่เปิดโอกาสทำให้ชุมชนแห่งนี้มีเครือข่ายในการหาตลาดในการขายผลิตภัณฑ์ และรัฐลงทุนให้ประโภชน์จากการทำงานร่วมกับ ชุมชน ในลักษณะต่างตอบแทน (reciprocal) ซึ่งกันและกันทำให้ชุมชนไทยองมีขีดความสามารถในการแข่งขัน (competitiveness) ในตลาดสูงกว่าชุมชนอื่น การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน จึงเป็นการเพิ่มอำนาจ(empower) ให้กับชุมชนที่จะสร้างฐานะของตนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น การเปิดโอกาสให้ชุมชนได้บริหาร ปัจจัย ที่เป็นต้นทุนสำคัญในการผลิต เป็นประสบการณ์ที่ชุมชนจะได้บทเรียนในการพัฒนาองค์ประกอบในอนาคต ซึ่งเป็นการสะสมทุนของชุมชนนั่นเอง

กองทุนหมู่บ้านกับการเสริมสร้างทุนชุมชนเดิม

ผลการดำเนินงานโครงการกองทุนแม่จะเป็นในระยะสั้น แต่กระบวนการที่ชาวบ้านได้เรียนรู้ในการบริหารจัดการแหล่งทุนใหม่ ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างฐานการผลิตของครอบครัวให้ มั่นคงยิ่งขึ้น สิ่งที่เห็นเป็นที่ประจักษ์ คือ “สำนึกรักความเป็นเจ้าของร่วมกัน” จากการรับรู้ของ ชาวบ้านได้ให้ความหมายต่อกองทุนนี้ว่า เป็นปัจจัยที่รัฐมอบให้เป็นสมบัติของหมู่บ้าน ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะรักษาแหล่งทุนนี้ให้ทุกคนได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึง กระบวนการดำเนินงานของกองทุนนี้ได้เสริมสร้าง “ความรับผิดชอบ” ให้แก่สมาชิก จากประสบการณ์ของการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในทุnlักษณะนี้มาก่อน ทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ว่า การบริหารจัดการเงินกองทุนเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งที่สมาชิกเกิดการเรียนรู้คือการกระจาย

ความรับผิดชอบร่วมกัน โดยชุมชนนี้จัดแบ่งตามหมวดบ้าน การบริหารจัดการที่スマชิกได้เรียนรู้ คือการให้ทุกคนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ตั้งแต่การคัดเลือกกรรมการ การร่างระเบียบปฏิบัติ การพิจารณาการให้เงินกู้ ตลอดจนการให้สมาชิกได้รับรู้ข้อมูลความเคลื่อนไหวโดยการจัดประชุม การประชาสัมพันธ์ ในทางปฏิบัติการที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอน ทำให้โอกาสที่กองทุนนี้ จะเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกของชุมชนมีความเป็นไปได้สูง เพราะคณะกรรมการ ตลอดจนสมาชิกทุกคนมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน จึงสามารถพิจารณาให้ความช่วยเหลือได้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพจริง

การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือน ถึงแม้ชุมชนแห่งนี้จะมีแหล่งเงินทุนที่สามารถช่วยเหลือสมาชิกในแต่ละกลุ่มอยู่อย่างแล้ว การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านที่ส่งผลกระทบต่อระบบการเงินของกลุ่มเหล่านี้บางกลุ่ม ในเบื้องต้นอาจดูเป็นภัย เพราะต้องลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ของกลุ่มลง เพื่อให้สอดคล้องกับเงินกองทุนหมู่บ้าน ภาวะการณ์เช่นนี้ทำให้สมาชิกได้รับผลประโยชน์ นอกเหนือนี้ยังเป็นการเพิ่มทุนให้กับผู้ผลิตรายย่อยให้สามารถขยายกิจการออกไปทำให้เพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว

ข้อเสนอแนะจากมุมมองของสมาชิก

การขยายเครือข่ายกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน

ในช่วงการดำเนินงานกองทุนในระยะเวลา 1 ปีกว่าๆที่ผ่านมา ชุมชนไทยองได้เกิดการเรียนรู้ จากหมู่บ้านอื่นในการดำเนินงานโครงการกองทุนหมู่บ้านเหมือนกัน จากการเปรียบเทียบที่หมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งมีจำนวนประชากรน้อยกว่าหมู่บ้านไทยอง เกือบครึ่งหนึ่ง แต่ก็ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐ เท่าเทียมกัน ดังนั้นหมู่บ้านดังกล่าวก็เกิดกรณีเงินเหลือไม่มีผูกพัน จำเป็นต้องเอาไปฝากธนาคาร ซึ่งได้ดอกเบี้ยน้อยกว่าที่หมู่บ้านบริหารจัดการกันเอง ในขณะที่หมู่บ้านไทยองปริมาณเงินที่สมาชิกต้องการมากกว่า ข้อเสนอในประเด็นนี้ คือ การพัฒนาระบบ “เครือข่าย” ระหว่างกลุ่มกองทุนหมู่บ้านด้วยกันเอง อาจเป็นระบบตำบล อำเภอ จังหวัด หรือภูมิภาค เพื่อขยายฐาน “การพึ่งพา กัน”(reciprocal) ให้กว้างออกไป

การให้อิสระในการบริหารเงินกองทุน

การบริหารเงินกองทุนหมู่บ้านนี้ แม้จะให้แต่ละหมู่บ้านบริหารกันเอง แต่ในต้องอยู่ภายใต้กฎ ระเบียบ ที่รัฐกำหนดมาให้ ข้อเสนอแนะในประเด็นนี้คือ รัฐควรให้อิสระแก่ชุมชน ในการ

จัดการ เงินกองทุนหมู่บ้าน เช่น อาจจะยึดกำหนดวันชำระเงินออกไป ในการลงทุนบางกรณี เช่น สมาชิกกลุ่มเลี้ยงวัว ซึ่งวัวยังไม่ได้ออกลูก ชาวบ้านก็ไม่สามารถขายวัว เอาเงินมาชำระให้กองทุน ได้ หรืออาจพิจารณา ใจกลาง อาจสามารถชำระก่อนเป็นช่วงๆได้ เช่น การค้าขาย ดังนั้น การกำหนดว่าสิ้นปีสมาชิกต้องคืนเงินทุกคน จึงเป็นกฎที่ค่อนข้างตายตัวและยุ่งยากต่อสมาชิกที่จะต้องชำระเงิน แม้ว่ากิจการยังไม่บรรลุผลตามวัตถุประสงค์

การพัฒนาบุคลากร

ในทศวรรษของชุมชนการบริหารเงินกองทุนจำนวน 1 ล้านบาทนั้นคณะกรรมการดำเนินการยังไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ดังนั้น รัฐควรจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาบุคลากร ที่ทำหน้าที่เป็นกรรมการอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีความรู้ในการบริหารเงินกองทุนนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การพิจารณาความสำเร็จของโครงการเงินกองทุนหมู่บ้าน ในแง่มุมด้านการบริหารการเงินของชุมชนแต่เพียงด้านเดียว เช่นการคงเหลือของเงินต้น (1 ล้านบาท) หรือ การส่งเงินได้ครบตามกำหนด หรือ การมีดอกผลของ เงินทุน เพิ่มขึ้น จากดอกเบี้ย ของสมาชิก จะได้ภาพสะท้อนที่ไม่ครอบคลุมคุณภาพทั้งหมดของความสำเร็จของเงินกองทุน อีกทั้งอาจก่อให้เกิดปัญหาของ การเพิ่มหนี้สินในลักษณะ ภูมิภาค เพราะต้องหาแหล่งเงินกู้จากแหล่งอื่นมาชดเชยเงินก้อนนี้ แล้วต้องหาอีกแหล่งมาชดเชยเงินที่กู้มาใหม่ จะเป็นวงจรหนี้สินอย่างนี้เรื่อยไป แต่ควรอย่างยิ่งที่จะดำเนินถึงตัวชี้วัดอื่นๆประกอบด้วย เช่น การเพิ่มรายได้แก่ครอบครัวและชุมชน โดยเกิดการสร้างงานขึ้นใหม่ เกิดการขยายกิจการ เพิ่มทุนทางสังคมให้แก่ชุมชนที่ขาดแคลนนิยมออกไป ทำงานนอกหมู่บ้าน แต่กลับมาร่วมตัวกันทำงานในหมู่บ้านของตน ฯลฯ การปรับมิติภาพความสำเร็จของเงินกองทุนหมู่บ้าน เป็นภารกิจที่รัฐจะต้องดำเนินการเป็นอันดับต้นๆ เพื่อใช้เป็นแนวในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของชุมชนต่อไป

บทที่ 1

บทนำ

ชุมชนที่เลือกและวิธีการศึกษา

อาณาจักรที่เก่าแก่ในล้านนาประเทศ ในอดีตเป็นแคว้นสำคัญที่ถือเป็นศูนย์กลางของความเจริญในลักษณะของสังคมที่เป็นบ้านเมือง(urban society)¹ ปัจจุบันกลับเป็นจังหวัดเล็กๆ ในภาคเหนือตอนบน ซึ่งรัฐบาลมีนโยบายที่จะพัฒนาให้เป็นเมืองแฟลคุร์กับ จังหวัดนพบุรี ที่เป็นศูนย์กลางของความทันสมัยจนถือว่าเป็นเมืองหลวงของภาคเหนือตอนบน โดยสนับสนุนให้เป็นแหล่งอุตสาหกรรม จนกระทั่งสามารถจัดตั้งเป็นนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ มีการจูงใจให้มีการลงทุนในการผลิตภาคอุตสาหกรรม จนมีโรงงานมากมายในนิคมอุตสาหกรรมแห่งนี้ ซึ่งทำให้สภาพความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายของชาวบ้านเปลี่ยนไป คนหนุ่มสาวนิยมที่จะทำงานในโรงงานมากกว่าทำงานเกษตรกรรมในหมู่บ้าน...เด็กเดี่ยววัยพื้นดิน 3 กี๊เข้าสู่โรงงานแล้ว ไม่ค่อยอยู่ในหมู่บ้านไม่เหมือนเมื่อก่อน... เหลือแต่ผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านที่รับตัวการศึกษาไม่เชื่อต่อการทำงานในโรงงาน ความผูกพันของตนในชุมชนกับหมู่บ้านจึงเป็นไปในลักษณะที่อยู่อาศัย มากกว่าเป็นแหล่งทำงานหากิน เช่นแต่ก่อน ท่ามกลางกระแสการพัฒนาที่เข้ามาสู่ทุกหมู่บ้าน เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการดำรงชีวิตอย่างมากมายของคนในชุมชนในช่วง 20 ปีที่ผ่านมา แต่หมู่บ้านไทยของซึ่งเป็นหมู่บ้านขนาดกลางประชากร 1,749 คน มี 493 ครอบครัว เกือบทุกครอบครัวยังสามารถรักษาอาชีพดั้งเดิมในชุมชนที่เป็นมงคลทางวัฒนธรรม ถ่ายทอดกันมานับร้อยปีมาแล้ว คือ “การทำผ้า” ได้ด้วยเงินเยียวนั่น จนถือเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน ดังคำขวัญของหมู่บ้านที่ว่า “ผ้าทำหัตถกรรม งามลำปาง” ของดีกระเทียมลำไย อินไนท์ไทยอง แผ่นดินทองของเรา”

มูลเหตุจึงใจที่ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาหมู่บ้านนี้ คือความสนใจที่จะคลี่ภาพของ “ทุนชุมชน” ในหมู่บ้านนี้ว่า การสะสมทุนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต ทั้งทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคม และทุนที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน เป็น “ต้นทุน” ที่ชุมชนใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดท่ามกลางความเจริญของวิทยาการความรู้แบบสมัยใหม่ที่เรียกว่า “ความทันสมัย”(modernization) แต่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์ของตนเองอยู่

¹ ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมใน “ล้านนาประเทศ”โดย ศรีศักดิ์ วัลลิกิต

อย่างภาคภูมิใจ และเมื่อมีทุนรูปแบบใหม่เข้ามาในรูปของ “ทุนเงินตรา” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง” ซึ่งเป็นกองทุนที่เกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐนั้น กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของคนในชุมชนนี้ต่อ “ทุนเงินตรา” จะเป็นอย่างไร โดยศึกษาผ่านวิธีคิดและสร้างระบบการบริหารจัดการกองทุน ว่าเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกในชุมชนแห่งนี้ทั้งในด้านปัจเจกบุคคล และส่วนรวม มากน้อยเพียงใด ประเด็นสำคัญของการศึกษารังนี้ คือการสืบค้นกระบวนการปรับเปลี่ยนตนเองของชุมชนเพื่อความอยู่รอดโดยสอดประสานระหว่าง “ทุนความรู้เดิม” ที่สะสมกันมานับร้อยปี กับ “ความรู้ชุดใหม่” ที่เข้ามาพร้อมกลไกตลาด กระบวนการศึกษาจึงต้องอาศัยวิธีวิทยา (methodology) ที่ต้องสืบค้นจากประสบการณ์จริงของคนในหมู่บ้านแล้วจึงสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ จากจุดยืนและมุมมองของสมาชิกในชุมชน มากกว่าจะเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของทฤษฎีที่มีอยู่

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจในประเด็นต่อไปนี้

- กระบวนการสะสมทุนของชุมชนในยุคก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยตามแบบแผนวิถีการดำรงชีวิต (mode of living) ของคนในชุมชนที่ทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ได้
- กระบวนการปรับตัวของชุมชนโดยใช้ “ดันทุนเดิม” มาปรับวิถีการผลิตเพื่อการอยู่รอดในยุคเศรษฐกิจแบบทุนนิยม
- กระบวนการบริหารจัดการ “กองทุนหมู่บ้าน” กับการเสริมสร้างกระบวนการสะสมทุนชุมชน

ชุมชนที่ศึกษาและการเข้าสู่ชุมชน

ลักษณะชุมชน

หมู่บ้านไทยอง เป็นหมู่บ้านหนึ่งที่ตั้งอยู่ไม่ไกลนักจากตัวอำเภอที่ได้ชื่อว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งในภาคเหนือที่ลือชื่อว่าเป็นดินแดนแห่งสวยงาม สภาพหมู่บ้านเป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำที่จะใช้เพื่อประกอบอาชีพเกษตรกรรมพืชเพียงตลอดปีจากน้ำฝน น้ำคัดลงและป้อเจาะ สำหรับการติดต่อกับภายนอกชุมชน การคมนาคมสะดวกตลอดปี เพราะเป็นถนนลาดยางตลอด ระยะห่างจากหมู่บ้านถึงตำบล 4 กิโลเมตร จากหมู่บ้านถึงตัวอำเภอประมาณ 8 กิโลเมตร และจากหมู่บ้านถึงตัวจังหวัด ประมาณ 12 กิโลเมตร อาชีพหลักของคนในชุมชนส่วนใหญ่คือเกษตรกรรมได้แก่ การทำนา ทำสวน และมีอาชีพรองที่เป็นแหล่งรายได้เสริมอีกมาก

นาย ออาที การเลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก ค้าขาย รับจ้าง ฯลฯแต่อารีพรองที่สร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชนในลักษณะผลิตภัณฑ์ดีเด่นที่คนในชุมชนนี้ได้รับการถ่ายทอดมาจากการบูรพาชนบราวน์ป่าอยาปีมาแล้วคือ การทอผ้า "...เกิดมาก็เห็น บุกทอผ้าแล้ว..."

การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่ชุมชน

ภายหลังจากการสำรวจและเลือกพื้นที่ที่จะศึกษาแล้ว ผู้วิจัยได้เตรียมแนวคิดตามที่จะใช้ในการสืบค้นข้อมูลตามพื้นฐานเดิมของชุมชน(เน้นในเรื่องหัดทดลอง) อนึ่งเนื่องจากชุมชนแห่งนี้ตั้งอยู่ในต่างจังหวัด(ผู้วิจัยอยู่อีกจังหวัดหนึ่ง) ผู้วิจัยจึงต้องหาผู้ช่วยนักวิจัยซึ่งเป็นคนในพื้นที่จาก การติดต่อประสานงานได้ผู้ช่วยนักวิจัยที่เป็นข้าราชการครูซึ่งมีภาระสอนในหมู่บ้านแห่งนี้และปัจจุบันก็อาศัยอยู่ในหมู่บ้าน เป็นผู้ช่วยนักวิจัยในพื้นที่แห่งนี้ จำนวน 2 ท่าน เนื่องจากหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านขนาดกลางค่อนข้างใหญ่ ผู้วิจัย จึงต้องอาศัยนักวิจัยภาคสนามจำนวนหนึ่งในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการเตรียมนักวิจัยภาคสนามเหล่านี้โดยแบ่งฝีกเป็น 2 กิจกรรม ได้แก่ การอบรมให้ความรู้ โดยฝึกซ้อมความเข้าใจในความรู้รวบยอด(concept)ในการสัมภาษณ์ระดับลึก(indepth interview) ความเข้าใจในประเด็นคำถาม(guide line) การใช้คำพูด การตะล่อมถาม(probe)ในรายละเอียด ตลอดจนการเดาพรและให้เกียรติผู้ให้ข้อมูล(key informants) กรณีที่ผู้ให้ข้อมูลอาจไม่สบายใจในการบันทึกเทปในเนื้อหาหรือประเด็นที่ละเอียด อ่อนต่อความรู้สึก ตลอดจนให้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการสังเกต ทั้งผู้ช่วยนักวิจัยและนักวิจัยภาคสนาม สำหรับกิจกรรมที่สอง คือการทดลองฝึกปฏิบัติจริง(try out)ในพื้นที่ และนำกลับมาวิเคราะห์ในลักษณะของความครบถ้วนของเนื้อหา จากนั้นจึงเตรียมตัวปฏิบัติงานในภาคสนามจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

การเข้าสู่ชุมชนแห่งนี้ ผู้ช่วยนักวิจัยเป็นข้าราชการครูที่มีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านแห่งนี้แต่กำเนิด ทำให้ได้รับความสะดวกสบายในการจะได้รับความร่วมมืออย่างดี จากผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด ในระยะแรกผู้ช่วยนักวิจัยได้พากันแนะนำตัวตั้งแต่ต้นจนถึงตอนท้าย ทั้งผู้ช่วยนักวิจัยและนักวิจัยภาคสนาม สำหรับกิจกรรมที่สอง คือการทดลองฝึกปฏิบัติจริง(try out)ในพื้นที่ และนำกลับมาวิเคราะห์ในลักษณะของความครบถ้วนของเนื้อหา จากนั้นจึงเตรียมตัวปฏิบัติงานในภาคสนามจริง ทางศาสนะและการประการเสียงตามสายให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือกับคณะกรรมการในช่วงแรกของการเก็บข้อมูลเป็นช่วงที่ชาวบ้านกำลังเก็บผลผลิตลำไย ทำให้คุณนักวิจัยต้องหาเวลา นัดหมายกับผู้ให้ข้อมูล บางครั้งก็เป็นช่วงเย็นที่ชาวบ้านเสร็จภารกิจแล้ว หรือการสัมภาษณ์ใน

ซึ่งที่ผู้ให้ข้อมูลกำลังปฏิบัติภารกิจอยู่ เนื่อง ประธานกองทุนหมู่บ้านติดภารกิจในการประชุม อบรมในจังหวัดใกล้เคียง เป็นต้น

เทคนิคที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์ระดับลึกเป็นหลัก ดังนั้นจึงต้องอาศัยคนในพื้นที่ที่สามารถสื่อสารภาษาถิ่นได้ โดยเฉพาะในชุมชนแห่งนี้ใช้ภาษา “ยอง” ซึ่งเป็นภาษาแม่ และ “คำเมือง” ซึ่งเป็นภาษาถิ่นล้านนา ทั้งนี้ได้ใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ร่วมกับการสังเกต และการร่วมกิจกรรมของชุมชน ในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งมิได้กำหนดเวลาตายตัว ขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้ให้ข้อมูล ว่ามีความรอบรู้ในประเด็นที่ถามมากน้อยแค่ไหน ส่วนใหญ่ประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลจะมีความลึกซึ้งละเอียดอ่อนต่อข้อมูลมาก เมื่อให้เล่าภูมิหลังของหมู่บ้านและความเป็นมาในอดีต ทั้งนี้ผู้วิจัยและคณะได้ใช้การบันทึกเทปการสัมภาษณ์โดยได้ขออนุญาตจากผู้ให้ข้อมูลทุกครั้ง และจะยกเว้นการบันทึกเทปเมื่อผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและไม่อยากให้มีหลักฐานปรากฏในลักษณะเทปบันทึก ผู้วิจัยจะใช้วิธีการจดบันทึกงานภาคสนามแทน

รายละเอียดของผู้ให้ข้อมูลหมู่บ้านไทยอง

ที่	สถานภาพ/อาชีพ	เพศ	อายุ (ปี)	ความเกี่ยวพันกับ กองทุนหมู่บ้าน
1	ข้าราชการครูบำนาญ	ชาย	69	ประธานกองทุนหมู่บ้าน
2	อดีตประธานกลุ่มทอผ้า	หญิง	58	สมาชิก (ภู่)
3	ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ	ชาย	80	ไม่เป็นสมาชิก
4	เจ้าอาวาสวัดองเงือก	ชาย	78	ไม่เป็นสมาชิก
5	ค้าขาย	ชาย	50	ไม่เป็นสมาชิก
6	สมาชิกกลุ่มเลี้ยงวัว	ชาย	65	สมาชิก (ภู่)
7	ผู้นำกลุ่มทอผ้า	หญิง	42	สมาชิก (ภู่)
8	ประธาน อ.ส.ม	ชาย	38	สมาชิก (ไม่ภู่)
9	ไวยาวัจกรณ์	ชาย	56	ไม่เป็นสมาชิก
10	ค้าขาย	ชาย	32	สมาชิก (ภู่)
11	ทำนา สวนลำไย	ชาย	51	สมาชิก(ภู่)

ที่	สถานภาพ/อาชีพ	เพศ	อายุ (ปี)	ความเกี่ยวพันกับ กองทุนหมู่บ้าน
12	สมาชิกกลุ่มทอผ้า	หญิง	37	สมาชิก (กู้)
13	รับจ้างทั่วไป	หญิง	65	ไม่เป็นสมาชิก
14	เลขานุการชุมชนครู	ชาย	52	ไม่เป็นสมาชิก
15	ทำนา ปลูกผัก	หญิง	46	สมาชิก (กู้)
16	อดีตประธานชุมชนครู	ชาย	52	ไม่เป็นสมาชิก
17	ทอผ้า เมppบ้าน	หญิง	68	สมาชิก(กู้)
18	ผู้ให้ญี่บ้าน	ชาย	52	สมาชิก (ไม่กู้)
19	อาจารย์โรงเรียนประถมศึกษา	หญิง	48	ไม่เป็นสมาชิก
20	ประธานชุมชนครู	ชาย	70	สมาชิก(ไม่กู้)
21	รับจ้างทั่วไป	ชาย	45	ไม่เป็นสมาชิก
22	ทำสวน รับจ้าง	ชาย	37	สมาชิก(กู้)
23	ทำสวน ทอผ้า	หญิง	32	สมาชิก (กู้)
24	ทำนา ทอผ้า	หญิง	44	สมาชิก (ไม่กู้)
25	ทำสวนสำไาย ทอผ้า	หญิง	51	สมาชิก (ไม่กู้)
26	ทำสวนสำไาย	ชาย	36	สมาชิก (กู้)
27	ทำสวน แกะสลัก	ชาย	47	สมาชิก (กู้)
28	แกะสลัก	ชาย	39	สมาชิก (กู้)
29	ทำนา ทำสวน	ชาย	33	สมาชิก (ไม่กู้)
30	ทำสวน ทำผ้าเช็ดเท้า	หญิง	32	ไม่เป็นสมาชิก
31	ค้าขาย (ข้าวมันไก่)	หญิง	39	สมาชิก (กู้)
32	ทำสวนสำไาย	หญิง	36	สมาชิก (ไม่กู้)
33	ทำสวนผักกางมุ้ง	ชาย	46	สมาชิก (กู้)
34	ทำนา ทำสวน	ชาย	47	สมาชิก(กู้)

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมมีสองแบบได้แก่ จากการสัมภาษณ์ระดับลึกได้นำมาออดเทปแบบคำต่อคำ และข้อมูลที่ได้จากการจดบันทึกผลการสังเกตในภาคสนาม(field note) หลังจากนั้นได้นำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) โดยใช้โปรแกรม ATLAS/IT ซึ่งเป็นซอฟแวร์ที่ช่วยในการจัดหมวดหมู่ข้อมูลด้วยระบบคอมพิวเตอร์ มาใช้ในการจัดระบบข้อมูลให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

การนำเสนอผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยในรายงานฉบับนี้เน้นการบรรยายที่ให้รายละเอียด(thick description) ของมิติชุมชนตามแบบแผนวิถีการดำรงชีวิตที่ปรากฏทั้งในอดีตและปัจจุบัน ตามการรับรู้ของชุมชน โดยนำเสนอเรียงตามลำดับดังนี้

บทที่1 บทนำ กล่าวถึงลักษณะชุมชนที่เลือกศึกษาและวิธีการศึกษา วัตถุประสงค์ของ การวิจัย การเข้าสู่ชุมชน กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่2 ทุนชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย นำเสนอในประเด็น ของกระบวนการสะสมทุนชุมชนในยุคก่อนการพัฒนา ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางลัทธิ และทุนภูมิปัญญาของชุมชน

บทที่3 การปรับตัวของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย โดยมีจุดเน้นในประเด็นของกระบวนการปรับตัวโดยใช้ “ความรู้ชุดเดิม” รวมกับ “ความรู้ชุดใหม่” เพื่อการอยู่รอดของชุมชน

บทที่4 กองทุนหมุนบ้านกับการเสริมสร้างทุนชุมชน เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ของ กระบวนการบริหารจัดการ “ทุนเงินตรา” ของชุมชน ที่ส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคนใน ชุมชน

หนังสืออ้างอิง

แสง มะลิ เชม . ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คนยองข้ายแฝ่น din. กรุงเทพมหานคร :

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ .2540.

ศรีศักดิ์ วัลลิโนadem . ล้านนาประเทศ . กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมเนค พรินติ้ง เซ็นเตอร์

จำกัด. 2545.

บทที่ 2

ทุนชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การศึกษา มิติของชุมชน ในบทนี้ จะเน้นการศึกษา ย้อนอดีตตามแบบแผนวิถีการดำรงชีวิต ในช่วงก่อนที่ชุมชนจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนากราฟและหลักคือระบบทุนนิยม วิถีการผลิต ของชุมชนยุคหนึ่งที่ยังเป็นแบบเรียบง่าย ในลักษณะของเศรษฐกิจแบบพออย่างชีพ ซึ่งชาวบ้านต้อง พึ่งพาอาศัยธรรมชาติในทุกๆ ขั้นตอน (natural economic) การยังชีพที่ต้องอาศัยภูมิปัญญา เกษตร์จาก ธรรมชาติ ล้วนๆ นั้น ชุมชนต้องมีระบบความเชื่อ ความคิด ที่สั่งสมกันมานาน เพื่อให้การดำรงชีวิต เป็นไปอย่างสงบสุข ลิงเหล่านี้รวมเรียกว่า “ทุนชุมชน” ท่ามกลางกราฟและการเปลี่ยนแปลงในทุก รูปแบบที่เข้ามาสู่หมู่บ้าน ชาวบ้าน มีกระบวนการรับสมทุนของตนเองเพื่อความคงอยู่ของชุมชน อย่างต่อเนื่อง ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะนำเสนอบรรบวนการสะสมทุนของชุมชนไทยองใน มิติต่างๆ ดังนี้

มิติที่ 1 ทุนทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการสะท้อนภาพของทุนพื้นฐานของชุมชนแห่งนี้ ทั้ง ในด้านของสภาพภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐาน และทรัพยากรในท้องถิ่น ที่ส่งต่อการผลิตและ บริโภคของคนในชุมชน ให้สามารถดำรงชีวิตสืบต่ออดกันมายาวนาน

มิติที่ 2 ทุนทางสังคม เป็นการศึกษาเจาะลึกถึง วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ที่เป็นสาย ใยในการสร้างระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นชุมชน ตลอด จนระบบการซ่วยเหลือกันในเชิงเศรษฐกิจที่ผังรายลึกมานานในระบบของการแลกเปลี่ยน แบ่งปัน ผลประโยชน์

มิติที่ 3 ทุนภูมิปัญญา เป็นการศึกษาถึงอัตลักษณ์ของชุมชน ในด้านภูมิความรู้ดั้งเดิมที่ สะสมกันมา ที่แสดงให้เห็นกระบวนการสืบทอดองค์ความรู้ที่จำเป็นในการดำรงชีพของคนในชุม ชน ทั้งในด้าน การทำมาหากิน การดูแลสุขภาพ การเลือกคู่ครอง ตลอดจนการสืบทอดสิ่งเหล่านี้ แก่ชนรุ่นหลัง

มิติที่ 1 ทุนทรัพยากรธรรมชาติ

สภาพภูมิศาสตร์ของชุมชน

สภาพภูมิศาสตร์ของชุมชนบ้านไทยอง ค่อนข้างเอื้อต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เพราะตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่ม มีแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ที่ผุดมาจากใต้ดินตลอดปี ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ตาน้ำ” “...มันจะมีน้ำที่ไหลออกมากจากตาน้ำน้ำครับ ที่เขาเรียกว่าหนอง...” ในอดีตที่ป้าไม้ยังอุดมสมบูรณ์ในฤดูฝนจะมีน้ำผุดขึ้นมาบนพื้นดินให้เห็นอยู่เสมอ ดังนั้นจึงเอื้อต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งต้องอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ เป็นหลัก ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงอาศัยการทำนาเป็นหลักเมื่อหมดฤดูทำนา ก็ ทำการปลูกห้อม กระเทียม “...สมัยก่อนไม่ต้องมีห้องเครื่องสูบบ้านน้ำ เรายัง “กระใจ” นี่แหละวิดน้ำขึ้นใส่ห้อม...” ผลผลิตของหมู่บ้านนี้ที่นอกจากจะใช้บริโภคแล้วยังใช้แลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านอื่นด้วย “...สวนใหญ่เราปลูกเอง มีที่อื่นมาแลกอย่างห้อมกระเทียม ของเราก็จะเป็นต้นตำรับ...” ทรัพยากรที่จำเป็นสำหรับเกษตรกรคือที่ดิน ซึ่งเป็นแหล่งทุนที่มีความหมายต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนที่นิ่มมาก ในยุคที่เงินทองไม่ใช้ปัจจัยหลักในการดำรงชีวิต ชาวบ้านจะปลูกข้าวไว้เพื่อกินโดยเก็บไว้ในยุงชา เพื่อใช้บริโภคตลอดปี การปลูกข้าวในยุคนี้ได้ผลผลิตค่อนข้างน้อยแม้จะใช้ที่ดินในการปลูกค่อนข้างมาก เพราะไม่ใช้สารเคมีแต่อาศัยกระบวนการปลูกแบบธรรมชาติ “...สมัยก่อนปลูกนาหลายเบ็นสิบกว่าไร่แต่ได้ข้าวนิดเดียว เพราะสมัยก่อนไม่มีรู้จักห้องน้ำอย่าง ญี่เรี่ย เราใส่แต่ชี้วัว เพราะเลี้ยงวัวกันเยอะ เอาชี้วัวไปทำบุญ ไส่นาไว้ละลำ 2 ลำ ข้าวจะงามดี...” ส่วนอาหารประจำวันประเภทพืชผักสามารถปลูกรับประทานเอง หรือหาได้จากบริเวณที่พืชผักเหล่านั้นขึ้นเองตามธรรมชาติ สำหรับอาหารประเภทเนื้อสัตว์ ที่ไม่ใหญ่โตมาก เช่น สัตตน้ำ ได้แก่ กุ้ง หอย ปู ปลา สามารถหาจับได้ตามลำน้ำสาธารณะ หรือการจับกบ เยื้อง ตามทุ่งนา นอกจากรักษาให้ลับประทาน เช่น เลี้ยงไก่ ไว้กินไข่ และกินเนื้อ (การเลี้ยงสัตว์แบ่งเป็นสองประเภทคือเลี้ยงไว้ใช้งาน กับเลี้ยงไว้เป็นอาหาร) สำหรับสัตว์ใหญ่ประเภทเนื้อหมู เนื้อวัว นัน ในยุคนี้จะได้รับประทานโดยเฉลี่ยปีหนึ่งประมาณ 3 ครั้ง ได้แก่ ช่วงวันสงกรานต์² วันเข้าพรรษา และออกพรรษา โดยแต่ละครอบครัวจะมาร่วมกันรับผิดชอบในลักษณะของการแบ่งเนื้อสัตว์เป็นหุนส่วนให้แต่ละครอบครัวเรียกลักษณะ

² ถือว่าเป็นปีใหม่ของชาวล้านนา เรียกประเพณีนี้ว่า “ปีใหม่เมือง”

นี้ว่า “ ตกปุ่น”³ ดังนั้นในแต่ละวันชาวบ้านเกือบจะไม่มีค่าใช้จ่ายอะไรมากกว่าได้ อันเนื่องมาจากการความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนนั้นเอง

ถาม : แล้วพวก เนื้อหมู เนื้อวัว ลักษณะ

ตอบ : เนื้อหมูวัว เนื้อวัวไม่ค่อยมีหrovok เป็นเนื้อๆ กว่าจะได้กินพวกเนื้อสัตว์ นี่ก็

ต้อง เป็นช่วง ปีใหม่เมือง(วันสงกรานต์) วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ปีหนึ่งจะได้ กินแค่ 3 ครั้ง เท่านั้นแหละ โดยทั่วไป

ถาม: เอกาทีไหนมากินกันนะ

ตอบ :ต้อง “ตกปุ่น” กัน ใจจะเอา 5 บาท 10 บาท แล้วก็ซื้อเป็นๆ มาจา แบ่งกัน

มิติที่ 2 ทุนทางสังคม

ทุนสังคมของชุมชนในอดีตมีรูปแบบการยืดเหยียดทางสังคมที่อาศัยการจัดระเบียบทางสังคม โดยมีบรรทัดฐาน เงื่อนไข และกระบวนการ ซึ่งมีตัวขับเคลื่อนที่สำคัญคือความสัมพันธ์แบบพึงพา(gift) ค่อนข้างมาก ทุนสังคมของชุมชนไทยองที่จะนำเสนอต่อไปนี้เป็นการขยายภาพการสะสมทุนของชุมชนแห่งนี้ผ่านวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน นั่นคือวัฒนธรรมของชนเผ่าไทยอง และคติ ความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากชนชาวล้านนา ทำให้เกิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรม”ไทยอง”กับวัฒนธรรมของ “คนเมือง”⁴

แหล่งกำเนิดของชุมชน “ไทยอง” ถิ่นฐานบ้านเกิดของชาวอยองในชุมชนแห่งนี้เดิมอาศัยอยู่ในเมืองอยอง แคว้น สิบสองปันนา ประเทศลินตอนเหนือ ในปี พ.ศ. 2348 ยุคของพระเจ้ากาวิละเจ้าเมืองเชียงใหม่ ได้รวบรวมผู้คนมาเพื่อสร้างเมืองใหม่ตามกฎโอลบายที่ว่า “เก็บผักใส่ช้า เก็บข้าวใส่เมือง” ในครั้งนั้นได้กว่าด้วยตัวนักบุญมานะ จังหวัดลำพูน สำหรับชุมชนไทยองแห่งนี้ เกิดจากกลุ่มคนยอง จำนวน 5 ครอบครัว ได้อพยพมาอยู่ ณ หมู่บ้านแห่งนี้ เจ้าอาวาสวัดประจำหมู่บ้าน ซึ่งมีอายุกว่า 70 ปีได้เล่าว่า “...ยุคบรรพบุรุษเรา 200 - 300 กว่าปีมาแล้ว มาจากเมือง

³ แบ่งเป็นกองๆ ละเท่าๆ กัน

⁴ คนเมือง หมายถึง ชาวไทยที่อาศัยอยู่ในภาคเหนือตอนบนใช้ภาษาถิ่นที่เรียกว่า ”คำเมือง”

⁵ ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมจาก “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น คนยองย้ายแผ่นดิน” ของแสง มะละแซม

ยอง นู้น จากประเทศจีน เจ้ากาวิลະ ได้ให้น้องท่าน เจ้าบุญมา กวadarต้อนผู้คนมาสร้างบ้านแปง เมือง กีເເชาวยอง มาໄວ້ທີ່ หมູນບ້ານເວີຍຍອງ(ตำบลເວີຍຍອງ อ.ເມືອງ ຈ.ລຳພູນ : ຜົວຈັຍ) ປັຈຸບັນ ນີ້ ຕ່ອມາເຮັກຝົມພາອູ້ບ້ານນີ້ 5 ຄຣອບຄວາ ເປັນ ດາວໂຫນາດ..." ຂ້າຍອງມີກາຫາພູດທີ່ເປັນ ຂັດລັກຂົນຂອງຕະນເອງ ມີສຳເນົາຢັງແຕກຕ່າງໄປຈາກກາຫາຂອງຄນເມືອງ ຂ້າຍອງມີຄວາມເປັນອູ້ທີ່ເວີຍບ ຈ່າຍຮັກສັບ

ກາຮັກຊາກາຮສະສົມທຸນທາງສັຄມຂອງຊຸມຊົນແຮ່ງນີ້ ຄົງເຮີມຕັ້ນຕັ້ງແຕ່ກະບວນກາຮຂອງກາຮ ອູ້ຮ່ວມກັນທີ່ຮຽນຫາຕິຂອງນຸ່ງໝົງທຸກຄົນຕ້ອງແສງຫາສິ່ງທີ່ເຮີຍກວ່າປັຈັກກາຮພົລືເພື່ອກາຮດຳຮັງໝົວໃຈ ທີ່ມັ້ນຄົງ ໃນຊ່ວງຂອງກາຮພົລືເພື່ອຍັງຊື້ພັນນັ້ນ ປັຈັຍທີ່ສຳຄັງທີ່ສຸດຄົງໜີໄມ້ພັນ "ທີ່ດິນ" ສິ່ງທຸກຄຣອບຄວາ ຕ້ອງແສງຫາມາເພື່ອເປັນປັຈັກສຳຄັງໃນກາຮພົລື ທຸນສັຄມອ່າງໜຶ່ງໃນຍຸດທີ່ຍັງໄມ້ຮັບເປີຍບ ກົງໝາຍ ໃນກາຮຄຣອບຄຣອງທຣພົຍສິນ ສິ່ງທີ່ຊຸມຊົນມີໄກ້ໃຫ້ກັນ ຄື່ອ "ຄວາມໄວ້ເນື້ອເຊື່ອໃຈ" (trust) ສິ່ງ ຍັງຄົງລືບທອດກັນມາຈຸດັ່ງປັຈຸບັນນັ້ນມີມີ້ຈະແຜ່ລົງໄປປ້າງ ກາຮບຸກເບີກທີ່ດິນເພື່ອໃຊ້ເປັນແລ່ງ ທຳມາຫາກິນນັ້ນ ກາຮຈັບຈອງເພີຍຫາໄມ້ໜ້າກັນປັກກັນເປັນເຂົດແດນ ໃຫ້ຮູ້ວ່າຜົນດິນແຮ່ງນີ້ມີເຈົ້າຂອງ ແລ້ວ ບຸກຄລອື່ນກົມວັບ ຈະໄມ້ມີກາຮລ່ວງລ້ຳເຂົດແດນຂອງກັນແລະກັນ ກາຮເຄວພສີທຣີ່ກັນແລະກັນ ນັ້ນດີ່ເປັນສັຈະທີ່ທຸກຄົນຕ້ອງເຄວພໃນບຣທດຊູານນີ້ ທຸນທາງສັຄມອີກປະກາຮໜີ່ຂອງຊຸມຊົນຂາວ ໄກຍອງຄືກາຮເປັນມິຕຮັກບອຮມຫາຕິໃນລັກຂົນທີ່ໝົວໃຈຂອງຄົນໃນຊຸມຊົນຕ້ອງພື້ນພາຮຮ່ວມຫາຕິໃນ ກາຮທຳມາຫາກິນ ປ່າໄມ້ຮັບຊຸມຊົນອອກຈາຈະເປັນ ແລ່ງອາຫາວາ ແລ້ວ ຍັງເປັນແລ່ງທີ່ມາຂອງຍາ ສມຸນໄພຮັກຫາໂຮດ ແລະ ທີ່ອູ້ຄາສີຍດ້ວຍ ໃນກາຮສ້າງຄຣອບຄວາໃໝ່ຂອງໜຸ່ມສາວໃນຍຸດກ່ອນ ຊຸມຊົນ ຈະໃຫ້ເໜີໄຟໃນກາຮປຸກສ້າງກ່ອນ ໄມ່ອນຊຸມາດໃຫ້ເໜີໄຟເນື້ອເຂັ້ງປະເກທໄມ້ສັກ ຈະມີສຳນວນເຮັກ ລັກຂົນທະບ້ານໃໝ່ຂອງຄຣອບຄວາທີ່ແຍກຕ້ວອກໄປວ່າ "... ບ້ານໄມ້ປັງ ຕົ່ງໄມ້ອ້ອ ສູງເຫັນຄອໄກ ນ້ອຍ"... ໄມ້ສັກນີ້ຂາໜ້າໜ້າມໜ້າ ເຄມາທຳກຳນີ້ນ້ວຍ(ທີ່ຈັບດໍາມໄມ້ກະບວຍສໍາຫຼັບຕັກນໍ້າດື່ມ)ຍັງເອາ ມາໄມ້ໄດ້ເລຍ ດາວໂຫຼວງ ເຄວພກົງໝາຍ ກລວ້ຖຸກຈັບ ..." ແລ້ວຈຶ່ງຄ່ອຍໆຂັບຂໍຍາຍເປັນບ້ານໄມ້ ກາຍໜັງ ລັກຂົນກາຮບຣິໂປກທີ່ຄຳນີ້ຄື່ງສກາພແಡລ້ອມໃນຍຸດນັ້ນສືບເນື່ອມາຈາກແລ່ງທຣພາກຮ ໃນຊຸມຊົນຍັງມີລັກຂົນທະບ້ານໃໝ່ຂອງສາຫະນະທີ່ທຸກຄົນໃນໜູນບ້ານຕ້ອງໜ່າຍກັນດູແລ ເພື່ອໃຫ້ສາມາຮດເກີບ ໄວໃຫ້ໄດ້ນານາສືບຕ່ອໄຫ້ຄົນຮຸ່ນຕ່ອໄປ ກະບວນກາຮພົລືໜ້າ(reproductive)ໃນລັກຂົນທີ່ໃຫ້ທຸນ ຊຸມຊົນມີກາຮສະສົມກັນມາຍ່າງຕ່ອນເນື້ອໃນຄົນແຕ່ລະຍຸດ ລັກຂົນທະບ້ານປຸກບ້ານຂອງຄົນຂາວ ໄກຍອງນັ້ນຈະຄຳນີ້ຄື່ງປະໂຍ້ນໃຫ້ສອຍໃນລັກຂົນເອັກປະສົງຄົດອົນຫ້າງນາກ ດັ່ງນັ້ນບ້ານຈຶ່ງໄມ້ ເພີຍງແຕ່ໃຫ້ເປັນທີ່ໜັບນອນ ຍັງສາມາຮໃຫ້ເປັນທີ່ປະກອບກາຮໄດ້ດ້ວຍ ບ້ານຂາວຍອງຈຶ່ງນີ້ມີປຸກໃຫ້ມີ ໄຕ້ຖຸນສູງ ເພື່ອເຫັນປອງເວັນໄຕ້ຖຸນເປັນສະຖານທີ່ໃນກາຮທຳກິຈກວ່າມອື່ນເນື້ອເສົ້ວຈາກກິຈໃນທຸນນາ ອາທີເຫັນ

ทอผ้า จักسان แกะสลัก นอกจากนี้ยังใช้เป็นเครื่องออกสัตว์ อีกด้วยโดยมีระบบการจัดการที่ไม่ให้เกิดผลกระทบกับความเป็นอยู่ของตนเอง ชาวบ้านในยุคนั้นจึงไม่จำเป็นต้องมีสิ่งก่อสร้างมากมาย เช่นบุคปัจจุบัน

ตอบ: เมื่อก่อนนั้นเขาจะสร้างบ้านได้ถูกลงจากกันและเลยหนูบ้านนี้
ตาม : น้ำท่วมหรือคง

ตอบ: ไม่ท่วม แต่เข้าใช้เป็นที่ทอผ้า แต่เดี๋ยวนี้นิยมปลูกบ้านตึก เป็นบ้านชั้นเดียวเป็น
ส่วนใหญ่

ถาม : แล้วไปทอผ้าที่ไหนละคะ

ตอบ: ก็หนองน้ำบ้านบ้าง หรือก็สร้างที่ทอผ้าต่างหากแบบบ้านป่า呢 เพราะเราจ้างคนมา
ทอ หลายคน

ถาม : นอกจากราบทอผ้าแล้วเข้าใช้ได้ถูบ้านทำกิจกรรมอะไรได้อีก

ตอบ: เมื่อก่อนนี้เอาระเบียบวัว ตอนเย็นเขาก็จะต้อนวัวเข้าบ้านแล้วเอาผูกไว้ใต้ถุนบ้าน
ตาม : เลี้ยงวัวไว้ใต้ถุนบ้าน ไม่เหมือนหรือคง

ตอบ: เหม็น ถ้ามันถ่าย แต่ตอนเข้าก็โกยออกไปทิ้ง

ทุนสังคมที่สำคัญอีกประการหนึ่งคือ ความสัมพันธ์เชิงพึ่งพา ในชุมชนไทยองนี้ การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในลักษณะทุกคนต่างช่วยกันคนละไม่ถ้วนมีน้ำดื่มไม่ได้คิดค่าตอบแทนเป็นเงินนั้น เรียกว่า “ชุมลุม” การช่วยเหลือกันในชุมชนแห่งนี้มีด้วยกันหลายลักษณะ โดยแบ่งตามประเภทได้ดังนี้

การช่วยเหลือในการประกอบอาชีพ การช่วยเหลือกันในลักษณะนี้ เป็นการพึ่งพาชึ้นกันและกัน เพื่อให้การทำมาหากินสะดวกขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำเกษตรกรรมแบบชรร์รวมชาติ การช่วยเหลือเกื้อกูลชึ้นกันและกัน เป็นสิ่งที่จำเป็นมากในสังคมชุมชนไทยองที่การทำเป็นอาชีพหลักของทุกคน การทำงานของชุมชนแห่งนี้จะอาศัยการช่วยเหลือกันของสมาชิกในชุมชนเริ่มต้นตั้งแต่กระบวนการ เพาะกล้า เพื่อนบ้านสามารถขอรื้มที่ดินในการเพาะกล้าต้นข้าว เพราะที่ดินแปลงดังกล่าวมีองค์ประกอบที่เอื้อต่อการ เพาะต้นกล้า ก่อนนำไปปลูก เพราะอยู่ติดกับแหล่งน้ำเป็นต้น การยืมที่ดินในลักษณะนี้ผู้ยืมไม่ต้องเสียค่าเช่าแต่อย่างใด เพราะถือว่าเป็นการช่วยเหลือกัน ในระหว่างการทำงานในไร่นาก็จะช่วยกันในลักษณะ “การเอามืออาวัณ” โดยเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำนาในสมัยนั้นใช้แรงงานมนุษย์กับ

สัดวัยปัจจุบันมีเครื่องจักรเข้ามา กระบวนการการทำนาที่ต้องอาศัยแรงงานจำนวนมากจะอยู่ในขั้นตอนการปลูกต้นกล้า และการเก็บเกี่ยว ในขั้นตอนดังกล่าวจึงต้องมีการระดมแรงงานมาช่วยกันในแต่ละบ้าน ดังนั้นจะมีการตกลง จัดสรรเวลา กันก่อนว่าจะไปช่วยใครก่อนโดยพิจารณาตามความต้องการ ความจำเป็นเร่งด่วนของแต่ละบ้าน เช่นบ้านนี้ต้นกล้าโตแล้วจำเป็นต้องถอนก่อนก็จะไปช่วยกันสุดนึก่อน การจัดสรรแรงงานในลักษณะนี้เป็นในรูปแบบของการถืออยู่ที่ถืออยาศัยและพิจารณาตามเหตุผลมากกว่า "...อย่างเช่นวันนี้ บ้านนี้จะถอนกล้า เขาเก็บมาช่วยกันจนเสร็จ ที่นี่ต่อไปจะเป็นบ้านไหนเขาจะดูความเหมาะสม ก็จะไปช่วยกันอีก...ไม่มีการแยกคนกัน เราจะไปช่วยกันเป็นหมู่ๆให้แล้วไปทีละเจ้า..." ในบางกลุ่มมีการแลกเปลี่ยนในเรื่องปัจจัยการผลิต เช่น การแลกเปลี่ยนที่ดินที่ใช้ในการทำนา บางรายต้องการขยายบริเวณที่ดินของตนเอง แต่เนื่องจากที่ดินที่ตนของครอบครองอยู่มีลักษณะกระჯัดกระจาด ก็จะมีการตกลงแลกเปลี่ยนที่ดินกันเพื่อความสะดวกในการประกอบอาชีพ ทั้งนี้ชาวบ้านเองจะมีการตกลงกันอย่างสันติเพื่อความยุติธรรมของแต่ละฝ่าย เช่น หากที่นาอยู่ใกล้หมู่บ้านอาจจะต้องมีพื้นที่ที่ดินที่จะแลกมากกว่าคนที่มีที่นาอยู่ใกล้หมู่บ้านเป็นต้น "...สมัยก่อนมันไม่มีซื้อขายนี่ เรายังใช้การแลกกัน อย่างของผู้มีนาข้อของพ่อแม่ผ่านกับเมีย มันแยกไปทำนาหลายแห่งลำบาก เรายังขอแลกกับคนที่มีนาใกล้กับเรา ก็ “แลกแท็ง”⁶ กับเป็น เพราะเราอยู่ใกล้..." การแลกเปลี่ยนผลผลิตที่จำเป็นในการประกอบอาชีพ การผลิตของคนในยุคก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เป็นการผลิตที่สอดคล้องกับความต้องการในการบริโภคของแต่ละครัวเรือน และยังขึ้นอยู่กับความตันตดของแต่ละบ้านด้วย เมื่อเสร็จภารกิจในทุ่งนาแล้ว ชาวนาจะใช้เวลาในช่วงนี้ในการผลิตงานประ韶หัตถกรรม เช่นกระเบน ตะกร้า อุปกรณ์ที่ใช้ในประกอบการทำนา เช่น “คุ” สำหรับไว้ตีข้าว บางหมู่บ้านมีอาชีพเสริมในการasan “คุ” ดังนั้นผลผลิตในแต่ละครัวเรือนนอกจากจะเก็บไว้บริโภคในบ้านของตนเองแล้ว อาจจำเป็นต้องมีการแลกเปลี่ยน เพื่อให้ได้สิ่งของที่จำเป็นต้องนำมาใช้ในการประกอบอาชีพ และยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ในวงศ์ ญาติสนิมิตรสาย

การช่วยเหลือเพื่อการดำเนินชีพอีกักษณะหนึ่งของการช่วยเหลือกันของคนในชุมชน ไทยของการช่วยโดยตรงคือการเอื้อเพื่อสำหรับผู้ที่มีฐานะยากจน กรณีผู้ที่ยากจนขาดแคลนปัจจัยสี่ แหล่งที่จะช่วยเหลือคือ วัด จะเป็นผู้หาสิ่งที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตเหล่านี้ให้ "...ถ้าไม่มีจะกินจะนุ่งจริง อย่างอุ้ยแก้ว(ยายแก้ว) วัดก็จะเอาของกิน ของใช้ ให้ เป็นเสื้อผ้าก็มี เพราะชาวบ้านจะ

⁶ แลกแท็ง หมายถึงการแลกเปลี่ยนที่มูลค่าของของผู้แลกสูงกว่าหรือมีปริมาณมากกว่าของอีกฝ่ายหนึ่ง

เอกสารี้สืบพ่อทอมากถวาย ก็เข้าให้เป็น(เขา)ไป...." ลักษณะการช่วยเหลือเพื่อการดำรงชีวิต ในยุคที่ การจ้างงานยังไม่มีบทบาทมากนัก การช่วยเหลือกันในการดำรงชีวิตเกือบทุกเรื่องจะอาศัยความสามัคคีกันของกลุ่มชาวบ้านทั้งหมด อย่างกรณีของการปลูกบ้านของครอบครัวใหม่ ผู้คนจะมาช่วยกันสร้างให้จนแล้วเสร็จภายใน 1 วัน โดยเจ้าภาพเป็นผู้เลี้ยงอาหารเท่านั้น "...คนสมัยก่อนไม่ต้องจำงหรอก อย่างสร้างบ้านนี้ วันเดียวก็เสร็จแล้ว ช่วยกันคนละไม้คันละมือ เจ้าของบ้านก็เลี้ยงข้าวเลี้ยงน้ำเข้าเสีย..." วิถีชีวิตของชาวไทยองที่นี่จะนับถือศาสนาคริอันข้างเคียงครัด และความคิดนี้ได้สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน การทำบุญถือเป็น กิจกรรมใหญ่ หากทางวัดมีกิจกรรมที่ต้องเรียกว่าบุญ ทุกบ้านจะมีพานข้าวตอกดอกไม้ของตนเองไป"แล้วนำบุญ"(บอกบุญ)ให้แก่ญาติสนิทมิตรสหาย โดยถือเป็นธรรมเนียมของ "ตระกูล" ที่ต้องสืบทอดกัน การช่วยเหลือกันเมื่อคนในชุมชนเกิดภัยสูญเสียคือ การร่วมทำบุญในงานศพ ชาวบ้านแต่ละครอบครัวจะนำข้าวสารอาหารแห้งประเภท กะปิ น้ำปลา ไปช่วยบริจาคให้เจ้าภาพงานศพ เพื่อไม่ให้เจ้าของงานต้องเดือดร้อนมาก ในระหว่างที่มีงานชาวบ้านทุกครอบครัวจะต้องส่งสมาชิกคนใดคนหนึ่งหรือหลาย คน ไปช่วยงานทั้งในเรื่องของพิธีกรรม การประกอบอาหาร งานซ่างศิลป์ (ตกแต่งดอกไม้)แล้วแต่ความถนัดของแต่ละคน เรียกกิจกรรมนี้ว่า "เป็นเพื่อนงานศพ" คือการไปให้กำลังใจญาติพี่น้องของผู้เสียชีวิตนั้นเอง นอกจากว่าจะเป็นการให้กำลังใจแล้ว ชาวบ้านถือว่าสิ่งที่ทำนั้นคือการทำบุญอย่างหนึ่ง และยังมีความเชื่อว่าหากไม่ไปช่วยงานเมื่อถึงคราวตนเองเสียชีวิตจะไม่มีใครมางานเช่นกัน "...อ้อ งานศพหรือ ทุกคนช่วยกันหมด เราถือว่าเป็นงานที่ต้องไป... ไม่ต้องมีบัตรเชิญ พอเรารู้เราต้องไป ถ้าไม่เงินตอนเราตายก็จะไม่มีใครมางานเรา...ก็มีอะไรที่ช่วยได้ก็ช่วย ส่วนใหญ่ผู้หญิงก็ไปทำดอกไม้ ทำเมี่ยงบุหรี่ ผู้ชายก็ประทีกงานหนักๆ เตรียมพวกล้อคง(ใบ)พวงแห่แนน อะไรมีนะ..."

ทุนทางสังคมที่ก่อร่วมมาทั้งหมดนั้นแสดงให้เห็นถึงรากฐานของกระบวนการผลิตและการบริโภคของชุมชนที่ใช้กระบวนการผลิตแลกเปลี่ยน เป็นบทบาทฐานของการพึ่งพา เป็นการแลกเปลี่ยนทั้งในเรื่อง ของปัจจัยการผลิต เช่น แรงงาน ที่ดิน แลกเปลี่ยนผลผลิต เช่น อาหาร สิ่งของเครื่องใช้ การพึ่งพา กันในลักษณะนี้ของชุมชนไทยอง ยังสืบทอดกันมาจนถึงยุคปัจจุบันแต่ วิธีการอาจจะเปลี่ยนไปจากเดิม

ມີຕິທີ່ 3 ທຸນກູມືປໍ້ງລູາ

ทุนภูมิปัญญาหรือทุนความรู้แต่ละชุมชนย่อ้มมีความแตกต่างกันไปตามระบบความคิดความเชื่อของแต่ละชุมชน ตามองค์ความรู้ที่สะสมกันมา นั้นย่อ้มหมายถึงวิถีการดำเนินชีวิตที่

เป็นอัตลักษณ์ของตนเอง ชุมชนไทยองแห่งนี้ มีภูมิความรู้ที่สืบทอดกันมาและถ่ายทอดให้แก่บุตรหลานจนเป็นมรดกตกทอดให้ลูกหลานสามารถใช้ความรู้เหล่านี้ในการดำรงชีวิตอยู่ได้จนถึงปัจจุบันในบางประเด็น ในที่นี้จะแบ่งภูมิปัญญาของชุมชนนี้เป็น 3 หมวดใหญ่ๆ คือหมวดการทำมหาภิญ หมวดการดูแลรักษาสุขภาพ หมวดการเลือกคู่ครอง

หมวดการทำมหาภิญ ทุนความรู้ที่ชุมชนแห่งนี้สะสมมาเป็นร้อยปีและทำให้คนในชุมชนใช้เป็น “แหล่งวิชาหาเลี้ยงชีพ” ตราบจนปัจจุบันนี้ คือการทำนา การทำสวน การหอผ้า

การทำนา ของชุมชนแห่งนี้คงจะไม่ต่างชุมชนชาวนาแหล่งอื่นๆ ในประเทศไทย เพราะการทำนาอยู่ที่ต้องใช้แรงงานคนเป็นหลัก สมาชิกทุกคนในครอบครัวถือเป็นแรงงานสำคัญไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ทุกคนต่างมีบทบาทหน้าที่ที่สำคัญเหมือนกัน การทำงานในทุ่งนาไม่ได้หมายถึงการทำนาอย่างเดียว แต่เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้ที่สำคัญในการดำรงชีวิต จำแนกไปตามลักษณะงานที่เป็นหน้าที่และบทบาทของชายและหญิงไปในเวลาเดียวกัน เช่น หน้าที่ของผู้หญิงนอกจากการปัก ดำเนิน กล้าแล้ว อีกภาระหนึ่งคืองานครัว เป็นหน้าที่ของแม่บ้านในการตรวจสอบอาหารง่ายๆ ไปด้วยในซึ่งที่ใกล้จะรับประทานอาหารกลางวันเด็กผู้หญิงที่ติดพอก สมควรแล้วจะได้รับมอบหมายให้ทำอาหาร การปรุงอาหารในทุ่งนา ก็จะทำอย่างง่ายๆ โดยการทำผัก ปลูก ไก่ทุ่งนา มาประกอบเป็นอาหารในทันที สิ่งที่จะเตรียมไปจากบ้านก็มีเพียง พริก กะปิ หอม กระเทียม ส่วนวัตถุดิบอื่นๆ ให้เลือกหาได้ใน “เดียงนา” อยู่แล้ว “...สมัยก่อนไปทำนา ก็จะเอาม้ม้อแกงไปด้วย พอสิบไม่เกิดน้ำพริก พ่อแม่ก็ทำนาไป แม่ก็จะสอนก่อนว่า เอาอะไรใส่ เช่น เอาเนื้อใส่ก่อนผัก...” การทำงานในทุ่งนาไม่ใช่เป็นสิ่งเจ็บปวด ในความรู้สึกของเด็กฯ คือการไปพักผ่อนกับครอบครัว “...สมัยก่อนนั้นสนุก บางครั้งตอนข้าวสุก (ข้าวแก่ดัด) และตอนที่จะตีข้าว เด็กๆ จะรับเร้าไปนอนทุ่งนา เพราะมันอุ่นดี ช่วงหน้าหนาว นอนดูดาวกัน นอนกับกองฟาง...” สำหรับเด็กผู้ชายก็จะเรียนรู้ในการโถนา การดูแลรักษาในระหว่างที่ตักกล้ากำลังเจริญเติบโต “...เด็กผู้ชายก็มีหน้าที่ฝึกโถนาพอต้นข้าวให้พอสมควร ก็ต้องไป “ใจนา” (ดูแล) กับพ่อหัดเอาหญ้า (กำจัดหญ้า) เอาหน้าไสนา...” นอกจากจะเรียนรู้กระบวนการทำนาแล้ว สิ่งที่เด็กฯ ได้เรียนรู้ไปกับการกระทำการของพ่อแม่ด้วยคือการซ่วยเหลือซึ่งกันและกันทั้งในช่วงปลูก ช่วงเก็บเกี่ยว สำหรับหนุ่มสาวการทำงานคือโอกาสที่จะได้ศึกษาอุปนิสัยใจคอซึ่งกันและกัน ดังนั้นกิจกรรมการทำงานร่วมกัน จึงเป็นกุศลอบายของคนในอดีตที่จะเปิดโอกาสให้หนุ่มสาวได้มาพบปะสังสรรค์ ได้เรียนรู้ที่จะดำเนินความสัมพันธ์ในการสร้างครอบครัวต่อไป เมื่อการแข่งขันของหนุ่มสาวในลักษณะที่ทุก

ฝ่ายต้องการข้อมูลเพื่อใช้ในการตัดสินใจที่จะประกอบการเลือกคู่ครอง สาเหตุจะแสดงให้เห็นถึง “ความพร้อมในการเป็นแม่บ้านแม่เรือน” โดยการรวมใส่เสื้อผ้าที่แสดงให้เห็นถึงความสามารถพิเศษของตนเองในการทอผ้าเป็นการแสดงให้เห็นความสามารถของตนเอง ชายหนุ่มก็จะแสดงออกในลักษณะของการเป็นผู้นำ อันหมายถึงการเป็นหัวหน้าครอบครัว ภาพลักษณ์ที่จะแสดงให้ฝ่ายหญิงเกิดความสนใจ คือการแสดงออกถึงความรับผิดชอบในงานที่ทำ กระบวนการทำงานเป็นการแสดงให้เห็นถึงความอดทน ขยันขันแข็ง การควบหาสมาคมในบริบทที่แตกต่างกันไป ทั้งสองฝ่ายจะใช้ข้อมูลเหล่านี้ประกอบทางเลือกที่จะสืบสานความสัมพันธ์กันต่อไปอีกหรือพิจารณาคนใหม่ที่มีความเหมาะสมกว่า “...ในสมัยก่อนถ้าจะลงมือทำงานเด็กจะตัดเสื้อกัน ถ้าเป็นสาวก็จะทอผ้าชิ้นและเวลาปลูกนาจะใส่ผ้าชิ้นสวยงาม ตาม..ทำไม่ต้องแต่งสวยคะ มีแต่ชีโคลน ตอบ: อ้อ ต้องใส่ชีโคลนบ้วง(ชายหนุ่ม)ค่ะสมัยก่อนทำงานมีคืนเยอรมันและก็ทำด้วยกัน สาวก็จะค่อยๆมีบ่าวคนใหม่ขยันขันแข็งบ้าง ก็จะมีการ “ม่าย” (หมายตา) ไว้ ช่วงกลางคืนก็จะมีการแอบลาก...”

การทำสวน เมื่อการทำนาสิ้นสุดลง บางครอบครัวก็จะมีการปลูกพืช ผัก ที่ใช้ในการประกอบอาหาร ดังได้กล่าวมาแต่ต้นแล้วว่า ลักษณะภูมิประเทศของชุมชนไทยอง มีน้ำที่อุดมสมบูรณ์ตลอดปี ดังนั้น ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่ขึ้นชื่อและใช้ในการแลกเปลี่ยนกับหมู่บ้านอื่นคือ หัวหอม และกระเทียม นอกจากนี้ชาวบ้านยังนิยมปลูกพืชผักไว้รับประทานกันเองและนำออกจำหน่ายแก่ญาติพี่น้องหรือเพื่อนบ้านใกล้เคียง “...หลังทำงาน ส่วนใหญ่ก็จะปลูกพวงห้อม กระเทียม บ้านเราจะมีชื่อมาก ชาวบ้านอื่นเขาก็จะเอาของอย่างอื่นมาแลก ตามสันนาที่มันเป็นที่ดอน ก็จะหัว่ผักกาด ถัวผักกาด เอกามากินกันบ้างแจกกันบ้าง ไม่มีการขาย เพราะเราปลูกกันเอง...”

การทำผ้า อาชีพทอผ้า เป็นอาชีพรองจากการทำนาทุกครอบครัวจะมีอุปกรณ์การทำผ้าที่เรียกว่า “หูกหอกผ้า” ทุกหลังคาเรือน เพราะพอว่างจากการทำนาเป็นหน้าที่ของผู้หญิงที่จะทอผ้า ผู้ชายจะทำหน้าที่ ปันผ้าย กวักผ้าย การทอผ้าในสมัยก่อนนั้นเป็นการทำให้ใช้สุ่งห่มของสมาชิกทุกคนในครอบครัว นอกจากนี้ยังคงเป็นผ้าถวายพระอีกด้วย ทุกครอบครัวจะปลูกผ้าไว้ตามไร่ในชายป่าใกล้ๆหมู่บ้านเพื่อนำมาปันเป็นด้ายสำหรับหอกผ้า สำหรับสีที่ใช้จะแยกตามผู้สาวใส่ เช่นผู้หญิงอายุจะสวมใส่สีพื้น เช่น สีขาวหรือสีครีม ซึ่งเป็นสีของผ้ายไม่ต้องย้อม สำหรับสีครามสำหรับสาวใส่เพื่อทำการย้อมสีครามหรือสีหม้อย้อม ก็จะย้อมด้วยใบคราม หรือใบเข็ม สำหรับงานรื่นเริงสีจะสดใสกว่าชาวบ้านจะใช้เม็ดมะเกลือมาย้อม จะได้สีน้ำตาล การถ่ายทอดความรู้ในการทอผ้านั้นเรียกว่าเกิดมาเด็กก็จะเห็นแม่ทอผ้าอยู่แล้ว เมื่อว่างจากงานเด็กผู้หญิงจะ

มาเรียนรู้โดยการฝึกปฏิบัติจริงจากแม่ของตนเอง ครอบครัวได้ที่มีลูกสาวมากกว่า 1 คน ก็ต้องมี “กฎของผ้า” ครอบตามจำนวนลูกสาว ผ้าฝ้ายของหมู่บ้านนี้ที่มีเชือเสียงคือลดลายการทอที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนนี้คือ “ผ้าห่มลายดี” การที่หมู่บ้านนี้สามารถดำรงกิจกรรมการทอผ้ามาได้นับร้อยปีนั้น เพราะกระบวนการทอถ่ายทอดความรู้ในการทอผ้าของแต่ละบ้านไม่ถือเป็นความลับเฉพาะตัว ทุกคนสามารถมาเรียนรู้ได้ หากต้องการลดลายได้ก็ไปศึกษา กับผู้ที่คิดลดลายนั้นและนำไปทดลองผ้าของตนเอง จึงทำให้ภูมิปัญญาในเรื่องนี้ได้รับการสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่อง การทอผ้าของชุมชนไทยองแห่งนี้จะเน้นการทอผ้าฝ้ายเท่านั้น สำหรับการทอผ้าใหม่ชาวบ้านบอกว่าเป็นกรรมวิธีที่ยุ่งยากกว่าผ้าฝ้ายมาก ชาวบ้านไม่มีความรู้ในเรื่องนี้ นอกจากจะทอผ้าผู้ห่มแล้ว ชุมชนแห่งนี้ยังมีการทอ “ตุงไจ”⁷ นับเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้มานานแล้ว

หมวดการดูแลรักษาสุขภาพ ทุนภูมิปัญญา ในการดูแลรักษาสุขภาพ ในยุคที่ของกินของใช้ทุกอย่างชาวบ้านต้องทำหน้าที่หั้งผู้ผลิตและผู้บริโภคนั้น ความรู้เกี่ยวกับการดูแลรักษาสุขภาพตั้งแต่กระบวนการจัดหาสิ่งที่นำมาชำรุดล้างร่างกายก็เป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว เช่นการสรวยผม จะใช้ พังข้าวมาเผาแล้วกรองเอาน้ำมาใช้สรวย หรือการนำลูกมะตะบะ มาทำสนุ่อบาน้ำ เป็นต้น หากเจ็บป่วยก็มี “หมอดเมือง” ซึ่งเป็นผู้ที่มีค่าถาอาคม ใช้หั้งสมุนไพรและเวทย์มนต์ในการรักษา การไปขอความช่วยเหลือจากหมอดเมืองจะได้รับการตอบแทน เช่น “ปู่ชา”(บุชา) เป็นของกินของใช้ เช่น ไก่ หรือเหล้า

ถาม : เจ็บไข้ได้ป่วยทำอย่างไร

ตอบ: หมอมีเรื่องรักษา ไปปูจายามากินมารักษาเอง ประเพณี เจ็บท้อง ท้องร่วง เขาก็
เอาประเพณีลึกถ่ายมาใส่น้ำใส่เปลือกไม้ต้มให้กิน

ตาม : แล้วประเกท แ xen ขาวหัก นี่จะ

ตอบ: กีเป่าເອາ (ເປົມນຕີ) ແລ້ວກີເຂົ້າເຟືອກໄມ້

หมวดการเลือกคู่ครอง ภูมิปัญญาของการเลือกคู่ครองของชุมชนแห่งนี้ เป็นประเพณีที่สืบทอดกันมาที่เรียกว่าประเพณี “แอ่อสาา” การเลือกคู่ครองของชุมชนในภาคเหนือส่วนใหญ่ไม่นิยมประเพณีคลุมถุงชนเหมือนภาคกลาง หนุ่มสาวในชุมชนแห่งนี้มีสิทธิที่จะเลือกคู่ครองได้

⁷ ตุ่งไจ หรือองค์ชั้ยในความหมายของภาคกลาง ทางภาคเหนือนิยมใช้แขวนประดับปลายเสาไม้ไผ่ ปักขันบาน เรียงรายไว้ด้านสองข้างตามทางเข้าสู่หมู่บ้านจนถึงประตูวัด เป็นสัญลักษณ์บอกว่าวัดในหมู่บ้านมีงานเฉลิม ฉลอง ที่เรียกว่า “งานปะอย” หรืองานประเพณีสำคัญๆ ของหมู่บ้าน เช่น งานลงกรวนต์ เป็นต้น

อย่างอิสระโดยฝ่ายชายจะมาเยี่ยมเยียนบ้านฝ่ายหญิงในช่วงที่ฝ่ายหญิงทอดผ้า การไปในลักษณะนี้ฝ่ายชายจะมีกลุ่มของตนเองและมีการจองไว้แล้วว่าหญิงคนไหนที่ตนสนใจ และสามารถใช้เวลาในการเกี้ยวพาราสี ได้เท่านั้นจะแตะต้องเนื้อตัวผู้หญิงไม่ได้ เพราะจะถือว่า “ผิดผี” หากใครลักลอบประพฤติดังกล่าวจะมีคนในบ้านเจ็บป่วยได้ นอกจากนี้ยังมีโอกาสที่จะศึกษาพฤติกรรมของแต่ละฝ่าย จากการร่วมกันทำงานที่มีการ “เขามีอ้อเขาวัน” ในกลุ่มคนที่หลากหลายภูมิปัญญาด้านการให้อิสระในการเลือกคู่ครองในลักษณะ “การเอ่อสาว” นี้ได้สูญหายไปแล้วจากชุมชนแห่งนี้ (ช่วงปี พ.ศ.2520)

ภูมิปัญญาเหล่านี้ ได้มีการสะสมและถ่ายทอดให้แก่คนรุ่นหลัง ผ่าน ความคิด ความเชื่อ และการให้คุณค่ากับธรรมชาติที่อยู่รอบบ้านตัว ทุนภูมิปัญญาที่สะสมมานานเหล่านี้เองที่ทำให้ผู้คนในชุมชนไทยมองนำมายพลิกฟื้นเพื่อให้ชีวิตของเขากลับคืนสู่อดีตภายใต้กรอบศาสนาพัฒนาสมัยใหม่ที่ถูกโภมเข้ามาสู่หมู่บ้าน

ทุนชุมชนอีกประการหนึ่ง ที่เป็นเอกลักษณ์ ของชุมชนไทยองนี้ คือ คุณภาพของสมาชิกในชุมชนผ่านกระบวนการการศึกษาแผนใหม่ สมาชิกส่วนหนึ่งในครอบครัวชาวนา ได้เดินทางไปศึกษาและอบรมเองสู่การเป็นข้าราชการได้รับค่าตอบแทนเป็นเงินเดือนซึ่งมีรายได้ประจำ เป็นกระบวนการการเลื่อนขั้นทางสังคม(social mobility) ที่เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนตามนิยามของการพัฒนาสู่ความทันสมัยของรัฐ เนื่องจากชุมชนไทยองเร่องมีผู้ที่มีการศึกษาในระดับปริญญา จนสามารถตั้งเป็น “ชุมชนครู” ในหมู่บ้านมีสมาชิกในระดับเริ่มแรกถึง 100 กว่าคน ซึ่งทุกคนเป็นลูกหลาน สะใภ้ เขย ของคนในชุมชนแห่งนี้ทั้งสิ้นคิดเป็นร้อยละ 10 ของจำนวนประชากรทั้งหมดในหมู่บ้าน นอกจากนี้ในกลุ่มผู้นำชุมชนส่วนใหญ่ต้องดูแลชาวบ้านส่วนหนึ่งได้ผ่านการศึกษาในระบบโรงเรียนมาแล้วเกือบทุกคน (โรงเรียนประถมศึกษาในชุมชนแห่งนี้ก่อตั้งใน พ.ศ.2480) ทุนบุคลากรในชุมชนแห่งนี้จึงเป็นตัวจัดสร้างสำคัญในการพัฒนาภูมิปัญญาที่เคยมีในอดีต ให้สามารถต่อสู้ในสถานการณ์ปัจจุบันได้

บทที่ 3

การปรับตัวของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การพัฒนาประเทศสู่ความทันสมัย ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ เมื่อ 30 ปีที่ผ่านมา รัฐได้ เร่งรัดมสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ รวมทั้งเร่งปฏิรูปภาคเกษตรให้เป็นการผลิตเพื่อการค้าโดย ทั่วโลกทั้งประเทศ ในรูปแบบต่างๆ กัน โดยอาศัยกลไกของรัฐเป็นตัวขับเคลื่อน การพัฒนา อุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า และเพื่อสนับสนุนการส่งออก เป็นอีกมาตรการหนึ่ง ที่ขยายฐาน มาด้วยภูมิภาค ชุมชนไทยอง เป็นชุมชนที่ได้รับความกระหายท่อนอย่างยิ่งจากนโยบาย ดังกล่าว เพราะจะหัดนี้เป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมภาคเหนือ ซึ่งไม่ห่างไกลจากหมู่บ้านมาก นัก ผลกระทบดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตจากการผลิตเพื่อยังชีพไปสู่ การผลิตเพื่อการค้าของชุมชนแห่งนี้ แต่กระบวนการนี้ก็มิได้เปลี่ยนอย่างทันทีทันใด หากมี วิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลง ที่เรียกว่า “การประสานและเชื่อมต่อระหว่างวิถีการผลิต” ซึ่งใน สภาพการณ์ของชุมชนนี้เห็นได้ชัดเจนโดยเริ่มเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเพื่อ ขายในช่วงปี 2520 และพัฒนาสืบต่อ กันมาจนสามารถปรับเปลี่ยนสินค้าหัตถกรรมของหมู่บ้าน ให้เป็นแหล่งที่มาของรายได้หลักในชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 เป็นต้นจนถึงปัจจุบัน

ความพยายามของรัฐกับกระแสการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชน

สาธารณูปโภคกับวิถีการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไป

การพัฒนาประเทศที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างพื้นฐาน อาทิ ถนน ไฟฟ้า ระบบ น้ำ ฯลฯ เพื่อสนับสนุนการผลิตเพื่อขายของรัฐนั้น สิ่งที่เกิดการปรับเปลี่ยนของชุมชน ในยุคนี้จัด ได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นของการปรับตัวเองของชุมชนก็ว่าได้ การพัฒนาในช่วงนี้ชุมชนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงในทางลบค่อนข้างมาก แม้ว่าทั้งหมดจะเป็นการผลิต “เกษตรกรรม” ชาวบ้านจะเห็นด้วยและยอมรับนวัตกรรมใหม่ที่เข้ามาพร้อม ปัจจัยทางศาสตร์ สารเคมีที่ทรงพลัง ในการปราบศัตรูพืช และระบบการผลิตที่ใช้เครื่องจักร แต่สิ่งที่สูญเสียไปคือระบบความสัมพันธ์ แบบพึ่งพา กัน

กระบวนการผลิตที่มุ่งเพื่อการค้า ทำให้วิถีการผลิตเปลี่ยนแปลงไป การทำงาน พันธุ์ข้าว ต้องเปลี่ยนเป็นพันธุ์ใหม่เพื่อให้ได้ผลผลิตต่อไปเพิ่ม การเตรียมไก่ ปลูก ที่ใช้เวลาเป็นเดือนในการ

“ເຄົມື້ອເຂວັນ”ກັນກີປະລິຍັນເປັນກາງຈ້າງຮັດໄຫຼຸ່ມເພີຍງວັນເດືອກົງເສຣົຈເຈີບຮ້ອຍ ຮະບົກກາງ
ຈ້າງ ຈຶ່ງເຂົ້າມາແທນທີ່ ໄດ້ອປາງສມບູຮົນແບບ ກະບວນກາງພິ່ງພິ່ງຮ່ວມໝາຕິລດລົງ

ຄາມ :ສມັຍນີ້ທຳນາຍັງ “ເຄົມື້ອ”ກັນໄໝມ

ຕອບ :ຕອນນີ້ຈ້າງໝົດຄວັບ ວັນເດືອກົງເສຣົຈເລຍ ເມື່ອກ່ອນ ຜ່າຍກັນ ເຄົມື້ອຄົນນັ້ນວັນ ດັນນີ້ວັນ
ກວ່າຈະເສຣົຈເປັນເຕືອນ

ຄາມ :ຈ້າງຍັງໄໝ

ຕອບ :ເໝາມເຄາ ໄຮ່ໜຶ່ງປະມານ 700 ກວ່າບາທ ຈ້າງປຸກ ດອນກຳ້າ ຈ້າງໝົດ

ຄາມ :ເຮົາໄດ້ເລື່ອງຂ້າວເຂົາໄໝມ

ຕອບ :ໄມ່ຕ້ອງ ເວລາໄກໄມ່ໄດ້ໃຊ້ຄົນຫີ່ອຄວາຍໄກ ໃຊ້ຮັກໄກໃຫຼຸ່ມ ໄກໄວ້ກ່ອນ ນ້ຳແລ້ງກົງເຮີນໄກ
ພອຈະຖື່ນ້ຳທຳນາ ຝົນໄມ່ຕົກກູບນຳໃສ່ເລຍ

ສິ່ງທີ່ຮູ້ນຳມາໃຫ້ໜູ່ບ້ານກາຍໃຕ້ ວາທກຽມ “ຄວາມເຈົ້າ” ນັ້ນກ່ອນໄທເກີດທັງຜລິດຕ່ອງຮະບບ
ກາຮົດຕື ຂອງໝຸມໜຸນແຮ່ນີ້ ຈາກເດີມທີ່ໜ້າວາດ້ອງພິ່ງຮະບບເໝື່ອຝາຍໂດຍກາງໃຫ້ນ້າຈາກໜອນນ້າ
ໃນໜູ່ບ້ານທຳເປັນຄລອງສົ່ງນໍາເຂົາສູ່ໜູ່ບ້ານແຮ່ນີ້ຮ່ວມເຝັກກາງເຝື່ອແພໄປຢັງໜູ່ບ້ານອື່ນດ້ວຍ ຕ່ອມາ
ຮູ້ບາລໄດ້ມາຊຸດບ່ອບາດາລທຳໄທກາທຳເກະບົດຮະດວກສບາຍຂຶ້ນກວ່າເດີມ “...ຍັ້ອນໜັງໄປນີ້ ແຕ່ກ່ອນ
ຈະມີກາງແບ່ງເປັນຝາຍໃຫ້ໜູ່ກ່າວ ຕ່ອມາ ເຮົາກີຂອ້າໄປທາງກຽມທີ່ພຍາກຮອນນີ້ບ້າງ ກວມຍົກເຮີກາ
ບ້າງ ຂອງເຈາະນ້ຳບາດາລຂຶ້ນມາແລ້ວທຳເປັນບ່ອເກະບົດ ມີອຸ່ຫ້ຫລາຍບ່ອ ປະມານ 5 – 6 ປົບ ແລ້ວທຳ
ເປັນຄລອງສົ່ງນໍາອອກໄປ ຜ້າວບ້ານເລີຍໄມ່ຕ້ອງລອກເໝື່ອຝາຍເດີມອີກ ແຕ່ເໝື່ອຝາຍນັ້ນເວລາຝັນຕົກຍັງມີ
ນໍ້າໄຫລມາອູ້...” ແຕ່ສິ່ງທີ່ຕໍາມມາຂອງກາງໃຫ້ນ້າຈາກບ່ອເກະບົດນີ້ຄືອຄ່າໃຊ້ຈ່າຍທີ່ຕ້ອງເສີຍເປັນຄ່າໃຫ້ນ້າ

ກາງປັບຕົວຂອງໝຸມໜຸນໃນເຮືອງຂອງວິຖີກາກທຳມາຫາກີນ ມາເປັນກາຮົດຕືເພື່ອຂາຍ ເພື່ອໃຫ້ຮ່າຍ
ໄດ້ທີ່ເປັນຕົວເງິນໃນຮະບບຂອງເສຣ໌ຮູ້ກິຈເງິນຕາໃນປັຈຈຸບັນ ວິຖີກາຮົດຕືທີ່ປະລິຍັນແປ່ງໄປຂອງໝຸມໜຸນ
ແຮ່ນີ້ທີ່ເຫັນໄດ້ຫັດ ດີວິຖີກາຮົດຕືຂອງໜ້າວາ ທີ່ກຳລັງຈະສູງໝາຍໄປເປື້ອ ປົມມານກາທຳນາຂ້າວລດ
ລົງ ສືບເນື່ອມາຈາກຂ້າວາຄາຕົກຕໍ່ ກະບວນກາຮົດຕືຢູ່ຍາກແລະມີຕັ້ນຖຸນໃນກາງດູແລສູງ ທຳໃຫ້ໜ້າ
ນາສ່ວນມາກປັບປຸງທີ່ນາມາເປັນສ່ວນລຳໄຢແທນ ເພວະພລົດຕືລຳໄຢໄດ້ຄ່າຕອບແທນສູງກວ່າກາງ
ປຸກຂ້າວ ກາງປະລິຍັນວິຖີກາຮົດຕືແບບນີ້ເພື່ອໃຫ້ສອດຄລ້ອງກັບກລໄກຂອງຕລາດ ບາງຄຣອບຄວັດເລີກທຳ
ນາຫັນນາທຳສ່ວນລຳໄຢອປາງເດືອກ ແລະຂາຍລຳໄຢເພື່ອສື້ອໜ້າວກີນ

ສິ່ງທີ່ມີອີທີ່ພລຕ່ອກາງປະລິຍັນແປ່ງຂອງໝຸມໜຸນໄທຍອງໃນວິຖີກາຮົດຕືແລະຄວາມເປັນອູ້ ອີກ
ປະກາຮົນນີ້ຄືອກາງເຂົ້າມາຂອງໄຟຟ້າ ໃນ ປີ 2513 ດັ່ງໄດ້ກ່າວມາແລ້ວໃນບັດທັນໆວ່າອາຊີພວອງຂອງ

ชุมชนไทยองที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการทอผ้า ซึ่งต้องอาศัยเวลาในช่วงที่ว่างจากการทำงานทำสวน แล้วจึงทอผ้า การทอผ้าแต่เดิมเป็นการทำไรเพื่อใช้ในครอบครัวและถ่ายพะ และต่อมาเมื่อระบบการผลิตเพื่อขายเข้ามามีบทบาทมากขึ้น จึงเกิดอาชีพการรับจ้างทอผ้าให้แก่ร้านค้า ในตัวเมือง โดยรับเป็นเส้นด้ายจากเจ้าของกิจการมาทอผ้าเป็นผืนส่ง ค่าจ้างขึ้นอยู่กับจำนวนความยาวของผ้าที่ทอได้ การทอผ้าในลักษณะนี้ชาวบ้านต้องอาศัยเวลาว่างที่มีอยู่ทั้งหมดของตนเองมาใช้ทอ ดังนี้ในเวลากลางคืนก็ต้องใช้ตะเกียงซึ่งมีข้อจำกัด เพราะมองเห็นลำด้วยไม่ชัดเจนและยังมีควันดำสกปรก การมีระบบไฟฟ้าเข้าไปทำให้ช่วยอำนวยความสะดวกในการทำงานมากขึ้น "...ทำให้สว่างขึ้น ทอผ้ากลางคืนได้ ก่อนนั้นทอผ้าใช้ตะเกียงล้อ ผูกติดเสา กิ่งผ้า ถ้าเป็นกิ่งทอผ้าสมัยก่อน ก็จะดำเนินการควน..." แม้ไฟฟ้าจะช่วยให้การทำมาหากินสะดวกขึ้นแต่ก็หมายถึงรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นด้วย "...ไฟฟ้าข้อเสียก็มีนะ ทำให้ค่าใช้จ่ายแพงขึ้นจะต้องมีที่วิทยุ ตู้เย็น เครื่องซักผ้า จะต้องใช้จ่ายทุกอย่างนะ..."

การผ่านกันของความรู้สึกใหม่ กับความรู้สึกเดิม

กระบวนการสะสมทุนของชุมชนไทยอง นอกจากความรู้เดิมที่เป็นจุดแข็งของชุมชนไทยอง จนอาจกล่าวได้ว่า เป็นมรดกของบรรพบุรุษที่มอบให้แก่นรุ่นหลัง ให้ใช้เป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน คือ อาชีพหัตถกรรม ได้แก่ การทอผ้า แล้วผนวกกับความรู้สมัยใหม่ในลักษณะของระบบโรงเรียนซึ่งหมู่บ้านแห่งนี้มีโรงเรียนประถมศึกษาเปิดทำการสอนตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2480 ทำให้คนในชุมชนแห่งนี้มีโอกาสได้เรียนในระบบโรงเรียน และได้กลยุทธ์ในการเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตที่มีมาแต่เดิม กับระบบการผลิตใหม่ที่อาศัยกลไกตลาดในการขยายผลผลิต "...คนส่วนใหญ่ในหมู่บ้านได้เรียนหนังสือกันทั้งนั้น ...ทั้งผู้หญิงผู้ชาย อายุ 58 ปี) ก็เรียนโรงเรียนบ้านเรานะ ภรรยาผู้ชายที่เขาได้เรียนต่อ กันสูงๆ เป็นครูบาอาจารย์กันหมดหมู่นี้(พวงนี้) ก็จะมาส่งเสียงน้องนุ่งได้เรียนต่อ หมู่บ้านเราเลยมีคนเป็นครูนัก..." จุดเปลี่ยนของชุมชนแห่งนี้ เริ่มต้นจากการการมีผู้นำที่กล้าเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิตแบบเดิม โดยการหาตลาดใหม่ด้วยตนเอง และสัดแยกจากการรับจ้างทอผ้าให้แก่นายทุนผู้ประกอบการ มาเป็นเจ้าของกิจการเอง จากการผลิตเพื่อบริโภคภายในครอบครัวการทำผ้าได้พัฒนาไปสู่การทอเพื่อขายมากขึ้นโดยเริ่มในปี พ.ศ. 2520 จากภารยาผู้หญิงบ้านซึ่งเป็นประธานกลุ่มแม่บ้านเป็นผู้ริเริ่มผลิตเป็นถุงย่ำมและนำไปขายส่งให้แม่ค้าในตลาดใหญ่ในตัวเมืองเชียงใหม่ ต้นทุนการผลิตเบละ 3 บาท ขายส่ง 6 บาท ได้กำไรว้อยละ 50 ซึ่งถือว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดีมากสำหรับชาวบ้าน จาก

เดิมที่คุณในหมู่บ้านไปรับเส้นด้วยจากหมู่บ้านอื่นมาท่อได้เพียงค่าจ้างท่อเท่านั้น "...ท่อผ้าสมัยก่อนก็รับจ้างทางป่าช่างมา เช่นรับจ้างมา 20 เมตร พับหนึ่งหรือม้วนหนึ่งมี 20 เมตร ส่วนที่เหลือ ก็จะนำผ้าymataต่อทอกัน ทอตามแบบของเขานั้นแหละแล้วนำมาตัดเป็นเสื้อ กางเกง บางทีก็ทำเป็นผ้าๆที่นอน ผ้าม่านหน้าต่างบ้าง ผ้าๆ/โต๊ะบ้าง..."

จากจุดเริ่มต้นของความคิดในการจะพึงトンเองของผู้นำ บวกกับกระแสความนิยมผ้าฝ้ายของคนในเมืองซึ่งเป็นตัวกระตุ้นให้ความต้องการสินค้าประเเกชนี้เพิ่มมากขึ้น ชาวบ้านชุมชนไทยอง จึงหันมาเริ่อฟื้นงานหัตถกรรมดังเดิมของตนเอง มาเพื่อเป็นแหล่งรายได้ใหม่เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจใน ครอบครัวจากเดิมที่คุณในหมู่บ้านต้องออกไปรับจ้างในโรงงานคุตสาหกรรม และรับจ้างทำงานนอกท้องถิ่น ก็หันมาอยู่อาศัยเดิม ซึ่งเคยถูกทอดทิ้งมาช่วงระยะเวลาหนึ่ง เพราะเห็นว่า เป็นอาชีพที่ทำรายได้น้อย "...คนหันมาหากู กันมากขึ้น เมื่อก่อนหมู่บ้านอื่นก็ถูกเรานำร่วมกับอาชีพหากูมันน้ำ...อีกอย่างการทอผ้าเป็นอาชีพที่ง่าย ไม่ต้องออกบ้านไปทำงานที่อื่น รายได้ดีพอสมควร บางคนเก่งๆรายได้วันละ 200 – 300 บาท..."

พลังผลักดันกับการปรับตัวของวิถีการผลิตแนวใหม่ของชุมชน

พลังภายนอกที่มีส่วนช่วยผลักดันให้หัตถกรรมการทำผ้าของชุมชนกล้ายมาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ก่อรายได้เป็นอาชีพหลักและเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญของคนในชุมชน มีปัจจัยเสริมที่สำคัญ คือการให้ความรู้ชุดใหม่จากองค์กรภาครัฐและการประยุกต์ความรู้ชุดใหม่มา 적용สู่งาน กับความรู้ซึ่งเป็นทุนเดิม ของชุมชน ความรู้ชุดใหม่ที่ชุมชนได้รับคือ การรวมกลุ่มในการบริหารจัดการ การส่งเสริมความรู้และเทคนิคใหม่ในการผลิตสินค้า และการขยายตลาดและการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตเพื่อส่งออก

การรวมกลุ่มในการบริหารจัดการ วิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนไทยองนั้น มีการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันในการทำนาหากินอยู่แล้ว แต่เป็นการรวมกลุ่มในลักษณะความสัมพันธ์แบบพึ่งพา ซึ่งไม่มีแบบแผน ตายตัวที่แน่นอนเหมือนกับการรวมกลุ่มในกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจที่มีการบริหารจัดการตามนิยามของรัฐ เมื่อรัฐขยายฐานการพัฒนาโดยเน้นการผลิตเพื่อการตลาดมากขึ้น รัฐได้พยายามให้ ชุมชนได้สัมผัสกับกลไกตลาดภายนอก ก็มีเจ้าหน้าที่ของรัฐกลุ่มหนึ่งที่มีหน้าที่ประสานกับชุมชนโดยมีจุดมุ่งหมายเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ได้แก่ พัฒนาการและเกษตรตำบล ซึ่งเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (change agent) ที่สำคัญ คนกลุ่มนี้เข้ามาพร้อมวิทยาการสมัยใหม่ ทั้งในเรื่องกระบวนการจัดการและเทคนิคการผลิต กลุ่มทอผ้าชุมชนไทยองได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐในการรวมกลุ่มเพื่อรองรับการพัฒนา และการช่วยเหลือที่

เป็นรูปธรรม ในเรื่องต่างๆ อาทิ การจัดตั้งกองทุนกลุ่มทอผ้าซึ่งได้รับการสนับสนุนเป็นสิ่งของและเงินกองทุน ด้านการเพิ่มเติมความรู้ที่เกี่ยวกับการทอผ้าจากองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนในรูปแบบต่างๆ เช่นการอบรม การศึกษาดูงาน การสนับสนุนให้มีโอกาสขยายตลาดผลิตภัณฑ์ไปนอกหมู่บ้านซึ่งเท่ากับเป็นการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนไปด้วย

การจัดตั้งกองทุนกลุ่มทอผ้า

การรวมกลุ่มของสมาชิกกลุ่มทอผ้านั้น จะมีกลุ่มอย่างหลากหลาย และมีเครือข่ายอย่างใหญ่ ความสัมพันธ์กันเรียงตามลำดับ จากระดับหมู่บ้าน ไปสู่ระดับตำบล และอำเภอ จนถึงระดับจังหวัด เครือข่ายดังกล่าวเป็นการดำเนินงานที่มีหน่วยงานของรัฐเป็นตัวเรื่องประธาน จากการรวมกลุ่มของชุมชนทำให้เกิดความเข้มแข็งในระบบการบริหารจัดการทั้งในเรื่องของเงินทุน คุณภาพของสินค้า และการตลาด “...ข้อดีของการรวมกลุ่มคือ ถ้าต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างขายก็จะจำกัดราย ควรรวมกลุ่มทำให้รู้ถึงคุณภาพและสินค้าที่เราทำออกไป ถ้าเราไม่รวมกลุ่ม กันต่างคนต่างทอ ถ้าคุณภาพไม่ดีก็จะไม่รู้ ควรรวมกลุ่มทำให้เกิดความสามัคคี ถ้าไม่รวมกลุ่ม จะทำอะไรก็ลำบาก สมัยนี้ถ้าไม่มีการรวมกลุ่มหมู่บ้านนี้จะลำบาก得多...”

การส่งเสริมความรู้และเทคนิคใหม่ในการผลิตสินค้า ความรู้ชุดใหม่ที่ส่งผลอย่างมากต่อการปรับตัวของกระบวนการผลิตเพื่อการค้าของชุมชนไทยอง คือเทคนิคการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพ จากความรู้เดิมในการทอผ้าของชุมชนที่มี ลดลายที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง หากจะนำไปสู่ตลาดที่ใหญ่ขึ้นนั้นไม่เพียงพอในโลกปัจจุบัน ความรู้ชุดใหม่ที่เข้ามาผสมผสานกับความรู้ชุดเดิมคือ เทคนิคในการย้อมสี ซึ่งมี 2 กรณี ได้แก่ การเรียนรู้ในการใช้สารเคมีที่มีคุณภาพไม่ให้ผิดคอกสี “...สมัยก่อนอย่างเดียวอาเกลือมานวดตอนกวักด้ายกันไม่ให้สีตกแต่เม้นก็ตกสีอยู่นะเดียวนี้ที่ไปอบรมมาันมีนำยากันสีตก เม้นก็ทำให้คุณภาพผ้าเราดีขึ้น...” นอกจากจะเรียนรู้ในเรื่องของคุณภาพของผ้าแล้ว กระบวนการปรับตัวของชุมชนแห่งนี้ยังพัฒนาไปในเรื่องของการออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยศึกษาจากผลิตภัณฑ์ผ้าทอของหมู่บ้านอื่นแล้วมาปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตของตนเองให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดมากยิ่งขึ้น เช่นการทอผ้าคลุมเตียง ซึ่งต้องอาศัยคนทอร่วมกันถึงสองคน เพื่อให้ได้ความกว้างของผ้าตามขนาดที่ต้องการ “...เมื่อก่อนก็ทอผ้าแบบธรรมชาติ ก็เป็นลดลายแบบผืนเด็กๆ ต่อมามาแม่กำนันได้ไปอกร้านร่วมกับศูนย์ศิลปะชีพ มีผ้าจังหวัดอื่นเข้ามาแต่อกันเป็นผืนใหญ่ ใช้คดูมเตียง 6 ฟุต เรายังมาคิดว่าถ้าเราไม่ต้องต่อแล้วทำเป็นลดลายของเรางเอง จากที่ทอผืนเด็กๆ ก็มีขนาด 100 นิ้ว...”

การขยายตลาดและการปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตเพื่อส่งออก

วิวัฒนาการของตลาดผ้าทอที่ชุมชนแห่งนี้มีต้นทุนจากที่ผู้นำชุมชนรู้แหล่งขายสินค้าโดยตรงที่ไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง และเริ่มผลิตสินค้าให้ตรงกับความต้องการของตลาดจึงทำให้ชุมชนแห่งนี้มีความรู้พื้นฐานของกลไกตลาดพอสมควร เมื่อองค์กรภาครัฐให้การสนับสนุนโดยเปิดโอกาสให้ผู้นำในชุมชนได้นำผลิตภัณฑ์ของตนไปแสดงต่อตลาดในระดับที่กว้างไกลออกไปจึงเท่ากับเป็นการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนไปด้วย ทำให้ชุมชนมีช่องทางขยายตลาดไปจนถึงระดับการส่งออกผ่านกลไกของรัฐ “...ส่งต่างประเทศก็มีแต่เขาจะสั่งซื้อผ่านทางราชการ อย่างประเทศปีนังเขาก็จะติดต่อมาทางสหกรณ์จังหวัด...” เมื่อขยายตลาดในลักษณะการป้อนผลผลิตต่อตลาดที่กว้างขึ้นผลที่ตามมาก็คือการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตใหม่ จากเดิมคือการผลิตแบบครัวเรือนคือการผลิตตามสบายไม่มีเงื่อนไขของเวลา เป็นการผลิตแบบอุดสาหกรรมที่มีเงื่อนไขเวลาเป็นตัวกำหนดเพื่อสามารถส่งมอบผลิตภัณฑ์ให้ทันตามกำหนด “...ถ้ามีงานเร่งต้องทำทั้งกลางวันกลางคืน อย่างคนทำงานหมู่บ้านเรามันไม่เหมือนโรงงาน เวลาเมืองบุญสุนทาน เรายังจะหยุดทำงานโดยสิ้นเชิงไม่เข้าใจผู้จัดการเขาว่า สิ่งไปแล้วทำไม่ถึงต้องมีวันหยุดด้วย เขาก็บ่น แต่พอดังมาเห็นชาวบ้านเขาก็รู้...”

การปรับกระบวนการผลิตให้สอดคล้องกับกลไกตลาดซึ่งเป็นผลมาจากการใช้ความรู้ชุดเดิมของชุมชน ประสานกับความรู้ใหม่ที่ชุมชนได้เรียนรู้ จากการสนับสนุนขององค์กรภาียนอกทำให้ผลิตภัณฑ์ของชุมชนแห่งนี้ เป็นที่ยอมรับของชุมชนภายนอก ความมีอัตลักษณ์ของสินค้าจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้สินค้าหัตถกรรมของหมู่บ้านนี้ได้พลิกฟื้นมา “ติดตลาด” อีกครั้ง นั่นหมายถึงความเข้มแข็งของ ชุมชน “...ภูมิใจมากค่ะ หมู่บ้านเราจะได้รับคัดเลือกให้เป็นตัวแทนไปแสดงสินค้าทุกครั้ง เขาจะมองมาเลยว่าต้องเป็นผ้าฝ้าย(ชื่อหมู่บ้าน)มันเป็นหนึ่งในประเทศไทยที่ไม่มีใครเหมือน...ของเรามีทุกอย่างที่ใช้ภายในบ้าน มีผ้าคุณเตียง คloth ไม่โครงเวฟ หมอนอิงหมอนหนุน มีกล่องใส่กระดาษทิชชู มีที่แขวนผ้าเช็ดมือ ชุดรองจากบนโต๊ะอาหาร มีพร้อมทุกอย่าง แต่ที่นี่ อย่างสุขทัย พิจิตรา จะมีแต่ผ้าถุง เสื่อ มันไม่ครบวงจร...”

การพลิกฟื้นความรู้เดิมของชุมชนขึ้นมาเป็น “อาชีพหลัก” ที่เป็นที่มาของรายได้ของคนในชุมชนไทยอง นั้นไม่ได้มาจากความบังเอิญ แต่กระบวนการสะสมทุนชุมชนที่มีอยู่เดิมทั้งในด้านความรู้ในวิชาสมัยใหม่ของกลุ่มผู้นำชุมชน และวิชาอาชีพซึ่งฝ่านกระบวนการสืบทอดมานับร้อยปี ของชุมชน ประสบกับการยอมรับในสิ่งใหม่ๆรวมถึงวิสัยทัศน์ของผู้นำที่กล้าปรับเปลี่ยนกระบวนการคิด จากการ เป็นผู้รับจ้างมาเป็นผู้ประกอบการที่อาศัยพลังของการรวม

กลุ่มมาทำให้เกิดการปรับกลยุทธ์ของวิถีการผลิตที่สอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การนำความรู้เดิมและความรู้ใหม่มาผสานกันนอกจากจะเป็นด้านเทคนิคการทำแล้ว ยังรวมไปถึงการปรับเปลี่ยนผลิตภัณฑ์ให้มีมูลค่าเพิ่ม ที่ชาวบ้านเรียกว่าเป็นการทำผ้าที่ครบวงจร คือ จากผืนผ้า เป็น เครื่องใช้ในครัวเรือนทุกประเภท นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างงานให้แก่สมาชิกในชุมชนทุกระดับ ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านและสตรีจะมีหน้าที่ห่อผ้า กลุ่มผู้สูงอายุหรือผู้ชาย จะทำหน้าที่ กวักฝ่าย กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ห่อผ้าไม่เป็น จะเป็นผู้ออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งต้องอาศัยความรู้ที่ทันสมัยมาช่วยในการปรับเปลี่ยนผ้าทอให้มีมูลค่ามากขึ้น

ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงต่อคุณภาพชีวิต

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของคนในชุมชนมากบ้างน้อย บ้างตามเหตุปัจจัย มิติที่สูญหายไปภายหลังจากการเข้ามาของความทันสมัย คือ ระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวและชุมชน จากเดิมที่ความอบอุ่นของครอบครัว มาจากการได้ทำงานร่วมกับ พ่อแม่พร้อมกับการเรียนรู้วิถีการทำดำเนินชีวิตทั้งในด้านอาชีพและคุณธรรม แต่ปัจจุบัน ความสนใจของเด็กจะหันไปสู่เครื่องใช้ทันสมัยที่เข้ามาแทนที่ได้แก่ วิทยุ โทรศัพท์ เป็นต้น จากเดิมคนในชุมชนภายนอกหลังจากการรับประทานอาหารเย็นแล้ว จะมาร่วมกลุ่มเสวนากัน ก็กลับเป็นต่างคนต่างอยู่ เพราะมีสิ่งบันเทิงอื่นในครอบครัวและชุมชน เข้ามาแทนที่ ข้อดี ความทันสมัยคือความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตของคนสมัยนี้ซึ่งแตกต่างจากวิถีชีวิตในอดีต โดยสิ้นเชิงโดยเฉพาะในเรื่องของการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร "...เด็กเดี่ยวนี้มันหูทิพย์ ตาทิพย์ โครงทำอะไรที่ไหน ในโลก มันรู้มันเห็นหมด..." อาหารการกิน "...คนสมัยก่อน มีกับข้าวอย่างเดียวนะ แหลก เดี่ยวนี้มันมีหลากหลาย ซื้อเค้า ขอให้มีเงินเสียอย่าง เมื่อก่อนมันไม่มีขาย..." การสาธารณสุขที่พัฒนาขึ้นที่ทำให้ผู้คนมีอนามัยที่ดี แต่สิ่งที่ตามมาคือโรคสมัยใหม่ "...สมัยก่อนไม่มี จักษุรอกผงชูรสอะไรมียะ เดี่ยวนี้คนมันเลยเป็นโรคแบปลกฯ เบาหวาน นี่ก็เป็นกันมาก เมื่อก่อนไม่มี..." พร้อมกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป ทำให้การดำรงชีวิตแบบพึ่งธรรมชาติไม่สามารถทำได้อีก "...เดี่ยวนี้อาหารการกินมันหาลำบาก เมื่อก่อนออกไปทุ่งนา ก็ได้หอย ปู ปลา กบ เยี่ยมกินแล้ว เดี่ยวนี้มันหายไปหมด...เมื่อก่อนเดือนห้านี้มีเต็มทุ่งนาแล้ว เดี่ยวนี้ต้องสูบบ้านๆ เอา..."

ระบบความสัมพันธ์เชิงพื้นที่ ได้เปลี่ยนไป จาก "การเอาเมื่อเอกวัน" เป็นความสัมพันธ์ในมิติใหม่ผ่านการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจ โดยมีระบบ "เงินตรา" เป็นตัวเชื่อมแทน การพึ่งพา กันของชุมชนนี้เปลี่ยนไปในลักษณะของการกระจายรายได้ที่เป็นธรรมให้แก่สมาชิกกลุ่ม และ

ต้องอาศัยความรับผิดชอบ(accountability)ของสมาชิกกลุ่ม เพราะการผลิตสินค้าต้องให้ทันตามกำหนดการสั่งของ(order) ที่ลูกค้าต้องการดังนั้นในกระบวนการผลิตสินค้าให้มีมาตรฐานจึงจำเป็นต้องอาศัยการกระจายงานที่เป็นธรรมให้แก่กลุ่มสมาชิกและสิ่งที่เป็นทุนชุมชนที่สะสมกันมาอย่างต่อเนื่องที่ได้กล่าวมาแล้วในบทต้นๆ และเป็นพลังยึดเหนี่ยวให้สมาชิกกลุ่มสามารถดำเนินกิจกรรมร่วมกันได้คือความไว้เนื้อเชื่อใจ(trust) “...เราต้องให้เครดิตกับหัวหน้ากลุ่ม เพราะเวลาเข้าฯ จ่ายเงินก็จะผ่านหัวหน้ากลุ่ม เป็นเงินสด เข้าบัญชีธนาคาร และเราก็ไปแบ่งกันต่อ ...”

แม้ระบบการผลิตและการบริโภคจะเปลี่ยนไปแต่หากชุมชนใดมีทุนชุมชนที่มั่งคั่งในหลายอาชีวภาพก็จะเป็นฐานรากที่มั่นคงแก่ชุมชนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ไม่ว่าสถานการณ์จะเปลี่ยนไปในรูปลักษณะใดก็ตาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อมีทุนรูปแบบใหม่เข้ามาสู่ชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ทุนเงินตรา” ทุนชุมชนเดิมจะเป็นตัวแปรสำคัญที่จะผลักดันให้ชุมชนนั้นเข้มแข็งยิ่งขึ้นหรืออ่อนแอลงกว่าเดิม

บทที่ 4

กองทุนหมู่บ้านกับการเสริมสร้างทุนชุมชน

ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการผลิตคือ “เงินทุน” จากนโยบายของรัฐในการจัดสรรทุนให้แก่ ชุมชนภายใต้โครงการพัฒนาที่เรียกว่า “กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง” ซึ่งดำเนินการ ครอบคลุมทุกหมู่บ้าน ในประเทศ โดยให้ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการกองทุนนี้ ภายใต้กฎ กติกา ที่ เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพของชุมชนเอง ดังนั้นในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านนี้จึงต้อง อาศัยพลังของกลุ่มบุคคลในชุมชน ที่จะทำให้นโยบายที่รัฐคาดหวังเป็นจริง การศึกษา เชิงประวัติศาสตร์ของกองทุนหมู่บ้าน ในครั้งนี้เป็นการศึกษาในช่วงเวลาสั้นๆ ที่กองทุนหมู่บ้านเข้าไปมี ส่วนแทรกแซงทุนชุมชนที่มีอยู่ ในบทนี้เป็นการนำเสนอภาพของ “ทุนเงินตรา” ที่มีอยู่เดิม และ กองทุนหมู่บ้านของชุมชนไทยอง โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ ดังนี้

1. พลังกลุ่มของชุมชนก่อนการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน เป็นการนำเสนอภาพ ของกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนไทยอง ในลักษณะของการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันในมิติที่ เกี่ยวกับ “เงินตรา” เพื่อเสริมสร้างทุนชุมชนให้เข้มแข็ง
2. การดำเนินการกองทุนหมู่บ้าน ในประเด็นของ การบริหารจัดการกองทุนของชุมชน ได้แก่ การคัดเลือกคณะกรรมการ ระเบียบกฎเกณฑ์ของเงินกองทุน การพิจารณาให้เงินกู้ยืม รวมถึงการให้ความหมายของกองทุนหมู่บ้านกับการสร้างเสริมทุนชุมชนเดิม และข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายจากทัศนะของสมาชิกกองทุน

พลังกลุ่มของชุมชนก่อนการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน

กลุ่มณาบานกิจสังเคราะห์

การรวมกลุ่มในลักษณะนี้การช่วยเหลือกันที่มีนานาในชุมชนไทยองแห่งนี้ จากเดิมเป็น การช่วยเหลือแบ่งปันกันในลักษณะสิ่งของเครื่องใช้ มาเป็นการช่วยเหลือในลักษณะของ “เงินตรา” แทน เป็นการรวมกลุ่มเฉพาะกิจ ไม่มีการกู้ยืม แต่เป็นเงื่อนไขของการช่วยเหลือกันระหว่าง สมาชิก ระเบียบ กติกา ของกลุ่มณาบานกิจสังเคราะห์ นั้น มีเงื่อนไขว่า ในแต่ละครอบครัว สามารถเป็นสมาชิกได้ทั้งครอบครัว เมื่อมีสมาชิกเสียชีวิต จะเรียกเก็บเงินครอบครัวละ 100 บาท

โดยมีกรรมการกลุ่มแต่ละหมวดฯละ 2 คน (ในชุมชนไทยองแบ่งเป็น 7 หมวด) กรรมการมีหน้าที่รวบรวมเงินของสมาชิกแต่ละครอบครัวมาอบให้ครอบครัวที่มีสมาชิกเสียชีวิต จะไม่มีการเก็บเงินล่วงหน้า จำนวนยอดเงินที่สมาชิกจะได้รับ(ปัจจุบัน)ประมาณ 40,000 บาท สำหรับกรรมการที่ทำหน้าที่เป็นผู้เก็บรวบรวมเงินในแต่ละเขตไม่ต้องเสียเงิน เมื่อมีการเสียชีวิตในแต่ละครั้งกรรมการจะเก็บเงินเพื่อนำเข้าเป็นเงินกองทุนของหมู่บ้าน ครั้งละ 500 บาท เพื่อใช้เป็นงบประมาณสำรองกรณีเกิดเหตุการณ์ที่ต้องใช้เพื่อสวัสดิการของส่วนรวม "...กองทุนที่เก็บจากศพละ 500 บาท นี้จะเข้าบัญชีไว้ เอาไว้เวลา ไฟฟ้าดับ ถนนขาด ต้องการลูกกรังด่วน เราสามารถเบิกจากยอดนี้มาทำเลย ถ้าขอเสนอโครงการกว่าจะได้เป็นปี..."

กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.)

กลุ่ม อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านเริ่มรวมกลุ่มนี้ปี พ.ศ. 2525 มีสมาชิก 50 คน เป็นชาย 21 คน ที่เหลือเป็นผู้หญิง รวบรวมกลุ่มครั้งแรก สมาชิกจะเสียเงินค่าหุ้นแรกเข้า คนละ 50 บาท เนื่องจากว่า สุขภาพบ้านเมือง แต่จะยกเว้นค่าธรรมเนียมสำหรับ กลุ่มอสม. ที่เป็นตัวแทนของหมู่บ้านไปอบรมโดยตรง จำนวน 15 คน วงเงินตอนแรกมีประมาณ 4,000 บาท เมื่อให้สมาชิกกู้บ้าง การหาเงินเข้ากองทุนยากบ้าง รวมแล้วปัจจุบัน กลุ่มนี้มีเงินกองทุนเพื่อซ่อมเหลือสมาชิก 90,000 กว่าบาท มีการปล่อยให้กู้รายละ 1,000 บาท กำหนดส่ง 11 เดือนฯละ 100 บาท เมื่อสิ้นปีจะมีการประชุมสรุปผลเพื่อปันผลให้แก่สมาชิกผู้ถือหุ้น แต่สมาชิกทุกคนก็จะลงมติ ยกเงินนี้ให้แก่กองกลางเก็บไว้ทำให้มีเงินตั้งกองเงยค่อนข้างมากสำหรับดอกเบี้ยที่ได้มาจะจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิก เช่นการกันเงินส่วนหนึ่งสำหรับค่าใช้จ่ายกรณีฉุกเฉินหากสมาชิกอสม. เจ็บป่วยต้องไปโรงพยาบาลในบึงตันจะให้ยืม รายละ 3,000 บาท โดยไม่ต้องเสียดอกเบี้ย เมื่อมีเงินก้อนมาใช้คืน หรือ การจัดทัศนศึกษาเป็นต้น "...พอครบปีก็จะมีการประชุมว่าจะปันผลกันอย่างไร แต่ก็กลุ่ม อสม. นี่จะรักกัน สามัคคีกัน เขาไม่เอาปันผล แต่ยกประโภชให้กองกลางเอาไว้ใช้ รวมเข้าไปเรื่อยๆ..." การรวมกลุ่มของอสม. นอกจากจะได้ช่วยเหลือกันแล้ว ยังได้เรียนรู้ในการจะแก้ไข หรือป้องกันปัญหา ของหมู่บ้าน จากการประชุมร่วมกันของคณะกรรมการ

กลุ่มชุมรมครุ

ชุมชนไทยอง เป็นหมู่บ้านที่มีสมาชิกเป็นข้าราชการครูค่อนข้างมาก จึงสามารถรวมตัวกันเป็นชุมชนได้ในปี พ.ศ. 2526 ในการรวมกลุ่มกันครั้งแรกมีสมาชิกจำนวน 80 คน ปัจจุบันมี

สมาชิกประมาณ 50 กว่าคน มีส่วนหนึ่งที่เสียชีวิต หรือตายไปอยู่ในชุมชนอื่น จุดประสงค์ของ การรวมกลุ่มของสมาชิกชุมชนครูเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน และ เป็นการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือสมาชิก การเก็บเงินค่าหันของสมาชิกชุมชน มีpedanสูงสุด 5,000 บาท สมาชิกสามารถชำระค่าหันครั้งเดียวหมด หรือสามารถชำระเป็นรายเดือนละ 100 บาท สำหรับการกู้ยืมเงินของสมาชิก สามารถกู้ได้ครั้งละไม่เกิน 10,000 บาท โดยเสียค่าดอกเบี้ย ร้อยละ 1 บาทต่อเดือน สำหรับดอกผลจากเงินกองทุนนี้ ส่วนหนึ่งทางชุมชนได้ใช้เป็นทุนการศึกษาสำหรับเด็กยากจน และส่วนหนึ่ง เป็นสวัสดิการให้เด็กกำพร้า ที่ขาดแคลน และสงเคราะห์ผู้ที่ยากไร้ในชุมชน

กลุ่มชุมชนผู้สูงอายุ

เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันเพื่อเป็นสวัสดิการของผู้สูงอายุ มีสมาชิกทั้งหมด 183 คน มีกรรมการ 8 คน และรวมตัวเป็นกลุ่มอย่างกลุ่มละ 10 คน เก็บเงินสมาชิกปีละ 20 บาท เพื่อเป็นเงินสงเคราะห์เมื่อเสียชีวิต กรรมการที่ทำหน้าที่เก็บเงินไม่ต้องเสียเงิน มีการเรียกประชุมปีละครั้ง ในช่วงเดือนธันวาคม เมื่อมีสมาชิกเสียชีวิตจะได้รับเงินสงเคราะห์รายละ 300 บาท ขณะนี้มีเงินกองทุน 15,000 บาท

กลุ่มเกษตรและสหกรณ์

กลุ่มนี้รวมผู้ที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมทุกแขนงและรวมถึงกลุ่มออมทรัพย์ของหมู่บ้าน ด้วย ก่อตั้งมาตั้งแต่ 30 ปี ในแต่ละสาขาอาชีพมีกลุ่มอย่างๆ ก่อตั้ง เช่น กลุ่มทอผ้า กลุ่มเลี้ยงสัตว์ กลุ่มปลูกผัก กลุ่มชุมชนผู้ปลูกลำไย กลุ่มออมทรัพย์สักจะ ฯลฯ การรวมกลุ่มให้ปฏิบัติเป็นกลุ่มเกษตรและสหกรณ์ เพื่อประโยชน์ในการรับความช่วยเหลือจากการภัยธรรมชาติและสถาบันการเงิน เช่น ธนาคารสหกรณ์และการเกษตร เป็นต้น สมาชิกจะมีการสะสมหุ้น และได้รับเงินปันผลตามหุ้น

กลุ่มทอผ้า

เริ่มก่อตั้งกลุ่มอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2542 จากสมาชิกกลุ่มทอผ้า จำนวน 3 คน โดยร่วมลงทุน คนละ 3,000 เมื่อครบกำหนด 1 ปี ปรากฏว่ามีผลกำไร จึงมีการรวมกลุ่มในระดับผู้นำประมาณ 20 กว่าคนในปัจจุบัน เก็บค่าหันจากสมาชิกหุ้นละ 100 จากร้อยร้อย ก็เข้ามาสนับสนุนช่วยเหลือโดยส่งไปอบรม เพื่อพัฒนาเทคนิคการทำผ้า และมอบอุปกรณ์เครื่องใช้ ตลอดจนวัตถุดิบในการทอผ้าให้ เมื่อขายได้ก็เก็บเป็นเงินสะสมไว้ รวมทั้งจากการเบี้ยที่สมาชิกกู้ ก็รวบรวมไว้เป็นเงินกองกลางไม่มีการปันผล สมาชิกสามารถกู้ได้รายละไม่เกิน 10,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 1

บาท ต่อเดือน ต่อมามีเมื่อวันที่กองทุนเงินล้านเข้ามา จึงลดดอกเบี้ยลงเหลือร้อยละ 50 สตางค์ เพื่อให้เหมือนกับดอกเบี้ยกองทุนเงินล้าน มีระยะการคืนเงินถูกกฎหมายใน 3 เดือน หากไม่พร้อมก็ให้ส่งดอกเบี้ยก่อน ขณะนี้มีเงินกองทุน แสนกว่าบาท

กลุ่มสัจจะออมทรัพย์

การรวมกลุ่มของกลุ่มสัจจะออมทรัพย์นี้เกิดจากภาคธุรกิจ (พัฒนากร) ได้มาสนับสนุนให้ชาวบ้านรวมกัน เพื่อให้กระตุ้นการออม เริ่มก่อตั้งในปี 2538 มีสมาชิกประมาณ 160 คน มีการออมและนำเงินหมุนเวียนมาช่วยเหลือกันในกลุ่มสมาชิก โดย มีการกำหนดวันออมกัน ใน 1 เดือน ว่าจะนำเงินมาฝากคนละ 50-200 บาท เป็นประจำทุกเดือน ขณะนี้มีเงินกองทุนอยู่ 200,000 บาท ปล่อยให้สมาชิกกู้ได้ไม่เกินรายละ 5,000 บาท กำหนดส่งคืนระยะ 3 เดือน ดอกเบี้ย ร้อยละ 2 บาทต่อเดือน การได้มาพบรักษากันในกลุ่มสมาชิกเป็นประจำทุกเดือน ทำให้สมาชิกมีความรู้สึกผูกพันต่อกองทุนของกลุ่ม

กลุ่มเลี้ยงวัว

กลุ่มเลี้ยงวัวเริ่มก่อตั้ง ในปี 2545 โดยปศุสัตว์จังหวัด เป็นผู้ริเริ่ม โดยจัดสรรวัวให้แก่หมู่บ้าน จำนวน 37 ตัว กรรมการหมู่บ้านได้พิจารณาให้ผู้ที่มีความประสงค์จะเลี้ยงวัว เริ่มมีสมาชิก 37 คน ปัจจุบันเหลือสมาชิก 23 คน มีกติกาว่า หากวัวมีลูกสมาชิกต้องจ่ายให้กองกลางตัวละ 200 บาท เพื่อเป็นงบสนับสนุนการดำเนินงานของกลุ่ม หากมีการขายวัวต้องแบ่งกำไรให้กองกลาง 1 ใน 3 เพื่อเป็นทุนในการซื้อวัวให้สมาชิกต่อไป

กลุ่มซื้อขายผู้ปลูกลำไย

กลุ่มนี้เกิดจากการรวมตัวของผู้ปลูกลำไยทั้งตำบล เป็นการรวมกลุ่มเพื่อประกันราคาผลผลิต ตลอดจนใช้เป็นอำนาจในการต่อรองกับภาครัฐ รวมทั้งเป็นการช่วยเหลือกันในการแลกเปลี่ยนพันธุ์ หรือความรู้ทางเทคนิค ในการปลูกลำไย และการรวมกลุ่มเพื่อซื้อ อุปกรณ์ประเภทปุ๋ย สารเร่ง ในการฉีดพ่นเชื้อ

แหล่งเงินทุนก่อนการเข้ามาของกองทุนหมุนบ้าน

ในการประกอบอาชีพของชาวบ้านมีบางครั้งที่มีความจำเป็นต้องใช้เงินอย่างรีบด่วนไม่สามารถขายผลผลิตได้ทัน เช่น การซื้อของที่จำเป็นสำหรับการผลิต การชำรุดค่าเสื่อมของลูก การเจ็บป่วยฯ แหล่งเงินที่สามารถกู้ยืมได้มี 2 ประเภท คือการกู้ยืมจากญาติ หรือเพื่อน

สนใจ ประเกณี้ไม่ต้องเสียดอกเบี้ย อีกประเกณ คือแหล่งเงินกู้ที่ต้องเสียดอกเบี้ย มีแหล่งเงินกู้ประเกณนี้มี 4 กลุ่มใหญ่ๆ กลุ่มแรกคือกลุ่มนายนายทุนในหมู่บ้าน ซึ่งต้องเสียดอกเบี้ย ร้อยละ 5 – 10 บาท ต่อเดือน กลุ่มที่สอง คือกลุ่มอาชีพต่างๆ ซึ่งจะต้องเป็นสมาชิกถึงจะกู้ได้ กลุ่มที่สาม คือกลุ่มสถาบันการเงิน ซึ่งสมาชิกต้องรวมกลุ่มกันถึงจะกู้ได้ เช่น ธนาคารกรุงเทพ และสหกรณ์(อส.) ธนาคารออมสิน กลุ่มที่ 4 เงินทุนที่รัฐจัดสรรมาให้ชุมชนก็ยัง โดยจัดให้เป็นเงินของหมู่บ้านที่เรียกว่ากองทุนเงินแสน

การดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านไทยอง

การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน ตามนโยบายของรัฐ ที่มุ่งให้เกิดการระดับเศรษฐกิจในระดับภาคท้องถิ่น เพื่อช่วยเหลือชาวบ้านให้มีแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว ในมุมมองของชาวบ้าน “กองทุนหมู่บ้าน” เป็นแหล่งเงินกู้ที่ทุกคนรับรู้ว่า เป็นทุนเงินตราของส่วนรวมที่รัฐจัดสรรให้กับหมู่บ้านในวงเงิน 1 ล้านบาท

การเลือกกรรมการบริหารกองทุน

ในการเลือกกลุ่มที่จะมาบริหารเงินกองทุนหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านได้เกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์การได้รับเงินทุนสนับสนุนจากรัฐกรอบ “กองทุนเงินแสน” มาแล้วว่า มีความหลอมในการทำางานทำให้ไม่สามารถเรียกเงินคืนจากที่สมาชิกกู้เงินไป ดังนั้นในการดำเนินงานครั้งนี้ ได้มีการเรียกประชุมชาวบ้านครั้งแรก ในวันที่ 5 กรกฎาคม 2544 ในการประชุมครั้งนั้น มีเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านมาร่วมประชุมครบตามที่ระบุเป็นกำหนดคือชาวบ้านมาประชุมไม่น้อยกว่า 3 ใน 4 ภายนหลังจากการประชุมซึ่งโดยผู้ใหญ่บ้านและตัวแทนเจ้าหน้าที่ของรัฐ การคัดเลือกร่วมกันจำนวน 15 คน ได้แบ่งสัดส่วนกรรมการตามหมวดบ้าน หมู่บ้านไทยองนี้มีทั้งหมด 7 หมวดบ้าน แบ่งสัดส่วน หมวดละ 2 คน สำหรับหมวดที่มีขนาดใหญ่ได้ตัวแทน 3 คน จึงครบตามที่ระบุเป็นกำหนด คือ 15 คน ในการให้แต่ละหมวดเสนอตัวแทนมาได้พิจารณาให้มี เพศชาย 1 คน เพศหญิง 1 คน จึงมีคณะกรรมการตามสัดส่วน หญิงและชาย เท่ากัน ก่อนที่จะมีรายบุคคลจากส่วนกลางลงมาในรอบแรกมีคณะกรรมการที่เป็นชาย 7 คน หญิง 8 คน ต่อมาเมื่อมีการจับฉลากออก สัดส่วนกรรมการผู้หญิงลดลง คณะกรรมการชุดใหม่ จึงมีชาย 9 คน หญิง 6 คน สำหรับการเลือกคณะกรรมการบริหารกองทุนให้ตรงตำแหน่งต่างๆ เช่น ประธาน รองประธาน เลขา เหตุปฏิบัติฯ ฯ คณะกรรมการ

กรรมการที่ได้รับเลือกตั้งทั้งหมดเป็นผู้พิจารณา โดยการเสนอชื่อและมีผู้รับรอง สำหรับการพิจารณาคัดเลือกผู้แทนเข้าเป็นคณะกรรมการ จากข้อมูลการสัมภาษณ์สมาชิก สิ่งที่ใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจนั้น สมาชิกโดยทั่วไป พิจารณาจากองค์ประกอบ 2 ด้าน ด้านแรก คือ ความรู้ และประสบการณ์ "...ก็ปรึกษา กันก่อนครับ เรายังไม่รู้ว่าคนที่มีความรู้... อย่างคนข้างบ้านผมเขาได้รับเลือก เพราะมีประสบการณ์เคยปล่อยเงินให้กู้มา ก่อน เขาต้องรู้เรื่องบัญชี บัญชี..." ด้านที่สอง คือ คณะกรรมการต้องมีคุณธรรม "...ก็ต้องดูว่าเขา ชื่อสัตย์ ไม่คดไม่โกง เป็นคนดี..." เมื่อคณะกรรมการได้รับการคัดเลือกมาแล้วจะมามาพิจารณากำหนด กฎ ระเบียบ กติกา และนำเสนอให้สมาชิกทราบ รวมการชุดนี้จะหมดภาระในเดือนพฤษจิกายน 2546

ระเบียบเงินกองทุนหมู่บ้านไทยอง

คณะกรรมการ ได้กำหนดระเบียบปฏิบัติของเงินกองทุนไว้ในแต่ละด้านดังนี้ ด้าน ระเบียบเกี่ยวกับคณะกรรมการ ประธานและคณะกรรมการ ทั้ง 15 คน มีวาระอยู่ในตำแหน่ง ได้ 2 ปี กรรมการทุกคนต้องมีทะเบียนบ้านอยู่ในหมู่บ้านและต้องอาศัยอยู่ในหมู่บ้านติดต่อกัน ไม่น้อยกว่า 2 ปี ต้องมีอายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ในวันรับสมัคร ปฏิบัติตนอยู่ในหลักศีลธรรมอันดี ตามหลักคำสอนของศาสนาพุทธ ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย ไม่เป็นบุคคลที่ถูกจำโทษ จำคุก หากเป็นข้าราชการต้องไม่เป็นผู้ที่มีโทษทางวินัยร้ายแรงถึงขั้นให้ออก ปลดออกจากราชการ สำหรับค่าตอบแทนคณะกรรมการ รวม ร้อยละ 15 บาทจากดอกเบี้ยที่ได้รับ โดยเฉลี่ยแล้วจะได้คันละ 750 บาทต่อปี กำหนดให้มีการประชุมของคณะกรรมการอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง ระเบียบเกี่ยวกับการกู้ยืมของสมาชิก ผู้ที่จะมีสิทธิในการกู้เงินจะต้องสมัครเข้ามาเป็นสมาชิกของกองทุนหมู่บ้านก่อน โดยให้สมัครได้ครอบครัวละไม่เกิน 2 คน และมีอายุไม่ต่ำกว่า 20 ปี ปัจจุบัน ชุมชนไทยองมีสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน 254 คน สมาชิกแต่ละคนจะต้องมีหุ้นอยู่ในกองทุนไม่น้อยกว่า 2 หุ้นและไม่มากกว่า 10 หุ้น ในราคาหุ้นละ 10 บาท สมาชิกจะได้เงินปั้นผลค่าหุ้น ร้อยละ 15 ต่อปี แต่ไม่จ่ายเป็นเงินสดจะสมทบให้เป็นค่าหุ้นของแต่ละคน สำหรับการคิดอัตราดอกเบี้ยของชุมชนนี้ คิดร้อยละ 6 บาทต่อปี การกำหนดชำระคืนเงินต้นภายในสิ้นปีสำหรับดอกเบี้ยให้ชำระคืนเป็นรายเดือน เมื่อถึงกำหนดชำระคืนแล้วผู้กู้ไม่สามารถส่งเงินต้นคืนได้ ชุมชนแห่งนี้กำหนดค่าปรับไว้ร้อยละ 5 สถาบัน ต่อวัน สำหรับอัตราดอกเบี้ย นั้นเป็นมติของสมาชิกทุกคน ในกรณีเนินการรับสองได้ปรับระเบียบการใช้เงินดอกเบี้ยคืนเป็นให้ส่งดอกเบี้ยคืนทุกๆ 6 เดือน เพราะไม่สะดวกในการดำเนินการ

การพิจารณาให้เงินกู้ยืม

ชุมชนไทยอง มีสมาชิกทั้งหมดมี 481 คน เรื่อง แต่เป็นสมาชิกกองทุน 254 ราย มีผู้ขอ กู้เงิน ในรอบแรก 120 ราย รอบที่สอง 150 ราย ในการพิจารณาเงินกู้รอบแรกมีผู้ได้เงินกู้สูงสุด 10,000 บาท ต่ำสุด 5,000 บาท สำหรับการกู้รอบสอง มีเงินเพิ่มทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยในรอบแรก จำนวน 1,015,000 บาท เนื่องจากมีสมาชิกยื่นกู้มากกว่ารอบแรก โดยเฉลี่ยแล้วจะได้เงินกู้ ระหว่าง 8,000–4000 บาท มีเพียง 1 รายที่ได้เงินกู้สูงสุดถึง 15,000 บาท "...คนที่กู้ได้ต่ำสุด เพราะ กรรมการไม่ เชื่อใจ กรรมการจะรู้จักสมาชิกทุกคน รู้หมดว่าใครเป็นครัว พฤติกรรมเป็นอย่าง ไร..." โครงการที่สมาชิกส่วนใหญ่ยื่นกู้จะเป็นโครงการเกี่ยวกับการเกษตร ประมงการลงทุนเลี้ยง สัตว์ ทอดผ้า ทำสวนลำไย และค้าขาย การพิจารณาเงินกู้จะให้คณะกรรมการในแต่ละหมวดเป็น ผู้เรียงลำดับและนำมายังวิทยาลัย วิจารณ์ ถึงความน่าเชื่อถือของโครงการ และคำนึงถึงวัตถุประสงค์ หลักของกองทุนหมู่บ้านซึ่งเน้นการเพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัวและความสามัคคีกัน ภายหลังจาก การพิจารณาให้เงินกู้แล้ว คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านได้เชิญสมาชิกทั้งหมดเข้าร่วมประชุม รับฟังแนวการปฏิบัติ เพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างสมาชิก รวมทั้งเป็นการตอกย้ำในการส่งใช้เงิน ดังนี้ "...ช่วงเข้าพรรษา เรายังเชิญประชุมใหญ่อีกรอบ ก็ซึ่งแจงว่าเรามีเงินเท่าไหร และสมาชิกของเรามีเท่าไหร กู้เงินไปแล้วกี่ราย เป็นเงินเท่าไหร เป็นการແลงกារณ์ว่าต้องนัดออกเบี้ยที่เราได้ มาเราได้มา 50,000 กว่าบาท แล้วก็มีการตกลงกันว่าเมื่อสิ้นปีเราจะจะต้องทำตามที่เราตกลงกันเอาไว้ว่า จะใช้เงินดังนี้ให้กับหมู่บ้านเท่าใด จะใช้เป็นเบี้ยเลี้ยงกรรมการเท่าใด..." เพื่อเป็นหลักประกันผู้กู้ แต่ละรายจะต้องมีผู้ค้ำประกันสองคน โดยสมาชิกจะจับกลุ่มกันเองกลุ่มละ 3 คน **การคืนเงินกู้** รอบแรกของสมาชิก ซึ่งครบกำหนด 1 ปี ในวันที่ 31 ตุลาคม 2546 ปรากฏว่าทุกคนส่งได้ทัน ตามกำหนด ไม่มีล่าช้า โดยก่อนถึงกำหนดการชำระคืน คณะกรรมการได้ประกาศเดี่ยงตามสาย ให้รับรู้ก่อนล่วงหน้า ในการคืนเงินสมาชิกสามารถยื่นโครงการขอกู้รอบใหม่พร้อมกันได้ โดยได้ รับเงินในวันที่ 12 พฤษภาคม 2545

กองทุนหมู่บ้านกับการเสริมสร้างทุนชุมชนเดิม

ผลการดำเนินงานโครงการกองทุนแม้จะเป็นในระยะสั้น แต่กระบวนการที่ชาวบ้านได้ เรียนรู้ในการบริหารจัดการแหล่งทุนใหม่ ที่เป็นปัจจัยสำคัญในการเสริมสร้างฐานการผลิตของ ครอบครัวให้มั่นคงยั่งยืน สิ่งที่เห็นเป็นที่ประจักษ์คือ "สำนึกของความเป็นเจ้าของร่วมกัน" จากการรับรู้ของ ชาวบ้านได้ให้ความหมายต่อองค์ทุนนี้ว่า เป็นปัจจัยที่ร่วมมือให้เป็นสมบูรณ์

ของหมู่บ้าน ดังนั้น จึงเป็นหน้าที่ของทุกคนที่จะรักษาแหล่งทุนนี้ให้ทุกคนได้รับประโยชน์อย่างทั่วถึง กระบวนการดำเนินงานของกองทุนนี้ได้เสริมสร้าง “ความรับผิดชอบ” ให้แก่สมาชิก จากประสบการณ์ของการได้รับความช่วยเหลือจากรัฐในทุนลักษณะนี้มาก่อน ทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ว่า การบริหารจัดการเงินกองทุนเป็นสิ่งสำคัญ สิ่งที่สมาชิกเกิดการเรียนรู้คือการกระจายความรับผิดชอบร่วมกัน โดยชุมชนนี้จัดแบ่งตามหมวดบ้าน การบริหารจัดการที่สมาชิกได้เรียนรู้คือการให้ทุกคนมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ ตั้งแต่การคัดเลือกกรรมการ การร่างระเบียบปฏิบัติ การพิจารณาการให้เงินกู้ ตลอดจนการให้สมาชิกได้รับรู้ข้อมูลความเคลื่อนไหวโดยการจัดประชุม การประชาสัมพันธ์ ในทางปฏิบัติการที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกขั้นตอน ทำให้โอกาสที่กองทุนนี้ จะเข้าอีกหลายต่อสมาชิกของชุมชนมีความเป็นไปได้สูง เพราะคณะกรรมการ ตลอดจนสมาชิกทุกคนมีความใกล้ชิดสนิทสนมกัน จึงสามารถพิจารณาให้ความช่วยเหลือได้เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพจริง

การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจระดับครัวเรือน ถึงแม้ชุมชนแห่งนี้จะมีแหล่งเงินทุนที่สามารถช่วยเหลือสมาชิกในแต่ละกลุ่มอย่อยอย่างแล้ว การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านที่ส่งผลกระทบต่อระบบการเงินของกลุ่มเหล่านี้บางกลุ่ม ในเบื้องต้นอาจดูเป็นภัย เพราะต้องลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ของกลุ่มลง เพื่อให้สอดคล้องกับเงินกองทุนหมู่บ้าน ภาระการณ์เช่นนี้ทำให้สมาชิกได้รับผลประโยชน์ นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มทุนให้กับผู้ผลิตรายย่อยให้สามารถขยายกิจการออกไปทำให้เพิ่มรายได้ให้แก่ครอบครัว... มีเงินหมุนเวียนเพิ่มขึ้น เพราะเดิมมีเงินน้อย แต่ตอนนี้ตลาดต้องการเพิ่มขึ้น เช่นร้านอาหาร และสิ่งให้แม่ค้าขายปลีก ... เมื่อก่อนผมมีเงินลงทุน 1,500 บาท ก็ได้เงินนี้เพิ่มมากขึ้น ..." "...ในฐานะกรรมการที่เห็นว่าเงินนี้สามารถช่วยเหลือสมาชิกได้ ก็มีอยู่รายหนึ่งมีอาชีพขายเนื้อหมู เดิมทำหมูเพียงวันละ 1 ตัว มูลค่าประมาณ 4 - 5 พันบาท เดียวนี้สามารถทำหมูขายได้ 2 - 3 ตัวต่อวัน เพราะมีทุนเพิ่มขึ้น เราเลยพิจารณาให้เงินลงทุนรายนี้มากกว่าคนอื่น เพราะเห็นว่ามันสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของเงินกองทุนข้อนี้ที่ว่าช่วยเพิ่มรายได้แก่สมาชิก..."

ข้อเสนอแนะจากมุมมองของสมาชิก

การขยายเครือข่ายกลุ่มกองทุนหมู่บ้าน

ในช่วงการดำเนินงานกองทุนในระยะเวลา 1 ปีกวาๆที่ผ่านมา ชุมชนไทยองได้เกิดการเรียนรู้ จากหมู่บ้านอื่นในการดำเนินงานโครงการกองทุนหมู่บ้านเหมือนกัน จากการเปรียบเทียบ

หมู่บ้านใกล้เคียงซึ่งมีจำนวนประชากรน้อยกว่าหมู่บ้านไทยอง เกือบครึ่งหนึ่ง แต่ก็ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากรัฐ เท่าเทียมกัน ดังนั้นหมู่บ้านดังกล่าวก็เกิดกรณีเงินเหลือไม่มีผูกพัน เป็นต้องเอาไปฝากธนาคาร ซึ่งได้ดอกเบี้ยน้อยกว่าที่หมู่บ้านบริหารจัดการกันเอง ในขณะที่หมู่บ้านไทยองปริมาณเงินที่สมาชิกต้องการมีมากกว่า ข้อเสนอในประเด็นนี้ คือ การพัฒนาระบบ "เครือข่าย" ระหว่างกลุ่มกองทุนหมู่บ้านด้วยกันเอง อาจเป็นระบบต่ำบล อำเภอ จังหวัด หรือภูมิภาค เพื่อขยายฐาน "การพึงพา กัน"(reciprocal) ให้กว้างออกไป "...น่าจะมีการถูกก้องทุนจากหมู่บ้านอื่นได้ ในลักษณะของเครือข่ายกองทุนหมู่บ้าน... รูปแบบที่น่าจะเป็นไปได้ก็โดยให้คณะกรรมการกองทุนของหมู่บ้าน ที่ต้องการรู้เงินเพิ่มไปขอเงินจากหมู่บ้านอื่นที่มีเงินเหลือมาให้ สมาชิกในหมู่บ้านเราก็ โดยเราอาจจะขอรู้จากหมู่บ้านอื่นให้ดอกว้อยละ 4 แต่เราสามารถให้ สมาชิกถูกว้อยละ 6 อัตราดอกเบี้ยก็จะดีกว่าเขา เอาไปฝากธนาคาร เพราะดอกเบี้ยธนาคารก็ได้นิดเดียวว้อยละ 1 กว่าๆ เอง..."

การให้อิสระในการบริหารเงินกองทุน

การบริหารเงินกองทุนหมู่บ้านนี้ แม้จะให้แต่ละหมู่บ้านบริหารกันเอง แต่ในต้องอยู่ภายใต้กฎ ระเบียบ ที่รัฐกำหนดมาให้ ข้อเสนอแนะในประเด็นนี้คือ รัฐควรให้อิสระแก่ชุมชน ในการจัดการ เงินกองทุนหมู่บ้าน เช่น อาจจะยืดกำหนดวันชำระเงินออกไป ในการลงทุนบางกรณี เช่น สมาชิกกลุ่มเลี้ยงวัว ซึ่งวัยังไม่ได้ออกลูก ชาวบ้านก็ไม่สามารถขายวัว เอาเงินมาชำระให้กองทุนได้ หรืออาชีพบางประเภท อาจสามารถชำระก่อนเป็นช่วงๆ ได้ เช่น การค้าขาย ดังนั้น การกำหนดว่าสิ้นปีสมาชิกต้องคืนเงินทุกคน จึงเป็นกฎที่ค่อนข้างตายตัวและ严งยากต่อสมาชิกที่จะต้องชำระเงิน แม้ว่ากิจการยังไม่บรรลุผลตามวัตถุประสงค์

การพัฒนาบุคลากร

ในทศนะของชุมชนการบริหารเงินกองทุนจำนวน 1 ล้านบาทนั้นคณะกรรมการดำเนินการยังไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน ดังนั้น รัฐควรจัดสรรงบประมาณในการพัฒนาบุคลากร ที่ทำหน้าที่เป็นกรรมการ อย่างต่อเนื่อง เพื่อให้มีความรู้ในการบริหารเงินกองทุนนี้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การพิจารณาความสำคัญของโครงการเงินกองทุนหมู่บ้าน ในแง่มุมด้านการบริหารการเงินของชุมชนแต่เพียงด้านเดียว เช่นการคงเหลือของเงินต้น (1 ล้านบาท) หรือ การส่งเงินได้ครบตามกำหนด หรือ การมีดอกผลของ เงินทุน เพิ่มขึ้น จากดอกเบี้ย ของสมาชิก จะได้ภาพสะท้อน

ที่ไม่ครอบคลุมคุณภาพทั้งหมดของความสำเร็จของเงินกองทุน อีกทั้งอาจก่อให้เกิดปัญหาของ การเพิ่มหนี้สินในลักษณะ งูกินหาง เพราะต้องหาแหล่งเงินกู้จากแหล่งอื่นมาชดเชยเงินก้อนนี้ แล้วต้องหาอีกแหล่งมาชดเชยเงินที่กู้มาใหม่ จะเป็นวงจรหนี้สินอย่างนี้เรื่อยไป แต่ควรอย่างยิ่งที่ จะดำเนินถึงตัวชี้วัดอื่นๆ ประกอบด้วย เช่น การเพิ่มรายได้แก่ครอบครัวและชุมชน โดยเกิดการ สร้างงานขึ้นใหม่ เกิดการขยายกิจการ เพิ่มทุนทางสังคมให้แก่ชุมชนที่จากเดิมคนนิยมออกไป ทำงานนอกหมู่บ้าน แต่กลับมาร่วมตัวกันทำงานในหมู่บ้านของตน ฯลฯ การปรับมิติภาคความ สำเร็จของเงินกองทุนหมู่บ้าน เป็นภารกิจที่รัฐจะต้องดำเนินการเป็นอันดับต้นๆ เพื่อให้เป็นแนว ในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของชุมชนต่อไป

บทสรุป

การศึกษาเพื่อประเมินผลของการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของชุมชนไทยองค์กรนี้ ได้ ข้อสรุปว่าในการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของชุมชนไทยองโดยน่ายุทธศาสตร์วิถีการผลิตแบบ ดั้งเดิม คือ “งานหัตถกรรม” ได้แก่การทำผ้า มาเป็นสินค้าสำหรับการผลิตเพื่อขายนั้นมิใช่เป็น เพียงการดิ้นรนเพื่อการอยู่รอดเท่านั้น แต่เป็นการผลิตพื้นความสัมพันธ์ดั้งเดิมของชุมชนที่ต้อง อาศัย กลุ่มสนับสนุน (supporting groups) อันเป็นความสัมพันธ์ในแనวราบได้แก่ ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน เพื่อนร่วมอาชีพ และความสัมพันธ์แนวตั้งในลักษณะ “เชิงอุปถัมภ์” (patron and client) จากภาครัฐ ที่เปิดโอกาสทำให้ชุมชนแห่งนี้มีเครือข่ายในการหาตลาดในการขาย ผลิตภัณฑ์ และรัฐเองก็ได้ประโยชน์จากการทำงานร่วมกับ ชุมชน ในลักษณะต่างตอบแทน (reciprocal) ซึ่งกันและกันทำให้ชุมชนไทยองมีขีดความสามารถในการแข่งขัน (competitiveness) ในตลาดสูงกว่าชุมชนอื่น การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน จึงเป็นการเพิ่ม อำนาจ(empower) ให้กับชุมชนที่จะสร้างฐานะของตนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น การเปิดโอกาสให้ชุมชน ได้บริหาร ปัจจัย ที่เป็นต้นทุนสำคัญในการผลิต เป็นประสบการณ์ที่ชุมชนจะได้บทเรียนในการ พึ่งตนเองต่อไปในอนาคต ซึ่งเป็นการสะสมทุนของชุมชนนั้นเอง

ຖុនចូមខ្លះ: រាយកក់វគ្គងការពើបិទពិចារណាកន្លែង

ជុំទី 1: បន្ទើរឿងរាយកក់វគ្គង
តាមសំណើយុទ្ធម៌រោង: ស្ថេរាយកក់វគ្គង
គ. កៅតុមសិន នាកមិ

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
ชุมชนที่เลือกและวิธีการศึกษา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
ชุมชนที่ศึกษาและการเข้าสู่ชุมชน	3
การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่ชุมชน	3
การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม	5
การวิเคราะห์ข้อมูล	7
การนำเสนอผลการวิจัย	8
บทที่ 2 ทุนชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไทยไปสู่ความทันสมัย	9
ทุนทรัพยากรธรรมชาติ	9
ทุนทางสังคม	10
ทุนภูมิปัญญา	14
บทที่ 3 การปรับตัวของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไทยไปสู่ ความทันสมัย	21
ลักษณะนิยมกับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของชุมชนบ้านเมือง	21
การประสานกันของความรู้ชุดใหม่กับความรู้ชุดเดิม	22
ความพยายามของรัฐบาลในการสร้างอาชีพใหม่ในชุมชน	23
การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มิตรใหม่ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ	24
บทที่ 4 กองทุนหมู่บ้านกับการเสริมสร้างทุนชุมชน	33
พลังกลุ่มของชุมชนก่อนการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน	34
กองทุนหมู่บ้านกับชุมชนบ้านเมือง	36
การสนับสนุนของรัฐบาลความเข้มแข็งของชุมชน	40
ข้อเสนอแนะจากมุมมองของชุมชนต่อเงินกองทุนหมู่บ้าน	4
บทสรุป	41
บรรณานุกรม	43

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

“กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง” เป็นกองทุนที่เกิดขึ้นจากการนโยบายของรัฐ ภาครัฐฯ ครั้งนี้ มุ่งศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของคนในชุมชนที่มีต่อ “ทุนเงินตรา” โดยผ่านวิธีคิดและสร้างระบบการบริหารจัดการกองทุนว่า เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกในชุมชนแห่งนี้ทั้งในด้านปัจเจกบุคคลและส่วนรวม มาก่อนอย่างใด ประเด็นสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ คือการสืบค้นกระบวนการปรับเปลี่ยนตนเองของชุมชนเพื่อความอยู่รอดโดยสอดประสานระหว่าง “ทุนความรู้เดิม” ที่สะสมกันมานับร้อยปี กับ “ความรู้ชุดใหม่” ที่เข้ามาพร้อมกับไกด์ไลน์

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจในประเด็นต่อไปนี้

1. กระบวนการสะสมทุนของชุมชนในยุคก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ตามแบบแผนวิถีการดำรงชีวิต(mode of living) ของคนในชุมชนที่ทำให้คนในชุมชนดำรงชีวิตอยู่ได้

2. กระบวนการปรับตัวของชุมชนโดยใช้ “ต้นทุนเดิม” มาปรับวิถีการผลิตเพื่อการอยู่รอดในยุคเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

3. กระบวนการบริหารจัดการ “กองทุนหมู่บ้าน” กับการเสริมสร้างกระบวนการสะสมทุนชุมชน

ลักษณะชุมชน

“บ้านเมือง” เป็นหมู่บ้านตั้งเดิมที่มีอายุประมาณ 100 กว่าปี ซึ่งของหมู่บ้านมาจากดอกไม้ชนิดหนึ่ง เป็นไม้ดอกสีเหลืองแดง ขึ้นบริเวณใกล้ลำห้วยตลอดแนวของหมู่บ้าน หมู่บ้านนี้มีระยะทางจากหมู่บ้านถึงตัวอำเภอประมาณ 18 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 50 กิโลเมตร ลักษณะภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านส่วนใหญ่มีพื้นที่เป็นภูเขา ภายในหมู่บ้านมีลำธารไหลผ่านตลอดแนว ซึ่งเป็นแหล่งน้ำในหมู่บ้านที่นอกจากจะใช้เพื่อการทำอาชีวกรรมแล้วยังเป็นแหล่งน้ำสำหรับบริโภคด้วย นอกจากน้ำฝนแล้ว ลำธารนี้มีน้ำพองเพียงตลอดปีเนื่องจากเป็นพื้นที่สูง จึงมีอากาศหนาวเย็นตลอดปี อุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ย 25 องศาเซลเซียส และต่ำสุด 4 องศาเซลเซียส จากสภาพพื้นที่เป็นภูเขาและภูมิอากาศที่หนาวเย็นตลอดปี ทำให้หมู่บ้านนี้ดำรงอิทธิพลลักษณะสืบต่อ กันมายาวนานคือ “การทำเมือง”¹ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของ

¹ “เมือง” เป็นพืชประเภทเดียวกับ “ชา” แต่เมื่อผ่านกระบวนการกรรมภักแล้วชาวบ้านจะเรียกว่า “เมือง” ใช้เป็นชื่อบริเวณ(เหมือนมาก)หลังการรับประทานอาหารของชาวภาคเหนือ เชื่อว่าทำให้หายง่วง

“หมู่บ้านคนเมือง” ในพื้นที่สูง ซึ่งแต่เดิมชุมชนแห่งนี้เป็นที่พักชั่วคราวของชาวบ้านที่มาทำ “สวนเมือง” ที่เรียกว่า “ปาง”² ต่อมาจึงอพยพมาตั้งหลักแหล่งเป็นชุมชนประชากรส่วนใหญ่ อพยพมาจากอำเภอตอยสะเก็ดและ สันกำแพง ซึ่งเป็นอำเภอใกล้เคียงกับหมู่บ้านเมือง ซึ่งชาวบ้านกลุ่มนี้เคยเป็นลูกจ้างทำงานในป่าเมืองมาก่อน ปัจจุบัน หมู่บ้านเมือง มีจำนวน สมาชิกรวมทั้งสิ้น 128 ครัวเรือน แยกออก成ยื่อตามปางต่างๆ จำนวน 6 หมู่บ้านหรือ 6 ปาง ได้แก่ ปางนอก มีจำนวน 30 ครัวเรือน ปางกลาง จำนวน 19 ครัวเรือน ปางขอน จำนวน 18 ครัวเรือน ปางโนนจำนวน 15 ครัวเรือน ปางใน 1 จำนวน 13 ครัวเรือน และปางใน 2 จำนวน 33 ครัวเรือน จำนวนคนในหมู่บ้านทั้งหมด 416 คน เป็นชาย 217 คน หญิง 199 คน

ข้อค้นพบจากการศึกษา

การศึกษาเพื่อประเมินผลของการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของชุมชนบ้านเมืองครั้งนี้ ได้ข้อสรุปว่าในการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของชุมชนบ้านเมืองนั้นเป็นการนำสู่ทดสอบตัวการผลิตแบบตั้งเดิม คือ “การทำเมือง” มาเป็นจุดขยายสำหรับการเริ่มผลิตแบบใหม่ ซึ่งชุมชนไม่มีความรู้มาก่อนได้แก่การทำธุรกิจการท่องเที่ยวแบบ Home Stay ซึ่งมิใช่เป็นเพียงการด้านเพื่อการอยู่รอดเท่านั้น แต่เป็นการผลิฟื้นความสัมพันธ์ดั้งเดิมของชุมชนที่ต้องอาศัย กลุ่มสนับสนุน (supporting groups) ขันเป็นความสัมพันธ์ในแนวราบได้แก่ ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน เพื่อนร่วมอาชีพ และความสัมพันธ์แนวตั้งในลักษณะ “เชิงอุปถัมภ์” (patron and client) จากภาคครัว ที่เปิดโอกาสทำให้ชุมชนแห่งนี้มีเครือข่ายในการแสวงหาความรู้ใหม่และการซ่อมแซมตลาด เพราะในการเปลี่ยน วิถีการผลิตแบบใหม่ ชุมชนต้องอาศัยความรู้ใหม่ จากภายนอกชุมชนเกือบทั้งหมดทั้งในด้านการผลิตและการขยายผลิตภัณฑ์ และรัฐสองก้าวได้ประโยชน์จากการทำงานร่วมกับชุมชน ในลักษณะต่างตอบแทน (reciprocal) ซึ่งกันและกันทำให้ชุมชนบ้านเมืองมีขีดความสามารถในการแข่งขัน (competitiveness) ในตลาดสูงกว่าชุมชนอื่น การเข้ามาของกองทุน หมู่บ้าน จึงเป็นการเพิ่มอำนาจ(empower) ให้กับชุมชนที่จะสร้างฐานะของตนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้บริหาร ปัจจัย ที่เป็นต้นทุนสำคัญในการผลิต ซึ่งเป็นการเสริม ประสบการณ์ชุมชนจะได้บทเรียนในการพัฒนาองค์กรไปในอนาคต และเป็นการสะสมทุนของชุมชนนั่นเอง

² “ปาง” มีความหมายเหมือนกับคำว่า “ปีอก” ของหมู่บ้านทางภาคเหนือ หมายถึง หมู่บ้านความหมายเดิมคือ “...ปางนี่คือที่พักหย่อนหนึ่ง จุดหนึ่ง กลุ่มหนึ่ง”

กองทุนหมู่บ้านกับชุมชนบ้านเมือง

เมื่อกองทุนหมู่บ้านเข้ามา จึงเป็นทุนเสริมกับทุนเดิมที่มีอยู่แต่เดิมชาวบ้านจะมีแหล่งเงินกู้หลายแหล่ง เช่น จากสหกรณ์ไฟฟ้า กองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน(กขคจ) สหกรณ์การเกษตร เป็นต้น มีส่วนร้อยที่จะกู้เงินอกรอบบ ซึ่งก็เป็นกรณี ที่เอามาเปลี่ยนแปลงเปลี่ยนสินค้าบริโภค อุปโภคมากกว่า

ความรู้ดีเดิมกับการบริหารกองทุนเงินล้าน

การบริหารจัดการเงินกองทุนหมู่บ้านของชุมชนบ้านเมืองนั้น เป็นการเชื่อมโยงประสบการณ์เดิมในการบริหารเงินกองทุนจากสหกรณ์ไฟฟ้าซึ่งชุมชนเองก็ยังมีปัญหาในการจัดการโดยเฉพาะในเงื่อนไขของการชำระเงินคืนของสมาชิก เมื่อมีเงินกองทุนหมู่บ้านซึ่งเป็นทุนเงินตรา ก้อนใหม่เข้ามาในชุมชน ความรู้ดีเดิมที่ชุมชนเคยจัดการกับเงินกองทุนลักษณะนี้จึงเข้ามามี บทบาทอย่างมากในส่วนนี้ ในการบริหารจัดการเงินกองทุน โดยเริ่มจากการคัดเลือกกรรมการชุมชนแห่งนี้ให้มีวิธีการ เสนอชื่อกรรมการโดยการยกมือสนับสนุนสำหรับหมู่บ้านนี้ มีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานคณะกรรมการ ในช่วงแรกมีกรรมการเฉพาะผู้ชาย ต่อมาเมื่อมีระเบียบให้มีกรรมการผู้หญิง จึงได้มีสตรีมาเพิ่มเป็นคณะกรรมการด้วย สำหรับการเสนอระเบียบการกู้ยืม คณะกรรมการเป็นผู้ร่างและเปลี่ยนแปลงนำเสนอด้วย กำหนดเป็นกติกาในการกู้ยืมว่าต้องมีทั้งคนค้ำประกันและใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันควบคู่ไปด้วย หลักทรัพย์ดังกล่าวเป็นทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ โดยคณะกรรมการได้บทเรียนจากการให้กู้ยืมของสหกรณ์ไฟฟ้า จึงพยายามแก้ไขด้วยของ การบริหารจัดการกองทุนดังกล่าว

ข้อดีของเงินกองทุนหมู่บ้านที่สมาชิกส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันคือดอกเบี้ยกองทุนเงินล้านจะต่ำกว่าแหล่งเงินกู้อื่นๆ คือร้อยละ 6 ต่อปี ในขณะที่สหกรณ์ไฟฟ้า ร้อยละ 15 ต่อปี กองทุนแก้ไขความยากจน (กขคจ) ร้อยละ 12 บาทต่อปี สิ่งที่ชุมชนแห่งนี้กำหนดการชำระหนี้แตกต่างจากชุมชนอื่นๆ คือคณะกรรมการจะหักดอกเบี้ยออกจากการจำนวนเงินกู้ที่ได้รับทันที เพื่อให้มีเงินบางส่วนไว้เป็นกองกลาง โดยเหตุผลว่าทางคณะกรรมการมีประสบการณ์ในการดำเนินการเกี่ยวกับเงินกู้ในลักษณะนี้มาก่อนจากการบริหารเงินกองทุนของสหกรณ์ไฟฟ้า

สมาชิกมีความเห็นว่าดอกเบี้ยในส่วนของเงินกองทุนหมู่บ้านค่อนข้างเป็นธรรมแล้ว แม้จะหักดอกเบี้ยก่อน เพราะเป็นแหล่งเงินกู้ที่มีขั้นตอนไม่ยุ่งยากไม่ต้องอาศัยเอกสารหลักฐานมากมายเหมือนระบบธนาคาร

สำหรับเงื่อนไขเพื่อให้เงินต้นยังคงมีอยู่ไม่เป็นหนี้สูญ ได้ใช้ลักษณะของการร่วมกันรับผิดชอบเป็นกลุ่ม และย้ำเตือนให้แต่ละกลุ่มเป็นผู้กระตุ้นให้สมาชิกชำระเงินตามกำหนดเพื่อจะได้หมุนเวียนให้ผู้กู้รายต่อไปอีก ในการสั่งใช้คืนเงินกองทุนในปีแรก สมาชิกส่งเงินครบหมดทุก

คน มีบางรายที่ล่าช้าบ้าง โดยรายสุดท้ายครบกำหนดชำระคืนในเดือนตุลาคม 2545 ในรอบที่สองนี้มีการเลือกคณะกรรมการชุดใหม่ แต่คงได้คัดналกรรมการชุดเดิมมีกรรมการคนใหม่เข้ามาเพิ่มเติม 3 คน วิธีการคัดเลือกใช้การลงมติโดยย่างมากของสมาชิกทั้งหมดด้วยการยกมือสำหรับในการกู้ในปีนี้ มีผู้กู้ไปแล้วเป็นจำนวนเงิน 849,000 บาท คงเหลือเงิน 151,000 บาท ซึ่งขณะนี้มีผู้ยื่นความจำนงจะขอคืนที่คงเหลือนี้แล้วแต่กำลังของการประชุมคณะกรรมการก่อน

ดังนั้นการที่ชุมชนมีทุนความรู้เดิมในการดำเนินกิจกรรมการบริหารเงินกองทุนสหกรณ์ของหมู่บ้าน ทำให้คณะกรรมการกองทุนของหมู่บ้านคิดรูปแบบการบริหารเงินกองทุนของตนเองที่ แตกต่างจากหมู่บ้านอื่น เช่นการหักดอกเบี้ยก่อน คงเหลือเฉพาะเงินต้นที่ผู้กู้ด้อยชาระภัยในกำหนด จึงอาจกล่าวได้ว่าประสบการณ์ของผู้นำชุมชนในการรวมกลุ่มดำเนินงานตามปรัชญาของสหกรณ์เป็น “ต้นทุน” ของชุมชนแห่งนี้ที่จะขยายฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

กองทุนหมู่บ้านกับการพัฒนาอาชีพ

เนื่องจากชุมชนบ้านเมืองค่อนข้างจะมีต้นทุนทางเศรษฐกิจของชุมชนที่จำกัดอยู่ในเกณฑ์ดี เพราะคนที่จัดว่ามีฐานะยากจนของชุมชนก็ยังมีสวนเมืองเป็นของตนเอง และสามารถยืดอาชีพทำเมืองหาเลี้ยงตนเองได้ อีกทั้งพื้นฐานต้นทุนทางการเมือง จากการมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็งมี วิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนต้นทุนในด้านแหล่งเงินทุน ของชุมชนที่มีมานานนับสิบปี เมื่อมีเงินกองทุนหมู่บ้านเข้าไปเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน โดยชาวบ้านสามารถ มีแหล่งเงินทุนที่มีดอกเบี้ยต่ำ และการเข้าถึงแหล่งเงินค่อนข้างง่าย เพราะบริหารโดยคนในชุมชนด้วยกันเอง ทำให้คนในชุมชนสามารถขยายฐานการผลิตเดิมของตนให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น จากการประกอบอาชีพเสริม ที่ชาวบ้านใช้เวลาหลังจากการทำเมืองแล้วมาประกอบอาชีพดังกล่าว โดยการรวมกลุ่มกันดำเนินกิจกรรมโดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในการให้ความรู้ใหม่

จุดอ่อนของเงินกองทุนหมู่บ้านจากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีฐานะยากจนที่สุดของหมู่บ้าน ที่ไม่ได้กู้เงินกองทุนเงินล้าน ซึ่งเหตุผลมิได้หมายความว่าคณะกรรมการไม่ให้กู้ แต่เนื่องจากเงื่อนไขการชำระเงินคืนภายในกำหนดเวลา 1 ปี นั้นเป็นระยะเวลาสั้นมากชาวบ้านเกรงว่า จะส่งให้เงินต้นได้ทัน ทำให้ชาวบ้านเห็นว่า ผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากเงินกองทุนหมู่บ้านนี้น่าจะเป็นกลุ่มที่ประกอบธุรกิจค้าขายมากกว่า เพราะการหมุนเวียนเงินจะทันรอบที่กำหนดสั่งมากกว่าการลงทุนอย่างอื่นโดยเฉพาะการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์

ข้อเสนอแนะจากมุ่งมองของชุมชนต่อเงินกองทุนหมู่บ้าน

ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ข้อที่ควรปรับปรุงของระบบการใช้เงินกองทุนคือการขยายระยะเวลาชำระบน้ำให้มากกว่า 1 ปี หรือการผ่อนชำระเป็นงวดๆเพื่อเอื้อต่อการลงทุนในการประกอบอาชีพที่ต้องใช้เวลาในการรอผลผลิต

การสนับสนุนของรัฐกับความเข้มแข็งของชุมชน

นอกจากการบริหารเงินกองทุนหมู่บ้านที่เป็นงบประมาณที่รัฐสนับสนุนให้ทุกหมู่บ้านมีเงินทุนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนของตนแล้ว หมู่บ้านเมืองแห่งนี้ยังได้รับงบประมาณจาก กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานโครงการนี้قبال หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นจำนวนเงินสองล้านบาท ให้นำมาใช้ส่งเสริมอาชีพของประชาชนในหมู่บ้านแห่งนี้เพื่อส่งเสริม “ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบ HOME STAY” ของชุมชน เงื่อนไขของเงินสนับสนุนเพื่อให้ชาวบ้านมีอาชีพโดยต้องมีการรวมกลุ่มในลักษณะของสหกรณ์ เพื่อประกอบอาชีพเสริมที่เอื้อต่อการเพิ่มรายได้ของชาวบ้านและสนับสนุนกิจกรรมท่องเที่ยว ทั้งนี้งบประมาณดังกล่าวจะเป็นกองทุนหมุนเวียนประจำหมู่บ้านนอกเหนือจากการเงินกองทุนหมู่บ้านและมีวัตถุประสงค์ในการใช้เงิน 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นงบประมาณสำหรับการอบรมเพิ่มความรู้ในการประกอบอาชีพใหม่ของชุมชน อีกส่วนเป็นเงินกองทุนหมุนเวียนของแต่ละกลุ่มอาชีพ ใช้ในการซื้อยืมเพื่อลดทุนในการที่แต่ละกลุ่มเลือกนำไปแล้ว โดยเจ้าหน้าที่ สหกรณ์จังหวัดจะเป็นผู้กลั่นกรองและอนุมัติงบประมาณในการดำเนินงาน อีกครั้งหนึ่ง ความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตของชุมชนบ้านเมืองจึงมีได้มาจากการผลักดันของกลุ่มใหม่ที่เป็นการประสานความร่วมมือระหว่างชุมชนกับองค์กรภาายนอกอย่างต่อเนื่อง บนพื้นฐานของการมีต้นทุนชุมชนเดิมที่เข้มแข็งนั่นเอง

บรรณานุกรม

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ปีท่องเที่ยวเชิงนิเวศนานาชาติ. กรุงเทพมหานคร :

กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.2545

_____ .แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร :

กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.2545

_____ .การดำเนินงานเรื่อง Ecotourism ในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร :

อมรินทร์พรินติ้ง. มปป.

โครงการวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

(สำนักงานภาค). การท่องเที่ยวโดยชุมชน : แนวคิดและประสบการณ์. เชียงใหม่ :

บริษัทมิ่งเมืองนวัตโน้มจำกัด เชียงใหม่ . 2545.

ชูสิทธิ์ ชูชาติ . พ่อค้าวัวต่าง : ผู้นำกิจการค้าขายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย

(พ.ศ.2398 –2503). เชียงใหม่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด เชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์. 2545.

นภาภรณ์ หวานนท์ และคณะ. โครงการวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้าน. โครงการ

ปริญญาเอกพัฒนาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.2544 (อัดสำเนา)

ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหาร

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พ.ศ.2544.(2544,29 พฤษภาคม).

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 48 ง. วันที่ 30 พฤษภาคม 2544.

ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหาร

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (ฉบับที่ 2)พ.ศ.2544.(2544,16 มิถุนายน).

ราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทว้าไป เล่ม 118 ตอนพิเศษ 57 ง. วันที่ 18 มิถุนายน

2544.

ระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหาร

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (ฉบับที่ 3)พ.ศ.2544.(2544,28 สิงหาคม).

ราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทว้าไป เล่ม 118 ตอนพิเศษ 88 ง. วันที่ 11 กันยายน

2544.

ระเบียบคณะกรรมการกรองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหาร
กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (ฉบับที่ 4)พ.ศ.2545.(2545, 8 พฤษภาคม).
ราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทวไป เล่ม 117 ตอนพิเศษ 43 ง. วันที่ 17 พฤษภาคม
2545.

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการกรองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
พ.ศ.2544.(2544,22 มีนาคม).ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 118 ตอนพิเศษ 30 ง. วันที่ 30
มีนาคม 2544.

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการกรองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
(ฉบับที่ 2)พ.ศ.2544.(2544, 27 เมษายน).ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 118 ฉบับที่ 41 ง.
วันที่ 3 พฤษภาคม 2544.

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการกรองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
(ฉบับที่ 3)พ.ศ.2544.(2544, 13 กรกฎาคม).ราชกิจจานุเบกษา ฉบับประกาศทวไป
เล่ม 118 ตอนพิเศษ 65 ง. วันที่ 14 กรกฎาคม 2544.

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยคณะกรรมการกรองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ
(ฉบับที่ 4)พ.ศ.2544.(2544, 10 ตุลาคม).ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 118 ตอนพิเศษ
101 ง. วันที่ 11 ตุลาคม 2544.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. รายงานสรุปผลการดำเนินการ
เพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ. กรุงเทพมหานคร : สถาบัน
วิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2540.

Muhr,Thomas.ATLAS.ti Visual Qualitative Data Analysis,Management, and

Model Building in Education,Research, and Business:User's Manual and

References Release 4.1. Berlin : Scientific Software Development. 1997.

บทที่ 1

บทนำ

ชุมชนที่เลือกและวิธีการศึกษา

“...ชุมชนชาติชาวไทยที่รังสรรค์ด้วยมนต์เสน่ห์แห่งชุมชนเชียงใหม่ สายหมอก อาจสร้างความติดต่องานคราตรึงใจผู้ที่เดินทางมาเชียงใหม่ ความเก่าแก่และมีวิถีเฉพาะตัวของเมืองที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า ๗๐๐ ปี อาจดึงดูดให้คุณอย่างสัมผัสดินแดนเชียงใหม่ อย่างมีรู้สึกเบื้องต้น ความเอื้ออาทรและปฏิบัติต่อนักท่องเที่ยวดุจญาตินิตร อาจสร้างความประทับใจให้คุณอย่างมีรู้สึก ทั้งหมดนี้อาจเป็นบางส่วนสำหรับแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นทางเลือกใหม่คุณจะได้เยี่ยมชมวิถีชีวิตและการดำรงชีพของคนพื้นเมืองขนาดแท้ การทำเมี่ยงที่มีชื่อเสียงของเชียงใหม่และกิจกรรมหลากหลายในชุมชนชนบทของเชียงใหม่.. ประเพณีวัฒนธรรม ของคนในชุมชนแบบดั้งเดิมที่โรงเรียนชั้นหนึ่งไม่สามารถจัดให้ได้เหมือน ด้วยคนตระพื้นเมืองและการทำบ้ายศรี.. ชุมชนชาติบันดอยในจุดที่ใกล้เมืองที่สุดกับเส้นทางเดินป่า สัมผัสร่วมชาติอย่างปลดภัยกับคนในหมู่บ้าน... เมืองให้บริการกว่า ๑๓๐ ครัวเรือน หรือกว่า ๔๐๐ ชีวิตที่พร้อมจะให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างคุณ ด้วยไมตรีจิตอย่างไม่เคยพบมาก่อน ...ที่นี่ โขนสเตย ทางเลือกเพื่อการท่องเที่ยวที่แตกต่างสำหรับคุณ...
(คัดลอกจาก “เที่ยวเชียงใหม่กับทางเลือกที่ดีกว่า” วารสารกินรี VOL.19 NO.12)

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบ HOME STAY เป็นสินค้าที่ “บ้านเมี่ยง” ได้รับการยกย่องจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยว่าเป็นหนึ่งผลิตภัณฑ์ที่ประสบความสำเร็จเป็นตัวอย่างที่ดีตาม โครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ นี่คือ จุดเริ่มที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจ และอยากรู้ความรู้ จักษณ์ ชุมชนเล็กๆแห่งนี้ว่า ท่ามกลางกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลงสินค้าดังเดิมที่เป็นเอกลักษณ์ของ หมู่บ้านด้วยว่าไม่สามารถปลูกได้ในทุกพื้นที่ ได้แก่ “เมี่ยง” กับ สินค้าใหม่คือ “การท่องเที่ยว เชิงอนุรักษ์แบบ HOME STAY” นั้นจะสามารถอยู่คู่กันได้

การเลือกพื้นที่ และวิธีวิทยา

มูลเหตุจึงใจที่ผู้วิจัยเลือกที่จะศึกษาหมู่บ้านนี้ คือความสนใจที่จะคลี่ภาพของ “ทุนชุมชน” ในหมู่บ้านนี้ว่า การสะสมทุนที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต ทั้งทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคม และทุนที่เป็นภูมิปัญญาของชุมชน เป็น “ต้นทุน” ที่ชุมชนใช้เป็นมุทธิศาสตร์ในการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตเพื่อความอยู่รอดท่ามกลางความเจริญของวิทยาการความรู้

แบบสมัยใหม่ที่เรียกว่า “ความทันสมัย”(modernization) แต่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์ของตน เองอยู่อย่างภาคภูมิใจ และเมื่อมีทุนรูปแบบใหม่เข้ามาในรูปของ “ทุนเงินตรา” โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง” ซึ่งเป็นกองทุนที่เกิดขึ้นจากนโยบายของรัฐนั้น กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของคนในชุมชนนี้ต่อ “ทุนเงินตรา” จะเป็นอย่างไร โดยศึกษาผ่านวิธีคิดและสร้างระบบการบริหารจัดการกองทุน ว่าເຂົ້າປະໂຍ່ນຕໍ່ອສາມາຊີກໃນชຸມໜັນແກ່ນີ້ທີ່ໃນດ້ານປັບປຸງເຈັກບຸຄຄລແລະສ່ວນຮວມ ມາກນ້ອຍເພີ່ມໄດ ປະເຕັນສຳຄັນຂອງກາຮືກຊາຄັ້ງນີ້ ດືກກາຮືກສືບຄັນກະບວນກາຮປັບປຸງເປັນຕົວຂອງຊຸມໜັນເພື່ອຄວາມອູ່ວອດໂດຍສອດປະສານຮວ່າງ “ທຸນຄວາມຮູ້ເດີມ” ທີ່ສະສົມກັນມານັບຮ້ອຍາປີ ກັບ “ຄວາມຮູ້ຊຸດໃໝ່” ທີ່ເຂົ້າມາພ້ອມກລໄກຕລາດ ກະບວນກາຮສືກຊາຈຶ່ງທີ່ຕ້ອງອາຄີຍວິທີທາຍາ(methdology) ທີ່ຕ້ອງສືບຄັນຈາກປະສົບກາຮຣົງຈົງຂອງຄົນໃນໜູ່ບ້ານແລ້ວຈຶ່ງສັງເຄຣະທີ່ເປັນອົງຄໍຄວາມຮູ້ ຈາກຈຸດຢືນແລະມຸນມອງຂອງສາມາຊີກໃນຊຸມໜັນ ມາກກວ່າຈະເປັນກາຮ ຕຽບສອບຄວາມຖຸກທີ່ມີຢູ່ ຈຶ່ງໃຫ້ກະບວນກາຮວິຈ້າຍເຊີງ ຄຸນກາພ (qualitative research) ໃນກາຮສືກຊາປາກງາກກາຮຣົງຈົງນີ້ ເພື່ອນໍາມາວິເຄຣະທີ່ແລະສ້າງເປັນທຸກໆຈົ້ານຈາກ(grounded theory)

ວັດຖຸປະສົງຄົງຂອງກາຮວິຈ້າຍ

ເພື່ອສືກຊາແລະທຳຄວາມເຂົ້າໃຈໃນປະເຕັນຕໍ່ໄປນີ້

1. ກະບວນກາຮສະສົມທຸນຂອງຊຸມໜັນໃນຢູ່ກ່ອນກາຮພັດນາປະເທດໄປສູ່ຄວາມທັນສົມຍ ຕາມແບບແຜນວິທີກາຮດຳຈິງຊື່ວິທີ(mode of living) ຂອງຄົນໃນຊຸມໜັນທີ່ທຳໄໝຄົນໃນຊຸມໜັນດຳຈິງຊື່ວິທີ ອູ່ໄດ້ ຊື່ງຄຣອບຄລຸມ ຮະບັບຄວາມສົມພັນຮີຂອງຄົນໃນສັງຄມໃນດ້ານຕ່າງໆ ອາທີ ດ້ານຮະບບກາຮພົດຕ ກາຮບຣິກາດ ກາຮຈັດສວຣ ກາຮແລກເປັ່ນຍິນ ພລຍ ຊື່ງເປັນພລວຕມາຈາກອົດຕິຕະສະສົມກັນມາຍ່າງ ຕໍ່ອເນື່ອງ

2. ກະບວນກາຮປັບຕົວຂອງຊຸມໜັນໂດຍໃໝ່ “ຕັນທຸນເດີມ” ນາປຣັບວິທີກາຮພົດຕິເພື່ອກາຮອູ່ ລົດໃນຢູ່ເສົາຮ່າງສູງ ແບບທຸນນິຍມເປັນກາຮສືກຊາວິທີກາຮດຳຈິງຊື່ວິທີທີ່ຊຸມໜັນມີຄວາມສົມພັນຮີກັບບຸຄຄລແລະອົງຄໍກາຮສັງຄມກາຍນອກຊຸມໜັນ ເພື່ອໄໝເກີດຄວາມເຂົ້າແຂງແລະຂໍາຍາຍຮູ່ປະກາຮພົດຕິ ເພື່ອກາຮເຕີບໂທຂອງຊຸມໜັນເອົາ

3. ກະບວນກາຮບຣິກາຮຈັດກາຮ “ກອງທຸນໜູ່ບ້ານ” ກັບກາຮເລີມສ້າງກະບວນກາຮສະສົມທຸນຊຸມໜັນ

ชุมชนที่ศึกษาและการเข้าสู่ชุมชน

ลักษณะชุมชน

“บ้านเมือง” เป็นหมู่บ้านดั้งเดิมที่มีอายุประมาณ 100 กว่าปี ซึ่งของหมู่บ้านมาจากดอกไม้ชนิดหนึ่ง เป็นไม้ดอกสีเหลืองแดง ขึ้นบริเวณใกล้ลำหัวยอดแนวของหมู่บ้าน หมู่บ้านนี้มีระยะทางจากหมู่บ้านถึงตัวอำเภอปะคำประมาณ 18 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 50 กิโลเมตร ลักษณะภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านส่วนใหญ่มีพื้นที่เป็นภูเขา ภายในหมู่บ้านมีลำธารไหลผ่านตลอดแนว ซึ่งเป็นแหล่งน้ำในหมู่บ้านที่นอกจากจะใช้เพื่อทำมาหากินแล้วยังเป็นแหล่งน้ำสำหรับบริโภคด้วย นอกจากน้ำฝนแล้ว ลำธารนี้มีน้ำพอเพียงตลอดปีเนื่องจากเป็นพื้นที่สูง จึงมีอากาศหนาวเย็นตลอดปี อุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ย 25 องศาเซลเซียส และต่ำสุด 4 องศาเซลเซียส จากสภาพพื้นที่เป็นภูเขาและภูมิอากาศที่หนาวเย็นตลอดปี ทำให้หมู่บ้านนี้ได้รับอาชีพหลักสืบทอดกันมาอย่างนานคือ “การทำเมือง”¹ ซึ่งถือเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านคนเมือง ในพื้นที่สูง ซึ่งแต่เดิมชุมชนแห่งนี้เป็นที่พักชั่วคราวของชาวบ้านที่มาทำ “สวนเมือง” ที่เรียกว่า “ปาง”² ต่อมาจึงอพยพมาตั้งหลักแหล่งเป็นชุมชนประชากรส่วนใหญ่ อยู่พม่าจากคำขอโดยละเอียดและสนับสนุน ซึ่งเป็นคำขอใกล้เคียงกับหมู่บ้านเมือง ซึ่งชาวบ้านกลุ่มนี้เคยเป็นลูกจ้างทำงานในป่าเมืองมาก่อน ปัจจุบัน หมู่บ้านเมือง มีจำนวนสมาชิกรวมทั้งสิ้น 128 ครัวเรือน แยกออก成 6 หมู่บ้าน จำนวน 6 หมู่บ้านหรือ 6 ปาง ได้แก่ ปางนอก มีจำนวน 30 ครัวเรือน ปางกลาง จำนวน 19 ครัวเรือน ปางขอน จำนวน 18 ครัวเรือน ปางใต้ จำนวน 15 ครัวเรือน ปางใน 1 จำนวน 13 ครัวเรือน และปางใน 2 จำนวน 33 ครัวเรือน จำนวนคนในหมู่บ้านทั้งหมด 416 คน เป็นชาย 217 คน หญิง 199 คน

การเตรียมตัวก่อนเข้าสู่ชุมชน

ผู้วิจัยเป็นคนพื้นที่ในจังหวัดเชียงใหม่โดยกำเนิด แม้ “หมู่บ้านเมือง” เป็นหมู่บ้านที่พึงดูคุ้นเคยเฉพาะไม่ไกลจากตัวจังหวัดเชียงใหม่เท่าใดนัก แต่ในการสำรวจชุมชนครั้งแรก คงต้องอาศัยผู้ที่ชุมชนคุ้นเคยเป็นผู้นำทางผู้วิจัยได้รับความร่วมมือจาก หัวหน้ากิจการป้าไม้ โครงการหัวยอคงไคร้ ซึ่งคนในชุมชนส่วนใหญ่จะรู้จักโครงการนี้ดี เพราะเป็นกิจกรรมที่ให้บริการในเรื่อง

¹ “เมือง” เป็นพืชประเภทเดียวกับ “ชา” แต่เมื่อผ่านกระบวนการหมักแล้วชาก็จะเรียกว่า “เมือง” ใช้เป็นชื่อชบดีดี้ว่า(เหมือนมาก)หลังการรับประทานอาหารของชาวภาคเหนือเชื่อว่าทำให้หาย Ung

² “ปาง” มีความหมายเหมือนกับคำว่า “ปีก” ของหมู่บ้านทางภาคเหนือ หมายถึง หมู่บ้านความหมายเดิมคือ “ปางนี้คือที่พักหย่อนหนึ่ง จุดหนึ่ง กลุ่มหนึ่ง”

ของการส่งเสริมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่า และการประกอบอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ของครอบครัว ผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากหัวหน้ากิจการป้าไม่ในการช่วยแนะนำให้ผู้วิจัยได้รู้จักผู้นำชุมชนบ้านแม่กำปอง แต่เนื่องจากโครงการของหัวหน้ากิจการป้าไม่ได้อยู่ในพื้นที่ของหมู่บ้านเมือง ดังนั้น หัวหน้ากิจการป้าไม่จึงได้แนะนำให้ผู้วิจัยได้รู้จักกับ ผู้ใหญ่บ้านไกลัดเคียงบ้านเมือง ซึ่งเดิมเป็นหมู่บ้านเดียวกับหมู่บ้านเมือง แต่เพิ่งแยกเพื่อยกระดับเป็นหมู่บ้านใหม่ ผู้ใหญ่หมู่บ้านนี้เป็นสุภาพสตรี ได้พาผู้วิจัยไปแนะนำให้รู้จักกับผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเมือง (ในขณะนั้นผู้ใหญ่บ้านไม่อยู่) หลังจากบอกวัตถุประสงค์ของการมาเยี่ยมเยือนครั้งนี้ของผู้วิจัยแล้ว ผู้นำชุมชนได้แนะนำว่า หากจะมาเก็บข้อมูลวิจัยในหมู่บ้านจะต้องมาในช่วงเย็น หรือในวันพระเท่านั้น เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่จะทำงานโดยไม่มีวันหยุด เพราะการทำสวนเมืองจะหยุดไม่ได้ "... ฝนตก แดดออก ก็ต้องไปเก็บใบเมือง ไม่งั้นมันจะแก่ ฝนตกก็ต้อง SVM พัฒนา(ผ้าพลาสติกกันฝน) ชาวสวนเมืองไม่มีสิทธิ์เจ็บปวยนะ เพราะต้องทำงานแข่งกับเวลาตลอด ..." ผู้วิจัยได้สอบถามผู้นำชุมชนในเรื่องทั่วไปของชุมชน รวมทั้ง ปฏิสัมพันธ์ ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ได้ทราบข้อมูลว่าโรงเรียนทำงานอย่างใกล้ชิดกับชุมชนมาโดยตลอด ดังนั้นผู้วิจัยได้ขอความร่วมมือจากครูผู้สอนในโรงเรียนประจำหมู่บ้านและกำลังศึกษาต่อในระดับปริญญาโท ให้เป็นผู้ช่วยนักวิจัยประจำหมู่บ้าน อีกทั้งยังมีครูในหมู่บ้านที่เข้าร่วมโครงการเกี่ยวนโยบายการก่อตั้ง กำหนดอีกท่านหนึ่งเป็นผู้ช่วย ดังนั้นในหมู่บ้านเมือง ผู้วิจัยจึงมีนักวิจัยประจำอยู่ในหมู่บ้านจำนวน 2 ท่าน และทั้งสองท่านได้พากอาศัยในหมู่บ้านไกลัดเคียง ซึ่งห่างจากหมู่บ้านเมืองราว 4 กิโลเมตร อนึ่งผู้ช่วยนักวิจัยทั้งสองท่านเป็นบุคคลที่ชาวบ้านให้ความเคารพนับถืออยู่แล้ว

การเตรียมนักวิจัยภาคสนาม

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษารั้งนี้ เทคนิคที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลใช้การสัมภาษณ์ระดับลึกเป็นหลัก ดังนั้นจึงต้องอาศัยคนในพื้นที่ที่สามารถสื่อสารภาษาถิ่นคือ “คำเมือง” ได้ โดยใช้วิ่งกับการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการเตรียมนักวิจัยภาคสนามเหล่านี้โดยแบ่งฝ่ายเป็น 2 กิจกรรม ได้แก่ การอบรมให้ความรู้ โดยฝึกซ้อมความเข้าใจในความรู้ร่วบยอด(concept)ในการสัมภาษณ์ระดับลึก(indepth interview) ความเข้าใจในประเด็นคำถาม(guide line) การใช้คำพูด การตะล่อมถาม(probe)ในรายละเอียด ตลอดจนการเคารพและให้เกียรติผู้ให้ข้อมูล(key informants) กรณีที่ผู้ให้ข้อมูลอาจไม่สบายใจในการบันทึกเทปในเนื้อหาหรือประเด็นที่ละเอียดอ่อนต่อความรู้สึก ในการสัมภาษณ์แต่ละครั้งมิได้กำหนดเวลาตายตัว ขึ้นอยู่กับลักษณะของข้อมูล ว่ามีความลึกซึ้งละเอียดอ่อนเพียงใด ซึ่งข้อมูลประเภทภูมิหลังของหมู่บ้านและความเป็นมาในอดีต ผู้ให้ข้อมูลจะมีรายละเอียดค่อนข้างมาก ก่อนการสัมภาษณ์ทุกครั้งให้ขออนุญาตบันทึกเทปจากผู้ให้ข้อมูลก่อน และให้ยกเว้นการบันทึกเทปเมื่อ ผู้ให้ข้อมูลเห็นว่าเป็นเรื่องละเอียดอ่อนและไม่อยากให้มีหลักฐานปรากฏใน

ลักษณะเบปันทึกเสียง ให้ใช้วิธีการจดบันทึกงานภาคสนามแทน ตลอดจนให้ความรู้เกี่ยวกับ
เทคนิคการสังเกต ทั้งผู้ช่วยนักวิจัยและนักวิจัยภาคสนาม สำหรับกิจกรรมที่สอง คือการ
ทดลองฝึกปฏิบัติจริง(try out)ในพื้นที่ และนำกลับมาวิพากษ์ในลักษณะของความครบถ้วน
ของเนื้อหา จากนั้นจึงเตรียมตัวปฏิบัติงานในภาคสนามจริง

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

ในการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามผู้วิจัย ได้รับความร่วมมืออย่างดีจากผู้ใหญ่บ้าน และเจ้าอาวาสวัดประจำหมู่บ้าน หลังจากได้แนะนำและบอกกล่าวถึงจุดประสงค์ของการศึกษาครั้งนี้ ผู้นำชุมชนทั้งสองท่านได้เสนอแนะ และนัดวัน เวลา ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงแรกที่ต้องศึกษาภาพรวมของชุมชนทั้งหมด โดยเสนอว่าควรเป็นวันที่ชาวบ้านส่วนใหญ่หยุดงานกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงวางแผนร่วมกับผู้ช่วยนักวิจัยในการนัดหมายชาวบ้านในช่วงวันหยุดวันอาทิตย์และวันเข้าพรรษา ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็น “วันศีลให้” (วันพระที่สำคัญ) ทุกคนในหมู่บ้านจะหยุดงานเพื่อร่วมพิธีทางศาสนา ในวันดังกล่าวผู้วิจัย พร้อมผู้ช่วยวิจัยและคณะผู้เก็บรวบรวม ข้อมูล จำนวน 10 คน ได้ร่วมกันสัมภาษณ์ระดับลึกผู้ให้ข้อมูลที่มีส่วนได้ส่วนเสีย(stakeholder)ในกองทุนหมู่บ้านในฐานะสมาชิกของหมู่บ้านเอง ในรอบแรกผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่จึงประกอบด้วย ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้นำชุมชน และ ชาวบ้านที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมด ซึ่งได้รับความร่วมมืออย่างดีมากจากผู้ใหญ่บ้านและ เจ้าอาวาส ในการอธิบายความหลากหลาย และเสนอชื่อผู้ให้ข้อมูลในระดับ แกนนำของแต่ละกลุ่ม ออาทิ ผู้นำกลุ่มแม่บ้าน ผู้นำกลุ่มการเลี้ยงวัว ผู้นำกลุ่มหมомเมือง(สมุนไพร) ผู้นำกลุ่มตีเหล็ก ผู้นำกลุ่มทำเครื่องเรือนไม้ไผ่ ผู้นำกลุ่มปลูกกาแฟ ตัวแทนกลุ่มผู้ปลูกเมี่ยง ประธานกองทุนสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง จำกัด ผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุ ประธานกองทุนออมทรัพย์หมู่บ้าน กลุ่มปลูกเมี่ยง ผู้นำกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ นอกจากนี้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลบางท่านได้เสนอแนะผู้ให้ข้อมูลท่านอื่นๆให้ผู้วิจัยในลักษณะของ SNOW BALL SAMPLING อีก นอกจากการเก็บข้อมูลด้วยตนเองแล้ว เมื่อมีข้อมูลได้ที่ยังไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ ผู้วิจัยจะประสานให้ผู้ช่วยนักวิจัยทั้งสองท่านได้ศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมตามประเด็นที่กำหนดให้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยยังได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทางศาสนา และร่วมสัมภาษณ์นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ในอีกหลายช่วงเวลา เพื่อศึกษาในรายละเอียดของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลักษณะ HOME STAY และได้เข้าไปศึกษาในสถานที่จริงของแหล่งอ้างอิงที่ชาวบ้านให้ข้อมูล เช่น ในกลุ่มปลูกกาแฟ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลักได้แก่ โครงการหลวงตีนตก หรือ สหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงแม่กำปอง เทืนตัน

รายละเอียดของผู้ให้ข้อมูลหลัก “ชุมชนบ้านเมือง”

ที่	สถานภาพ/อาชีพ	เพศ	อายุ (ปี)	ความเกี่ยวพันกับ กองทุนหมู่บ้าน
1	ผู้ใหญ่บ้าน	ชาย	54	ประธานกองทุนหมู่บ้าน
2	ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ประธานกองทุน สหกรณ์ไฟฟ้า	ชาย	58	สมาชิก (ภ)
3	รองประธานกองทุนสหกรณ์ไฟฟ้า	หญิง	48	ไม่เป็นสมาชิก
4	ประธานกองทุนกลุ่มผู้เดี่ยงรัว	ชาย	48	สมาชิก (ภ)
5	ประธานกองทุนกลุ่มผู้ปลูกกาแฟ	หญิง	50	สมาชิก (ภ)
6	ประธานกองทุนเครื่องเรือนไม้ไผ่	ชาย	54	ไม่เป็นสมาชิก
7	ประธานกองทุนตีเหล็ก	ชาย	42	สมาชิก (ภ)
8	เจ้าอาวาส และประธานกองทุนกลุ่ม หมอดเมือง(สมุนไพร)	ชาย	38	ไม่เป็นสมาชิก
9	ประธานกลุ่มแม่บ้าน	หญิง	46	ไม่เป็นสมาชิก
10	ประธานกลุ่มเยาวชน	หญิง	32	ไม่เป็นสมาชิก
11	เจ้าของ HOME STAY	ชาย	51	สมาชิก(ภ)
12	เจ้าของ HOME STAY	ชาย	35	สมาชิก(ไม่ภ)
13	เจ้าของ HOME STAY	ชาย	46	สมาชิก(ภ)
14	เจ้าของ HOME STAY	หญิง	50	สมาชิก(ภ)
15	เจ้าของ HOME STAY	ชาย	56	สมาชิก(ภ)
16	ผู้อาสาใส่ของหมู่บ้าน	ชาย	72	ไม่เป็นสมาชิก
17	เจ้าของสวนเมือง	ชาย	38	ไม่เป็นสมาชิก
18	เจ้าของสวนเมือง	ชาย	42	สมาชิก (ไม่ภ)
19	เจ้าของสวนเมือง	ชาย	40	สมาชิก (ภ)
20	เจ้าของสวนเมือง	หญิง	39	สมาชิก (ไม่ภ)
21	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	ชาย	47	สมาชิก (ภ)
22	สมาชิกกลุ่ม HOME STAY (รับเป็นบางครั้ง)	ชาย	50	สมาชิก (ไม่ภ)

ที่	สถานภาพ/อาชีพ	เพศ	อายุ (ปี)	ความเกี่ยวพันกับ กองทุนหมู่บ้าน
23	สมาชิกกลุ่ม HOME STAY (รับเป็นบางครั้ง)	ชาย	58	สมาชิก(ไม่ถูก)
24	ไวยวัจกร	ชาย	39	สมาชิก (ถูก)
25	สมาชิกกลุ่มปลูกกาแฟ	หญิง	32	ไม่เป็นสมาชิก
26	สมาชิกกลุ่มปลูกกาแฟ	หญิง	35	ไม่เป็นสมาชิก
27	สมาชิกกลุ่มปลูกกาแฟ	หญิง	41	สมาชิก (ไม่ถูก)
28	สมาชิกกลุ่มปลูกกาแฟ	หญิง	33	สมาชิก(ถูก)
29	สมาชิกกลุ่มปลูกกาแฟ	ชาย	44	สมาชิก(ถูก)
30	ผู้อาชุสติของหมู่บ้าน	ชาย	80	ไม่เป็นสมาชิก
31	ผู้อาชุสติของหมู่บ้าน	หญิง	71	ไม่เป็นสมาชิก
32	ผู้อาชุสติของหมู่บ้าน	หญิง	75	ไม่เป็นสมาชิก
33	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	ชาย	46	สมาชิก (ถูก)
34	กรรมการกองทุนหมู่บ้าน	หญิง	39	สมาชิก (ไม่ถูก)
35	ผู้นำชุมชน	ชาย	55	สมาชิก (ไม่ถูก)
36	ทำสวนเมือง	ชาย	68	ไม่เป็นสมาชิก
37	สมาชิกกลุ่มผู้เลี้ยงวัว	หญิง	43	สมาชิก (ถูก)
38	ประธานกลุ่มผู้สูงอายุ	ชาย	81	ไม่เป็นสมาชิก
39	สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน	หญิง	35	สมาชิก (ถูก)
40	นักท่องเที่ยวชาวไทย	ชาย	45	ไม่เป็นสมาชิก
41	นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ	ชาย	65	ไม่เป็นสมาชิก

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ข้อมูลที่ได้จากการ
รวบรวมมีสองแบบได้แก่ การสัมภาษณ์ระดับลึกได้นำมาอุดเทปแบบคำต่อคำ และข้อมูล
ที่ได้จากการจดบันทึกผลการสังเกตในภาคสนาม(field note) หลังจากนั้นได้นำข้อมูล
ทั้งหมดมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (content analysis) โดยใช้โปรแกรม ATLAS/IT ซึ่งเป็นซอฟแวร์
ที่ช่วยในการจัดหมวดหมู่ข้อมูลด้วยระบบคอมพิวเตอร์ มาใช้ในการจัดระบบข้อมูลให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

การนำเสนอผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยในรายงานฉบับนี้เน้นการบรรยายที่ให้รายละเอียด(thick description) ของมิติชุมชนตามแบบแผนวิถีการดำเนินชีวิตที่ปรากฏทั้งในอดีตและปัจจุบัน ตามการรับรู้ของชุมชน โดยนำเสนอเรียงตามลำดับดังนี้

บทที่ 1 บทนำ กล่าวถึงลักษณะชุมชนที่เลือกศึกษาและวิธีการศึกษา วัตถุประสงค์ ของการวิจัย การเข้าสู่ชุมชน กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 2 ทุนชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย นำเสนอใน ประเด็นของกระบวนการสังคมทุนชุมชนในยุคก่อนการพัฒนา ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทุน ทางสังคม และทุนภูมิปัญญาของชุมชน

บทที่ 3 การปรับตัวของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ ความทันสมัย โดยมีจุดเน้นในประเด็นของกระบวนการปรับตัวโดยใช้ “ความรู้ชุดเดิม” รวมกับ “ความรู้ชุดใหม่” เพื่อการอยู่รอดของชุมชน

บทที่ 4 กองทุนหมู่บ้านกับการเสริมสร้างทุนชุมชน เป็นการอธิบายปรากฏการณ์ของ กระบวนการบริหารจัดการ “ทุนเงินตรา” ของชุมชนที่ส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนใน ชุมชน

บทที่ 2

ทุนชุมชนในช่วงก่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย

การศึกษามิติของชุมชนในบทนี้จะเน้นการศึกษาข้อมูลดีตตามแบบแผนวิถีการดำเนินชีวิต ในช่วงก่อนที่ชุมชนจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาภาระและลักษณะระบบทุนนิยม วิถีการผลิตของชุมชนยุคหนึ่งที่ยังเป็นแบบเรียบง่าย ในลักษณะของเศรษฐกิจแบบพอยังชีพ ซึ่งชาวบ้านต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติในทุก ๆ ขั้นตอนหรือเรียกว่า เศรษฐกิจแบบธรรมชาติ (natural economic) การยังชีพที่ต้องอาศัยภูมิปัญญาจากธรรมชาติล้วนๆ ชุมชนต้องมีระบบความเชื่อ ความคิด ที่สั่งสมกันมานาน เพื่อให้การดำเนินชีวิตเป็นไปอย่างสงบสุข สิงเหล่านี้รวมเรียกว่า “ทุนชุมชน” ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงในทุกช่วงแบบที่เข้ามาสู่หมู่บ้าน ชาวบ้าน มีกระบวนการสะสมทุนของตนเองเพื่อความคงอยู่ของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะนำเสนอกระบวนการสะสมทุนของชุมชน “หมู่บ้านเมือง” ในมิติต่างๆ ดังนี้

มิติที่ 1 ทุนทรัพยากรธรรมชาติ เป็นการสะท้อนภาพของทุนพื้นฐานของชุมชนแห่งนี้ ทั้งในด้านของสภาพภูมิศาสตร์ โครงสร้างพื้นฐาน และทรัพยากรในท้องถิ่น ที่ส่งต่อการผลิต และบริโภคของคนในชุมชน ให้สามารถดำเนินชีวิตสืบทอดกันมายาวนาน

มิติที่ 2 ทุนทางสังคม เป็นการศึกษาเจาะลึกถึง วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ที่เป็นสายใยในการสร้างระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกของความเป็นชุมชน ตลอดจนระบบการช่วยเหลือกันในเชิงเศรษฐกิจที่ฝัง根柢ลึกมานานในระบบของการแลกเปลี่ยน แบ่งปัน ผลประโยชน์

มิติที่ 3 ทุนภูมิปัญญา เป็นการศึกษาถึงอัตลักษณ์ของชุมชน ในด้านภูมิความรู้ดั้งเดิม ที่สะสมกันมา ที่แสดงให้เห็นกระบวนการสืบทอดองค์ความรู้ที่จำเป็นในการดำเนินชีพของคนในชุมชน ในด้านการทำอาหาร กิน ตลอดจนการสืบทอดสิ่งเหล่านี้แก่ชนรุ่นหลัง

มิติที่ 1 ทุนทรัพยากรธรรมชาติ

สภาพภูมิศาสตร์ของชุมชน

ลักษณะภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านเมือง พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขา ภายในหมู่บ้านมีลำธารไหลผ่านตลอดแนว เป็นแหล่งน้ำหลักในหมู่บ้านที่นอกจากจะใช้เพื่อทำมาหากินแล้วยังใช้เป็นน้ำสำหรับบริโภคด้วย รองลงมาจากน้ำฝน สามารถแห้งน้ำในฤดูแล้ง แต่เมืองนี้มีแม่น้ำที่สำคัญคือแม่น้ำแม่กลอง ที่ไหลผ่านเมืองนี้ แม่น้ำแม่กลองเป็นแม่น้ำที่สำคัญมากในภาคตะวันตกของประเทศไทย ไหลผ่านจังหวัดราชบุรี นครปฐม และสิงห์บุรี ไปสุดท้ายที่อ่าวไทย

ทำลายมากนัก นอกจานี้ยังมี “ป่าเมือง” ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจของชุมชน ช่วยเสริมให้ป่าไม้บริโภค robust บ้านมีความซุ่มชื่นมากยิ่งขึ้น แม้ว่าปัจจุบันน้ำจะน้อยลงกว่าเดิมแต่ยังพอเพียงในการบริโภค เมื่อเริ่มเข้าสู่ฤดูหนาวบ้าน จะได้ยินเสียงน้ำจากลำธารไหลผ่าน เกาะแกะหินขัดเจนมาก ทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านเมืองอีกอย่างหนึ่งคือลักษณะ ภูมิอากาศ เนื่องจากหมู่บ้านเมือง ตั้งอยู่ในพื้นที่สูง สูงจากระดับน้ำทะเลโดยเฉลี่ยประมาณ 1,300 เมตร จึงทำให้มีอากาศหนาวเย็นตลอดปี อุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ย 25 องศาเซลเซียส และต่ำสุด 4 องศาเซลเซียส เดิมชาวบ้านอาศัยชุมชนแห่งนี้เพียงเป็นแหล่งสำหรับประกอบอาชีพ “ทำสวนเมือง” เท่านั้น ส่วนใหญ่จะปลูกบ้านหรือมีหลักแหล่งของครอบครัวอยู่ในที่ราบลุ่ม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าชาวพื้นเมืองส่วนใหญ่คุ้นเคยที่ราบลุ่มซึ่งอาศัยเป็นแหล่งเพาะปลูกข้าว ที่ใช้เป็นอาหารหลัก

ถ้ามี : เมื่อพ่อจำความได้ หมู่บ้านนี้มีบ้านเยอะไห่ม

ตอบ : ประมาณ 40 กว่าหลัง คนสมัยก่อน มาเก็บใบเมี่ยง ส่วนมากจะไม่อยู่ประจำ

เก็บเมืองเสร็จก็กลับไปบ้านที่อัมเบอ ด้วยสะเก็ด สันกำแพง บางคนก็อยู่ปะจำ

จากพื้นฐานเดิมที่มีสมาชิกจำนวนไม่มากนัก การยังชีพของชุมชนแห่งนี้ จึงอาศัยการ

พึงพิงทรัพยากรธรรมชาติที่แวดล้อมเป็นหลัก เนื่องจากสภาพการคมนาคมไม่สะดวก ในการจะไปติดต่อกับพื้นราบ การหา สัตว์ และ พืช ที่มีในป่าเป็นอาหาร ยังทำได้ยาก เพราะคนมีจำนวนจำกัด แหล่งอาหารยังอุดมสมบูรณ์ เพียงพอต่อการยังชีพ "...ไม่มีมาก ไปเกาทีใหญ่ก็ได้ มีทั้งหอยกากลัวย หัวปลี ใบตอง หน่อไม้ มีเยื่ออะมะยะ ไม่คดอยาก เหมือนสมัยนี้..."

จากสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศที่หน่วยยึดติดอยู่ ทำให้หมู่บ้านนี้มีเอกลักษณ์ของตนเองที่ค่อนข้างโดดเด่น เป็นที่สนใจของ "ชาวเมือง" ที่ตื่นตาตื่นใจกับความงามของชุมชนแห่งนี้ ดังคำเล่าขานของผู้มาเยือนว่า "...เขียวคริมมิโอบล้อมด้วยป่าเข้า มีลำนำจากยอดภูไทรผ่านผ่ากลางหมู่บ้าน ยามเข้ามีทะเลขอกปักลุมให้เห็นอยู่ทั่ว ขณะที่ดอกลำโพงแย่งกันใช้รากลีบกันอันยาวจนแทบไม่เห็นใบตลอดสองข้างทาง..."³

มิติที่ 2 ทุนทางสังคม

ทุนสังคมของหมู่บ้านเมือง ในอดีตเน้นความสัมพันธ์แบบพึ่งพา กัน (reciprocal) ค่อนข้างมาก เนื่องจากหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านปิด การยังชีพของชาวบ้านนอกจากรัฐบาล พิจารณา รวมชาติแล้ว การพึ่งพาบุคคลภายนอกในด้านปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิต เป็นสิ่งที่สำคัญของชุมชนได้เรียนรู้เพื่อจะอยู่รอด (survive) การศึกษาการสะสมทุนทางสังคม

³ จากหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับวันที่ 9 มิถุนายน 2546

ของชุมชนแห่งนี้ เริ่มต้นตั้งแต่กระบวนการของการอยู่ร่วมกัน ที่ครรภ์ชาติของมนุษย์ทุกคน ต้องแสวงหา สิ่งที่เรียกว่าปัจจัยการผลิตเพื่อการดำรงชีวิตที่มั่นคง ในช่วงของการผลิตเพื่อยังชีพนั้น ปัจจัยที่สำคัญที่สุดคงหนีไม่พ้น “ที่ดิน” ซึ่งทุกครอบครัวต้องแสวงหามาเพื่อเป็นปัจจัยสำคัญในการผลิต ทุนสังคมอย่างหนึ่งในยุคที่ยังไม่มีระเบียบ กว้างมหาศาล ในการครอบครองทรัพย์สิน ลิ่งที่ชุมชนมีไว้ให้กัน คือ “ความไว้วางใจ” (trust) ในการจับจองที่ดิน ในช่วง 70 ปีที่แล้ว เมื่อที่ดินยังไม่มีราคามากนัก การจับจองทำได้ด้วยการแบ่งถางตามกำลังของแต่ละครอบครัว การบุกเบิกที่ดินก็เพื่อให้พื้นที่อยู่และที่ทำการกินของสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น แต่ละครอบครัวจะรู้ว่าอาณาบริเวณใดเป็นขอบเขตของตนเอง โดยอาศัยเพียงแนวต้นไม้ใหญ่ เป็นเส้นกันเขตแดน หรือบางแห่งก็ปลูกพืชพันธุ์ไม้บางชนิดที่ปลูกง่ายๆเรียกว่า “กุลชาวด”⁴ แยกให้เห็นความแตกต่างของที่ดินในแต่ละแปลง “... จะจำเอ้า จะมีแนวไม้ ออย่างสวนเมืองนี้ เวลาดูมันจะติดกันหมด แต่ชาวบ้านเข้าจะรู้ของใครเป็นของใคร จำเอ้าจากตันไม้ เป็นสัญลักษณ์...” บุคคลอื่นก็ยอมรับ จะไม่มีการล่วงล้ำเขตแดนของกันและกัน การเดินทางสิทธิชี้งกันและกันนั้นถือเป็นสักจะที่ทุกคนต้องเคารพในบรรทัดฐานนี้ การแสดงออกถึงความไว้วางใจที่สะสมกันมานาน ได้แก่ การเลี้ยงวัว ชุมชนนี้มีการเลี้ยงวัวมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เพราะได้ใช้ประโยชน์ 2 ประการ คือ ใช้สำหรับเป็นพาหนะในการบรรทุกสินค้า เครื่องอุปโภค บริโภค เนื่องจากยังไม่มีถนน ต้องอาศัยสัตว์ในการบรรทุกสิ่งของและการเดินทางไปต่างหมู่บ้าน ที่เรียกว่า “วัวต่าง” เหตุผลที่เลือกวัวเป็นพาหนะมีดังนี้ (ชูสิทธิ์ ชูชาติ : 2545) ประการแรก วัวสามารถเดินทางผ่านภูมิประเทศที่กันดาร เช่น ภูเขา ป่าไม้ได้ ประการที่สอง วัวเป็นสัตว์ที่อดทนต่อสภาพความแห้งแล้งของอากาศ หรือเดินทางกลางแดดได้ดีกว่าคาวาย ซึ่งเป็นสัตว์ที่ชอบน้ำ นอกจากจะใช้เป็นพาหนะแล้วยังนำมาเป็นอาหารอีกด้วย การเลี้ยงวัวของชุมชนแห่งนี้นิยมเลี้ยงในลักษณะการปล่อยให้วัวหาอาหารเองในป่าละเมาะใกล้ หมู่บ้าน โดยไม่ต้องมีคนเฝ้าผู้งวัว ภายใน 1 อาทิตย์ จึงจะต้อนกลับมาบ้านครั้งหนึ่ง หรือภายใน 2 – 3 วัน เจ้าของก็จะไปดูวัว สักครั้งหนึ่ง โดยไม่มีการลักษ์มอย วัว ของกันและกัน เพราะเชื่อในระบบการไว้วางใจกัน “...กีบปล่อยให้วัวกินอยู่บ่นโดย 2 – 3 วัน หรืออาทิตย์หนึ่งก็ไปดู ถ้ามันไม่สบายก็เอา มารักษา หรือถ้ามันจะคลอดลูกก็นำมาบ้าน พอกได้ 4 – 5 วัน ลูกมันพอเดินได้ กีบปล่อยเข้าไป อีก ...ไม่ได้เกี่ยวหน้ำให้มัน มันหากินเอง เหมือนเลี้ยงไก่ ไก่ยังต้องหาข้าวให้มันกิน...เรารู้เอง วัวของใคร ไม่มีการขโมยหรอก หมู่บ้านเราไว้ใจได้หมด...” ทุนสังคมของชุมชนนี้ที่เห็นได้ชัด อีกประการหนึ่งคือ “ความเชื่อเพื่อเผื่อแผ่” บนเงื่อนไขว่า ที่ดิน เป็น “ต้นทุน” ที่จำเป็นเพื่อ

⁴ กุลชาวดคือต้นไม้อะไรก็ได้ที่สามารถปลูกได้ง่ายๆดังคำบอกเล่าของชาวบ้านว่าแค่เอาต้นบักลงไปก็เป็นแล้ว

เป็นแหล่งทำกินที่สำคัญยิ่งของชาวบ้าน ดังนั้นเมื่อมีผู้อพยพมาอยู่ใหม่ยังไม่มีที่ทำกิน ชาวบ้านก็จะแบ่งปันที่ดินให้ โดยอาจจะให้เปล่าที่ชาวบ้านเรียกว่า “ย้ำ”⁵ “...เท่าที่ผู้คนสามารถดูอย่างพ่อตาผ่านนี่ คือเข้าไปผัวรากก่อนบางครั้งบางคราบทากก็ที่ดินให้กันเปล่าๆ บางที่ไปอยู่ด้วยกัน ขอบอกกัน ก็แบ่งให้ สมัยก่อนเขาเรียกว่า “ย้ำ”...” หรือผ่านการเล่นเกมที่แสดงถึง “ความเป็นลูกผู้ชาย” ดังคำบอกเล่าของผู้ใหญ่บ้านถึงกรณีการยกสวนเมียงให้กัน เรียกว่า “สวนจิ้นส้ม” (จิ้นส้ม คือ แทนม) เนื่องจากมีการพนันกันโดยใช้สวนเมียงเป็นเดิมพันว่าใครสามารถใช้ดาบฟันหั่วแทนมครั้งเดียวขาด ก็จะยกสวนเมียงให้ “...หั่วแทนมเป็นมัด แล้วตอกที่มัดเข้าจะเหลาอ่อนๆ เป็นตอกไม่ไว้(ไม่ไว้)หรือไม่ไว้ที่เห็นยวามากๆ เข้าจะเหลาอ่อนๆ แล้วเอามามัดแทนม แล้วเข้าจะแข็งกันเอามีดเอาดาบฟัน ตอกนี้เข้าบอกว่าเห็นยวามาก ไม่ขาดง่ายๆ จะเหลาอ่อนแล้วแทนมนี่จะมัดอ้อม บางที่ข้างบนอาจจะขาดแต่ข้างล่างอาจจะไม่ขาด ดึงขึ้นมาก็ตอกขาดไม่หมด เนื่องจากเป็นการเล่นเกม ฟันมีดฟันดาบ...ถ้าเกิดว่าฟันครั้งเดียวขาด ผู้ชนะก็จะได้สวนนั้นไปเลย เขาย้ายเรียกว่า “สวนจิ้นส้ม” เอาให้กันพรีๆ...” การดำรงชีวิตของคนในชุมชน ที่มีพื้นที่ขนาดเล็กนั้นต้องอาศัยการพึ่งพา กันอย่างมาก ในยามขาดแคลนอาหาร เช่น ข้าว สามารถขอรื้มกันได้ โดยไม่มีดอกเบี้ย เป็นการซื้อยield กันแบบให้เปล่า ถึงแม้ไม่ใช่ญาติ พี่น้องก็ตาม สามารถขอ กันได้ และเมื่อถูกฝ่ายสามารถมาได้ ก็จะนำมาชดใช้คืน “...สมัยก่อนถ้าเราไม่มีข้าวกินจริงๆ ก็ถือขันไปขอรื้มได้ ลิตร สองลิตร แล้วแต่ พอมีก็เอ้าไปใช้เชา... ก็ คนบ้านใกล้เรือนเคียงกัน ไม่ใช่พี่น้องหรือก...” เนื่องจากทรัพยากรในชุมชนที่มีจำกัดดังนั้น ชาวบ้านในชุมชนแห่งนี้จึงตระหนักดีว่า ธรรมชาติมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของทุกคน ความเป็นอยู่ของชาวบ้านจึงเป็นลักษณะการพึ่งพิงธรรมชาติ มากกว่าการจะฉกฉวยผลประโยชน์จากธรรมชาติ แม้กระทั่งการปลูกบ้านพักที่อยู่อาศัยก็เช่นนี้ที่โตเร็ว มากกว่าจะใช้ ไม่ใหญ่ ที่ต้องอาศัยเวลาในการเจริญเติบโต

ภาระ : ต้อนมาตั้งรกรากใหม่ๆ ขาดหาย去 ไร้บ้าน

ตอบ: พ่อเกิดมา มันก็มีอยู่แล้ว แต่บ้านส่วนมากจะสร้างด้วยไม้ไผ่ มุงด้วยหญ้าคา หรือ แบบเกล็ด/ไม้แผ่นเล็กๆ: ผู้วิจัยพื้นที่หรือฝ่า ใช้ฟากไม้ไผ่(ไม้หลัก)หันหนดโดย เพราะสมัยก่อน ไม่มีการเลือยไม้

ซึ่งไม่ประगեท โตเร็วนี้ ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะปลูกไว้ตามชายขอบไว่นำของตนที่เรียกว่า “แพะ” เพื่อใช้ในการปลูกบ้านเป็นที่อยู่อาศัย ใช้เป็นเชื้อเพลิง และอุปกรณ์ประกอบในการทำเมียง เช่น ทำตอก รัดเมียง เป็นต้น เนื่องจากชาวบ้านตระหนักดีถึงการรักษา

⁵ ย้ำ คือการอนุญาตให้บุคคลอื่นใช้ประโยชน์บนที่ดินของตนเองได้ จนถึงขั้นการยกที่ดินผืนนั้นให้บุคคลอื่นที่ไม่ได้เกี่ยวข้องเป็นญาติพี่น้องแบบให้เปล่า

ทรัพยากรธรรมชาติให้สามารถใช้ได้อย่างต่อเนื่องเพราะชุมชนแห่งนี้มีสภาพเป็นภูเขา ดังนั้น จึงมีภูเขาของหมู่บ้านในการรักษาสภาพป่าไม้ ไม่อนุญาต ให้ตัดไม้ใหญ่ หรือแม้แต่ไม้ไผ่ และไม่ได้เรื่อง ทุกครอบครัวจะปลูกไว้ในไว้ สวน ของตนเองเพื่อไว้ใช้ในกิจการ การทำเมี่ยง จะไม่ตัดต้นไม้ที่เป็นของส่วนรวมเด็ดขาด ทำให้ทรัพยากร ป่าไม้ ของหมู่บ้านนี้มีความสมบูรณ์ ครบ เท่าทุกวันนี้ "...ทางหลวงเข้ามาสำราญ เข้าบอกว่าป่าไม้บ้านเราสมบูรณ์กว่าทุกที่..."

สิ่งที่เป็นทุนสังคมที่ชุมชนแห่งนี้ใช้เป็นยุทธศาสตร์ในการดำรงชีวิต ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การแลกเปลี่ยนผลผลิตในลักษณะการพึ่งพา กัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับแหล่งภายนอกชุมชนสินค้าที่ต้องอาศัยจากแหล่งภายนอกคือสินค้ายังชีพที่ไม่สามารถผลิตได้เองในท้องถิ่น เช่น ข้าว เกลือ เป็นต้น และการได้มารื้งสินค้าเหล่านั้นจะอาศัยการแลกเปลี่ยนโดยใช้ผลผลิตในท้องถิ่นที่แหล่งอื่นไม่สามารถผลิตได้เป็นสินค้าแลกเปลี่ยน สิ่งนั้นคือ "เมี่ยง"โดยเป็นการแลกเปลี่ยนผ่านฟอค้า"วัวต่าง"⁶ ทั้งนี้การแลกเปลี่ยนต้องอาศัยความไว้วางใจกันเป็นหลัก เพราะ ชาวบ้านและพ่อค้าเองต่างต้องอาศัยพึ่งพา กัน เนื่องจากผลผลิตของหมู่บ้านที่ใช้แลกเปลี่ยนนั้นไม่สามารถผลิตได้ในหมู่บ้านพื้นราบ "...ใช้เมี่ยงแลกเกลือกับพวงวัวต่าง ม้าต่าง บางทีก็ใช้เมี่ยงแลกข้าว ถ้ามีวัวต่าง ม้าต่างขึ้นมาเราก็เอาเมี่ยงที่เก็บไว้ให้เขา แล้วบอกว่าควรหน้าถ้าขึ้นมาให้ใส่ข้าวมาให้เราแสตน(แสตนนึงเท่ากับ 160 กิโลกรัม)..."

ความสัมพันธ์ในลักษณะการพึ่งพา ที่ เห็นได้ชัดในสังคมไทยเกือบทุกหมู่บ้านในภาคเหนือคือ "การเอามืออาวุโส" หมายถึงการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในลักษณะการแลกเปลี่ยนแรงงาน ในหมู่บ้านเมี่ยงการช่วยเหลือกันในลักษณะนี้ จะปรากฏในลักษณะงานที่ต้องการความช่วยเหลือจากคนหมู่มาก เช่นการปลูกบ้าน เจ้าของบ้านจะจ้างช่างคุณงานเรียกว่า "ສล่า" ไว้ 1 คน ลูกมือของสลาคือลุ่มเพื่อบ้านที่จะพร้อมมีความรู้เรื่องช่างมาใช้แรงงานช่วยเหลือ โดยเจ้าของบ้านเพียงแต่จัดอาหารไว้เลี้ยงดู นอกจากงานในลักษณะนี้แล้ว ยังมีงานไนໄรเมี่ยงที่บังคับเจ้าของ สรวนเมี่ยงมีกำลังงานไม่มาก และไม่อาจจ้างคนงานได้ก็ต้องอาศัยการขอความช่วยเหลือบ้านที่มีขนาดของสวนเมี่ยงไม่มาก เมื่อนักโดยจะใช้วิธีแลกเปลี่ยน"เอามืออาวุโส" กัน ซึ่งถือเป็นเรื่องปกติ

ทุนสังคมอีกประการหนึ่งคือ "ทุนการเมือง" ในชุมชนบ้านเมี่ยงนั้น เนื่องจากเป็นหมู่บ้านเล็กๆที่อยู่ห่างไกลจาก ชุมชนอื่นๆ การปักครองของรัฐ ในลักษณะของผู้ดูแลความสงบเรียบร้อยของชุมชนที่เป็นตัวแทนอย่างเป็นทางการ ได้แก่ ตำราจ จะไม่มีที่ตั้งขององค์กรในชุมชนแห่งนี้เลย ดังนั้น การดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชนตั้งแต่อดีตมา จึงต้อง

⁶ ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมจาก " พ่อค้าวัวต่าง ผู้บุกเบิกการค้าข้ายในหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทย (พ.ศ.2398 – 2503) "ของ ชูสิทธิ์ ชูชาติ

อาศัย “ผู้นำ” ที่เข้มแข็ง และเป็นศูนย์รวมของชาวบ้านทั้งหมด การสะสมทุนการเมืองของหมู่บ้านนี้ที่เห็นเด่นชัด คือการมีผู้ใหญ่บ้านที่ มีคุณธรรมและสามารถเป็นที่พึ่งของชาวบ้านได้ในทุกเรื่อง การคัดเลือกผู้นำจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญและชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่า การที่หมู่บ้านแห่งนี้สามารถดำเนินอยู่ได้ เพราะมีผู้นำที่เข้มแข็ง ที่สามารถซักจุใจให้คนในชุมชนมีความสามัคคี และเป็นผู้นำในการพัฒนาอาชีพให้ทันยุคสมัยเสมอ “...ถ้ามีเรื่องเดือดร้อนอย่างมีภาระไม่ยั่ง วัวควาย พ่อหลวง(ผู้ใหญ่บ้าน)ก็จะ ตีกระลอก (ตีเกราะ) เรียกผู้ชายที่แข็งแรงไปช่วยกันตามจับ ส่วนใหญ่มาจากการอกหมู่บ้าน บ้านเรามันต่อเขตกับลับปาง ... ครอบครัวทະເລາກັນເຈັ້ອງເຄີກ່ານ້ອຍຖືກປິປາກລົງບ້ານພ່ອຫລວງ... ” นอกจากนี้หมู่บ้านนี้ยังสามารถคัดเลือกผู้นำที่เป็นแก่นนำในด้านความเป็นอยู่ของชุมชนทุก ๆ ด้านนับตั้งแต่การเป็นผู้นำในการพัฒนาหมู่บ้านให้ได้รับสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐาน เช่น การเป็นผู้นำในการเรียกร้องกับรัฐ ใน การสร้างถนนเข้าสู่หมู่บ้าน การติดต่อกับหน่วยงานในการขอติดตั้งไฟฟ้า และเป็นผู้ประสานระหว่างภาครัฐและชาวบ้านในการระดมทรัพยากรในการพัฒนาหมู่บ้าน แม้กระทั่งการเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตแบบทันสมัย เช่นการเก็บใบเมี่ยงโดยใช้ใบมีดมาเสริมเพื่อให้เก็บผลผลิตได้เร็วขึ้น ตลอดจนการนำอาชีพใหม่ๆมาให้ชาวบ้านทำเพื่อเสริมรายได้เป็นต้น

มิติที่ 2 ทุนภูมิปัญญา

ทุนความรู้ที่สะสมกันมาเพื่อความอยู่รอดของทุกครัวเรือนในชุมชนบ้านเมือง คือวิถีการผลิตและการบริโภคของสมาชิกในชุมชน ที่ใช้เป็น “ทุน” ในการแลกเปลี่ยน ปัจจัยที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน และยังมีสืบต่อเนื่องในปัจจุบัน คือ “การทำเมือง” “การจักสถาน” “การเลี้ยงวัว” ส่วนที่สูญหายไปแล้วคือ “การปลูกข้าวไร่”

“เมือง”พืชเศรษฐกิจที่ฟ้าประทาน

อาชีพหลักของชุมชนแห่งนี้คือการ “ทำเมือง” เมืองเป็นพืชที่ขึ้นเองในป่า และชาวบ้านนำมากขยายพันธุ์ปลูกต่อในชุมชนแห่งนี้ถือว่าเมืองเป็นพืชเศรษฐกิจ เพราะสามารถนำเมืองไปแลกเปลี่ยนสิ่งที่ต้องการได้หมด “...ผุดูแล้วทุกอย่างอยู่ที่เมืองทั้งหมด เมืองจะเป็นทุกอย่างของคนในหมู่บ้าน เมืองนี้กินกว่าแก้วสารพัดนึก ไม่ว่าจะเป็นการรักษาพยาบาล คือเราแปรรูปเป็นตัวเงินออกมานะ...” เมืองเป็นพืชที่ขึ้นได้ดีในที่สูงและเป็นพืชที่ชอบอากาศเย็นดังนั้นชาวพื้นราบจะปลูกพืชแบบนี้ไม่ได้ บริเวณที่มีเมืองขึ้นจำนวนมาก จะเรียกว่า “ป่าเมือง” เช่น “ป่าเมืองแม่ลาย” “ป่าเมืองเชียงดาว” ...ป่าหมายถึงทั้งหมดนี้คือป่าเมือง เช่นป่าเมืองบันดอยแต่ก่อนบอกว่าไปป่า เขาจะถามว่า ป่าไหน แม่ป่า คือทั้งหมด ไปป่าไหน ป่าแม่ลาย ก็คือเมือง

ลายหังนมด จะข้อนกานว่า ป้าแม่ป้อไปบ้านใคร ปางไหน เก็บปางกลาง ปางนอกกว่าไป ปานนีหมายถึงครอบครุณหมดทั้งหมู่บ้าน... หากเป็นที่สวนบุคคลจะเรียกว่า“สวนเมือง”

“เมือง” เป็นพืชตระกูลเดียวกับชาแต่กรรมวิธีการผลิตต่างกัน จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านที่อายุ 70 ปีขึ้นไปต่างบอกถ้วนว่า เมื่อก่อนมาเก็บเห็นพ่อแม่ปู่ย่าตายาย ทำเมือง แล้ว คำว่า เมือง สันนิษฐานว่ามาจากคำว่า “เมือง” (ภาษาเหนือแปลว่า ริบหรี่) โดยเป็นการค้นพบของผู้เดินทางไกลในสมัยก่อนเมื่อรู้สึกว่างก็เข้าไปเมืองมาเดียรับประทานทำให้ตาสว่างขึ้น (ภาษาเหนือว่า เห็นเมืองฯคือ มองเห็นริบหรี่) จึงเรียกพืชชนิดนี้ว่า “เมือง” คุณสมบัติพิเศษของเมืองคือแม่จะหมักนานากไม่ยุ่ยเปื่อยแต่กลับมีรสชาติดี ขายได้ราคาสูง

ตอบ: เมืองนี้เดิมก้มืออยู่ในป่าอยู่แล้ว มีเป็นธรรมชาติ และชาวบ้านก็นำมาขยายพันธุ์

ถาม : เราทราบได้อย่างไร

ตอบ: คงจะสืบทอดกันมานาน ต้นกำเนิดของมันจริงๆจะมีคนเดินทางจ่วงกันั้นให้ต้นเมืองนั่นไปนั่งมาก็เด็ดใบเมืองมาเดียริก็ทำให้ตาสว่าง ซึ่งคำว่า เมืองก็คือ เมืองฯ ต่อมาก็นำมาเนื้และหมักก็จะเกิดรสเปรี้ยวขึ้นมาก็อร่อยกว่าสดๆเลยสืบทอดกันมา และผู้คนรู้สึกว่ามันจะต้องมีสารพิเศษอะไรอยู่ในตัวมัน คือถ้าเป็นใบไม้อื่นถ้าเอามาป่นแล้วหมักแบบนี้ก็จะเน่าเดย

ถาม : แต่นี่ยังไงนันยิงดิหรือคะ

ตอบ: ครับ มันจะไม่น่าถูกเมืองอ่อนๆถ้ามันจะ deliberate จะอ่อนก็ตั้งแต่ที่เราป่นแล้ว แต่ถ้าเป็นใบแบบนั้นก็จะเหี่ยว ถ้างั้นเขาจะเรียกว่า เมืองสองเก้า สามเก้าได้ใจล่ะ

ถาม : แปลว่าอะไรคะ

ตอบ: คือจากเดือนเก้าปีนี้ถึงปีหน้าอีกเดือนเก้าหนึ่งก็ไม่เป็นไร บางครั้งถ้าไม่ได้ขายก็สามารถหมักเอาไว้ต่อได้

ชาวบ้านสวนหนึ่งบอกว่าเมืองคือ “ต้นกับปพฤกษ์” ที่เทวดาประทานมาให้ชุมชนแห่งนี้ เพราะต้นเมืองเป็นพืชที่ขึ้นง่าย ไม่ต้องอาศัยการดูแลมาก การคัดเลือกพันธุ์จะพิจารณาจากใบของเมืองต้องเป็นต้นที่มีใบหนาและใหญ่ จึงจะเก็บเมล็ดได้ทำพันธุ์ โดยกรรมวิธีการปลูกจะมี 2 แบบ แบบแรกคือการเพาะเมล็ดในกระถางหรือถุงเมื่อโตแล้วก็นำไปปลูก อีกแบบคือการนำเมล็ดไปฝังดินเลย เรียกวิธีการปลูกเมืองแบบนี้ว่าการ “จดเมือง” “...สวนใหญ่เขาจะไปเก็บ เอาเมล็ดที่ร่วง เพราะว่าถ้ามันแก่เต็มที่มันจะแตก เมล็ดข้างในก็จะร่วงตกพื้นแฉนั้น จะมีรากปลูกอยู่ 2 วิชี มีวิธีหวานเพาะ หรือไม่อย่างนั้นก็เอาไปปลูกเป็นเมล็ดเลย เขาเรียกว่า “จดเมือง” คือเอาไม้เหลาปลายแหลมๆทิ่มลงไปในดินแล้วเอาเมล็ดเมืองหย่อนลงไปฝังดินกลบ...” ชาวบ้านสามารถเก็บใบเมืองได้ตลอดปี โดยจะแบ่งเมืองออกเป็น 3 – 4 ช่วง ช่วงแรกเรียกว่า “เมืองหัวปี” ชาวบ้านจะเริ่มเก็บใบเมืองหัวปีระหว่างปลายเดือนเมษายน และพอถึงช่วงเดือน

กรกฎาคมเมียงจะแทรกยอดอีครั้ง เมืองครั้งที่สองเรียกว่า “เมืองกลาง” ซึ่งสามารถเก็บใบเมี่ยงได้ราواเดื่อนสิงหาคมถึงกันยายน จากนั้นช่วงเดือนตุลาคมเมียงจะแทรกยอดอีครั้ง โดยชาวบ้านจะเริ่มเก็บเมี่ยงครั้งที่สามเมื่อราวาเดื่อนพฤษจิกายน เรียกเมืองครั้งนี้ว่า “เมืองช้อย” (ช้อย หมายถึง สุดท้าย) แต่หากสวนใดดูแลเมี่ยงดีก็จะมีเมี่ยงออกมากอีครั้งในช่วงฤดูหนาว ราวกากลางเดื่อนมกราคม เรียกเมี่ยงรอบสุดท้ายของปีนี้ว่า “เมืองเหมย” (เหมย หมายถึง น้ำค้าง) เมี่ยงที่มีคุณภาพดีได้แก่ เมืองกลางเพราะใบจะสวยงาม เมื่อหมักทำเมี่ยงแล้วจะมีส่วนร่าวับประทานทำให้ได้ราคาดี สำหรับเมี่ยงหัวบีช์เก็บในช่วงฤดูแล้ง ยังไม่มีผนมาชะล้างใบทำให้บางครั้งจะมีฝุ่นจากขี้เต้าที่เป็นผลมาจากการไร่บางคนแพร่ถางและเผาไฟ ทำให้ใบเมี่ยงดำและติดเชื้อราได้ สำหรับเมี่ยงช้อยบางสวนอาจจะเป็นนาน้ำค้างได้หากอับชื้นมากๆแสงแดดส่องไม่ทั่วถึง ทุกสวนจะสามารถเก็บเมี่ยงได้อย่างน้อย 3 รุ่น “...เมี่ยงที่เราเก็บนี้ รุ่นแรกก็คือปลายเดื่อนเมษา เօ พฤษภา ก็แล้วกัน เต็มตัว พอดีกับพฤษภาแล้วนี่ กรกฎามันจะแทรกหน่อมาอีก กรกฎานี้ก็จะได้เก็บรุ่นสอง กรกฎา สิงหา นี่คือเมี่ยงกลางลະ หลังจากเก็บเมี่ยงกลางแล้วเนี่ยจะ หลังจากนั้นอีกสองเดื่อนมันก็จะออกมาเป็นเมี่ยงช้อย ก็คือ เมี่ยงหัวบี เมี่ยงกลางเมี่ยงช้อย สามรุ่น แล้วยังแกรมเมี่ยงเหมยอีก อย่างตอนนี้ ฝนลงน้ำค้าง มันก็จะออกมาอีกรอบ...” เนื่องจากการทำเมี่ยงเป็นงานที่ชาวสวนเมี่ยงต้องทำอย่างต่อเนื่องตลอดปี เพราะในช่วงที่รอเมี่ยงผลิใบอ่อนในแต่ละรอบ ชาวบ้านจะต้องเตรียมอุปกรณ์ที่ต้องใช้ในการทำเมี่ยง เช่น การจักรอก ซึ่งต้องใช้เวลาในการเดินทางไม่啻ที่มีความเหมาะสมจะมาทำตอก (นำไม้ไผ่มาเหลาเพื่อทำเป็นตอกไว้มัดเมี่ยง) การหาฟืนเพื่อใช้นึ่งเมี่ยง ต่อจากนั้นจึงทำความสะอาดแพร่ถางหญ้าในสวนเมี่ยง แล้วจึงถึงฤดูกาลเก็บเมี่ยงในช่วงต่อไปอีกนอกจากการมีงานทำตลอดปีแล้ว กรรมวิธีในการทำเมี่ยงต้องอาศัยความอดทน ตั้งแต่ขั้นตอนการเก็บซึ่งใช้เวลาในแต่ละรุ่นกว่าค่อนเดื่อนในสมัยก่อนต้องใช้มือเก็บล้วนๆทำให้มือแตกตื่อมานานีเงิน เป็นปลอกนิ่วเรียกว่า “ไส้เล็บ” ...สมัยก่อนเก็บด้วยมือล้วนๆ เขาจะใช้ไขว้ไว้คาดท่ามือที่แตก ... เมื่อเก็บเมี่ยงมาแล้วต้องนำมามัดเรียกว่าซึ่งกระบวนการมัดเมี่ยงจะมี สองขั้นตอน ขั้นตอนแรกคือการมัดระหว่างเก็บ ในขั้นตอนนี้จะมัดให้ได้มากที่สุดแล้วแต่ความชำนาญของผู้เก็บ คนที่เก่งอาจมัดได้กำลังเก็บหนึ่งกิโลกรัม “...เรามัดมาจากสวนต่อนเก็บ คนที่ชำนาญแล้วเขาจะมัดเท่าเขียงใน บางคนมัดหนึ่งกำหนึ่ง(หนึ่งกำมือ)เป็นกิโลใน เขานำมาเรียงๆ กันในมือ ถ้าเยื่อจนล้นมือแล้วก็จะใช้ตอกคาดไว้ ใช้มือปะគองตลอด แล้วเก็บต่ออีกจนพอกำ...” ในระหว่างที่เก็บจะدينแสงแดดไม่ได้ใบจะแดงและแห้งเมื่อนำไปปั่นจะเป็นสีดำหรือหากเป็นดิน หรือเมี่ยงสกปรก เวลาที่นำไปหมักทำเมี่ยงจะทำให้เกิดเชื้อรานอกจากนี้ในระหว่างที่เก็บต้องเก็บไว้ในตะกร้าและเก็บไว้ในที่ร่ม หลังจากนั้นก็นำไปเมี่ยงไปนึงทันที หากเก็บได้ไม่นานก็รวมไว้ก่อนแต่ต้องไม่เกิน 2 วัน เพราะถ้าเกินสองวันเมี่ยงจะซ้ำเวลาเนื่องจาก

ไปจะเป็นสีดำไม่สวย “..พอก็บานแล้ว ต้องนึ่งทันที มิฉะนั้นจะเสีย เตรียมอุปกรณ์ไว้พร้อม แล้วนี่ พอดีใบเมี่ยงมา ก็เอาใส่หนึ่งเดย อย่าเพิ่งไปอาบน้ำให้นึ่งเดย สาละวนกับใบเมี่ยงเรา ก่อน เอาใส่หนึ่ง ไฟฟ้า ดูกะทะ(น้ำ) โคน้ำจะขึ้น ก็ยกขึ้นใส่เตาบุรุ เรียบว้อยแล้วค่อยไปอาบ น้ำ กินข้าว แต่ต้องหมั่นค่อยดูไฟ(ดูฟืน)อย่าให้ขาดช่วง มิฉะนั้นเมี่ยงจะเสีย (เน่า)....” ใช้เวลา นึงประมาณ 1 ชั่วโมง โดยไฟต้องแรงสม่ำเสมอ ถ้าไฟไม่แรงพอเมี่ยงจะห้ำสูญดิบๆ เมื่อเมี่ยง สูกแล้วก็นำมาแกะผึ้งบนเสื่อที่เตรียมไว้ จากนั้นจึงนำมัดขนาด 1 กำมือ เทียบโดยขนาดใช้ นิ้วมือทับให้ญูประมาณ 3 – 4 นิ้วมือ(ของผู้ชาย)แล้วใช้ตอกเล่นใหญูมัด ขนาดกำข่องเมี่ยง จะเป็นมาตรฐานเดียวกัน เพราะเกี่ยวเนื่องกับการขาย ทุกหมู่บ้านจะมัดหรือกำเมี่ยงขนาดใกล้ เดียงกัน ในขันตอนนี้บางครั้ง ชาวสวนเมี่ยงอาจจะขายเมี่ยงได้เลย หากพ่อค้าเห็นว่าเมี่ยงมี คุณภาพดี(ใบอ่อน)

ถาม : แล้วขนาดแต่ละเจ้านี่เท่ากันหมดเลยหรือคะ

ตอบ: ใกล้เคียงกันครับ

ถาม : เวลาขายนับมัดขายหรือคะ

ตอบ: ครับ

ถาม : งั้นดีชนก์ทำมัดเล็กๆ สิคงจะได้เยอะๆ

ตอบ: พ่อค้าขายไม่เอกสารรับ

ถาม : มีข้อตกลงใหม่ค่าว่าต้องมัดขนาดไหน

ตอบ: เท่าที่ผมมากอญี่ปุ่นมีครั้งหนึ่งที่ตกลงว่าให้ทำมัดละขนาด 3 – 4 นิ้วมือ

ถาม : แล้วหมู่บ้านอื่นละ

ตอบ: ก็ไม่ต่างกัน อย่างบ้านแม่ลาย บ้านปือกันนี่ เพราะพ่อค้าเองก็จะบอก เราก็เห็น

ตัวอย่างเช่น

เมื่อมัดเสร็จกรรมวิธีสุดท้ายคือการ “ถุเมี่ยง” (ถุ คือการเอาเมี่ยงที่นึ่งแล้วลงไปเรียงในถัง หรือบ่อหมัก) ในบ่อหมัก ใส่เฉพาะน้ำสะอาด หมักไว้ในบ่อซีเมนต์เก็บได้นานเป็นปีๆ เคล็ดลับ ของการทำเมี่ยงอยู่ที่กระบวนการนึ่ง เพราะต้องนึ่งเมี่ยงให้สุก “...ถูแลเวลาให้เหมาะสม ให้ดุม กลิ่นดูว่าหอมพอดี หรือจะฉีกดูใบ แกะออกเป็นชิ้นๆ เพื่อดูว่าใช้ได้แล้ว...”

วงจรการทำงานของชาวสวนเมี่ยงจึงเป็นการทำงานหนักตลอดปีการซึ่วyleo กันในการ ทำเมี่ยงทำได้ลำบาก เพราะแต่ละสวนก็ต้องพยายามเก็บของตนเองให้เสร็จก่อนที่ไปเมี่ยง จะ แก่ ในสมัยก่อนมีการจ้างแรงงานเพื่อช่วยในการเก็บใบเมี่ยง โดยชั่งเป็นกิโล จำกิโลละ 50 สตางค์ในอดีต มาเป็นกิโลละ 6 บาทในปัจจุบัน แต่ก็หาคนรับจ้างเก็บเมี่ยงไม่ค่อยได้เนื่องจาก ค่าแรงในการรับจ้างรายวันในเมืองหรือทำงานฝืมืออย่างอื่นจะสูงกว่า “...เก็บเมี่ยงเข้าได้กิโล ละ 6 บาทเท่านั้น อย่างเร็วสุดเก็บได้วันละ 10 กิโล ก็ได้แค่วันละ 60 บาทเท่านั้น มันก็เลยไม่มี

ใครรับจ้าง สู้ไปรับจ้างสร้างบ้านได้วันละ 100 เขาก็ไปทำอย่างนั้นดีกว่า..." และการเก็บเมืองก็เป็นงานที่ยากลำบาก ดังนี้ส่วนใหญ่จึงเป็นแรงงานในครอบครัวมากกว่า ผู้ให้ข้อมูลบางคนเล่าว่า หากสวนเมืองใดที่แตกไปอ่อนล้าซากว่าสวนอื่น อาจจะมีการซ่อมเหลือกันที่เรียกว่า "เอามือ"

"...เขารายกเอามือกัน มี ยังมือญี่ เช่นผมไปช่วยเขาแต่ไม่เอาค่าจ้างไปช่วย 3 วัน พอก 3 วัน ต่อมา เขาก็มาช่วยเรา ผลัดเปลี่ยนสลับกัน แบบนี้ยังมือญี่ ยิ่งตอนผมเป็นเด็กการอา้มือกันมีมากกว่าปัจจุบันนี้..."

แม้ผลผลิตเมือง จะทำได้เฉพาะบางพื้นที่ แต่การต่อรองกับพ่อค้าคนกลางก็ยังเป็นวงจรที่ทำได้ลำบาก แม้กลุ่มผู้ผลิตเองจะสามารถเสนอราคากำยໄได้ อีกทั้งยังมีเครือข่ายกับกลุ่มผู้ผลิตในหมู่บ้านใกล้เคียง ทำให้ผู้ผลิตทราบราคากลางก่อนขาย มากกว่าจะรอให้ฟอร์ค้าคนกลางเป็นผู้เสนอราคาก่อนอย่างเดียว หรือหากผู้ผลิตยังไม่รับร้อนใช้เงินกู้สามารถอ้างจันกว่าจะได้ราคาที่พอใจจึงจะขายก็ได้ เพราะ เมืองสามารถเก็บได้นานไม่บูดหรือเน่าเสียเหมือนสินค้าอื่น เพราะยังเก็บไวนานรสชาติจะอร่อยยิ่งขึ้น

ตอบ : เราจะถามว่าจะเอา(ซื้อ)ราคاهเท่าไร ตามไปก่อนอย่างนี้ ผูกกับกว่า 5 บาท(ก้าวหรือ มัดละ 5 บาท)เข้าต่อรองมาว่า 4 บาทได้ไหม เรา ก็อาจตอบว่า 4 บาทขายไม่ได้ หรือ ยังไม่ขายตอนนี้ก็ได้

ถาม : มีการแย่งขายตัวราคากันไหม

ตอบ : แย่งกันขายนี้ไม่มี แต่ถ้าแย่งกันซื้อนะมี ถ้ามีฟอร์ค้าหลายคนมาซื้อช่วงราคาก็มี การแย่งกันซื้ออยู่

ถาม : ราคากลางนี้ใครกำหนด

ตอบ: ก็มีการต่อรองกันทั้งสองฝ่าย ถ้าพ่อค้ารับได้ก็เข้า หรือถ้าเรารับไม่ได้เขาก็ยังไม่ขาย ถ้ายังไม่ขาย พอกุ่งเข้าอีกวันแรกเข้าไปลงๆ(ถ้าซื้อหมดแล้วก็จะหักกำไร)ปีหนึ่ง เรายาจะขายครั้งเดียว ก็ได้

การจะจำหน่ายเมืองให้ได้ราคาดีหรือไม่นั้นพ่อค้าจะพิจารณาคุณภาพโดยการแบ่งเกรดของเมืองเป็น 3 เกรด ได้แก่ไปเมืองอ่อน(ยอดอ่อน)ถือเป็นเมืองเกรด 1 ไปเมืองอ่อนปากกลาง คือเกรด 2 และแบบไปแก่คือเกรด 3 "...มี 3 เกรด แบบอ่อนนี้ถ้ากดตรงกลางมันจะบูดลงไป แบบนี้จะได้ราคากด ถ้าแบบหนึ่งถ้าจับตรงกำ(รอบกำ)จะนิ่มๆ ส่วนถ้าแบบแก่ที่สุดจะบีบจะกดตรงให้เหน็บไปจะตึงซึ่งคือกดไม่ลง เพราะไปมันแก่จะแข็ง ราคากูก็สุด..."

การรวมกลุ่มเพื่อการผลิตเมืองในความเห็นของผู้นำชุมชนบ้านแม่กำปอง เห็นว่า ยังไม่มี ประลิทธิภาพ เพราะผู้ผลิตขาดจิตสำนึกร่วมกันในการรวมกลุ่มจึงทำให้ไม่มีอำนาจต่อรองราคากับพ่อค้าคนกลาง "...ทุกวันนี้ผมพูดกับชาวบ้าน ผมว่าถ้าชาวบ้านเราแข็งๆ อย่างปัจจุบันเรามี

สหกรณ์ สหกรณ์ไฟฟ้าก็มี หรือเงินทุนอะไรต่างๆก็มีในหมู่บ้าน อย่างให้ชาวบ้านทำในรูปแบบ สหกรณ์ผู้ปลูกเมือง แต่ตอนนี้ขาดคนที่จะเสียสละเข้ามาทำ มีแต่คนพูดว่าดี แต่ไม่มีคนอาสา มาทำ ถ้าจะให้ผมทำหมอดกไม่ไหวนั้นหนัก..." แต่ในความคิดของชาวบ้านกลับเห็นว่าการขาย เมืองให้ พ่อค้าในปัจจุบันก็ไม่ใช่เรื่องเดือดร้อน ทุกคนก็ขายได้ในราคานี้เป็นธรรม มีกำไรมหา อยู่แล้ว ซึ่งอาจเป็นเพราะภารการทำเมืองมีต้นทุนที่เป็นเงินต่ำ เนื่องจากเมืองเป็นพืชที่ไม่ต้องดูแล มาก ยกเว้นช่วงที่ปลูกใหม่ๆเท่านั้น เพราะไม่ต้องใส่น้ำยหรือยาฆ่าแมลงใดๆ ดังนั้นชาวบ้านจึง คิดว่าขายได้กำไรแล้ว การรวมกลุ่มไม่มีความจำเป็นเพราะภารการทำเมืองเป็นอาชีพที่ทุกคน ทำ เป็น และไม่ต้องอาศัยองค์ความรู้ใหม่แต่อย่างใด

ถาม : มีการรวมกลุ่มกันบ้างไหมเกี่ยวกับการทำเมือง

ตอบ : เป็นการรวมกลุ่มสหกรณ์หรือเปล่า

ถาม : ใช่ แต่เป็นสหกรณ์ของกลุ่มทำเมืองนะ

ตอบ : ก็ทำเมืองเหมือนกันทั้งหมู่บ้าน รวมไม่รวมก็มีค่าเท่ากันทำเหมือนกันทุกหลังคา
เรือน ทำมาก็ขายกัน ได้อยู่/ตามราคาน้ำๆไป แต่พ่อนลงก็พยายามผลักดันให้
รวมกลุ่มอยู่นะ

อีกประการหนึ่งที่ชาวบ้านให้เหตุผล คือการเก็บเมืองไว้แห่งเดียวหาสถานที่เก็บลำบาก และ ชาวบ้านเคยซินกับการทำเมืองแบบตัววิเคราะห์ “...เมืองนี้รวมกันลำบากผู้ใหญ่บ้านก็เคยคิดจะ ตั้งกลุ่มสหกรณ์รับชื้อเมือง แต่มันไม่เหมือนข้าว ไม่มีที่เก็บ เก็บค่อนข้างลำบาก ขาดคนเก็บ คนดูแล คนดู ด้วย อีกอย่างมันติดนิสัยที่เคยขายของให้ขอรับมันมาตั้งนานแล้ว...”

การถ่ายทอดการทำเมืองเป็น กระบวนการที่สืบทอดกันมาโดยแต่ละครอบครัวจะ ถ่ายทอดให้บุตรหลานได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริงร่วมกับพ่อแม่ ตั้งแต่การเตรียมอุปกรณ์ การคัดเลือกพันธุ์ จนถึงกระบวนการทำเมืองทุกขั้นตอน โดยไม่แยกว่าเป็นหญิงหรือชาย แต่ใน ขั้นตอนของการเตรียมอุปกรณ์ งานของผู้ชายจะเน้นหนักประเภทการใช้แรงงาน เช่น การหา ฟืน หาไม้ไผ่มาทำตอก ผู้หญิงจะเป็นประเภทการสานตะกร้าไว้ใส่ใบเมือง เป็นต้น ส่วนใน ขั้นตอนการปลูก การเก็บ การนึ่งและหักเมือง จะช่วยเหลือกันทั้งหญิงและชาย

ทุนความรู้เดิมที่ชุมชนเคยมีแต่สูญหายไปแล้วคือ “การปลูกข้าวไร่” ในยุคที่ผู้คนยัง ไม่มากัน ชาวบ้านชุมชนบ้านเมือง เคยปลูกข้าวไว้ ไว้รับประทานเอง โดยเป็นการปลูกใน ลักษณะการทำไร่เลื่อนลอย คือหมุนเวียนไปปลูกข้าวทุก 2 – 3 ปี หมายความว่าในแต่ละปีจะ ปลูกไม่ซ้ำที่กัน สำหรับการเตรียมดินเพื่อปลูกข้าวไว่นั้น ชาวบ้านต้องโคนดันไม้ใหญ่ลงแล้วรอ ให้มีแห้ง รวมที่เดือนเมษายนจะจุดไฟเผาเศษหญ้า เศษไม้ในไร่ที่เรียกว่า “ເສກໄຢ່” เวลา ฝน ตกลงมาประมาณเดือนแพดหนึ่อ (พฤษภาคม) จึงเริ่มลงมือปลูกข้าว วิธีการปลูกข้าวชาวบ้าน ก็จะเอาไม้แหลมๆแทงลงดินเป็นหลุมเล็กๆเป็นแท่ง คนที่ตามมาข้างหลังก็จะหยดเม็ดข้าว

ลงใบอนุญาตตามแนว การดูแลรักษาภารกิจที่ยังคงอยู่บนวัชชพีช ประมาณเดือนยี่หานีอ (พฤษจิกายน) ก็จะลงมือเก็บเกี่ยวผลผลิต โดยใช้มือดูดรวมข้าวไว้ “แปม” (ตะกร้า) ที่ผูกติดสะเอวไว้ เมื่อเต็มแล้วก็เทใส่กระสอบ ที่ต้องเก็บเกี่ยวแบบนี้ เพราะเป็นเชิงขาที่ค่อนข้างซับ การปลูกข้าวไว้ในนั้นต้องอาศัยแรงงานของสมาชิกทุกคนในครัวเรือน ไม่ว่าจะเป็นเด็กเล็กก็ต้องไปช่วยพ่อแม่ทำงานหมัดเนื่องจากไว้ข้าวจะอยู่ห่างไกลออกไปจากหมู่บ้าน เนื่องจากบริเวณป่าในหมู่บ้านเองก็เป็นสวนเมืองหมด “...ต้องไปช่วยกันหมัดทั้งครอบครัว เพราะไว้ในนั้นอยู่ไกลบ้าน...” ต่อมาเมื่อมีการประกาศให้เป็นพื้นที่ป่าสงวน ในปีพ.ศ. 2504 ชาวบ้านจึงไม่สามารถบุกรุกป่าได้อีก จึงต้องเลิกการปลูกข้าวไว้

นอกจากอาชีพหลักคือการทำเมี่ยง การปลูกข้าวไว้ แล้ว ยามว่างชาวบ้านก็จะ ปลูกผัก เลี้ยงไก่ เลี้ยงหมู เลี้ยงวัว(แบบปล่อย) และยังมีการจักسانเครื่องใช้ที่ต้องนำมาประกอบการทำเมี่ยงและใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น سانหมาก กล่องใส่ข้าว กระดาด ตะกร้า ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นวิชาชีพที่ถ่ายทอดกันมาเพื่อการดำรงอยู่ในชีวิตประจำวัน

กระบวนการถ่ายทอดความรู้ในการประกอบอาชีพให้คงอยู่อย่างต่อเนื่องนั้น ผ่านกระบวนการถ่ายทอดของครอบครัว ได้แก่ พ่อแม่ ที่ปลูกฝังให้แก่ บุตรหลาน สิ่งที่คนรุ่นใหม่ได้รับการถ่ายทอดดึงมิใช่ความรู้อย่างเดียวแต่หมายรวมถึงวัฒนธรรม หรือ “สืตสอน” ที่ถือปฏิบัติกันมาได้แก่ ความไว้วางใจ (trust) ความสัมพันธ์เชิงพึงพา (reciprocity) การรักษาทรัพยากรธรรมชาติที่คงสภาพความอุดมสมบูรณ์ ที่สืบทอดต่อกันมา กระบวนการสะสมทุนชุมชน ของหมู่บ้านเมี่ยง จึงเป็น “ต้นทุน”สำคัญที่นำมาสู่อาชีพใหม่โดยมี ทุนธรรมชาติ และทุนความรู้เดิมในการทำเมี่ยงเป็นตัวขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงภายใต้ยุคของความทันสมัย (civilization) ที่ได้เข้ามานำมือชิพลต่อชุมชน ความเข้มแข็งของทุนชุมชนที่สะสมมา จึงเป็นฐานสำคัญที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตแบบใหม่ ของชุมชนบ้านเมี่ยง

บทที่ ๓

การปรับตัวของชุมชน ภายใต้กระบวนการพัฒนาประเทศ ไปสู่ความทันสมัย

การพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย เริ่มตั้งแต่รัฐบาลได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผน 1 ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 – 2509 โดยเน้น การสร้างบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจต่างๆ เช่น การคมนาคมขนส่ง การคลปะทาน และการพลังงาน แต่สำหรับหมู่บ้านเมือง ซึ่งเป็นหมู่บ้านเล็กที่อยู่ห่างไกล และระบบการผลิตของชุมชนไม่ได้ผลิตสินค้าที่เป็นความต้องการของตลาดส่วนใหญ่ ดังเช่น ชุมชนอื่นๆ ดังนั้น กว่าชุมชนแห่งนี้จะมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวก ก็อยู่ในช่วงสุดท้ายของการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผน 3 ตั้งแต่ พ.ศ. 2515 – 2519 ซึ่งก่อนหน้านั้น ชาวบ้านต้องอาศัยการเดินทางด้วยเท้า ในกรณีติดต่อกับชุมชนนอกหมู่บ้าน "...เมื่อก่อน ก็เดินเขา ขึ้นสันดอย ลัดปาไป...มาเมื่อไหร่ก็ตอน พ.ศ. 2519 สมัยคึกคักที่สุด เป็นนายก..." แต่ยังเป็นถนนที่เดินทางได้สะดวกในช่วงฤดูแล้ง เพราะมีลักษณะเป็นถนนลูกรัง ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2526 หมู่บ้านนี้จึงเริ่มมีไฟฟ้าใช้เป็นครั้งแรก เป็นไฟฟ้าพลังน้ำ โดยความร่วมมือระหว่าง ชุมชนและภาครัฐ โดยวัสดุประเภทเครื่องจักร รัฐเป็นผู้สนับสนุน ชาวบ้านรับผิดชอบเกี่ยวกับสัดส่วนที่ห้องถังและแรงงาน "...ไฟฟ้าเริ่มสร้างเมื่อปี 2525 ได้ใช้งานก็ปี 2526 ผู้ใดบริจาคกับ โครงการหลวง ช่วยประสานงานกับ กรมพลังงาน เขาให้บ่มาราชวังไฟฟ้าพลังน้ำ เขาให้ชาวบ้านมีส่วนร่วม ทางหลวงจะเป็นเครื่องจักรกล สายไฟและช่าง ส่วนราชการสมทบ หิน ดิน ทราย แรงงานและแม่แบบ..." ดังนั้นหากจะนับการปรับเปลี่ยนของชุมชนบ้านเมือง จึงมีการปรับตัวเข้าสู่ยุคของความทันสมัยอย่างแท้จริง จึงเริ่มต้นตั้งแต่ พ.ศ. 2526 เป็นต้นมา

ลักษณะนิยม กับ วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปของชุมชนบ้านเมือง

การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านชุมชนบ้านเมือง ซึ่งเป็นผลจากการพัฒนาที่เน้นความสะดวกสบาย ความรวดเร็ว กระบวนการต่อความเป็นอยู่ ของชาวบ้านอย่างมหาศาล ชาวบ้านส่วนใหญ่เปิดใจรับระบบคุณค่าแบบวัฒนธรรมตามกระแสหลักที่ครอบคลุมอยู่ ความต้องการให้ได้มาซึ่งเงินและทรัพย์สินมีเพิ่มมากขึ้นและมีแนวโน้มที่จะใช้จ่ายมากกว่ารายได้ที่ตนมีอยู่ สิ่งอุปโภคบริโภคที่มี "นายหน้า" หมายความว่าความสะดวกสบายให้ถึงหมู่บ้านนั้นหมายถึง ค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้น สนใจฟุ้มฟ่าย อุปกรณ์ โทรศัพท์ เทาแก๊ส เครื่องซักผ้า ฯลฯ เป็นสิ่งที่ร้านค้าในอำเภอเสนอรายการให้ชาวบ้านสามารถผ่อนได้ ผลที่ตามมาคือปัญหาหนี้สิน ที่เกิดจากสินค้าเงินผ่อน "...พอยู่ข้าว่าว่ามีไฟฟ้าถึงหมู่บ้านพวงร้านขายเงินผ่อนก็

เข้ามาเลย ได้เงินจาก ชาวบ้านเป็นแสน อย่างตื้ยืนไม่จำเป็นเลย ถ้าไม่ใช้ร้านค้า อยากกินน้ำเย็น ความจริงน้ำเปล่า เราก็เย็นอยู่แล้วนะ แต่ก็เห่อไปกับเขา ไม่มีกิฟ่อนเขา...." รายจ่ายที่เพิ่มขึ้น ทำให้ชาวบ้านต้องปรับตัวการผลิตใหม่ให้ สมดุลย์กับรายจ่ายที่เพิ่มขึ้น จากเดิมที่เงินทำหน้าที่รับใช้และเป็นเครื่องอำนวยความสะดวกความสะดวก ในการแลกเปลี่ยนเพียงปัจจัยสี่ให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ ได้กลับกลายมาเป็นเครื่องมือของลัทธิบริโภคนิยม โดยกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความอยากได้ในสิ่งที่ไม่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเท่าไหร่ก่อผ่านระบบการโฆษณาชวนเชื่อ ดังนั้นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เป็นเครื่องมือในการผลิตของชุมชนและใช้เป็นสิ่งแลกเปลี่ยนผลผลิตกับชุมชนภายนอกในเรื่องการผลิตเมืองอย่างเดียว จึงไม่พอเพียงต่อการแสวงหาเงินตรามาใช้จ่ายเพื่อแลกกับสิ่งของที่ต้องการบริโภค ชาวบ้านต้องขวนขายหากิจกรรมทางเศรษฐกิจ นอกเหนือจากการปลูกเมืองเพิ่มขึ้น โดยมีเงื่อนไขว่า ต้องใช้ต้นทุนเดิมที่มีอยู่ จึงมีการริเริ่มที่จะแปรรูปเมืองและปลูกพืชเศรษฐกิจอย่างอื่นมาเพิ่มพูนรายได้ของชุมชน เทคนิคการผลิตและพืชเศรษฐกิจตัวใหม่ที่เข้ามา ได้มาพร้อมกับความรู้สึกใหม่ที่ได้รับจาก "นักวิชาการ"

การประสานกันระหว่างความรู้สึกใหม่ กับ ความรู้สึกเดิม

แม้การทำเมืองปัจจุบัน ยังมีตัวโครงสร้างอยู่ แต่เนื่องจากความนิยมในการบริโภค เมืองลดลงมากในยุคปัจจุบัน คนที่ยังรับประทานเมืองส่วนใหญ่คือกลุ่มที่มีอายุ 40 ปีขึ้นไป และกระบวนการทำเมืองก็เป็นเรื่องที่ยุ่งยาก ทำให้การถ่ายทอดกระบวนการทำเมืองสู่เด็กรุ่นหลังฯจะหมดไปคนที่ทำเมืองในปัจจุบันจะเป็นคนในรุ่นอายุ 30 กว่าปี ขึ้นไป เพราะคนรุ่นใหม่จะไม่สนใจความยากลำบากในการปันเข้าเพื่อเก็บใบเมือง "...ลูกหลานสมัยนี้เริ่มหาอาชีพที่ทำในร่ม ซึ่งเราก็บังคับเข้าไม่ได้ เข้าอกกว่าข้างล่างสบายกว่า ตอนนี้ก็เหลือรุ่นผ่านนี้แหละ ประมาณ 30 กว่าขึ้นไป..."

และสิ่งที่ตามมากับความเจริญที่เข้ามาสู่หมู่บ้าน ได้แก่ การคมนาคมสะดวกขึ้น การเปลี่ยนแปลงอย่างมาก ต่ออาชีพการทำเมือง คือการขาดแรงงาน เพราะกระบวนการผลิตต้องการแรงงานจำนวนมากในการเก็บใบเมืองให้ทันในระยะของการผลิตใบอ่อน แรงงานที่เคยรับจ้างเก็บใบเมืองในชุมชน มีช่องทางที่จะไปรับจ้างนอกหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น เพราะรายได้กว่า และมีความเห็นอย่างน้อยกว่าการเก็บใบเมือง หากจะพึ่งแรงงานในครอบครัว ได้แก่ เด็กๆที่เป็นคนรุ่นใหม่ แรงงานกลุ่มนี้ก็เข้าสู่ระบบโรงเรียนมากขึ้น ไม่สามารถมาช่วยพ่อแม่ได้ สิ่งที่พ่อแม่หวังคืออย่างเห็นอนาคตของลูกจะได้ทำงานที่ไม่ต้องใช้แรงงานมากเหมือนตอนเอง เพราะฉะนั้น วิถีทางเดียวที่จะเลื่อนชั้นทางสังคม (social mobility) ให้บุตรหลานของตนเองได้คือการศึกษา ดังนั้น เด็กบุคคลใหม่จึงไม่สามารถเป็นแรงงานช่วยเก็บใบเมืองได้อีก "...ทำไงได้เด็กๆก็ต้องเรียนหนังสือ วันเสาร์อาทิตย์ ก็มีกิจกรรมของเข้า พ่อแม่ก็ไม่อยากให้ลูกลำบาก เพราะการทำงานบندอย อาชีพเก็บเมือง มันทุกข์ยากลำบาก หน้าฝน ก็มีทั้ง ยุง แมลง ตัว

หากกัด ไม่อยากให้ลูกลำบากเหมือนเรา..." การปรับตัวของชุมชน ในอาชีพสวนเมืองคือเมื่อไม่สามารถเก็บเมี่ยงได้ทันตามกำหนด ใบเมี่ยงส่วนหนึ่งก็ต้องแปรรูปจากการทำเมี่ยงเป็นการขายใบเมี่ยงเพื่อใช้ "ทำใบชา" แทน เนื่องจากสภาพภูมิอากาศของหมู่บ้านเมี่ยงไม่เหมาะสมที่จะทำชา ชาวบ้านจึงเก็บใบเมี่ยงขายให้แก่โรงงาน "...อย่างชาแก่นี้ สองโรงงานไม่พอนะ...ทำที่บ้านเรา มันยังไม่ล่า มนไม่ร้อน อาการมันเย็นเลยแห้งช้า ต้องเอาไปตากข้างล่าง เอาไปดินบรรทุกลงไป ตากแห้งแล้วเอาส่งโรงงาน..." สำหรับการแปรรูปใบเมี่ยงให้เป็นชา นั้น สำหรับหมู่บ้านเมี่ยง มีผู้นำความรู้นี้มาถ่ายทอดให้แก่กลุ่มแม่บ้านซึ่งมีการรวมกลุ่มกันแต่ยังอยู่ในระยะทดลอง

ตาม :รุ่นหลังนี้ไม่ค่อยมีคนทำเมี่ยงแล้ว มาทำชากัน

ตอบ:ใช่..แต่ต้องมาศึกษาขั้นตอนการทำให้ลักษณะเดียวกัน ขั้นตอนการคั่ว การเก็บใบอ่อน จะทำอย่างไร เก็บยอดอ่อน หลังจากแตกได้สามใบถึงจะเก็บได้ชาอ่อนจะทำในนี้

ตาม :ก็ต้องไปอบรม

ตอบ:ใช่ ก็ต้องศึกษาขั้นตอนของมัน จะมีคนสอน การคั่วการทำจะมีขั้นตอนของมัน จะ แค่ไหนสุดหรือคั่วห่มๆ บ้านเรายังไม่เก่ง เพราะไม่เคยทำ ไม่มีความชำนาญ จะมีการรวมกลุ่มกัน เพราะเราไม่มีประสบการณ์ มีกลุ่มชา แม่ไวน์หัวหน้ากลุ่ม

ความพยายามของรัฐบาลการสร้างอาชีพใหม่ในชุมชน

ด้วยความพยายามระหว่างภาครัฐและผู้นำชุมชน ที่จะหาอาชีพใหม่ให้กับชาวบ้าน ทดลองการปลูกเมี่ยง เพราะถึงแม่เมี่ยงจะเป็นพืชเศรษฐกิจ แต่กระบวนการและขั้นตอนการทำเมี่ยงค่อนข้างยุ่งยาก ดังนั้นาศักยทุนเดิม ได้แก่การมีสวนเมี่ยงอยู่แล้ว จึงเกิดอาชีพใหม่ขึ้น ใน ชุมชนได้แก่การปลูกกาแฟ ซึ่งกาแฟสามารถปลูกแทรกในสวนเมี่ยงได้เลย

กาแฟ พืชเศรษฐกิจที่มีบทบาททดลองเมี่ยง

การทำอาชีพใหม่ต้องอาศัยความรู้จากผู้เชี่ยวชาญนอกหมู่บ้าน การรวมกลุ่มเพื่อการประกอบอาชีพใหม่เพิ่งเริ่มต้น เมื่อปี 2543 แต่การปลูกกาแฟมีการส่งเสริมให้ปลูกตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2531 โดยโครงการหลวงศูนย์ตีนตก มาสนับสนุนให้ชาวบ้านปลูก ผ่านผู้ใหญ่บ้านคน ก่อน กาแฟที่สนับสนุนให้ปลูกเป็น พันธุ์ อะรา比ิกา โดยส่งชาวบ้านเข้ารับการอบรม ณ โครงการหลวงชุมชนช่างเคียน อำเภอเมืองเชียงใหม่ ในขณะนั้นมีผู้ได้รับการคัดเลือกเข้ารับการอบรม เป็นจำนวนมาก จำนวน 7 คน โดยมีเงื่อนไขว่า เป็นเกษตรกรที่มีพื้นที่และเคยปลูกกาแฟก่อน และมีความสนใจในการปลูกกาแฟ และสามารถถ่ายทอดให้บุคคลอื่นในหมู่บ้านได้ ในช่วงปี พ.ศ. 2531 – 2532 ราคากาแฟยังอยู่ในระดับต่ำ ชาวบ้านปลูกแล้วนำมายาให้แก่โครงการศูนย์ตีนตก ราคา กิโลกรัมละ 2 บาท ชาวบ้านส่วนใหญ่จึงไม่นิยมปลูก อีกประการหนึ่งคือ

การส่งเสริมอย่างต่อเนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ กลับมาฟื้นฟูอีกครั้งในราชอาป.ศ. 2538 – 2539 และราคากาแฟดิบกําลังขึ้นถึงกิโลละ 11 บาท จึงทำให้มีคนสนใจปลูกมากขึ้น "...กาแฟนี้ปลูกมาหลายปีแล้ว แต่ไม่ค่อยสนใจกัน ช่วงก่อนมีคนปลูกไม่มาก หากว่ามี 20 คน จะมีคนปลูกประมาณ 5 คน แต่เดียวันนี้ปลูกกันทั่วไปหมด..."

พื้นที่ในการปลูกกาแฟจะอาศัยพื้นที่ในสวนเมืองน้ำเงิน และจากประสบการณ์เดิมของการปลูกเมืองก่อน จึงเป็นพื้นฐานให้ชาวบ้านส่วนใหญ่หันมาปลูกกาแฟเพิ่มเติมจาก การปลูกเมือง "...ทุกคนสวนใหญ่จะปลูกกาแฟตามช่องว่างของต้นเมือง เพราะกาแฟมันชอบที่เย็นและมีด ขอบน้ำพօสมควร จึงขึ้นได้ดีตามสวนเมือง ก็นับว่าเป็นโชคของเรา หลายครอบครัวก็มีรายได้เพิ่มจากการทำสวนกาแฟ..."

การปลูกกาแฟค่อนข้างจะยุ่งยากในขั้นตอนการปลูก เพราะต้องอาศัยการดูแลมากกว่าการปลูกเมือง แต่ชาวบ้านเห็นว่าขั้นตอนการผลิตหรือเก็บเกี่ยวจะสนับสนุนการทำเมือง การปลูกกาแฟต้องมีการใส่ปุ๋ย วนน้ำ บำรุงดินสม่ำเสมอ ยากลำบาก

ถาม: ปลูกกาแฟกับปลูกเมืองอย่างไหนลำบากกว่ากัน

ตอบ: เมืองลำบากกว่า เพราะเมืองต้องไปเอาไม้ตอก ไม่พื้นเอามาเก็บเอามารัด แต่กาแฟ จะลำบากตอนการเอาใจใส่ดูแลตั้งแต่การปลูกแล้ว เพราะต้องใส่ปุ๋ย วนน้ำ ต้องหมั่น

พรวนดิน ถางหญ้า ให้อาหารถ่ายเทศาดวาก จึงจะต้องลงแรงดี จะปล่อยทิ้งไว้อย่าง เมืองไม่ได้อีกอย่างเมืองไม่ต้องปลูกเอง เพราะเขาปลูกให้แล้ว

การทำกาแฟนั้นต้องอาศัยความรู้ใหม่ และชาวบ้านมีความเห็นว่า หากแปรรูปกาแฟให้พร้อมบริโภคจะทำให้ได้ราคากิโลสูงขึ้น จึงมีการรวมกลุ่มผู้ปลูกกาแฟเข้ากันเพื่อการสนับสนุนงบประมาณจากแหล่งเงินทุนต่าง ๆ ในการจัดหาอุปกรณ์ในการแปรรูปกาแฟ ซึ่งกระบวนการแปรรูปก็เป็นขั้นตอนที่ชาวบ้านเรียนรู้จากโครงการหลวงศูนย์ต้นตาก

ถาม: เมื่อร่วมกลุ่มแล้วมีผลดีอย่างไร

ตอบ: ผลดีคือว่าเมื่อร่วมกลุ่มกันแล้วเราสามารถดึงงบประมาณจากที่อื่นมาได้ครับ นอกจากนี้แล้วเวลาทำอะไรไรมันก็เป็นกลุ่มเป็นก้อน เวลาขายก็เข้ากลุ่มสหกรณ์ของเรางบประมาณที่จะมาแปรรูปกาแฟ หรือเครื่องที่จะมาไม่เราทำเองไม่ได้

แต่กระบวนการเหล่านี้ยังอยู่ในระดับที่กำลังพัฒนาแนวทางการดำเนินงานอยู่ นอกเหนือจากการผลิตในเชิงเกษตรกรรมแล้ว

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์มิติใหม่ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ

กิจกรรมทางเศรษฐกิจอีกกิจกรรมหนึ่งซึ่งเป็นแหล่งรายได้ใหม่ของชุมชนบ้านเมือง ซึ่งชุมชนไม่มีประสบการณ์มาก่อน เป็นการนำเข้าจากชุมชนภายนอกผ่านการร่วมมือของผู้นำ ชุมชนคือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลักษณะ Home Stay กิจกรรมทางเศรษฐกิจในลักษณะนี้นำมา

ชีวิตร่วมเชิงเศรษฐกิจในลักษณะการบริการอีกหลากหลายกิจกรรม ล้วนเป็นกิจกรรมใหม่ที่ชุมชนต้องพึ่งพิงความรู้จากสังคมภายนอกแทนทั้งสิ้น

การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบ HOME STAY

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เป็นนโยบายหนึ่งของรัฐที่เร่งผลักดันให้ขยายการดำเนินงานและถือว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้ที่สำคัญส่วนหนึ่งของประเทศไทย ข้อมูลจากกองสถิติและวิจัยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้สรุปว่า ในปี 2541 ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวถึง 242,177 ล้านบาท และมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก 7,864,930 คน แนวโน้มดังกล่าวทำให้ประเทศไทยได้ให้ความสนใจที่จะสนับสนุนให้เกิดการท่องเที่ยวที่จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนให้น้อยที่สุด จึงเกิดโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ขึ้น สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ได้ให้ความหมายของ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คือการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติ มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและ การท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบบินิเวศอย่างยั่งยืน” และในปี พ.ศ.2545 องค์การสหประชาชาติได้ประกาศให้เป็นปีสากลแห่งการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดนโยบายและแผนยุทธศาสตร์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนี้ โดยเน้นให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรในชุมชนเพื่อนำไปสู่การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมประเพณี และวิถีการดำเนินชีวิตในชุมชนอย่างสมดุล โดยเน้นการให้ความรู้ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ในแง่ของการกระจายรายได้สู่สมาชิกทุกคนในชุมชนอย่างเป็นธรรม

องค์ประกอบและลักษณะพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) หรือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์(Conservation Tourism) ตามคำจำกัดความของ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย มีดังนี้

อะไร(What)

การท่องเที่ยว กระบวนการท่องเที่ยวที่มีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยวและการบริการ การท่องเที่ยวมีการเดินทางเข้ามาเกี่ยวข้อง การท่องเที่ยวจึงเป็นกระบวนการที่ตอบสนองความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว โดยมีเป้าหมายทางสังคมและเศรษฐกิจ

มีความรับผิดชอบ เป็นการขยายกระบวนการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมถึงรูปแบบการท่องเที่ยวและพฤติกรรมที่มีความรับผิดชอบต่อการท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและ

สังคม ทั้งที่เป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว การบริการท่องเที่ยว การตลาด นักท่องเที่ยว รวมทั้ง ผู้เกี่ยวข้อง

ที่ไหน(Where)

แหล่งธรรมชาติ นายถึง แหล่งดึงดูดทางธรรมชาติซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของการท่องเที่ยว แหล่งธรรมชาตินี้อาจมีองค์ประกอบเฉพาะที่เป็นธรรมชาติหรือองค์ประกอบอื่นๆ จุดเน้นของกราฟท่องเที่ยวคือ ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในแหล่งธรรมชาติ ที่สำคัญคือความหลากหลายทางชีวภาพ แหล่งธรรมชาตินี้อาจไม่จำกัด หรือจำเป็นต้องเป็นแหล่งท่องเที่ยวตามที่กำหนดได้แก่ หากมีการท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่ได้ก็สามารถทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้

มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น เอกลักษณ์ คือ ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของแหล่งจุดหมายการท่องเที่ยว เป็นอัตลักษณ์หรือเป็นลักษณะจิตร์แท้ของสถานที่นั้น หรือเกิดขึ้นเฉพาะถิ่นไม่เหมือนใคร ทั้งนี้มุ่งเน้นที่ระบบเศรษฐกิจพื้นที่เป็นสำคัญ เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น นอกจากจะเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจนักท่องเที่ยวแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ต้องรักษาไว้ไม่ให้ถูกทำลาย หรือเปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากภาระท่องเที่ยว หากมีการเปลี่ยนแปลงต้องเป็นไปตามธรรมชาติ

แหล่งวัฒนธรรม เป็นสถานที่จุดหมายของการท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งวัฒนธรรม หรือเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน วัฒนธรรมในที่นี้หมายรวมถึงประเพณีและวัฒนธรรมของมนุษย์อื่น ๆ เช่นโบราณสถาน โบราณวัตถุ และแหล่งโบราณคดี แหล่งวัฒนธรรมโดยทั่วไป เป็นผลิตผลของความเจริญของมนุษย์ เป็นวิถีชีวิตที่พัฒนาจากลักษณะส่วนบุคคลจนเป็นสังคมดั้งเดิม เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีมนุษย์ที่หลากหลายและหลากหลาย ความแตกต่างของแต่ละวัฒนธรรมเป็นสิ่ง ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยว

เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้จำกัดแหล่งท่องเที่ยวเฉพาะที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องหรือมีวิถีตามธรรมชาติ และเป็นวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ภายใต้หรือเป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศที่ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น อาจกล่าวได้ว่าแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นและแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีรากฐานอยู่กับธรรมชาติ

มีวิธีการอย่างไร (How)

มีกระบวนการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ขาดไม่ได้ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคม กระบวนการเรียนรู้จะเกิดขึ้นทุกขณะทุกขั้นตอนของการจัดการท่องเที่ยว ซึ่งจะทำให้เกิดการสั่งสมประสบการณ์ที่ดีและมากขึ้นตามลำดับ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

การเรียนรู้ร่วมกันในหมู่ผู้เกี่ยวข้อง การเรียนรู้มิได้มุ่งเน้นเฉพาะนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่รวมถึงผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บริหารแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว และประชาชนในท้องถิ่น

อยู่ภายใต้การจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะต้องมีการจัดการที่ดี ถูกต้องตามหลักวิชาการ ต้องมีการเตรียมการวางแผนพัฒนาและปฏิบัติอย่างถูกต้อง

สิ่งแวดล้อม สิ่งแวดล้อมของเหล่านี้ท่องเที่ยวต้องได้รับการจัดการ เพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบทั้งต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่และสิ่งแวดล้อมโดยรวม สิ่งแวดล้อมในที่นี่หมายถึงสิ่งแวดล้อมที่เป็นทรัพยากรของเหล่านี้รวมชาติ และ/หรือวัฒนธรรมที่มีอยู่

การท่องเที่ยว หมายถึงการจัดการท่องเที่ยวที่ครอบคลุมทั้งด้านการจัดการทรัพยากร แหล่งท่องเที่ยว การบริการ และการตลาดที่ถูกต้องเหมาะสม

การมีส่วนร่วมของท้องถิ่น การมีส่วนร่วมหมายถึงการมีสิทธิ์ในการควบคุม ดูแลกระบวนการท่องเที่ยว โดยมีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นการสำรวจ วางแผน จัดการ ดำเนินการ ซึ่งนอกจากจะก่อให้เกิดรายได้หรือผลประโยชน์ต่อท้องถิ่นแล้ว ยังชี้ถึงความสำคัญของท้องถิ่น และเป็นกระบวนการเรียนรู้ถ่องการพัฒนาความสามารถในการพึงตนเองของชุมชนด้วย

การจัดการของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ห้องถินต้องมีส่วนร่วม ห้องถินในที่นี้อาจหมายถึง ชุมชน หรือประชาชน หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถินก็ได้ ทั้งนี้ควรเป็นองค์กรห้องถินที่เป็นของประชาชนอย่างแท้จริง ประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้กำกับองค์กรอย่างเป็นประชาธิปไตยในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ให้ความสำคัญและเน้นประชาชนในพื้นที่เป็นหลัก ส่วนประชาชนในชีวิตทั่วไปมีความสำคัญความมีส่วนร่วมด้วยเช่นกัน

มีจดประสงค์ใด (For What)

มุ่งให้เกิดจิตสำนึก วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือกระบวนการเรียนรู้ การจัดการที่ถูกต้อง มุ่งให้ผู้เกี่ยวข้องเกิดจิตสำนึก มีภาวะจิตที่ดีนั้นและรู้ด้วย สามารถตอบสนอง ต่อ สิ่งเร้าประสาทสัมผัสทั้ง 5 คือ รูป เสียง กลิ่น รส และ สัมผัสด้วยกายอย่างแท้จริง ไม่ เพียงแต่มีความเข้าใจเท่านั้น หากแต่สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นธรรมชาติโดยอัตโนมัติ

การรักษาระบบนิเวศ มุ่งให้เกิดการรักษาระบบนิเวศ ไม่ให้ถูกทำลายหรือเปลี่ยนแปลงไป คงสภาพการ มีปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างมีสมดุลให้นานที่สุด

มีความยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะส่งผลต่อเนื่องถึงการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ซึ่งจะเกิดขึ้นในความยั่งยืนของทุกองค์ประกอบ อยู่ในกระบวนการภารพัฒนาที่ยั่งยืนตามแผนปฏิบัติการที่ 21 ซึ่งเป็นผลมาจากการประชุมสุดยอดสิ่งแวดล้อมโลกที่กรุงริโอ เดอ Janeiro ประเทศไทย เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2535

จากแนวคิดดังกล่าวชุมชนบ้านเมืองจึงเป็นชุมชนหนึ่งที่ได้รับการคัดเลือกจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสนับสนุนให้จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบ Home Stay ขึ้น ดังได้กล่าวมาตั้งแต่ตอนต้นแล้วว่าจุดเด่นของชุมชนบ้านเมืองคือการมีทรัพยากรธรรมชาติที่สวยงาม ประกอบกับภูมิอากาศหนาวเย็นตลอดปี ปัจจัยเบื้องต้นที่เอื้อต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของคนในชุมชนเมือง อนึ่งระยะทางจากตัวเมืองมาถึงชุมชนแห่งนี้ก็ไม่ไกลมากนัก ดูรากิจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบ HOME STAY จึงเป็น “จุดขาย” ของหมู่บ้านนี้เริ่มดำเนินการครั้งแรกในวันที่ 10 ธันวาคม 2543 โดยผู้ใหญ่บ้านได้รับการเสนอแนะครั้งแรกจากบริษัทท่องเที่ยวของเอกชนและได้รับการสนับสนุนจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ให้เข้าร่วมการอบรมในกรุงเทพมหานคร เป็นการให้ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการดำเนินงานในแง่ของหลักการและเงื่อนไขความพร้อมของชาวบ้านที่จะดำเนินกิจกรรมในลักษณะของการให้บริการ เมื่อเปิดกิจการครั้งแรกได้รับความร่วมมือจากองค์กรเอกชนนำนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นเป็นคนแรกเข้าพักที่บ้านของผู้ใหญ่บ้านเอง และมีการสรุปผลร่วมกับคณะกรรมการชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

“... ผมได้คุยกับคุณสมศักดิ์ ซึ่งเขามีทัวร์เขาเกือบหายให้ฟังว่า คือลักษณะที่อาเขตหรือคนต่างเมืองมาพัก มากิน มาใช้ชีวิตร่วมกับเจ้าของบ้าน นั่นแหละคือ HOME STAY โดยที่เราไม่ต้องปรับะอะไร เขานั่นแหละจะต้องปรับตัวเข้ากับเราไม่จำเป็นว่าห้องอาบน้ำจะต้องอาฝีกบัวมาใช้ ไม่ใช่แบบนั่นนั่นผิดทาง จากนั้นผมก็เข้าไปปรับการอยู่ที่ โรงแรม S.P. ปาร์ค ที่กรุงเทพแล้วเริ่มเปิดตัวเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว ต่อมามูลนิธิอาสาสมัครเพื่อสังคมก็ทดลองเอาญี่ปุ่นมาทดลองอยู่ที่บ้านผมก่อน ผมก็กระจายให้พัก แขกชุดนี้พักได้ 4 วันก็กลับ เรายังมานั่งประชุมกับผู้ที่รับแขกทั้งหลาย... ต่อมาก็เปิดตัวอย่างเป็นทางการในวันที่ 10 ธันวาคม 2543...”

การคัดเลือกว่าบ้านของใครเหมาะสมเข้าร่วมโครงการนี้พิจารณาจากความพร้อมของเจ้าของบ้านในด้านสถานที่ อุปกรณ์ในการรับแขก เช่น เครื่องนอน ภาชนะที่ใช้ในการรับแขก ห้องน้ำ ห้องส้วม “...บ้านหลังใดจะรับต้องลงทุน ซื้อที่นอน หมอนมุ้ง ถ่ายไฟ ตะไลปีก (ถ่ายโภ โภชนา) ห้องน้ำห้องท่าต้องให้พร้อม สะอาดสะอ้าน...” ซึ่งจะมีคณะกรรมการตรวจสอบความพร้อมของบ้านที่จะเข้าร่วมโครงการ ตามค่าแนะนำของบริษัททัวร์และเจ้าหน้าที่ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รวมถึงจากความรู้ที่ผู้นำได้รับการอบรมมา แต่มีชาวบ้านส่วนหนึ่งที่ไม่เข้าร่วมโครงการนี้ เพราะเห็นว่าสภาพบ้านของตนคงยังไม่พร้อมที่จะรองรับนักท่องเที่ยว อีกประการหนึ่งยังไม่คุ้นเคยที่จะให้คนแปลกหน้ามาร่วมกันอยู่หลบบอนที่บ้าน

การเปิดหมู่บ้านโดยเน้นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นั้นผลดีที่ได้ตามมาคือ ชาวบ้านช่วยกันรักษาความสะอาดของหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้นนอกจากนี้ยังเกิดการอนุรักษ์พื้นฟูธรรมชาติและสนับสนุนให้เกิดอาชีพใหม่ๆ ในชุมชนเพื่อรับนักท่องเที่ยว แต่มีนักท่องเที่ยวบางกลุ่มที่

ไม่เข้าใจ การพักกับชาวบ้านโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวที่เป็นคนไทย จะมองว่าขาดสิ่งอำนวยความสะดวก ความสะดวก "...มีนักท่องเที่ยวคนไทยบางกลุ่มมาเห็นแล้ว บอกว่าพักไม่ได้คิดว่าจะมีห้องน้ำส่วนตัว มีเตียงสองชั้นให้นอน มีกอสฟ์ให้ตีเล่น แบบนี้เข้าไม่เข้าใจ ไปยังไงบูรณาการ..."

ปัจจุบันมีบ้านที่เปิดเป็น HOME STAY จำนวน 13 ครอบครัวการดำเนินธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบ HOME STAY นี้จัดทำในรูปสหกรณ์ และได้รับการคัดเลือกให้เป็นสินค้าในลักษณะ หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ ทั้งนี้ การจะให้กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลักษณะ HOME STAY ดำเนินกิจกรรมได้อย่างเรียบง่าย ชุมชนบ้านเมืองได้กำหนดเป็นกฎระเบียบไว้ว่า

วิธีการจัดนำเที่ยวเชิงอนุรักษ์ แบบ HOME STAY นักท่องเที่ยวจะต้องแจ้งล่วงหน้าให้คณะกรรมการสหกรณ์ฯ รับทราบก่อน จนกว่าจะได้รับการแจ้งตอบรับ การเดินทางเข้ามาในหมู่บ้านจะต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบดังนี้

1.กรอกใบสมัคร ตามแบบที่คณะกรรมการกำหนดและต้องชำระเงินค่าใช้จ่าย ก่อนเข้าพัก

2.ในการเดินทางท่องเที่ยว ในพื้นที่ป่าต้องใช้ผู้นำเที่ยวของหมู่บ้านเป็นมัคคุเทศก์ เพื่อเดินทางตามเส้นทางที่กำหนด เพื่อป้องกันผลกระทบที่อาจเกิด เช่น การผลัดหลัง

3.ตลอดเส้นทางการท่องเที่ยวจะต้องไม่ทิ้งขยะโดยเด็ดขาด ให้นำไปทิ้งตามจุดที่กำหนด

4.ไม่ส่งเสียงดัง ยิงปืน หรือล่าสัตว์ ซึ่งเป็นการรบกวนสัตว์ป่าและนักท่องเที่ยวอื่น

5.ไม่ก่อไฟก่อนได้รับอนุญาต และต้องดับสนิทเมื่อเสร็จภารกิจแล้ว

6.ต้องดับบุหรี่ให้สนิทก่อนทิ้ง และทิ้งตามจุดที่กำหนดไว้

7.ไม่อนุญาตให้ขึ้นเขียน ทำสัญลักษณ์ใดๆ ที่เป็นการทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม

8.ไม่อนุญาตให้นำของป้าออกจากพื้นที่

9.พ่อค้า แม่ค้า ที่นำของมาจำหน่าย ต้องจ่ายค่าบำรุงสถานที่ วันละ 20 – 100 บาท และต้องจำหน่ายในพื้นที่ที่กำหนดให้ และต้องดูแลทำความสะอาดในพื้นที่ที่จำหน่ายให้สะอาดตลอดเวลา

10.ไม่กระทำการอันใดที่มิได้จาตประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นไทย

11.เมื่อจะเดินทางกลับ ต้องแจ้งให้เจ้าของพื้นที่ทราบ พร้อมรับการตรวจสอบเพื่อมิให้นำทรัพยากรสิ่งอื่นเดอกจากพื้นที่ ก่อนได้รับอนุญาต

ค่าใช้จ่ายการท่องเที่ยว

1.ค่าที่พัก HOME STAY คืนละ	100 บาทต่อคน
2.ค่าอาหาร มื้อละ	50 บาทต่อคน
3.ค่าบริการเจ้าของบ้าน วันละ	100 บาทต่อคน
4.ค่าบำรุงกิจกรรมในหมู่บ้านที่พาไปชม	100 บาทต่อคน (เก็บครั้งเดียว)
5.ค่าบำรุงสถานที่ท่องเที่ยวของหมู่บ้าน	100 บาทต่อคน (เก็บครั้งเดียว)
6.ค่าเช่าเต็นท์ของหมู่บ้าน เล็ก 100 บาท ในญี่ปุ่น	150บาทต่อวัน
7.ค่าบำรุงสถานที่กรณีนำเต็นท์มาเองหรือเช่า	50 บาทต่อวัน
8.ค่าซึมการแสดงและร่วมพิธีบายศรีสุขวัฒน์ ชุดละ	1,500 บาทต่อครั้ง
9.ค่าซึมการแสดงดนตรีพื้นเมือง	1,000 บาทต่อครั้ง
10.ค่าซึมการแสดงศิลปะพื้นบ้าน(ฟ้อนเล็บ,ฟ้อนเที่ยน)	1,000บาทต่อครั้ง
11.ค่าจ้างผู้นำเที่ยว(มัคคุเทศก์)	200บาทต่อวัน (กรณีพากดังคืนในป่าหรือพาเที่ยวกลางคืน)เพิ่มอีก 100บาทต่อครั้ง
12.ค่าเช่าพาหนะ(ตามประเภทที่นักท่องเที่ยวใช้บริการ)	100-1,000 บาทต่อครั้ง หมายเหตุ ทุกอย่างชำระเงินตามที่ใช้บริการจริง เพราภกิจกรรมการท่องเที่ยวนี้เป็นของ ชุมชน ต้องการให้มีการกระจายรายได้ให้ชุมชนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมทุกฝ่าย

การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวนี้นับว่าเป็นการกระจายรายได้ให้แก่ชาวบ้าน ที่แม่จะไม่ได้ร่วมเป็นเจ้าของบ้านที่ให้นักท่องเที่ยวพักแต่ก็สามารถมีรายได้จากการขายบริการให้นักท่องเที่ยว ในลักษณะของการจำลองการแสดง วัฒนธรรม ประเพณีของหมู่บ้านให้นักท่องเที่ยวได้บินไป ชาวบ้านมีความเห็นว่าอาชีพใหม่ที่เข้ามาเป็นการเพิ่มรายได้และยังได้แสดงออกในกิจกรรมที่ตนเองชอบและถนัด นอกเหนือนี้ยังเกิดอาชีพใหม่ได้แก่ มัคคุเทศก์ หมอนวดแผนไทย เพื่อให้บริการแก่นักท่องเที่ยวอีกด้วย ซึ่งความรู้ในการประกอบกิจกรรมเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนจากศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานในการจัดฝึกอบรมให้กลุ่มแม่บ้าน โดยได้รับงบประมาณให้สมุนไพรในชุมชนมาประกอบการนวดเพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดด้วย

ถาม : การมี HOME STAY นี้ทำให้ความเรียบง่ายไปหรือเปล่าคะ

ตอบ :เปล่าครับ เพราจะแยกที่มาหากไม่ได้ทำเสียงดังอะไรความเป็นอยู่เราคงเหมือนปกติ แต่ยังมีรายได้อีก

ถาม :รายได้จากอะไรคะ

ตอบ :เจ้าของบ้านที่รับแขกหากจะมีรายได้ ช่างฟ้อน(นางรำ)ก็จะมีรายได้ครั้งละพันถ้วงฟ้อนมี 9 คนก็หารกัน อย่างผิดผลเล่นดนตรีพื้นเมืองก็จะได้เงินคนละหลายร้อย

ก. ไปห้องน้ำจากบ้าน

ตอบ : เป็นมาตั้งแต่เด็กแล้วครับ อีกอย่างเรา ก็ชอบเล่น ปกติเล่นเพื่อคลายเครียด ซึ่งมือด้วย พอนี่แขกมาได้เด่นแล้วยังได้เงินอีก ก็คือรับ เป็นการส่งเสริมรายได้ให้ชาวบ้าน

ระบบการผลิตการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลักษณะของ Home Stay ของชุมชนบ้านเมืองค่อนข้างจะสอดคล้องกับแนวคิดของ Dr.Erik Holm Petersen ผู้เชี่ยวชาญพิเศษจากองค์การ ท่องเที่ยวโลก (โครงการวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สำนักงานภาค),2545 :35-36) ซึ่งสรุปรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนในภูมิภาคเอเชีย แปซิฟิก ว่าส่วนใหญ่จะมีลักษณะการดำเนินการกิจกรรมดังนี้

1. การจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน(Product Sales) เช่น สินค้าหัตถกรรม อาหารประจำท้องถิ่น รวมถึง ทรัพยากร瓜物ท่องเที่ยวอื่นๆ ของชุมชนนั้นด้วย

2. กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม(Cultural Shows Activities) เช่น การฟ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้าน และการแสดงดนตรีเฉพาะชุมชน เป็นต้น

3. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงหมู่บ้าน(Village-Based Activities) หมายถึง กิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งชุมชนโดยชาวบ้านในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการเพื่อเสนอแก่นักท่องเที่ยว เช่น การจัด กิจกรรมเดินป่าชมธรรมชาติในบริเวณหมู่บ้านหรือบริเวณใกล้เคียง พร้อมมัคคุเทศก์นำทางโดยคิดค่าใช้จ่ายจากนักท่องเที่ยว

4. กิจกรรมการพักค้างแรมในหมู่บ้าน สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนั้น ในหลายอาชีวภาพ ได้แก่

4.1. การจัดแคมป์ (Camping)

4.2. การจัดกิจกรรมที่พักแบบ Home Stay ซึ่งความหมายของคำว่า Home Stay ในภูมิภาคยุโรป หมายถึง การที่นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวในหมู่บ้านและพักค้างคืนร่วมกับเจ้าของบ้านโดยต้องจ่ายค่าที่พักและอาหารให้เจ้าของบ้าน ซึ่งความหมายนี้มีลักษณะเป็นที่พักประเภท B&B(Bed and Breakfast) และการพักกับครอบครัวของนักเรียนต่างชาติ(Family Stay)

4.3. การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกและที่พักแรมในหมู่บ้าน(Village Accommodation Facilities) หมายถึงการที่นักท่องเที่ยวเข้าไปเที่ยวในหมู่บ้านและพักค้างคืนร่วมกับเจ้าของบ้านในชุมชนในระยะเวลาสั้นๆ ซึ่งอาจมีการศึกษาแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมกับเจ้าของบ้าน โดยนักท่องเที่ยวต้องจ่ายค่าที่พักและอาหารให้แก่เจ้าของบ้าน ความหมายนี้จึงค่อนข้างตรงกับคำว่า Home Stay ที่ใช้อยู่ในประเทศไทย ซึ่ง Dr.Erik Holm Petersen เสนอว่า ควรใช้คำว่า Village –Based Overnight Stays หรือการเรียกย่อๆ ว่า village Operation น่าจะตรงความหมายกว่าคำว่า Home Stay

นอกจากนี้ Dr.Erik Holm Petersen ยังได้เสนอให้ องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท) ได้สนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในลักษณะการสร้างมาตรฐานของ การจัดการท่องเที่ยวแบบ Home Stay มากขึ้น

การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จึงต้องอาศัยการ ปรับตัวของชาวบ้านในชุมชนบ้านเมืองค่อนข้างมาก และค่อนข้างจะแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ในลักษณะของ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่คุ้นเคยมาก่อน แต่การเปลี่ยนแปลงดัง กล่าวนี้จะไม่เป็นผลสำเร็จเลย หากชุมชนขาดต้นทุนที่สะสมมาแต่ในอดีต ซึ่งจะเห็นว่าหาก สภาพแวดล้อมซึ่งเป็นต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายลง เมื่อชุมชนอื่นๆ การจะคง สภาพของภูมิประเทศที่มีความสวยงาม จนสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวคงทำได้ยาก อีกประการหนึ่งที่ถือว่าเป็นการสะสมทุนของคนในชุมชนแห่งนี้โดยการสืบสานความรู้เดิมนับ ร้อยปีให้ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง ในวิถีการดำรงชีวิตซึ่งหาดูได้ยากในชุมชน อื่นๆ ดังเช่นอาชีพการทำเมี่ยง เป็นต้น การเข้ามาของกราฟท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ออกจากจะเป็น การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตของคนในชุมชนจากการด้านเกษตรกรรม มาเป็นอาชีพการให้ บริการในบางกิจกรรมนั้น แต่จุดขายที่ทำให้ชุมชนแห่งนี้ได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวคือ กระบวนการผลิตทางเศรษฐกิจที่เป็นวิถีการผลิตแบบเดิมนั้นจะยังคงเป็นอาชีพที่ต้องดำเนิน ต่อไปอีก ดังนั้นข้อดีของการเข้ามาของอาชีพใหม่คือการทำให้คนในยุคสมัยใหม่ต้องเรียนรู้ กระบวนการผลิตแบบเดิมควบคู่ไปด้วย ดังนั้นการสะสมทุนชุมชนแห่งนี้จึงต้องดำเนินต่อไป แม้จะเปลี่ยนบทบาทความสำคัญ จากอาชีพหลักดังเดิม มาเป็นอาชีพที่ต้องอนุรักษ์ไว้เพื่อเป็น “จุดขาย” ประกอบกราฟท่องเที่ยว ก็ตาม ชุมชนเมืองแห่งนี้จะยังคงถ่ายทอดกระบวนการผลิต “เมี่ยง” ให้คนรุ่นหลังต่อเนื่องไปอีกตราบเท่าที่ยังมี “สวนเมี่ยง” ของตนอยู่

การปรับวิถีการผลิตแบบใหม่ นอกจากจะเป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอดแล้ว ยัง เป็นกลไกที่นำไปสู่ รูปแบบของการรวมกลุ่ม เพื่อกำหนดในการต่อรองเพื่อการพัฒนาให้เข้ม แข็งของกลุ่มคนในชุมชน ผ่านทุนชุมชนอีกมิติหนึ่งซึ่งชุมชนบ้านเมืองได้สะสมกันมาช้านาน ได้ แก่ “ทุนการเมือง” ซึ่งระบบความสัมพันธ์ของผู้นำในชุมชนบ้านเมืองคือการเป็น “ผู้เชื่อมการ เปลี่ยนแปลง” (change agent) ที่สำคัญของชุมชนในยุคของ “ทุนเงินตรา” ที่เข้ามามีบทบาท ในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน ซึ่งจะได้กล่าวในบทต่อไป

บทที่ 4

กองทุนหมู่บ้านกับการเสริมสร้างทุนชุมชน

ชุมชนหมู่บ้านเมืองแห่งนี้ นอกรากจะมีอัตลักษณ์ของตนเองในเรื่องของภูมิป่าประเทศ แล้ว สิ่งที่เป็นจุดเด่นของชุมชนแห่งนี้คือประการหนึ่ง คือกระบวนการสะสมทุนทางเศรษฐกิจที่เข้มแข็งในรูปแบบของสหกรณ์ โดยการสนับสนุนจากภาครัฐ มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2529 ทำให้การดำเนินงานทางเศรษฐกิจของชุมชนที่เกี่ยวกับการรวมกลุ่มเพื่อบริหารจัดการ “ทุนเงินตรา” ทุกเรื่องจะใช้ความรู้ในการบริหารจัดการในรูปแบบสหกรณ์ไปใช้ในการดำเนินงานได้เลย เมื่อกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเข้ามาสู่ชุมชนแห่งนี้ โดยมีปรัชญาหรือหลักการสำคัญของกองทุนดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ;2544:11)

- (๑) เสริมสร้างสำนึกร่วมกันและพัฒนาสังคม
- (๒) ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคต และจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วยคุณค่าและภูมิปัญญา ของตนเอง
- (๓) เกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน
- (๔) เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน และประชาสังคม

(๕) กระจายอำนาจให้ท้องถิ่นและพัฒนาประชาธิปไตยพื้นฐาน
การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านพร้อมหลักการดังกล่าว จึงค่อนข้างจะสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชนบ้านเมือง ซึ่งมีทุนสังคมด้าน “ผู้นำ” ที่ค่อนข้างเข้มแข็งและเป็นผู้กระตุ้นให้ชาวบ้านกล้าที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตแบบเดิมให้สอดคล้องกับสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย

ในบทนี้จึงเป็นการนำเสนอภาพของ “ทุนชุมชน” ที่มีอยู่เดิมและกองทุนหมู่บ้านของชุมชนบ้านเมือง โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ดังนี้

1. พลังกลุ่มของชุมชนก่อนการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน เป็นการนำเสนอภาพของกลุ่มต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนบ้านเมือง ในลักษณะของการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือกันในมิติที่เกี่ยวกับ “การบริหารจัดการทุนเงินตรา” เพื่อเสริมสร้างทุนชุมชนให้เข้มแข็ง
2. การดำเนินการกองทุนหมู่บ้านชุมชนบ้านเมือง ที่สะท้อนภาพของการบริหารจัดการกองทุนเงินล้านของชุมชน โดยการใช้ความรู้ชุดเดิมในการบริหารเงินกองทุนที่ชุมชนมีประสบการณ์มาก่อนมาใช้ในการบริหารจัดการ ในด้าน การคัดเลือกคณะกรรมการ ระเบียบกฎหมายของเงินกองทุน การพิจารณาให้เงินกู้ยืม รวมถึงการให้ความหมายของกองทุนหมู่บ้าน

บ้านกับการสร้างเสริมทุนชุมชนเดิม และข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายจากทศนະของสมาคม
กองทุน

พลังกลุ่มของชุมชนก่อนการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน

กองทุนข้าวเพื่อปากท้อง เนื่องจากชุมชนบ้านเมือง ไม่สามารถปลูกข้าวรับประทานเองได้ เพราะลักษณะภูมิประเทศไม่เอื้อต่อการปลูก ดังนั้น ภาระที่สำคัญของชุมชนแห่งนี้ คือ การมีข้าวไว้รับประทานให้พอเพียงตลอดปี เมื่อมีงบประมาณการกระตุ้นเศรษฐกิจของรัฐ ที่กำหนดให้หมู่บ้านละ หนึ่งแสนบาท คณะกรรมการหมู่บ้านได้ตกลงใช้เงินส่วนหนึ่งเป็น “กองทุนหมุนเวียนข้าวสาร” โดยซื้อข้าวสารมาขายให้แก่ชาวบ้านในราคาน้ำเสียกว่าที่จะซื้อจากพ่อค้าคนกลางที่เข้ามาขายในหมู่บ้าน โดยกองทุนจะตั้งกำไรไว้ 40 บาท ต่อ 1 กระสอบ เพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียนในการพัฒนาหมู่บ้าน 10 บาท และสมทบเป็นงบประมาณซื้อข้าวไว้บริการสมาชิกบ้านทั้งหมด โดยชาวบ้านสามารถซื้อเงินเชื่อได้ “...เอามาเป็นทุนหมุนเวียนข้าวสาร เพราะเมื่อก่อนเรามีเมืองกลางตรงนี้ มักจะถูกເບຍจากพ่อค้า กระสอบหนึ่งເຂາເກຳໄວເປັນຮ້ອຍ ข້າສາມກັ່ງຊື່ມາສໍ່ຮ້ອຍ ເຫັນເຫັນທີ່ມາສໍ່ຮ້ອຍພວກເຮົາກຳໄວສີບປາທ ເຄົາເຂົ້າມູ່ບ້ານສີບປາທ...” การตัดสินใจของผู้นำชุมชนที่จะให้สมาชิกในชุมชนสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้บนพื้นฐานของความต้องการจำเป็นในการดำรงชีวิตได้รับการตอบสนอง จึงทำให้ชุมชนแห่งนี้ไม่มีภาระเดือดร้อนจนถึงขั้นไม่มีข้าวรับประทาน “...ຂ້າວນີ້ຕ້ອງຊື່ມາເກົບໄວ້ກ່ອນໃຫ້ພອກິນ ຂາດໄວ້ໄດ້ ຄ້າຂາດເຮາກົດ...” โครงการนี้จึงเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันของคนในชุมชน มีได้มุ่งหวังกำไรแต่อย่างใด

กองทุนสหกรณ์ไฟฟ้า: ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ จากการที่มีผู้นำที่เข้มแข็งทำให้ ฝ่ายรัฐบาลได้เห็นความสำคัญได้สนับสนุนให้มีไฟฟ้าพลังน้ำ โดยรัฐสนับสนุนด้านวัสดุที่ไม่มีในห้องถิน เช่น บุนซีเมนต์ เหล็ก สายไฟฟ้าส่งกระแส ตัวเครื่องจักรและโรงไฟฟ้า งบประมาณในการลงทุนรวมแล้วมากกว่า 1 ล้านบาท ชาวบ้านสมทบในเรื่องหิน ทราย ไม้และแรงงาน เมื่อพร้อมจ่ายกระแสไฟฟ้า ได้มอบให้ชาวบ้านดูแล เก็บค่าไฟฟ้า จากชาวบ้าน และจ้างพนักงาน(ชาวบ้านใน ชุมชน)ดูแลรักษาเครื่องในรูปสหกรณ์ ดังนั้นหมู่บ้านแห่งนี้จึงมีเงินลงทุนหมุนเวียนในการดำเนิน กิจกรรมของหมู่บ้านโดยอาศัย สหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวง ชุมชนบ้านเมืองจำกัด โดยจดทะเบียน สหกรณ์เมื่อวันที่ 21 เมษายน 2529 สหกรณ์ไฟฟ้าจึงเป็นพื้นฐานในการดำเนินงานของกลุ่มต่างๆ ในรูปแบบสหกรณ์ ตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่สหกรณ์ การรวมกลุ่มที่ต่อเนื่องมาจะเป็นกลุ่มเครือข่ายอยู่ในสหกรณ์ไฟฟ้า โดยอาศัยระบบ

เดียวกับสหกรณ์ไฟฟ้ามาใช้กับกลุ่มเชิงเศรษฐกิจที่ก่อตั้งขึ้นใหม่ เงินทุนส่วนใหญ่ที่ใช้พัฒนาอาชีพหมู่บ้านส่วนหนึ่งจะมาจากดอกเบี้ยที่ได้จากการให้ท่านหมู่บ้านรับผิดชอบ

ถาม : แล้วเราจะเก็บค่าไฟของหรือคะ

ตอบ : ควรเบิกเงินทุนให้แล้วเมื่อตั้งเป็นสหกรณ์การบริหารจัดการก็ให้ทางหมู่บ้านรับผิดชอบ

กลุ่ม

กลุ่มเศรษฐกิจที่ดำเนินกิจกรรมภายใต้สหกรณ์ไฟฟ้าโครงการหลวงฯได้แก่ กลุ่มผู้ปลูกกาแฟ กลุ่มตีเหล็ก กลุ่มเครื่องเรือนไม้ไผ่ กลุ่มเลี้ยงวัว กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แบบ Home Stayโดยมีกลุ่มย่อยๆในกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ที่สนับสนุนกิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มมัคคุเทศก์ กลุ่มสมุนไพรไทย กลุ่มแม่บ้าน ซึ่งในกลุ่มแม่บ้านเองมีกลุ่มย่อยๆในกลุ่มนี้ได้แก่ กลุ่มนวดแผนไทยโบราณ กลุ่มการแปรรูปผลิตภัณฑ์อาหาร เช่น ข้าวเกรียบ มันทอดเผือกทอด ฯลฯ ในการดำเนินงานของกลุ่มจะได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือทั้งจากภาครัฐและเอกชน เช่นกลุ่มแม่บ้าน ได้รับการสนับสนุนด้านเงินทุนจากภาคเอกชนได้แก่ มูลนิธิศูนย์นิติและได้รับการสนับสนุนด้านความรู้ในการประกอบอาชีพจาก หน่วยส่งเสริมอาชีพ เช่น ศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงาน สหกรณ์การเกษตร เป็นต้น ในการดำเนินงานในรูปของการให้กู้ยืมเงิน สมาชิกกลุ่มแม่บ้านนี้ให้สมาชิกกู้ยืมเงินได้ในวงเงิน 5000 บาทต่อคน กำหนดชำระคืนใน 5 งวด ดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาท ต่อเดือน มีงบประมาณดำเนินการในขณะนี้ 150,000 บาท

กลุ่มตีเหล็ก กลุ่มเครื่องเรือนไม้ไผ่ เกิดจากการสนับสนุนขององค์กรภาครัฐที่ต้องการเสริมรายได้ให้แก่ชุมชนในช่วงฤดูแล้งที่ว่างจากการทำเมือง และต้องอาศัยการสั่งจองจากผู้บริโภค จึงทำให้ได้รายได้ที่ไม่แน่นอน การรวมกลุ่มจึงมีลักษณะหลวงๆยังไม่มีการดำเนินการอย่างจริงจัง

กลุ่มเลี้ยงวัว นั้นเป็นการรวมกลุ่มเพื่อจะใช้เป็นข้อต่อรองในการขอความช่วยเหลือจากภาครัฐ ในการสนับสนุนด้านยาการชาโรคของวัวเป็นต้น ไม่มีการเก็บเงินของสมาชิก เพราะส่วนใหญ่เป็นการเลี้ยงวัวแบบธรรมชาติ

กลุ่มออมทรัพย์สักจะ กลุ่มนี้มีสมาชิกทั้งหมด 130 คน มีเงินกองทุนสำหรับดำเนินการให้กู้เป็นวงเงิน 300,000 บาท เป็นการระดมทุนจากสมาชิก ตามความสมัครใจ มีการให้กู้ในวงเงินไม่เกิน 5,000 บาท โดยคิดดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาท ต่อเดือน กำหนดใช้คืนภายใน 6 เดือน มีเงื่อนไขให้สมาชิกด้วยกันเป็นผู้ค้ำประกัน

แหล่งเงินทุนนอกหมู่บ้าน

แหล่งเงินทุนที่มาระบุนออกชุมชนมีทั้งจากความช่วยเหลือจากภาครัฐ และจากสถาบันการเงินแหล่งเงินทุนสำคัญที่ ชุมชนบ้านเมืองได้รับการสนับสนุนโดยตรงจากภาครัฐ เช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆได้แก่ กองทุนแก้ไขความยากจน(กขคจ) ซึ่งชาวบ้านสามารถกู้ได้ในอัตราดอกเบี้ย

ร้อยละ 12 บาทต่อปี แหล่งเงินกู้จากสถาบันการเงินได้แก่ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์(สกส.) ซึ่งชาวบ้านต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน ในการกู้เงิน

กองทุนหมู่บ้านกับชุมชนบ้านเมือง

เมื่อกองทุนหมู่บ้านเข้ามา จึงเป็นทุนserivice กับทุนเดิมที่มีอยู่แต่เดิมชาวบ้านจะมีแหล่งเงินกู้หลายแหล่ง เช่นจากสหกรณ์ไฟฟ้ากองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน(กขคจ) สหกรณ์การเกษตร เป็นต้น มีส่วนน้อยที่จะกู้เงินประกอบ ซึ่งก็เป็นกรณี ที่เขาเมืองไปแลกเปลี่ยนสินค้าบริโภค อุปโภคมากกว่า

ความรู้สึกเดิมกับการบริหารกองทุนเงินล้าน

การบริหารจัดการเงินกองทุนหมู่บ้านของชุมชนบ้านเมืองนั้น เป็นการเรื่อมโยงประสบการณ์เดิมในการบริหารเงินกองทุนจากสหกรณ์ไฟฟ้าซึ่งชุมชนเองก็ยังมีปัญหาในการจัดการโดยเฉพาะในเงื่อนไขของการชำระเงินคืนของสมาชิก เมื่อมีเงินกองทุนหมู่บ้านซึ่งเป็นทุนเงินตรา ก้อนใหม่เข้ามาในชุมชน ความรู้เดิมที่ชุมชนเคยจัดการกับเงินกองทุนลักษณะนี้จึงเข้ามามี บทบาทอย่างมากในฐานะบทเรียนในการบริหารจัดการเงินกองทุน โดยเริ่มจากการคัดเลือกกรรมการชุมชนแห่งนี้ให้มีวิธีการ เสนอชื่อกรรมการโดยการยกมือสนับสนุนสำหรับหมู่บ้านนี้มีผู้ใหญ่บ้านเป็นประธานคณะกรรมการ ในช่วงแรกมีกรรมการเฉพาะผู้ชาย ต่อมาเมื่อวิธีเบี่ยงให้มีกรรมการผู้หญิง จึงได้มีสติวีนาเพิ่มเป็นคณะกรรมการด้วย สำหรับการเสนอระเบียบการกู้ยืม คณะกรรมการเป็นผู้ร่วงระเบียบแล้วนำเสนอต่อสมาชิก กำหนดเป็นกติกาในการกู้ยืมว่าต้องมีทั้งคนค้ำประกันและใช้หลักทรัพย์ค้ำประกันควบคู่ไปด้วย หลักทรัพย์ดังกล่าวเป็นทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ โดยคณะกรรมการได้บทเรียนจากการให้กู้ยืมของสหกรณ์ไฟฟ้า จึงพยายามแก้จุดด้อยของการบริหารจัดการกองทุนดังกล่าว

ถาม: ทำไมจึงต้องมีหลักทรัพย์ค้ำประกัน เนื่องจากน้ำไม่ได้หรือจะ

ตอบ: เราเห็นตัวอย่างจากสหกรณ์ไฟฟ้า เพราะสหกรณ์ตอนนี้มีหนี้ค้างอยู่

ถาม: คนไม่ชำระหรือจะ

ตอบ: ครับ จึงเป็นตัวอย่างถ้าเราไม่รักกุญแจหรือเข้มงวดขึ้นมา เงินล้านก็อาจเหมือนสหกรณ์ เดียวเนี่ยสหกรณ์หยุดไม่ให้กู้แล้ว ต้องเคลียร์เงินเก่า คืนมาให้ได้มากที่สุดก่อนจะจะปล่อยกู้อีก

ในปีแรกเงินกองทุนหมู่บ้านสามารถปล่อยเงินกู้ได้เกือบหมด ซึ่งคณะกรรมการต้องประกาศเชิญชวนให้สมาชิกนำไปเรื่องกู้ถึง 3 ครั้ง แต่ยังคงเหลือเงินในปีแรก โดยไม่มีผู้กู้อีก 5,000 บาท ผู้ที่กู้รายต่อสุดคือ 3,000 บาท สูงสุด 50,000 บาท ในการพิจารณารายที่ได้สูงสุด กรรมการต้องหามติจากสมาชิกในการปล่อยให้กู้สำหรับรายนี้ ดังความเห็นของสมาชิกรายหนึ่ง "... มีรายเดียว ที่ขอค้ำสูงสุด 50,000 บาท ต้องเรียกสมาชิกมาตกลงกัน เขาเอาไปทำร้าน

อาหารเป็นคนในหมู่บ้านนี้แหละ แต่ลงไปทำร้านอาหารข้างล่าง ไปเปิดร้านขายอาหารที่น้ำพุร้อน..." การพิจารณาให้โครงสร้างถูกได้หรือไม่นั้น คณะกรรมการจะพิจารณาจากองค์ประกอบหลายอย่าง ที่แตกต่างจากระบบการกฎหมายของธนาคารคือ ชาวบ้านด้วยกันเองจะมีความใกล้ชิดกัน และสามารถแยกแยะได้ถึงความน่าเชื่อถือของผู้อื่นก็

ตอบ: นิสัย (หัวเราะ) คนบ้านเดียวกันก็ถืออกออกันแล้วว่า นิสัยเป็นยังไง ขยันจริงหรือไม่จริง

ถาม: ดูฐานะด้วยไหม

ตอบ: ฐานะไม่เกี่ยวนะ ขอให้ขยันเราจะให้เลย เราจะรู้โดยเพราะบ้านใกล้กันทั้งนั้น มีบางรายที่คณะกรรมการพิจารณาแล้วเห็นว่า ไม่ได้นำเงินไปลงทุนจริงโดยพิจารณาจากโครงการที่เสนอขอว่า ผู้ถูกไม่มีประสบการณ์จริงในเรื่องดังกล่าว ก็จะไม่ให้กู้ อีกอย่างคนเหล่านี้จะมีหนี้สินอย่างอื่นมากแล้ว การให้กู้ใหม่ก็จะกลายเป็นการเพิ่มจำนวนหนี้สินให้แก่ผู้กู้ อีก

"...เมื่ออยู่รายหนึ่งเขาไม่ทำอะไรเป็นกิจลักษณะ คนในบ้านเรานี่จะรู้กันอยู่ว่าใครทำจริง ทำไม่จริง ใครใช้จ่ายสุดยอดสุดยอด แล้วหนี้สินเขาที่อื่นก็มีเยอะ ไม่ใช่ที่เงินล้านอย่างเดียว ผู้ที่มาขอรับการกู้เงินก็เป็นการดีนะไม่ใช่ว่าดีที่แกจะสองใช้ไม่ได้หรือแต่ดีที่แกจะได้ไม่ต้อง มีหนี้สินเพิ่ม เอาไปก็คงไม่ได้เอาไปใช้ตามโครงการที่เขียนมา เมื่ออยู่รายหนึ่งตั้งแต่มาอยู่หมู่บ้านนี้นี่ไม่เคยเห็นไปทำงานที่ไหนเลย ทำโครงการมาว่าขอใช้เงิน 20,000 บาท เพื่อจะเอาไปทำงานปรัง อย่างนี้ก็เป็นไปไม่ได้"

ถาม: เอาไปทำงานที่ไหนคะ เพราะหมู่บ้านเราก็ไม่มีที่น่านี่ค่ะ

ตอบ: ข้างล่าง แวดอยสะเก็ด ไปเช่าที่เข้าทำงาน ตอนหลังนี้มาขออีกว่าจะเอาไปประดิษฐ์ขันตอก ซึ่งดูแล้วเขามาไม่เคยทำมาเลย จะไปทำได้ยังไง เขาก็บอกทำได้ ทำได้ และได้ดูแลด้วยมอย่างอื่นอีกซึ่งมันเป็นไปไม่ได้ แล้วไม่ใช่ไม่ให้นะครับ เขาขอ 20,000 บาท กรรมการก็จะให้ 10,000 บาท แล้วบ้านที่แกอยู่ก็เป็นบ้านของแม่ยาย จะเข้าบ้าน เป็นหลักค้ำประกันขอแม่ยายเขียนยินยอม แม่ยายก็ยังไม่ยอมเขียนแล้วจะให้ทำยังไง

เหตุผลในการกู้เงินของสมาชิกส่วนใหญ่ เพื่อใช้ในการเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบอาชีพหลักคือการทำเมี่ยงและปลูกกาแฟ มีบางรายที่นำไปใช้ประกอบอาชีพเสริม เช่นการค้าขาย เลี้ยงสัตว์

ถาม: ส่วนใหญ่ก็ไปทำอะไร

ตอบ: อย่างผมเขาไปค้าขาย แต่สมาชิกคนอื่นๆ ก็ไปเป็นทุนทำเมี่ยงเก็บไว้ขายเพื่อให้ได้ราคาดี เพราะเมี่ยงตามฤดูราคาจะต่ำหน่อย เพราะเมี่ยงมีเยื่ออะตองคนต่างขายจะได้ ราคาถูก บางคนจึงยังไม่ขายเก็บถูกไว้ขายนอกฤดูจะได้ราคาดี

สามัญความว่าเก็บไว้เป็นทุน

ตอบ: ใช่ เพราะถ้าไม่มีเงินทุนไว้ จะเป็นต้องขาย อย่างไม่มีข้าวกินก็ต้องขาย

ข้อดีของเงินกองทุนหมู่บ้านที่สมาชิกส่วนใหญ่มีความเห็นตรงกันคือดอกเบี้ยกองทุน เงินล้านจะต่ำกว่าแหล่งเงินกู้อื่นๆ คือร้อยละ 6 ต่อปี ในขณะที่สหกรณ์ไฟฟ้า ร้อยละ 15 ต่อปี กองทุนแก้ไขความยากจน (กขคจ) ร้อยละ 12 บาทต่อปี ลิงที่ชุมชนแห่งนี้กำหนดการชำระหนี้ แตกต่างจากชุมชนอื่น ๆ คือคณะกรรมการจะหักดอกเบี้ยออกจากจำนวนเงินกู้ที่ได้รับทันที เพื่อให้มีเงินบางส่วนไว้เป็นกองกลาง โดยเหตุผลว่าทางคณะกรรมการมีประสบการณ์ในการดำเนินการเกี่ยวกับเงินกู้ในลักษณะนี้มาก่อนจากการบริหารเงินกองทุนของสหกรณ์ไฟฟ้า”... มันมีตัวอย่างคือเงินสหกรณ์ ไฟฟ้า ตอนนี้ขยายตัวหันหน้าออกเบี้ยอยู่ ถ้าเราให้กู้แบบ สหกรณ์ไฟฟ้าส่งทั้งต้นทั้งดอกนี่ค่อนข้างมีปัญหาปกติแล้วของการคืนทุนที่ต้องขอส่งดอกก่อน...”

สมาชิกส่วนหนึ่งมีความเห็นว่า ดอกเบี้ยในส่วนของเงินกองทุนหมู่บ้านค่อนข้างเป็นธรรมแล้วแม้จะหักดอกเบี้ยก่อน เพราะเป็นแหล่งเงินกู้ที่มีขั้นตอนไม่ยุ่งยากไม่ต้องอาศัยเอกสาร หลักฐานมากหมายเหตุนระบบทนาครา “...ผมกู้ได้ 10,000 บาท หักดอกเบี้ยออกไว้แล้ว 600 บาท ใน 1 ปี เราได้รับเงินในจำนวน 9,400 บาท กลับบ้าน ถือว่าเสียดอกเบี้ยน้อยมาก ผมถือว่าดีมาก สำหรับกองทุนหมู่บ้านเพื่อชาวบ้านที่ทำให้เขามีแหล่งเงินกู้ มีโอกาสหางานหลาย ถ้าไม่มีกองทุนอย่างนี้ ชาวบ้านซึ่งรวมทั้งตัวผมก็ไม่สามารถไปหาแหล่งเงินกู้ที่อื่นๆ อีกได้ เพราะไม่มีเอกสารค้ำประกัน แต่กองทุนหมู่บ้านไม่จำเป็นที่จะต้องใช้เอกสาร เพียงแต่มีผู้ค้ำประกัน หรือใช้สวนเมืองหรือบ้านค้ำประกันก็ได้ อีกประการถ้าผูกกับแหล่งอื่นๆ ก็ไม่ได้อัตราดอกเบี้ยขนาดนี้...”

ในเงื่อนไขเพื่อให้เงินต้นยังคงมีอยู่ไม่เป็นหนี้สูญ ได้ใช้ลักษณะของการร่วมกันรับผิดชอบเป็นกลุ่ม และย้ายเตือนให้แต่ละกลุ่มเป็นผู้กระตุนให้สมาชิกชำระเงินตามกำหนดเพื่อจะได้หมุนเวียนให้ผู้กู้รายต่อไปอีก “...ทางคณะกรรมการต้องชี้แจงให้ผู้กู้ทราบว่า ต้องส่งตามกำหนดคนละไม่กี่คนที่รอกู้ต่อ จะไม่ได้กู้ ต้องรอให้ส่งเงินครบหมดก่อน ก็ใช่ว่าให้กลุ่มเดียวกันไปเตือนกัน คนที่ส่งแล้วก็อยากจะกู้ต่อ pragely ว่ายังค้างคนนั้น คนนี้ กูก็ไม่ได้...”

ในการสังใช้คืนเงินกองทุนในปีแรก สมาชิกส่งเงินครบหมดทุกคน มีบางรายที่ล่าช้า บ้าง โดยรายสุดท้ายครบกำหนดชำระคืนในเดือนตุลาคม 2545 ในรอบที่สองนี้มีการเลือกคณะกรรมการชุดใหม่ แต่คงได้คณะกรรมการชุดเดิมมีกรรมการคนใหม่เข้ามาเพิ่มเติม 3 คน วิธีการคัดเลือกใช้การลงมติเสียงข้างมากของสมาชิกทั้งหมดด้วยการยกมือ สำหรับในการกู้ในปีนี้ มีผู้กู้ไปแล้วเป็นจำนวนเงิน 849,000 บาท คงเหลือเงิน 151,000 บาท ซึ่งขณะนี้มีผู้ยื่นความจำนงจะขอ กู้เงินที่คงเหลือนี้แล้วแต่กำลังรอการประชุมคณะกรรมการก่อน

ตาม: งวดใหม่นี้ปล่อยกู้หรือยังคง

ตอบ:ตอนนี้ปล่อยไปแล้ว แปดแสนกว่าเหลือเงินอยู่แสนห้ากับหนึ่งพันบาท

ตาม:ยังตัดสินใจไม่ได้หรือคะ ว่าจะให้ใคร

กองทุนหมุนบ้านกับการพัฒนาอาชีพ

เนื่องจากชุมชนบ้านเมืองค่อนข้างจะมีต้นทุนทางเศรษฐกิจของชุมชนที่จำกัดอยู่ใน
เกณฑ์ดี เพราะคนที่จัดว่ามีฐานะยากจนของชุมชนก็ยังมีส่วนเมืองเป็นของตนเองที่สามารถ
ยึดอาชีพทำเมืองหาเลี้ยงตนเองได้ อีกทั้งพื้นฐานทางการเมือง จากการมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง
มีวิสัยทัศน์ในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ตลอดจนต้นทุนในด้านแหล่งเงินทุน ของชุมชนที่
มีมานานนับสิบปี เมื่อมีเงินกองทุนหมุนเวียนเข้าไปเสริมความเข้มแข็งให้แก่ชาวบ้าน ที่สามารถ
มีแหล่งเงินทุนที่มีดอกเบี้ยต่ำ และการเข้าถึงแหล่งเงินค่อนข้างง่าย เพราะบริหารโดยคนในชุม
ชนด้วยกันเอง ทำให้คนใน ชุมชนสามารถขยายฐานการผลิตเดิมของตนเองให้มีรายได้เพิ่มมาก
ขึ้นจากการใช้พัฒนา ที่ชาวบ้านเลือกทำหลังจากการทำเมืองแล้ว จุดอ่อนของเงินกองทุนหมุนเวียน
จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีฐานะยากจนที่สุดของหมู่บ้านลีบแม่ไม่ได้กู้เงินดังกล่าว ก็มีได้
หมายความว่าคณะกรรมการไม่ให้กู้ แต่เนื่องจากเงื่อนไขการชำระเงินคืนภายใต้กำหนดเวลา
1 ปี นั้นเป็นระยะเวลาสั้นมากเกรงว่าอาจจะส่งใช้เงินต้นได้ทัน ตามกำหนด

สาม: เศรษฐกิจจะก้าวหน้าอย่างไร

ตอบ: ก็เคยคิดจะกู้เงินมาซื้อหุ้น ซื้อปลาก็อกบมาเลี้ยง แต่มันก็ต้องใช้เวลาลงมากกว่า 1 ปี มันถึงจะได้กำไร

ความอย่างนี้เราพอจะมีเวลาตั้งตัวนะครับ

ตอบ:ใช่อย่างเราจะเอาหมาเลี้ยงอย่างน้อยก็ต้องนานกว่า 1 ปีแล้ว

จากเงื่อนไขที่ต้องชำระคืนภายใน 1 ปีนั้นทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นว่า ผู้ที่จะได้รับประโยชน์จากเงินกองทุนหมู่บ้านนี้น่าจะเป็นกลุ่มที่ประกอบธุรกิจค้าขายมากกว่า เพราะการหมุนเวียนเงินจะทันรอบที่กำหนดส่งมากกว่าการลงทุนอย่างอื่นโดยเฉพาะการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์

ดังนั้นการที่ชุมชนมีทุนความรู้เดิมในการดำเนินกิจกรรมการบริหารเงินกองทุนสหกรณ์ของหมู่บ้าน ทำให้คณะกรรมการกองทุนของหมู่บ้านคิดรูปแบบการบริหารเงินกองทุนของตนเองที่ แตกต่างจากหมู่บ้านอื่น เช่นการหักดอกเบี้ยก่อน คงเหลือเฉพาะเงินต้นที่ผ่านต้อง

สำหรับภายในกำหนด จึงคาดว่าได้รับการณ์ของผู้นำชุมชนในการรวมกลุ่มดำเนินงานตามปรัชญาของสหกรณ์เป็น “ต้นทุน” ของชุมชนแห่งนี้ที่จะขยายฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้น

การสนับสนุนของรัฐกับความเข้มแข็งของชุมชน

นอกจากการบริหารเงินกองทุนหมู่บ้านซึ่งเป็นงบประมาณที่รัฐสนับสนุนให้ทุกหมู่บ้าน มีเงินทุนในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนของตนแล้ว หมู่บ้านเมืองแห่งนี้ยังได้รับงบประมาณจาก กรมส่งเสริมสหกรณ์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เพื่อสนับสนุนการดำเนินงานโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นจำนวนเงินสองล้านบาท ให้นำมาใช้ส่งเสริมอาชีพของประชาชนในหมู่บ้านแห่งนี้เพื่อส่งเสริม “ผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในรูปแบบ HOME STAY” ของชุมชน ซึ่งชุมชนมีความภาคภูมิใจกับโครงการนี้มากกว่าเป็นโครงการเด่น และได้รับการยกย่องว่าเป็นโครงการนำร่องในระดับประเทศ เนื่องจากเงินสนับสนุนเพื่อให้ชาวบ้านมีอาชีพโดยต้องมีการรวมกลุ่มในลักษณะของสหกรณ์ เพื่อประกอบอาชีพเสริมที่เลือกต่อการเพิ่มรายได้ของชาวบ้านและสนับสนุนกิจกรรมท่องเที่ยว อาชีพใหม่ที่ชาวบ้านเห็นว่า เป็นจุดขายให้นักท่องเที่ยว อาทิ อาชีพนวดแผนโบราณ การทำกาแฟสด อาชีพมัคคุเทศก์ การแปรรูปผลิตภัณฑ์ในลักษณะอาหารของขบเคี้ยวฯลฯ ทั้งนี้งบประมาณดังกล่าวจะเป็นกองทุนหมุนเวียนประจำหมู่บ้านนอกเหนือจากเงินกองทุนหมู่บ้านและมีวัตถุประสงค์ในการใช้เงิน 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นงบประมาณสำหรับการอบรมเพิ่มความรู้ในการประกอบอาชีพใหม่ของชุมชน อีกส่วนเป็นเงินกองทุนหมุนเวียนของแต่ละกลุ่มอาชีพ ใช้ในการรักษาภาระเบื้องต้นในกิจการที่แต่ละกลุ่มเลือกไว้แล้ว โดยเจ้าหน้าที่ สหกรณ์จังหวัดจะเป็นผู้กลั่นกรองและอนุมัติงบประมาณในการดำเนินงานอีกครั้งหนึ่ง

ถาม: เขาให้เป็นเงินกองทุนประจำหมู่บ้านเหมือนกองทุนเงินล้านเลยหรือ

ตอบ: ครับให้มาเป็นทุนเลย วงด 2 นี้ งวดปีนี้จะครับให้มาเป็นทุนหมุนเวียนเลย

ถาม: หมายถึงเป็นเงินด้วยตัวของหมู่บ้านเลยไม่ต้องใช้คืน

ตอบ: ครับ เงินส่วนพัฒนาครอบนั้นก็มีอีก 1,148,600 บาท 9 แสนนี้เป็นเงินทุนหมุน

เวียนเลย ใจจะใช้เงินนี้ต้องรวมกลุ่มกันเสนอเป็นโครงการ

ถาม: การอนุมัติโครงการมีเงื่อนไขพิเศษไหมคะ

ตอบ: ต้องเป็นกลุ่มที่เลือกต่อการท่องเที่ยว อย่างการทำมันทอง(มันแผ่น)นี้ก็ต้องว่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำออกมาร้านขายให้นักท่องเที่ยว หรืออย่างกลุ่มกาแฟสดนี่ผมก็ตั้งงบให้กลุ่มแม่บ้านถึงสองล้านบาท แต่สมาชิกต้องถือหุ้นนะครับ ทำเป็นระบบสหกรณ์ขึ้นมาถึงกู๊ ได้อย่างกลุ่มนวด เขาก็รวมตัวกันมาເคนແสนกวาบทาไป ทำที่อบนวด

ถ้ามี: แล้วใครอนุมัติโครงการจะ

ตอบ: หน่วยงานจังหวัดครับ

ถ้ามี: แล้วเงินไม่ได้อยู่ในหมู่บ้านเหมือนเงินกองทุนหรือจะ

ตอบ: ออยู่ในบัญชีพร้อมเลขครับ แต่จะใช้ไม่ใช่สูงสุดห้ามห้ามต้องมีแผน

ข้อเสนอแนะจากมุ่งมองของชุมชนต่อเงินกองทุนหมู่บ้าน

ข้อเสนอแนะในการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ข้อที่ควรปรับปรุงของระเบียบการใช้เงินกองทุนคือการขยายระยะเวลาชำระหนี้ให้มากกว่า 1 ปี หรือการผ่อนชำระเป็นงวดๆ เพื่อเอื้อต่อการลงทุนในการประกอบอาชีพที่ต้องใช้เวลาในการรอผลผลิต

“...ผมว่าจะขยายเวลาให้ผ่อนชำระหนี้เป็นงวดๆ จะดี นี้ให้ใช้ที่เดียวเลย บางคนหาไม่ทัน ที่ไม่เกล้ากู้ เพราะกลัวหาใช้คืนไม่ทัน ถ้าปล่อยระยะเวลาชำระหนี้ไว้ 1 ปี ก็จะมีผลผลิตออกมาก่อน อย่างกลุ่มเลี้ยงวัว เลี้ยงแค่ปีเดียว ยังไม่มีกำไรมากนักหากออกเพียงเริ่มต้น ปลูกกาแฟก็เหมือนกัน ปลูกปีเดียว ทุนเพียงจะเอาไปปลง ก็จะต้องไปหาเงินมาใช้คืนกันแล้ว ถ้าปล่อยระยะเวลาสัก 2 – 3 ปีจะดี ค่อยๆ ทยอยใช้...”

บทสรุป

การศึกษาเพื่อประเมินผลของการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านของชุมชนบ้านเมืองครั้งนี้ ได้ข้อสรุปว่าในการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตของชุมชนบ้านเมืองนั้นเป็นการนำสู่ผลกระทบต่อการผลิตแบบดั้งเดิม คือ “การทำเมือง” มาเป็นจุดขยายสำหรับการเริ่มผลิตแบบใหม่ ซึ่งชุมชนไม่มีความรู้มาก่อนได้แก่การทำธุรกิจการท่องเที่ยวแบบ Home Stay ซึ่งมิใช่เป็นเพียงการดันตนเพื่อการอยู่รอดเท่านั้น แต่เป็นการผลิกฟื้นความสัมพันธ์ดั้งเดิมของชุมชนที่ต้องอาศัยกลุ่มสนับสนุน (supporting groups) อันเป็นความสัมพันธ์ในแurenab ได้แก่ ครอบครัว เครือญาติ ชุมชน เพื่อนร่วมอาชีพ และความสัมพันธ์แนวตั้งในลักษณะ “เชิงอุปถัมภ์” (patron and client) จากภาคครัว ที่เปิดโอกาสทำให้ชุมชนแห่งนี้มีเครือข่ายในการแสวงหาความรู้ใหม่และ การซ่วยหาตลาด เพราะในการเปลี่ยนวิธีการผลิตแบบใหม่ ชุมชนต้องอาศัยความรู้ใหม่จากภายนอกชุมชนเกือบทั้งหมดทั้งในด้านการผลิตและการขายผลิตภัณฑ์ และรัฐบาลก็ได้ประโยชน์จากการทำงานร่วมกับชุมชน ในลักษณะต่างตอบแทน (reciprocal) ซึ่งกันและกันทำให้ชุมชนบ้านเมืองมีขีดความสามารถในการแข่งขัน (competitiveness) ในตลาดสูงกว่าชุมชนอื่น การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน จึงเป็นการเพิ่มอำนาจ (empower) ให้กับชุมชนที่จะสร้างฐานะของตนให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น และเปิดโอกาสให้ชุมชนได้บริหาร ปัจจัย ที่เป็นต้นทุนสำคัญใน

การผลิต ซึ่งเป็นการเสริมประสบภารณฑ์ชุมชนจะได้บทเรียนในการพึงต้นเองต่อไปในอนาคต และเป็นการสะสมทุนของชุมชนนั่นเอง

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 1 : บทเรียนจากภาคเหนือ

หนึ่งสินของชุมชนชายขอบและกองทุนหมู่บ้านในกระแสการเปลี่ยนแปลง

ดร. พริจิ ลีทองอิน

บทที่ 1

บทนำ

การกำหนดให้ชุมชนหมู่บ้านเป็นภาคการผลิตสินค้าเกษตรกรรม อาหาร และแหล่งแรงงานราคากู้ในยุคของการพัฒนาประเทศไปสู่สังคมอุตสาหกรรมและความทันสมัยที่ดำเนินมาเกือบครึ่งศตวรรษที่ผ่านมานั้น ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างใหญ่ไปหลายขั้นตอนต่อวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนในชนบท แม้ว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้จะมิได้ทำให้ชุมชนหมู่บ้านเกือบทั้งหมดตกอยู่ในภาวะอ่อนแอกหรือล้มละลาย เพราะชุมชนหลายแห่งสามารถปรับวิถีการดำรงชีวิตจนดำรงอยู่ในระยะแสแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้ได้อย่างเข้มแข็ง ดังที่ปรากฏในวิถีรวมทางเลือกการพัฒนา แต่ท่ามกลางความสำเร็จในการกำหนดทางเลือกของชุมชนเหล่านี้ สิ่งที่ดำรงอยู่ควบคู่กันไปก็คือความยากลำบากในการดำรงชีวิตของผู้คนอีกเป็นจำนวนมากในชุมชนอีกด้วยแห่งซึ่งส่วนใหญ่ประสบปัญหาหนี้สินสะสมเพิ่มพูนอย่างต่อเนื่อง มีรายได้ไม่เพียงพอต่อการบริโภค และการดำเนินกิจกรรมทางการผลิตที่ต้องใช้ทุนในรูปของเงินตราที่เพิ่มสูงขึ้น ด้วยนัยนี้ ระดับของความเข้มแข็งหรืออ่อนแอกที่ดำรงอยู่ในชุมชนหมู่บ้านอันเป็นผลมาจากการบวนการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัยซึ่งเป็นเงื่อนไขที่ดำรงอยู่ก่อนการปรากฏตัวขึ้นของกองทุนหมู่บ้าน จึงมีผลต่อการบรรลุเป้าหมายของโครงการกองทุนหมู่บ้าน

การศึกษาและทำความเข้าใจชุมชนซึ่งอยู่ในภาวะที่ยากลำบากในการดำรงชีวิตหรือยังพึงตนเองไม่ได้จึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญยิ่งต่อการประเมินผลในภาพรวมของโครงการกองทุนหมู่บ้าน เพราะโจทย์ที่ท้าทายชุมชนเหล่านี้ไม่ได้หมายถึงเพียงแค่การนำเงินที่ได้รับจัดสรรในวงเงิน 1 ล้านบาทมาสร้างระบบสินเชื่อหรือระบบธนาคารเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในอันที่จะก้าวไปสู่การมีเศรษฐกิจพอเพียงและพึ่งตนเองได้เท่านั้น หากแต่ชุมชนเหล่านี้จักต้องสร้างระบบดังกล่าวขึ้นในบริบทของปัญหาและความยากลำบากในการดำรงชีวิต การศึกษาระบวนการดำเนินงานเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านที่เกิดขึ้นในชุมชนเหล่านี้ นอกจากจะเป็นการสร้างความรู้จากประสบการณ์ในการดำเนินกิจกรรมทุนหมู่บ้านซึ่งมีความหลากหลายได้ต่อตามความเป็นจริงแล้ว ยังทำให้มองเห็นถึงเงื่อนไขและความพร้อมที่แตกต่างกันซึ่งดำรงอยู่ในชุมชนก่อนการเข้ามาของกองทุนหมู่บ้าน ซึ่งความเข้าใจดังกล่าวจะเป็นฐานที่สำคัญต่อการขยายขอบข่ายในการนิยามความสำเร็จ

ของโครงการกองทุนหมู่บ้าน และการปรับเปลี่ยนนโยบายให้เหมาะสมกับสภากาражที่เกิดขึ้น เพื่อให้นโยบายที่กำหนดขึ้นสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

เนื่องจากความอ่อนแอกองชุมชนเกิดจากการที่ทุนชุมชนลดน้อยถอยลง หรือบางส่วนถูกทำลายลง การวิจัยและประเมินกองทุนหมู่บ้านนี้จึงตั้งประเด็นคำถามว่า การจะลดตัว หรือการหยุดชะงักของกระบวนการสะสมทุนชุมชนหรือกระบวนการลดน้อยถอยลงของทุนชุมชนเกิดขึ้นได้อย่างไร และชุมชนได้ใช้ยุทธศาสตร์แบบใดบ้างในกระบวนการแก้ปัญหาดังกล่าว รวมทั้งยังตั้งคำถามว่ากระบวนการลดน้อยถอยลงของทุนชุมชนมีผลอย่างไรต่อการดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน และกองทุนหมู่บ้านมีส่วนมากน้อยอย่างไรในการสร้างกระบวนการสะสมทุนชุมชน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งการวิจัยแบบกรณีศึกษานี้ พยายามคลี่คลายให้เห็นถึงกระบวนการที่หนึ่งสินของคนในชุมชนสะสมเพิ่มพูนขึ้น กระบวนการที่ชุมชนพยายามจัดการกับหนึ่งสินและอุปสรรคต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น รวมทั้งศึกษากระบวนการและยุทธศาสตร์ที่ชุมชนใช้ในการดำเนินการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน เพื่อคลี่คลายให้เห็นว่าชุมชนที่อยู่ในภาวะที่อ่อนแอก่อหรือมีหนึ่งสินเพิ่มพูน สามารถนำทุนเงินตราที่ได้รับจัดสรรมากกว่าต้นให้เกิดกระบวนการสะสมทุนชุมชนหรือทำให้หนึ่งสินที่สะสมเพิ่มพูนลดน้อยถอยลงได้หรือไม่ ในลักษณะและเงื่อนไขอย่างไร

ชุมชนที่ศึกษา

บ้านทรายงามถูกเลือกเป็น 1 ใน 50 กรณีศึกษา เพื่อศึกษากระบวนการสะสมทุนชุมชนและกระบวนการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านในกรณีตัวอย่างของชุมชนที่ทุนชุมชนถูกทำลายลงจนชุมชนอยู่ในภาวะที่อ่อนแอก บ้านทรายงามถูกเลือกเนื่องจากเป็นชุมชนที่มีระบบนิเวศน์อยู่ในเขตที่สูงในภาคเหนือ ที่นาและที่ส่วนส่วนใหญ่อยู่นอกเขตชลประทานของรัฐ ชาวบ้านปลูกข้าวไกรบริโภค นอกจากเกษตรดังกล่าวแล้วบ้านทรายงามยังถูกเลือกเนื่องจากเป็นชุมชนที่มีวิถีการดำรงชีวิตแบบชาวไร่ พืชที่ปลูกคือข้าวโพดฝักอ่อน โดยปลูกทั้งในที่นาหลังเกี่ยวข้าวและในที่สวนซึ่งเดิมเป็นไร่ข้าวของชาวบ้าน การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนเป็นไปอย่างเข้มข้นมากโดยเฉลี่ยมักปลูก 4 ครั้ง/ปี เมื่อประมาณ 2-3 ปีที่ผ่านมา มีชาวบ้านบางรายปลูกข้าวโพดฝักอ่อนถึง 6 ครั้ง/ปี เนื่องจากทำการขยายข้าวโพด ส่วนหนึ่งนำมาซื้อข้าวบริโภค เพราะชุมชนผลิตข้าวได้ไม่เพียงพอ บริโภค ความเข้มข้นของการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนถูกกำหนดโดยพืชพานิชย์ชนิดนี้อย่างสิ้นเชิง ดังเสียงเล่ากันขึ้นแกมขบขันที่ว่า “ยามเก็บข้าวโพดต้องหยุดป่วยช้า ครัว ต้นทุนของการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนที่เพิ่มสูงขึ้น กองประกับความต้องการทุนเงินตราที่เพิ่ม

มากขึ้นในการดำรงชีวิต ทั้งเพื่อชื่อหาสิ่งอำนวยความสะดวก ความสะดวกสำหรับการดำรงชีวิต ค่าใช้จ่ายในการศึกษาของบุตรหลาน และการเข้าถึงบริการทางสังคมด้านอื่น ๆ ทำให้ชาวบ้านทรายางมีหนี้สินรวมกันถึงกว่า 22 ล้านบาท แม้จำนวนหนี้สินดังกล่าวอาจจะดูน่าตื่นตระหนก แต่สิ่งที่ดูน่าตื่นตระหนกยิ่งไปกว่านั้นก็คือ ชาวทรายางมีความสามารถในการชำระหนี้เพียงดอกเบี้ยเท่านั้น

บ้านทรายางมอยู่ในกิ่งอำเภอเมือง เชิงเป็นอำเภอที่อยู่เขตขอบนอกของจังหวัดเชียงใหม่ หมู่บ้านตั้งอยู่ทางทิศใต้ของอำเภอ ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 75 กิโลเมตร บ้านทรายางตั้งอยู่ในแองที่ราบลุ่มน้ำแม่ท่าชี เป็นแองที่ราบขนาดเล็ก มีภูเขาน้อยใหญ่สลับซับซ้อนทางทิศตะวันตกและทิศตะวันตกเฉียงเหนือเป็นแนวกันหมู่บ้านออกจากแองที่ราบลุ่มเชียงใหม่-ลำพูน และแนวภูเขาทางทิศตะวันออกกันหมู่บ้านและหมู่บ้านอื่น ๆ ในเขตตำบลกลางนาจากแองที่ราบลุ่มลำปาง พื้นที่ส่วนใหญ่ของชุมชนจึงเป็นหุบเขาที่ถูกโอบล้อมด้วยภูเขาน้อยใหญ่ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 500 เมตร การคมนาคมติดต่อระหว่างหมู่บ้านกับตัวเมืองในปัจจุบันสะดวกมากขึ้น เนื่องจากมีถนนแยกจากถนนชุมปะปอร์ไฮเวย์ (สายเชียงใหม่-ลำปาง) เชื่อมกับถนนสายหาดอนซัย-บ้านใหม่ที่ตัดผ่านตัวหมู่บ้าน และเชื่อมกับถนนสายแม่ตะไคร้-บ้านธิ ทำให้ใช้เวลาเดินทางไปตัวอำเภอประมาณ 30 นาที และใช้เวลาเดินทางไปจังหวัดเชียงใหม่ประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที มีไฟฟ้าใช้ในปี 2529 บ้านทรายางเป็นที่ตั้งของอบต. สถานีอนามัย และโรงเรียน อาณาเขตของหมู่บ้านทางทิศตะวันตกติดกับพื้นที่ป่า ส่วนทิศตะวันออก ทิศเหนือและทิศใต้ติดกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในเขตตำบลกลางนา ปัจจุบันบ้านทรายางมีประชากร 991 คน เป็นชาย 520 คน และหญิง 471 คน มีครัวเรือนทั้งหมด 297 ครัวเรือน

เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลกลางนา บ้านห้วยทรายมีอายุกว่า 200 ปี ชุมชนเกิดจากการอพยพของคนหลายกลุ่ม คนกลุ่มแรกอพยพหนีภัยลงมาจากภารต่อสู้เพื่อขับไล่พม่าออกจากอาณาจักรล้านนา¹ คนกลุ่มต่อมาส่วนหนึ่งได้แก่ชนเผ่าลัว ขุนคง อพยพหนีภารถูกเรียกเก็บภาษี 4 บาทแทนการเกณฑ์แรงงานของรัฐบาลกรุงเทพฯ คนกลุ่มนี้เดิมอาศัยอยู่บริเวณ

¹ เมืองแห่งนี้เคยเป็นรัฐอิสระที่เรียกว่า อาณาจักรล้านนา มีกษัตริย์ปกครองตนเองอยู่ที่เมืองเชียงใหม่มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 18 จนตกเป็นประเทศราชของพม่าในปี พ.ศ. 2099 ระหว่าง พ.ศ. 2317 ผู้นำท้องถิ่นมีพระเจ้ากาวิละและพญาจ่าบ้านชาวลำปางได้ลุกขึ้นต่อสู้ปลดปล่อยตนเองออกจากพม่า โดยได้รับความช่วยเหลือจากพระเจ้าตากสิน จนสามารถเข้ายึดเมืองเชียงใหม่ได้ในปี พ.ศ. 2339 (อันันท์ กาญจนพันธุ์, 2537 : 129)

แจ้งหัวริน จังหวัดเชียงใหม่ คนเฝ่าเชียงแส่นเป็นกลุ่มคนที่อพยพเข้ามาเพราะหนีความแห้งแล้ง คนกลุ่มสุดท้ายคือคนเฝ่าละกอน (ลำปาง) และขม (เชียงราย) เข้ามาตั้งถิ่นฐานเนื่องจากมารับจ้างทำไม้สมัยที่มีการทำสมปทานทำไม้เมื่อประมาณ 70-80 ปีที่ผ่านมา

พื้นที่โดยรอบหมู่บ้านถูกประกาศเป็นป่าราชการในปี พ.ศ.2504 และประกาศเป็นป่าสงวนแห่งชาติขึ้นเมื่อปี พ.ศ.2512 จึงทำให้ที่ส่วนและที่ไร่ของชาวบ้านซึ่งไม่ได้ถูกจังหวัดกันพื้นที่ออก ก่อนกลายเป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งในเขตป่าสงวนแห่งชาติไปโดยปริยาย ต่อมาในปีพ.ศ.2527 กรมป่าไม้ได้ออก ส.ท.ก.1 ให้แก่ชาวบ้าน พื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติส่วนใหญ่มีสภาพเสื่อมโทรม เพราะผ่านการทำสมปทานถึง 3 ครั้ง คือ ครั้งแรกสัมปทานให้แก่บริษัทบอมเบย์เบอร์น่าในปี 2444 – 2451 และขอต่อสัมปทานอีก 6 ปี (หมายโดย สุนทรสวัสดิ์, 2521 : 307-308) ครั้งที่สอง กรมป่าไม้ได้อนุญาตให้บริษัทเอกชนที่ลำปางเหมาทำไม้ลังบ้า (หมายโดย สุนทรสวัสดิ์, 2521 : 30) และครั้งที่สาม ในระหว่างปี 2500 บริษัทเอกชนที่ลำปางซึ่งรับซึ่งสัมปทานตัดไม้หมอนและไม้ฟืนรถไฟต่อจากการตรวจสอบให้แก่ประเทศไทยได้เข้ามาตัดไม้ ยกเว้นป่าบริเวณห้วยแม่แทนที่ยังคงมีสภาพดูดี สมบูรณ์ เนื่องจากชาวบ้านไม่ยอมให้ผู้รับสัมปทานตัดไม้

การที่ชุมชนตั้งอยู่ในแหล่งที่รับขนาดเล็ก ทำให้ที่ดินทำกินมีจำกัด ชาวบ้านส่วนใหญ่มีที่นาเฉลี่ยน้อยกว่า 5 ไร่ ครัวเรือนเกือบทั้งหมดปลูกข้าวไว้บริโภค ส่วนใหญ่มักเป็นข้าวดอ เพราะจะเก็บเกี่ยวได้เร็ว และสามารถปลูกข้าวโพดฝักอ่อนได้ทัน 2 ครั้ง ที่นาส่วนใหญ่มีน้ำเพียงพอสำหรับการทำนาและปลูกข้าวโพดฝักอ่อน 2 ครั้ง เพราะมีระบบเหมือนฝายทดน้ำจากแม่น้ำแม่แท เข้าที่นา แต่หากชาวบ้านปลูกข้าวโพดรุ่นที่สามจะต้องสูบน้ำเข้าที่นาเอง เพราะในเดือนมีนาคม-เมษายนน้ำในแม่น้ำแม่แทจะแห้ง การปลูกข้าวโพดในรุ่นที่สามจึงมีต้นทุนสูง ทำให้ชาวบ้านไม่นิยมปลูก นอกจากจะปลูกข้าวโพดฝักอ่อนในที่นาแล้ว ชาวบ้านยังปลูกข้าวโพดในที่สวนอีกด้วย โดยทั่วไปมักจะปลูกประมาณ 2 ครั้ง เพราะอาศัยน้ำฝน นอกจากที่นาที่อยู่ริมแม่น้ำแม่แทชาวบ้านจำนวนหนึ่งยังมีที่นาที่ใช้น้ำจากห้วยทราย และห้วยน้ำขุ่นซึ่งอยู่บริเวณตอนบนของหมู่บ้าน นอกจากปลูกข้าวไว้บริโภคและปลูกข้าวโพดฝักอ่อนไว้ขายแล้ว ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังนิยมเลี้ยงวัวด้วย ทั้งนี้เพราะต้นข้าวโพดและฝักข้าวโพดที่แกะแล้วเป็นอาหารที่วัวชอบ การดินรนไปทำงานต่างประเทศเป็นทางเลือกของชาวหนุ่มหลายคน ประเทศที่มักนิยมเดินทางไปทำงานคือประเทศไทยปีนุ่นและไต้หวัน ปัจจุบันมีชาวหนุ่มไม่น้อยกว่า 10 คนทำงานอยู่ในประเทศไทยต่อทั้งวัน 2 คนทำงานในประเทศไทยปีนุ่น และชายหนุ่มประมาณ 6 คนที่กำลังติดต่อไปทำงานในประเทศไทยต่อ

บ้านทรายงามมีกลุ่มต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก ทั้งกลุ่มที่จัดตั้งโดยรัฐ เช่นกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มคอมทรัพย์ กลุ่มที่จัดตั้งโดยองค์กรพัฒนาเอกชน กลุ่มที่จัดตั้งโดยชาวบ้านที่รวมตัวกับชาวบ้านที่อยู่นอกพื้นที่ในรูปของเครือข่ายต่าง ๆ เช่น เครือข่ายเหล่าพื้นบ้าน สถาบันเกษตรกรภาคเหนือ กลุ่มที่จัดตั้งโดยชาวบ้านด้วยกันเอง เช่นกลุ่มวัว สมกรณ์ที่ชาวบ้านตั้งขึ้น กลุ่มส่วนใหญ่เป็นกลุ่มขนาดเล็ก มีสมาชิกไม่มากนัก หรือหากเป็นกลุ่มขนาดใหญ่ (กลุ่มที่ตั้งขึ้นตามความสนใจของชาวบ้านหั้งตำบล) ก็มีชาวบ้านทรายงามเป็นสมาชิกไม่กี่ราย

วิธีการศึกษา

เนื่องจากกระบวนการสะสานทุนชุมชนและการจัดการเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน เป็นความรู้ที่ชุมชนเป็นผู้สร้างขึ้นมา การวิจัยและประเมินกองทุนบ้านทรายงามนี้ จึงพยายามที่จะศึกษาปรากฏการณ์ดังกล่าวจากจุดเดียวและมุ่งมองของชุมชน โดยมีแหล่งข้อมูล 2 แหล่งคือ 1) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึก และ 2) ข้อมูลที่ได้จากการเอกสาร

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ระดับลึก เป็นการสัมภาษณ์โดยมีแนวคำถาม (guideline) เลือกผู้ให้ข้อมูลหลักโดยใช้หลักการเลือกตัวอย่างเชิงทฤษฎี (theoretical sampling) กล่าวคือ ใช้ทฤษฎีที่เกิดขึ้นจากข้อมูลเป็นตัวช่วยในการกำหนดและควบคุมกระบวนการเก็บข้อมูล ผู้ให้ข้อมูลหลักแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม โดยมีรายละเอียดดังนี้

กลุ่มแรกเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาและสภาพของชุมชนในอดีต โดยเลือกอดีตกาնนั้น ผู้ใหญ่บ้าน ผู้สูงอายุที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน หมอสมุนไฟร แก่เมือง และผู้นำกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนเป็นผู้ให้ข้อมูล

กลุ่มที่สองเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับบริบทของความเปลี่ยนแปลงในชุมชน กระบวนการปรับตัวและศักยภาพของชาวบ้านต่อความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น แบ่งผู้ให้ข้อมูลหลักออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1) ชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าวโพดในลักษณะที่แตกต่างกัน คือ ชาวบ้านที่ทำหน้าที่ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกข้าวโพดและรับซื้อสิ่งงานหรือที่เรียกว่าบิรากเกอร์และชาวบ้านที่ปลูกข้าวโพดที่เรียกว่าลูกไก่ โดยเลือกสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เป็นบิรากเกอร์รายแรก บิรากเกอร์ราย

ให้ผู้ บอกรเกอร์รายเด็ก บอกรเกอร์ที่ไม่รวมกลุ่มกับบอกรเกอร์รายอื่น ส่วนลูกไรีเลือกสัมภาษณ์ ลูกไรีที่ปลูกข้าวโพดในช่วงแรก ๆ ลูกไรีที่ปลูกข้าวโพดจำนวนมาก ลูกไรีที่ปลูกข้าวโพดจำนวนน้อย ลูกไรีที่ปลูกข้าวโพดให้บอกรเอมากกว่าหนึ่งราย ลูกไรีที่ปลูกข้าวโพด 6 ครั้งเป็นรายแรก ลูกไรีที่มีหนี้สินจากการปลูกข้าวโพดจำนวนมาก

2) กลุ่มชาวบ้านที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ โดยเลือกสัมภาษณ์ผู้ที่เดินทางไปทำงานในช่วงแรก ๆ ชาวบ้านที่เพิ่งเดินทางกลับมา ชาวบ้านที่กำลังเตรียมเดินทางไปทำงานต่างประเทศ

3) ชาวบ้านที่เป็นผู้นำและสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ทั้งกลุ่มที่จัดตั้งโดยรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และชาวบ้านร่วมกันจัดตั้งขึ้นมาได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน กลุ่มออมทรัพย์ สนกรรณ์ที่ชาวบ้านตั้งขึ้น กลุ่มวัว กลุ่มหมอนวด

กลุ่มที่สามเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน เลือกกรรมการกองทุนหมู่บ้านโดยพิจารณาจากบทบาทในการดำเนินกิจกรรมของกองทุน ทั้งกรรมการที่มีบทบาทมาก คือประธาน เหรัญญิก และเลขากองทุน รวมทั้งกรรมการที่มีบทบาทน้อย และกรรมการที่ลาออกจากเลือกสมาชิกกองทุนโดยพิจารณาจากจำนวนเงินที่ยื่นขอ โดยเลือกสัมภาษณ์ทั้งสมาชิกที่ยื่นขอ กู้น้อยกว่า 10,000 บาท สมาชิกที่ยื่นขอ 10,000 บาท สมาชิกที่ยื่นขอ 20,000 บาท นอกจากนั้นยังเลือกสัมภาษณ์สมาชิกกองทุนโดยพิจารณาจากความหลากหลายของวัตถุประสงค์ในการกู้ คือสมาชิกที่กู้เงินไปลงทุนปลูกข้าวโพด สมาชิกที่กู้เงินไปซื้อเครื่องตัดหญ้า สมาชิกที่กู้เงินไปลงทุนทำโรงขันมีจีน สมาชิกที่กู้เงินไปลงทุนทำปอปลา สมาชิกที่กู้เงินไปเลี้ยงวัว สมาชิกที่ไม่ได้กู้เงิน

ในการสัมภาษณ์ ใช้การอัดเทปและนำまとดแบบคำต่อคำ ใช้โปรแกรม ATLAS.ti ช่วยในการวิเคราะห์ข้อมูล เมื่อเก็บข้อมูลชุดแรกได้แล้ว ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลที่ได้มา สร้างโน้ตค้นจากข้อมูล และเชื่อมโยงโน้ตค้นต่าง ๆ ตามที่ปรากฏในข้อมูลเพื่อสร้างสมมุติฐานชั่วคราว เพื่อตัดสินใจว่าจะเก็บข้อมูลจากใครเพิ่มเติม โดยเลือกชาวบ้านที่คาดว่าจะให้ข้อมูลที่แตกต่างไปจากข้อมูลที่ได้รับมาแล้วเป็นผู้ให้ข้อมูลรายต่อไป ข้อมูลที่ได้จะนำมาเปรียบเทียบเพื่อตรวจสอบสมมุติฐานชั่วคราวที่ได้มาว่ามีความสมบูรณ์เพียงพอหรือไม่ และผู้วิจัยได้ยุติการเก็บข้อมูลเมื่อข้อมูลที่ได้มาใหม่ ไม่ช่วยในการปรับเปลี่ยนโน้ตค้น โดยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งหมด 37 คน

ส่วนข้อมูลจากเอกสารที่นำมาวิเคราะห์ร่วมด้วยนั้น แบ่งออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มแรกเป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและความเปลี่ยนแปลงในชุมชน ได้แก่ เอกสารที่กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เอกสารเกี่ยวกับหนี้สินของสมาชิกในชุมชน เอกสารอีกกลุ่มนึงเป็นเอกสารเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้าน มีรายงานการประชุมคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน เอกสารเกี่ยวกับการขอภัยเงินกองทุนหมู่บ้าน

การรายงานผลการวิจัย

การรายงานผลการวิจัยจะแบ่งเนื้อหาออกเป็น 5 บท บทที่ 1 บทนำ เป็นการนำเสนอความสำคัญในการวิจัยและประเมินกองทุนของชุมชนบ้านทรายงาม โดยชี้ให้เห็นว่า เป็นชุมชนที่กระบวนการสะสานทุนชุมชนหมุนเวียน สมาชิกของชุมชนมีหนี้สินสะสมเพิ่มพูน ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวย่อ扼มีผลต่อการบรรลุเป้าหมายของกองทุนหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังกล่าวถึงสำคัญของชุมชนบ้านดอนแก้ว และวิธีดำเนินการวิจัย บทที่ 2 เป็นการวิเคราะห์ทุนที่สะสมและดำรงอยู่ในชุมชนก่อนที่อิทธิพลจากภายนอกจะผลักดันให้หมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัย บทที่ 3 เป็นการวิเคราะห์การสะดูดหยุดลงของทุนชุมชนอันเนื่องมาจากการแสวงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชน และวิเคราะห์กระบวนการปรับตัวและศักยภาพของชุมชน และบทที่ 4 เป็นการวิเคราะห์การเข้ามาของกองทุนหมู่บ้านและผลที่เกิดขึ้นต่อกระบวนการสะดูดหยุดลงของทุนชุมชน

ตารางที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลหลัก

ลำดับที่	สถานภาพทางสังคม	เพศ	อายุ	สมาชิกกองทุน
1.	สมาชิกกลุ่มชี้อปปี้ข้าวโพด กลุ่มแม่บ้าน กลุ่ม	หญิง	34	เป็น / ภัยเงิน

	หมอนวด จำไยอบแห้ง ที่อิงกับกลุ่มคอม ทรัพย์			
2.	หมอกสมุนไพร บ้านทรายงาม	ชาย	70	ไม่เป็น / ไม่ถู เงิน
3.	สมาชิกกู้เงินมาเพาะเห็ด	ชาย	42	เป็น / กู้เงิน
4.	กู้เงินมาเลี้ยงปลาในบ่อดินและไก่พันธุ์พื้นเมือง	ชาย	46	เป็น / กู้เงิน
5.	สมาชิกกู้เงินมาเลี้ยงหมู	ชาย	55	เป็น / กู้เงิน
6.	สมาชิกกู้เงินมาเลี้ยงหมู	หญิง	54	เป็น / กู้เงิน
7.	สมาชิกกู้เงินมาเลี้ยงหมูป่าและกบในบ่อซิเมนต์	ชาย	50	เป็น / กู้เงิน
8.	สมาชิกกู้เงินมาทำโรงขันนมจีน	ชาย	47	เป็น / กู้เงิน
9.	ประธานกลุ่มเยาวชน	ชาย		เป็น / กู้เงิน
10.	ประชารสัมพันธ์กลุ่มแม่บ้าน	หญิง	40	เป็น / ไม่ถู
11.	อดีตกำนันและผู้ใหญ่บ้าน	ชาย	86	เป็น / ไม่ถู
12.	กำนัน	ชาย		ที่ปรึกษา
13.	เหรัญญิก กลุ่มคอมทรัพย์เพื่อการผลิตบ้าน ทรายงาม	หญิง	50	-----
14.	ประธานกลุ่มนวดแผนไทย	หญิง	36	เป็น / ไม่ถู
15.	สมาชิกไม่กู้เงินกองทุน	หญิง	53	เป็น / ไม่ถู
16.	สมาชิกกู้เงินกองทุน 5,000 บาท	ชาย	50	เป็น / ถู
17.	สมาชิกกู้เงินกองทุน 3,000 บาท	ชาย	56	เป็น / ถู
18.	ชาวบ้านที่เดินทางไปทำงานต่างประเทศ	ชาย	39	
19.	ประธานกรรมการกองทุนหมู่บ้าน	ชาย	47	เป็น / ไม่ถู
20.	กรรมการกองทุนหมู่บ้านที่ลาออก	หญิง	31	เป็น / ถู
ลำดับที่	สถานภาพทางสังคม	เพศ	อายุ	สมาชิกกอง ทุน
21.	กลุ่มคอมทรัพย์แม่บ้าน	หญิง	45	เป็น / ไม่ถู
22.	ประธานกองกองทุนพื้นฟูเกษตรฯ	ชาย	35	เป็น / กู้เงิน
23.	เหรัญญิกสหกรณ์เกษตรฯ จำกัด	ชาย	50	เป็น / ไม่ถู
24.	คณะกรรมการกองทุนที่ลาออก	ชาย	29	เป็น / ไม่ถู

25.	เหវត្សុលិក កតុមពេជ្របានទរាយកាម	ធម៌	47	បើន / ឬមែក្ចា
26.	ប្រជានសហគណ៍កេខទរ ចំកែ	ធម៌	39	-----
27.	លេខាគនេះក្រោមការកងទុនអ្នប៉ាន	ធម៌	34	បើន / ក្បែងឯក
28.	ខាងបាត់ដែលក្លឹងខាងក្រោម 6 វីន	ធម៌	48	
29.	បូរាកែវិរ	ធម៌	35	បើន / ក្បែងឯក
30.	ប្រជានគេរីខាយកេខទរករភាគហេនីក	ធម៌	46	បើន / ឬមែក្ចា
31.	ខាងបាត់ដែលក្លឹងខាងក្រោម 6 វីន	ធម៌	39	
32.	ទូរប្រជានសហគណ៍ការកេខទរ	ធម៌	50	-----
33.	សមាជិកក្បែងឯកមានឱះថ្លែងប្រាការបានបីបី	ធម៌	69	បើន / ក្បែងឯក
34.	សមាជិកក្បែងឯកមានឱះថ្លែងប្រាការបានបីបី	ធម៌	52	បើន / ក្បែងឯក
35.	ខាងបាត់ដែលក្លឹងខាងក្រោម 6 វីន	ធម៌	51	
36.	បូរាកែវិរ	ធម៌	47	បើន / ក្បែងឯក
37.	សមាជិកក្បែងឯកមានឱះថ្លែងប្រាការបានបីបី	ធម៌	46	បើន / ក្បែងឯក

บทที่ 2

ทุนชุมชนก่อนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย

ก่อนหน้าที่กระแสความเปลี่ยนแปลงจะไฟลป่าเข้าสู่บ้านทรายงาม ภาพของหมู่บ้านในความนึกคิดของคนเลยวัยกลางคนขึ้นไป ไม่ได้เป็นภาพของชีวิตที่สุขสบายดังที่มักนิยมเข้าใจกัน เพราะหลายครอบครัวไม่สามารถผลิตข้าวได้เพียงพอ กับความต้องการของสมาชิก การเก็บหาสิ่งของไปแลกข้าวจึงเป็นช่องทางที่สำคัญในการอยู่รอดของครอบครัวเหล่านี้ “ได้ปลาตัวใหญ่” ใส่ช่องลงเยือน เป็นลิ่ที่สะท้อนถึงการดำรงชีวิตบนฐานของการแลกเปลี่ยนได้เป็นอย่างดี เมื่อการแลกเปลี่ยนเป็นช่องทางของการสร้างความมั่นคงในการยังชีพ การจัดความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในชุมชนและระหว่างชุมชนแห่งอื่นในการแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างหลักประกันในการลดความเสี่ยงจากการขาดแคลนข้าวในการบริโภคหรือความอยู่ดีมีสุขของชุมชนจึงเป็นทุนทางสังคมที่ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ ระบบความสัมพันธ์อันเป็นทุนทางสังคมของชุมชนนี้ ก่อรูปเป็นบัน្តสานของทุนความรู้ที่ชุมชนสร้างสมจาก การดำรงชีวิตอยู่บนเงื่อนไขของระบบนิเวศอันเป็นจุดตั้งของชุมชน บทนี้ จึงเป็นการสืบค้นเพื่อเผยแพร่ให้เห็นถึงทุนที่ชุมชนสะสมมาในอดีต ก่อนหน้าที่ชุมชนจะตอกย้ำในภาวะวิกฤต ในกระบวนการนำเสนอจะแบ่งทุนชุมชนออกเป็นมิติต่าง ๆ ตามความหมายที่ชุมชนเป็นผู้สร้างขึ้น

ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ : ทุนพื้นฐานแห่งการดำรงชีวิตของชุมชนเกษตรกรรม

จุดตั้งของชุมชนซึ่งอยู่ในแต่ละที่ราบขนาดเล็กในหุบเขาที่แวดล้อมไปด้วยป่า ทำให้ที่ราบที่สามารถบุกเบิกเป็นที่นาได้มีจำกัดเฉพาะบริเวณริมแม่น้ำแม่ท่าและริมลำห้วยเท่านั้น ที่นาที่แต่ละครอบครัวถือครองโดยส่วนใหญ่จะมีขนาดเล็ก ไม่สามารถปลูกข้าวได้ผลผลิตเพียงพอ bri ก่อตั้งปีแม่ว่าหลายครอบครัวจะปลูกข้าวไว้เสริมในที่ดอนตามเชิงเขา ก็ตาม แต่ชุมชนก็สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง เพราะครอบครัวเหล่านี้สามารถดำรงชีพอยู่รอดได้ด้วยการพึ่งพาและแหล่งน้ำที่มีสภาพอุดมสมบูรณ์เต็มที่ พื้นป่านาที่บีบตีรายล้อมอยู่รอบหมู่บ้านนอกจากจะเป็นแหล่งกำเนิดลำห้วยน้อนใหญ่ที่สามารถอุดมสมบูรณ์ได้ใช้บริโภคและอุปโภคแล้ว ป่าและแหล่งน้ำยังเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชนอีกด้วย รวมทั้งยังเป็นสถานที่สำหรับเก็บหาสิ่งของเพื่อนำไปขายหรือนำไปแลกซื้อ เมืองและเกลือ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตจากชุมชนหมู่บ้านอื่นอีกด้วย นอกจากนั้นป้ายang เป็นแหล่งป่าจัยพื้นฐานอื่น ๆ เช่น แหล่งสมุนไพร แหล่งไม้ที่ใช้สร้างบ้านและทำของใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งทำเครื่องมือในการทำการเกษตร จับสัตว์น้ำ และล่าสัตว์ป่า

แม้ความอุดมสมบูรณ์ของพื้นป่าจะเป็นทุนธรรมชาติที่ทำให้สามารถคนในชุมชนสามารถดำรงชีพอยู่ได้อย่างมั่นคง แต่ในทศวรรษของชาวบ้านแล้ว การพึ่งพาป่าอย่างเข้มข้นของพวกเขามาได้เป็นสาเหตุที่ทำให้ป่าเสื่อมโทรมลง หากป่ารอบหมู่บ้านไม่ได้ถูกให้สัมปทานทำไม้แก่บริษัทเอกชน เนื่องจากพวกเขารู้สึกว่าป่าบันสูญของความพอเพียง การให้สัมปทานทำไม้แก่บริษัทเอกชนซึ่งเป็นต้นตอสำคัญที่ทำให้ป่าเสื่อมโทรมลงเริ่มขึ้นครั้งแรกในระหว่างปี พ.ศ. 2444-2451 บริษัทที่ได้รับสัมปทานได้แก่บริษัทบอมเบย์เบอร์ม่า ซึ่งขอสัมปทานตัดไม้สักบริเวณป่าขุนแม่ท่าพร้อมกับป่าแม่อ่าว ป่าแม่ติบ ป่าแม่สาน แขวงลำพูน ป่าแม่หวก ป่าแม่เมะ ป่าแม่ลอดแม่ทราย ป่าแม่สุก แขวงเมืองลำปาง และป่าแม่ลาย แขวงเชียงใหม่ และเมืองดอยชุมสัมปทานบริษัทได้ขอต่อสัญญาสัมปทานออกไปอีก 6 ปี การทำไม้ทำให้คนจากทั่วทุกสารทิศมาสมัครเป็นคนงาน รวมทั้งชาวทรายงามเองด้วย แม้ว่าในช่วงแรกของการสัมปทานทำไม้ มีน้ำที่ถูกตัดโคลนจะเป็นไม้ขนาดใหญ่ แต่ในทศวรรษของชาวบ้านแล้ว การตัดไม้ขนาดใหญ่ก็ทำให้ไม้เล็กไม่น้อยถูกทำลายลงไปด้วย "...ไม้เล็กนี้ ถ้าไม่ใหญ่ต่าย ตันไม้หน่อย ๆ ก็ต่ายเป็นร้อยปุ่นนะก่า เพราะมันเด้ง (ล้มทับ) กัน ..." เมื่อหมดอายุสัมปทาน บริษัทเข้าใจเงื่อนไขที่ตั้งอยู่ที่ลำปางได้รับอนุญาตให้เข้าไปทำไม้ที่ตัดโคลนไว้แล้ว หรือได้รับสัมปทานที่เรียกว่าไม้ล้างป่า ส่วนการสัมปทานทำไม้ครั้งที่สามเริ่มขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2500 เมื่อบริษัทเอกชนที่ตั้งอยู่ที่ลำปาง ซึ่งรับซึ่งสัมปทานตัดไม้หมอนรถไฟและไม้ฟืนรถไฟต่อจากกรุงเทพฯ แห่งประเทศไทย เข้ามาติดต่อผู้นำ

ชาวบ้าน 4 คน ให้เป็นนายหน้ารับซื้อไม้มหอมนและไม้พินรถไฟ จากชาวบ้านและราบรวมไปส่งที่สถานีรถไฟathamgu

ผลของการสัมปทานทำไม้ ทำให้ป่าที่เคยหนาทึบเสื่อมโกร灵气 พร้อมกับต้นไม้หลักชนิดพันธุ์และสัตว์ป่านานาชนิดที่ลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว เติบโตอีกด้านหนึ่ง การที่ต้นไม้ใหญ่ถูกตัดโค่นลงก็ทำให้ชาวบ้านสามารถขยายพื้นที่ทำการเพิ่มขึ้น ซึ่งเห็นได้ชัดเจนหลังจากการสัมปทานไม้ล้างป่า เพราะหลังจากนี้อีก 2-3 ปี ต่อมาเนื้อครูในหมู่บ้านใกล้เคียงได้ลงทุนสร้างโรงบ่มใบยาสูบ ชาวบ้านได้ขยายพื้นที่ปลูกยาสูบเพิ่มขึ้นจากเดิมที่เคยปลูกไว้เพียงเล็กน้อยเพื่อบริโภคในครอบครัว และเมื่อสัมปทานทำไม้มหอมนและไม้พินรถไฟยุติลง พื้นที่ปลูกยาสูบก็ขยายเพิ่มขึ้น แต่ชาวบ้านก็ปลูกยาสูบได้เพียง 2-3 ปี โรงบ่มใบยาสูบก็เลิกกิจการ เพราะขาดทุนจนกระแทกไม่มีเงินมาจ่ายค่าใบยาสูบให้ชาวบ้าน จึงหันมาปลูกถั่วลิสงพันธุ์พื้นเมือง เพื่อขายให้พ่อค้าที่เริ่มเข้ามาตระเวนรับซื้อในหมู่บ้าน ชาวบ้านที่เคยทำงานให้โรงบ่มเล่าว่า โรงบ่มขาดทุนเพราะใบยาสูบที่ชาวบ้านปลูกมีคุณภาพต่ำ และยังมีปริมาณไม่แน่นอน

ความรู้ที่สร้างจากการดำเนินชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ

ฐานของการดำเนินชีวิตที่กว้าง ทั้งปลูกข้าวในที่นา ทำข้าวไร่ เก็บของป่า เช่น ครั้ง ล่า สัตว์น้อยใหญ่ในป่า จับปลาจากแม่น้ำและลำห้วย ปลูกผักไว้ที่หัวไร่ปลายนา เช่น ผักฤดูผักหนาม มะแ鄱 พริกหนุ่ม ฯลฯ ปลูกไม้ผล เช่น กล้วย มะม่วง มะละกอ ขนุน ฯลฯ ไก่บริโภค ปลูกอ้อยไว้ทำน้ำตาลแ冤 ปลูกฝ้ายไว้ทอผ้า ปลูกชาไว้ทำเมี่ยง ตัดต้นไม้มาสร้างบ้าน ทำเครื่องจักสานไว้ใช้เอง ทำให้ชาวบ้านสร้างความรู้ในด้านต่าง ๆ ขึ้นมากมาย เช่น ความรู้ในการทำเหมือนฝ่าย ความรู้ในการบกนา ความรู้ในการปลูกข้าว ความรู้ในการทำไร่ข้าว ความรู้ในการล่าสัตว์ ความรู้ในการหาน้ำผึ้ง ความรู้เกี่ยวกับสมุนไพร เป็นต้น

เช่นเดียวกับชาวบ้านในชุมชนอื่น ๆ ในเขตภาคเหนือตอน การตั้งถิ่นฐานอยู่บนพื้นที่ราบลุ่มในหุบเขาที่มีความลาดเท ทำให้ชาวบ้านมีความรู้และความเชี่ยวชาญในการจัดระบบเหมือนฝ่าย ชาวบ้านจะสร้างฝายด้วยการนำไม้ ดิน หินมากันเป็นตัวฝาย เพื่อยกระดับน้ำให้สูงขึ้นและส่งน้ำเข้าสู่ชุมชนที่สูงขึ้นเพื่อส่งน้ำเข้าสู่ที่นา และสร้างระบบของการแบ่งปันน้ำให้สามารถอย่างเป็นธรรม เพื่อให้คนได้อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยมีแก่เหมืองและล่ามนาเป็นผู้ดู

แลกิจการต่าง ๆ ของเมืองฝ่าย การสร้างเมืองเป็นงานที่ยากลำบาก โดยเฉพาะในภูมิประเทศที่ประกอบด้วยที่สูงและที่ต่ำ ดังนั้นแม่ชาวบ้านจะมีความรู้และความเชี่ยวชาญ แต่พวกเขาก็ไม่สามารถสร้างเมืองได้สำเร็จ เนื่องจากลำเหมืองอยู่สูงกว่าระดับน้ำ เมืองเหล่านี้จึงกลายเป็นเหมืองร้าง

การให้ความสำคัญกับการปลูกข้าว ทำให้ชาวบ้านพยายามผลิตพื้นดินที่สามารถปลูกข้าวได้ให้เป็นที่นา โดยใช้คันนาเป็นเทคโนโลยีในการควบคุมระดับน้ำ ในการบุกเบิกที่นา ชาวบ้านจะชุดดินออก จากนั้นจะปั้นคันนารอบทั้ง 4 ด้าน โดยวัดระดับน้ำให้เสมอ กัน คันนาจึงมีทั้งที่ตรงและลดเสี้ยวไปมา ขนาดของพื้นที่ในคันนาหนึ่ง ๆ ซึ่งชาวบ้านเรียกว่า ไยนา จึงมีขนาดไม่เท่ากัน ถ้าเป็นที่ดอน ไยนาจะมีขนาดเล็ก ถ้าเป็นที่ลุ่ม ไยนาจะมีขนาดใหญ่ นอกจากความรู้ในการจัดระบบเหมืองฝ่ายและการบุกเบิกที่นาแล้ว ชาวบ้านยังมีความรู้เกี่ยวกับการเลือกชนิดพันธุ์ข้าวให้เหมาะสมกับการปลูกในพื้นที่ นอกจากนั้นยังมีความรู้เกี่ยวกับการควบคุมระดับน้ำในทุ่งนา เพื่อไม่ให้ดันหญ้าขึ้นและต้นข้าวตาย

ความพยายามที่จะปลูกข้าวให้เพียงพอ กับความต้องการของスマชิกในครอบครัว เป็นแรงผลักที่ทำให้ชาวบ้านผลิตพื้นที่ป่าเป็นไร่หมุนเวียนสำหรับปลูกข้าว จนเกิดเป็นความรู้เกี่ยวกับการทำไร่ข้าว เนื่องจากพื้นที่ที่ชาวบ้านปลูกข้าวไม่มีกออยู่ตามแหล่งน้ำ และลำห้วยเล็ก ๆ หรืออยู่ในป่าตัดจากที่ส่วนออกไป มีทั้งที่ดอนสูงและไม่สูงมากนัก ที่ไร่จึงไม่สามารถรับน้ำจากแม่น้ำฝ่ายที่ชาวบ้านสร้างขึ้นได้ เมื่อต้องอาศัยน้ำฝนในการเจริญเติบโตของต้นข้าว ความรอบรู้ในการสังเกต และคาดการณ์เวลาที่ฝนจะตกจึงเป็นความรู้ที่จำเป็น เพราะหากคาดการณ์เวลาที่ฝนตกคาดเคลื่อนออกไป อาจทำให้ยอดข้าวช้ำหรือเร็วเกินไป ซึ่งจะมีผลต่อการเติบโตของต้นข้าว เช่น ถ้าหยุดข้าวเร็วเกินไปแล้วฝนขาดช่วง เมล็ดข้าวอาจถูกมด ปลวก นก หนู หรือสัตว์อื่น ๆ กินเป็นอาหารก่อนที่ต้นข้าวจะงอก หรือข้าวที่งอกจะไม่งาม เพราะดินแข็งเกินไป ถ้าหยุดข้าวช้า หญ้าและวัชพืชซึ่งโตเร็วกว่าต้นข้าวจะครอบคลุมต้นข้าว ใน การปลูกข้าวไร่จะเริ่มจากการเตรียมพื้นที่ให้พร้อมก่อนฝนตก ด้วยการพันต้นไม้ลง เมื่อต้นไม้มีแห้ง จึงจุดไฟเผาทั่วทั้งบริเวณ ซึ่งถ้าหากไม่เหล่านี้จะกลายเป็นปุ๋ยสำหรับการเจริญเติบโตของต้นข้าว เมื่อฝนเริ่มตกก็จะหยุดข้าวลงในหลุมโดยใช้ไม้ปลายแหลมพื้นดินขึ้นมาแล้วกลบ ความชื้นจากน้ำฝนจะทำให้ต้นข้าวอกเอง ถ้าต้นข้าวไม่อก หรือถูกสัตว์อื่น ๆ กินเสียก่อน ก็ต้องหยุดข้าวใหม่

นอกจากความรู้ในด้านต่าง ๆ เกี่ยวกับการปลูกข้าวแล้ว ชาวบ้านยังสร้างความรู้อีกมาก many เพื่อการดำรงชีวิตในปัจจุบัน คนไทยกลางคนนี้เป็นลายคนยังระลึกถึงสมัยที่คนรุ่นพ่อของพวากเขามักออกไปปล่าสัตว์ด้วยกันหลังจากฤดูเก็บเกี่ยวผ่านไปแล้ว เพื่อนำเนื้อสัตว์มาทำบุญ "... มันจะไปกันนักเหมือนกันแต่ละบ้านเป็นช่วงจังหวะน้อ เวลาเกี่ยวข้าวแล้วว่างๆ บ่จ้างเมียะหยังปากันไป ไปไเล่เหล่า (การไปปล่าสัตว์ที่มีคนไปพร้อมกันหลายคน) กันสิบคนชากวน ช่วงก่อนเวลาจะเข้าพรรษา มันบ่เหมือนสัตว์ที่อยู่ในจินน์ฯ มันบ่เหมือนสมัยบ่อเดี่ยว ต้องไปนาสัตว์ป่าไปห่อนึงไปทำบุญทำทานก่อกันไปฯ เวลาจะออกพรรษา ก็ไปนาสัตว์ป่ามาลากับกัน กัน มาห่อนึงห่อแคเพื่อเอาไปทำบุญ..."

แต่ชาวบ้านหลายคนก็ยังซึ้งพอยู่ด้วยการเป็นพราวนป่า ซึ่งคนเหล่านี้มักเป็นพราวนป่าที่มีความสามารถ เพราะมีความรอบรู้เกี่ยวกับสัตว์ป่าและป่าเป็นอย่างดี นอกจากนั้นยังมีความสามารถในการสังเกตความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ เพื่อป้องกันอันตรายที่อาจเกิดขึ้น "...ล่าสัตว์เก่งแบบว่าสู้พุทธิกรรมน้ำอะหนังจะเกิดขึ้นในป่าช่วงใด เวลาได้สัตว์จะมาเวลาได้สัตว์จะหาย ไปเข้าป่าจะไปทำพิธีกำาหยัง เจօอาเพรดินฟ้าอากาศเป็นจะบอกได้เลย เวลาไปผ่องเป็นว่ามันจะอย่างใดต้องมีลมมีหยังพยายามหลบลงหัวยตีมันตាំ หรือขึ้นบนดอยไปเลย ถ้าลงหัวยน้ำจะหนองจะหยังอีຍะ..."

ความรู้เกี่ยวกับป่าแสดงออกอย่างชัดเจนผ่านปฏิกริยาในการคัดค้านไม่ให้มีการตัดไม้ในเขตป่าต้นน้ำ นัยสำคัญของการคัดค้านแสดงให้เห็นถึงการอนุรักษ์ความสัมพันธ์ระหว่างการดำรงชีวิตและการดำรงอยู่ของชุมชนกับลำหัวยและป่าต้นน้ำ เพราะหากไม่มีป่าต้นน้ำ ก็จะไม่มีน้ำสำหรับการปลูกข้าวและพืชผักอื่น ๆ พวากเข้าใจว่าต้องรักษาป่าต้นน้ำเอาไว้ การคัดค้านการตัดไม้บริเวณหัวยแม่นอนทำให้ป่าต้นน้ำของชาวบ้านยังคงอุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยต้นไม้ใหญ่ และทำให้ชาวบ้านมีน้ำเพียงพอสำหรับการปลูกข้าว

การดำรงชีวิตบนฐานของการพึ่งพาอาศัย

ความรู้ในด้านต่าง ๆ ที่ชาวบ้านสร้างขึ้นมาในกระบวนการดำรงชีวิต มีส่วนอย่างสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนและกับชุมชนแห่งอื่นให้ดำเนินไปเป็นสุภาพของการพึ่งพาอาศัย และได้ถูกสืบทอดจากภัณฑ์ที่สร้างความมั่นคงให้กับการดำรงชีวิต

การพึ่งพาอาศัยระหว่างผู้คนปรากฏอยู่ในกิจกรรมต่าง ๆ ของการดำเนินชีวิต ทั้งการผลิตอาหาร นับตั้งแต่การร่วมมือกันในการจัดการน้ำ ด้วยการระดมแรงงานร่วมกันสร้างฝาย และชุดลำ

เหมือน รวมทั้งการดูแลซ่อมแซมฝ่ายและลำหมื่อง การแลกเปลี่ยนแรงงานในการปลูกข้าว ทั้งการดำเนิน เก็บเกี่ยวและซ่วยกันนาดข้าว การร่วมมือกันในการล่าสัตว์ การผลักกันช่วยสร้างบ้าน การป้องกันอันตรายจากสัตว์ร้าย เช่น การจับจองที่ดินใกล้กัน การไปดูแลไร่ข้าวพร้อมกัน การร่วมมือกันในการตามหาสัตว์ที่ถูกไขมาย การช่วยเหลือในการจัดงานศพ เป็นต้น การร่วมมือกันในการทำกิจกรรมเหล่านี้ไม่ได้ขอนทับกับหน่วยของพื้นที่หรืออาณาเขตของหมู่บ้าน ดังเช่น การระดมแรงงานเพื่อร่วมกันสร้างเหมือนฝ่าย เพราะมักเป็นการร่วมมือร่วมใจกันของชาวบ้านที่จับจองหรือมีที่ดินอยู่บริเวณใกล้เคียงกัน ส่วนการร่วมมือกันในการซ่อมแซมเนื่องฝ่ายก็เป็นความร่วมมือของชาวบ้านที่ใช้น้ำจากลำหมื่องเดียวกัน การแลกเปลี่ยนแรงงานในการปลูกข้าว ก็มักเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานกันในหมู่บ้านเดียวเพื่อบ้านมากกว่าที่จะเป็นกิจกรรมของคนทั้งชุมชน

กลไกสำคัญที่ทำให้การร่วมมือร่วมใจในการทำกิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและต่อเนื่องก็คือ การแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเป็นธรรม ดังในกรณีของระบบเหมือนฝ่าย สมาชิกเหมือนฝ่ายจะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเพื่อวางแผนภูมิทัศน์ในการจัดสรรงำน และสมาชิกทั้งหมดจะได้รับการจัดสรรงำนอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมตามกฎที่ร่วมกันกำหนดขึ้น เช่นเดียวกับการร่วมกันล่าสัตว์ ที่สมาชิกทั้งหมดจะร่วมกันแบ่งปันเนื้อสัตว์ที่ล่ามาได้ ส่วนการแลกเปลี่ยนแรงงานทั้งใน การปลูกข้าวการสร้างบ้าน และการออกค่าใช้จ่ายในการจัดงานศพนั้น การตอบแทนซึ่งกันและกันเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การแลกเปลี่ยนในการทำกิจกรรมเหล่านี้ดำเนินอย่างต่อเนื่องในชุมชน

หลักความเชื่อ : แหล่งอำนาจทางศีลธรรมในการกำหนดความสัมพันธ์ของชุมชน

นอกจากความรู้ที่สร้างขึ้นเพื่อการดำรงชีวิตจะมีส่วนสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนแล้ว ความเชื่อและพิธีกรรมที่สะสมและผลิตขึ้นในชุมชนเองก็มีส่วนในการกำหนดระบบความสัมพันธ์ดังกล่าว รวมทั้งมีส่วนสำคัญในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติอีกด้วย เนื่องจากความเชื่อและพิธีกรรมเหล่านี้เป็นพื้นฐานของอำนาจทางศีลธรรมในชุมชน ซึ่งแสดงออกผ่านกฎหมายและข้อห้ามต่าง ๆ และผลิตขึ้นผ่านต้นน้ำน การประกอบพิธีกรรมจะรวมมือความรู้ถูกสร้างขึ้นในบริบทของธรรมชาติแวดล้อม ความรู้นี้เพื่อการดำรงชีวิตนี้เป็นความรู้จาก ความโดยบังเอิญ ความมีความต้องการที่ต้องเพื่อบ้าน

บทที่ 3

ชุมชนในกระแสของความเปลี่ยนแปลง

แม้การสัมปทานทำไม่ถึงสามครั้ง จะทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของป่า ซึ่งเป็นทุนธรรมชาติของชุมชนลดน้อยถอยลง จนนำความเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชนก็ตาม แต่การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในชุมชนเกิดขึ้นหลังจากการใช้นโยบายการนำประเทศไปสู่ความทันสมัยได้มีนาน การพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ที่ให้ผลลัพธ์ชัดเจน ทำให้ชาวทรายางมีความต้องการปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิต โดยทุนเงินตราไม่บทบาทเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในการกำหนดวิถีชีวิตบทบาทที่เพิ่มขึ้นของทุนเงินตรา นอกจากจะมีผลต่อกระบวนการประสบการณ์ที่หลากหลายแล้ว ยังทำให้หนี้สินของชุมชนสะสมเพิ่มพูนขึ้น แต่ชาวทรายางมักเผชิญกับสถานการณ์ดังกล่าวแตกต่างกันออกไป ความหลากหลายของการจัดการหนี้สินจึงมีส่วนกำหนดดยุทธศาสตร์ในการจัดการกับทุนเงินตราจากกองทุนหมุนบ้าน บทนี้จึงเป็นการสืบค้นเพื่อคลายให้เห็นว่า เพราะเหตุใดการพัฒนาในรูปแบบต่าง ๆ ที่ให้ผลลัพธ์ชัดเจน จึงมีผลด้านลบต่อกระบวนการประสบการณ์ที่ชุมชน และวิถีการปรับตัวเพื่อการดำรงอยู่ของชุมชน

การเข้ามาของระบบการปลูกยาสูบแบบมีสัญญาผูกพัน

ประมาณปลายทศวรรษ 2500 บริษัทอินทนนท์ เจ้าของโรงบ่มใบยาสูบหลายโรงในเขต
จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน ได้เข้ามาขอซื้อกิจการโรงบ่มใบยาสูบจากครุฑ์อยู่ในหมู่บ้านข้างเคียง
และได้สร้างเตาบ่มใบยาเพิ่มขึ้นจนโรงบ่มมีเตาบ่มถึง 21 เตา เจ้าหน้าที่ของบริษัทได้ซักสวนให้
ชาวบ้านปลูกยาสูบ โดยจะต้องทำสัญญาภัยกับบริษัทว่าจะนำยาสูบมาขายให้กับโรงบ่มตาม
ปริมาณโควต้าที่กำหนด ส่วนบริษัทจะให้ต้นกล้ายาสูบพันธุ์เวอร์จิเนียและยาฆ่าแมลง เมื่อเก็บใบ
ยาสูบหมดแล้ว บริษัทจะจ่ายเงินให้กับชาวบ้านหลังจากหักค่าต้นกล้าและยาฆ่าแมลงแล้ว แต่
ความสัมพันธ์ระหว่างบริษัทกับชาวบ้านก็ไม่ได้ดีมากไปอย่างราบเรื่อง เพราะบริษัทมักจ่ายเงินไม่
ตรงตามเวลาบันดัดหมายอยู่เสมอ รวมทั้งยังคัดเกรดใบยาสูบที่มองตามากขึ้นเรื่อย ๆ ชาวบ้านจึงหัน
ไปปลูกพืชชนิดอื่นที่บริษัทธุรกิจการเกษตรต่าง ๆ ทยอยนำเข้ามาส่งเสริม เช่น บล็อคคอร์ฟ พริก
ชี้ฟ้า ถั่วฝักยาว ขิงอ่อน กระเทียม หญ้าหวาน มะเขือเทศ กระเจี๊ยบ และห้อมหัวใหญ่ เป็นต้น
แต่ชาวบ้านก็ปลูกพืชเหล่านี้เพียง 1-2 ครั้ง เพราะบางบริษัทไม่มารับซื้อผลผลิต บางบริษัทมารับ
ซื้อผลผลิตเพียง 2-3 ครั้งก็ไม่มาอีกเลย "...อย่างระยะไปหมวดโครงกรที่เข้ามาส่งเสริม แต่ก็
อยู่ได้ไม่นานหรอก ส่วนใหญ่ก็จะสู้ชาวบ้านไม่ได้ ชาวบ้านพอมีงานทำ ที่ไหนก็ปลูกเยอะจัน
บริษัทยุบ...ปีแรกก็ปลูกนิดเดียวราคาดีใช้ใหม่ พอบีทีสองชาวบ้านก็ปลูกเยอะ เห็นคนได้กำไร
เยอะก็ปลูกเยอะ พอบอกเยอะโควต้าก็จำกัดในการส่ง พอก่อไปขาย บริษัทได้ของดี ๆ ก็ไปเลย
ไม่กลับมาซื้ออีกเลย ซื้อครั้งสองครั้งก็หายไปเลยพอก้มทันก็หายไปเลย...ชาวบ้านปลูกเยอะจนหนี

ละช้าวบ้านนะ..." บางบริษัทก็คัดเกรดเข้มงวดมาก ผลผลิตของพืชบางชนิดก็เคระแกร์น เช่น ขิงอ่อน หومหัวใหญ่ จนบริษัทไม่อยอมรับซื้อ ในสถานการณ์เช่นนี้ ชาวบ้านบางส่วนจึงหันกลับมาปลูกถั่วลิสงพันธุ์พื้นเมืองขายอีกรัง ประมาณปี 2513 เกษตรตำบลได้นำถั่วลิสงพันธุ์ไทยนานเข้ามายield ให้ชาวบ้านทดลองปลูก ในช่วงแรกมีราคากล่อง 1 กก. ชาวบ้านจึงหันมาปลูกถั่วลิสงพันธุ์ใหม่มากขึ้น หลังจากนั้นไม่นาน บริษัทก็ยุติการรับซื้อใบยาสูบจากชาวบ้านอย่างกระแทกหัน โดยอ้างว่าขาดทุน แต่บริษัทไม่ได้แจ้งให้ชาวบ้านทราบล่วงหน้า ชาวบ้านจึงยังปลูกยาสูบในช่วงฤดูกาลนั้นทำให้มีต้นยาสูบเต็มทุ่งนา ปีต่อมาชาวบ้านส่วนใหญ่จึงหันมาปลูกถั่วลิสง แต่ก็มีบางคนที่ยังปลูกยาสูบอยู่ โดยคนเหล่านี้ปลูกยาสูบให้โรงปมใบยาที่บ้านหัวยุมั่นเนื่อง ซึ่งอยู่ไกลจากหมู่บ้านและการเดินทางเดิมไปด้วยความยากลำบาก

ปี พ.ศ. 2518 บริษัทไทยแอมยาสูบ ซึ่งเป็นบริษัทธุรกิจการเกษตรข้ามชาติ ได้ซื้อโรงปมใบยาสูบจำนวนทั้งหมด 13 โรงจากบริษัทอินทนนท์ โดยบริษัทอินทนนท์ยังคงเป็นเจ้าของที่ดินและถือหุ้นในส่วนของที่ดิน การใช้กลยุทธ์ทางด้านราคาสามารถจูงใจให้ชาวบ้านปลูกยาสูบกับบริษัทได้จำนวนมาก เนื่องจากตั้งราคาซื้อใบยาเกรดต่ำสุดจากเดิมราคา 30 สตางค์ เป็น 80 สตางค์ และเกรดดีที่สุดจากเดิมราคา 1.40 บาท เป็น 2.40 บาท จนบริษัทด้องสร้างเตาปมใบยาเพิ่มขึ้นอีกจำนวน 19 เตา เพื่อให้สามารถอบใบยาสูบตามปริมาณที่รับซื้อในแต่ละครั้งได้หมด

แม้การรับซื้อใบยาในราคานี้สูงขึ้น จะทำให้ชาวบ้านมีรายได้จากการปลูกยาสูบเพิ่มขึ้นกว่าเท่าตัวก็ตาม แต่กระนั้นรายได้สูตรที่มีได้เพิ่มสูงขึ้นควบคู่กันไปด้วย เพราะเป็นการปลูกโดยใช้ปุ๋ยจัยการผลิตอย่างเข้มข้น กล่าวคือ นอกจากใช้ยาฆ่าแมลงแล้ว ยังใช้ปุ๋ยเร่งและปุ๋ยผงที่บริษัทจ่ายให้ล่วงหน้า รวมทั้งเริ่มมีการใช้รถไถเดินตามในการปรับปรุงพื้นที่ ด้วยการขอสินเชื่อจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) ที่เข้ามาพร้อม ๆ กับบริษัทไทยแอมฯ ในปี 2518 "...ก็ถ้าคิดถึงต้นทุนยาง模ดไปครึ่งต้นกว่าถึงจะคุ้มค่าปุ่ยค่ายาเข้าแหลง เหลือตัวเองบนยอดนิดหนึ่ง กำไนนิด ๆ หน่อย ๆ ก็ได้ คงจะทั้งต้นทุนบวกค่าปุ่ยค่ายาไปนั้นแหลงก็ได้เยอะ แต่ถ้ากำไรมาก ไม่ได้มากหรอก กำไรมาก็ได้นิดเดียว..." และกำไรมากที่อันน้อยนิดนี้ก็ลดลงเมื่อมีการคัดเกรดใบยาเข้มงวดมากยิ่งขึ้น ซึ่งชาวบ้านก็ปัญหาด้วยการเพิ่มปุ่ยเพื่อให้ใบยามีขนาดใหญ่ จะได้ราคาโดยรวมสูงขึ้น หรือที่เรียกว่า เคราน้ำหนักเข้าสู่

“...เข้าอยาของเรามาเรียง ที่เราคัดไว้แล้ว แบ่งแยกใหม่ ตีราคาให้เราตั้งไปเรื่อย ๆ เอลี่ยแล้วไม่ได้ตามที่เราคิดว่าจะได้ แต่ได้นิดเดียว ที่นี่ก็หันระบบการผลิตใหม่ เล่นน้ำหนักเข้าสู้อย่างเดียว แต่มันก็ไม่ต่างกว่า 80 สถาบันอยู่แล้ว ละน้ำหนักอย่างคละแล้วได้ราคามาไม่ต่างกว่า 1.50 สถาบัน ก็จะตกอยู่ที่ 1.50 สถาบัน ถ้าเราใช้น้ำหนักเข้าคุณ เราจะเน้นที่ราคากลาง 1.50 สถาบัน อาศัยน้ำหนักเข้าสู้...”

การเอาน้ำหนักเข้าสู้ ทำให้ค่าปัจจัยเพิ่มสูงขึ้น ชาวบ้านจึงพยายามลดปริมาณของยาฆ่าแมลงลง ด้วยการเพิ่มประสิทธิภาพของการใส่ยา “...แฟนรมนี่ แก่ใส่พูราดาเมื่อก่อนใช้หางช้อน แต่ที่นี่มันไม่สมำเสมอ เดียว ก็ช้อนได้มาก เดียว ก็ช้อนได้น้อย ไม่สมำเสมอ มันก็เปลี่ยนยา ที่นี่จะทำอย่างไรให้ตันทุนมันตัว จะประหนายด้วย แก้ไข้มืออยิบ เวลาใช้มืออยิบมันจะได้สมำเสมอทุกหลุมเลย หยอดใส่เป็นหดูมเป็นหดูม หยอดพูราดาనนะ...”

การเข้ามาของข้าวโพดฝักอ่อนและการแทนที่ยาสูบ

ในปี พ.ศ.2526 ซึ่งเป็นช่วงที่ชาวบ้านและบริษัทไทยแอมต่างขับเคี่ยวในเชิงกลยุทธ์เพื่อชิงความได้เปรียบในเชิงรายได้ระหว่างกันอยู่นั้น กำนันตำบลไกลี้เคียงซึ่งเป็นใบภารเกอร์รับโควต้าข้าวโพดฝักอ่อนจากบริษัทธุรกิจการเกษตรที่ผลิตผลไม้กระปองสองออก เข้ามาชวนให้กำนันเป็นหัวหน้าสายในการปลูกข้าวโพดฝักอ่อน ทำหน้าที่แจกปุ๋ย เมล็ดพันธุ์ และรวมรวมข้าวโพดจากชาวบ้านกำนันได้เรียกประชุมชาวบ้านเพื่อซักชวนให้ปลูกข้าวโพดฝักอ่อน มีชาวบ้านสนใจปลูกหลายราย ส่องปีตอมากำนันได้เข้าไปติดต่อจากบริษัทเอง เพราะเห็นว่าการเป็นใบภารร์ได้ผลตอบแทนสูงกว่าเป็นหัวหน้าสาย คือ นอกจาจจะได้ค่าส่วนต่างของราคاخ้าวโพดที่รับซื้อจากชาวบ้าน กับราคาน้ำที่ขายให้บริษัทประมาณกิโลกรัมละ 3-5 บาทแล้ว ยังได้ส่วนต่างจากการค่าปัจจัยที่ขายล่วงหน้าให้ลูกไว้อีกกระสอบละ 45 - 50 บาท จากค่าเมล็ดพันธุ์ถุงละ 5 บาท กำนันทั้งสองจึงตกลงแบ่งเขตส่งเสริมและรับซื้อข้าวโพดกัน โดยกำนันตำบลไกลี้ดำเนินการในเขต 3 หมู่บ้านทางตอนบนของตำบล ส่วนกำนันตำบลไกลี้ดำเนินการในเขต 2 หมู่บ้านทางตอนใต้ของตำบล กำนันตำบลทรายงามได้ชวนให้ผู้ใหญ่บ้านและชาวบ้านบางคนเป็นหัวหน้าสายให้ โดยแบ่งเปอร์เซ็นต์ให้กิโลกรัมละ .50 บาท

เช่นเดียวกับพืชชนิดอื่น ๆ ที่เข้ามาสังเสริม ในช่วงระยะเวลา ฯ ชาวบ้านจะทดลองปลูก ในพื้นที่ขนาดเล็กก่อน เมื่อได้รับความต้องการอย่างพื้นที่ปลูก แต่เนื่องจากข้าวโพดฝักอ่อนเป็นพืชที่เก็บฝักขาย และบริษัทกำหนดขนาดฝักที่รับซื้อ คือ ยาว 4-9 เซนติเมตร และกว้าง 1-1.5 เซนติเมตร ในช่วงเก็บฝัก ซึ่งกินเวลาประมาณ 10-15 วันนั้น ชาวบ้านต้องสำรวจดูฝักข้าวโพด และเก็บฝักทุกวัน เพราะหากเก็บข้าวหรือเร็วเกินไป ฝักข้าวโพดจะมีขนาดใหญ่หรือเล็กเกินไป บริษัทจะไม่รับซื้อ ต้องขายให้แม่ค้าในหมู่บ้านในราคายังคงต่อเนื่อง 2 บาท พื้นที่ปลูกข้าวโพดจึงขยายอย่างช้า ๆ ในช่วง 2-3 ปีแรก แต่เมื่อชาวบ้านมีความชำนาญขึ้น จึงเริ่มขยายพื้นที่ปลูกข้าวโพดในที่ดอนแปลงอื่น ๆ บางครั้งถูกห้ามที่ป่ารอบ ๆ ที่สวนเพิ่มขึ้น หรือปลูกในที่ไร่เหล่า ต่อมาก็เริ่มปลูกในที่นาหลังเกี่ยวข้าวแล้ว พื้นที่ปลูกข้าวโพดที่ขยายเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ ทำให้พื้นที่ปลูกยาสูบลดลงอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าบริษัทไทยแอนจะเพิ่มราคารับซื้อใบยาสูบคุณภาพดี เป็น 3.50 บาท และใบยาสูบคุณภาพต่ำสุดเป็น 1.40 บาท ซึ่งทำให้ผลตอบแทนจากการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนต่ำกว่ายาสูบประมาณมากกว่า 2 เท่ากันตาม ชาวบ้านที่หันมาปลูกข้าวโพดฝักอ่อนแทนยาสูบให้เหตุผลว่า การปลูกข้าวโพดฝักอ่อนไม่ต้องใช้ยาฆ่าแมลง ปล่อยทิ้งไว้ได้โดยไม่ต้องดูแลใกล้ชิด ใช้น้ำน้อยกว่ายาสูบ มีอายุสั้นกว่ายาสูบเพียง 55 วัน จึงปลูกในที่ดอนได้ถึง 2 ครั้ง ไปเปลือก และลำต้นยังเป็นอาหารของวัวได้อีกด้วย "...มันจะง่าย ปลูกแล้วทิ้งไว้ มันอก 15 วัน 25 วันก็ไปดู ถ้ามันขึ้นแล้วก็ไปยกร่อง ใส่ปุ๋ยกี้กร่องแค่นั้นก็เสร็จแล้ว จากนั้นอีก 45 วันก็ไปดูอีก มันออกดอกออกแล้ว เกสรตัวผู้เริ่มพุ่งก์ยอดเกสรตัวผู้ทิ้ง หลังจากนั้นอีก 7 วันไปดูซึ่งว่าขึ้นใหม่หรือยัง แต่ช่วงเก็บลำบาก ป่วยไม่ได้..."

ในบรรดาเหตุผลทั้งหมดนั้น การไม่ใช้ยาฆ่าแมลงดูจะเป็นเหตุผลสำคัญที่สุด ทั้งนี้ เพราะ ในปี พ.ศ. 2533 ได้มีชาวบ้านคนหนึ่งเลี้ยงชีวิต โดยแพทย์วินิจฉัยว่ามีสารพิษตกค้างในร่างกาย “...คนรุ่นน้องผมเนี่ยะเข้าพ่นยามากเกินไป แล้วทีนี้เข้าเข้าโรงพยาบาลหมอบอกว่าเป็นสารพิษตกค้างในร่างกาย เขาก็ไปรักษาหดลายแห้งแต่ในที่สุดเขาก็ตาย แค่อายุยังสิบกว่า...ยาสูบจะมากกว่าแล้วก็สัมผัสมากกว่า สมมุติว่าพอเราเก็บยาวันอาทิตย์ ประมาณวันจันทร์เราไปพ่นยา แล้วอีกสองสามวันเขาก็บอกร้าว เราก็เอามันไม่แอล์ถ้าสมมุติว่าทางโรงบ่มเข้าบ่มเสร็จเร็วเขาก็เก็บเร็ว ถ้าเข้าบ่มเสร็จช้าเขาก็เก็บช้า บางทีเนี่ยะของเราเหลืออีกตั้งเลยเขายังไม่ให้เก็บ เพราะเข้าบ่มไม่เสร็จ พอยามน้อยของเรามากถึงห้าวันเขาก็บอกร้าว เราก็จะไป กะเกณฑ์ตรวจที่ว่าเราพ่นยาวันนี้ อีกห้าวันเราจะเก็บอีกสิบวันเราจะเก็บ เรากะเกณฑ์ไม่ได้เลย...ขึ้นอยู่กับโรงบ่มขึ้นอยู่กับบริษัทนี่แหละ เพราะว่าเราถูกกำหนดด

ทุกเรื่องเลย ตั้งแต่การปลูก การใส่ปุ๋ย ไส้ยาอะไรต่างๆ ถูกกำหนดโดยบริษัท เพราเวชน์เราจะไม่เป็นตัวของตัวเอง สมมุติว่าเราขายยาวันอาทิตย์วันจันทร์เรา ไปพนยา เรายาด้วร่าอีกเจ็ดวันข้างหน้าเพื่อยามันจะเจือจางลงไป แล้วเราไปเก็บ เราหวังอย่างนั้นแต่นี่มันไม่ได้ พอกเราพ่นยาวันจันทร์วันพุธวันพฤหัสฯ ก็บอกให้ เรากับอีก เรากับไปเก็บอีกพอเราไปเก็บเนี่ย เราไปเก็บกลางวันน้ำค้างมันก็แห้ง แล้วแต่ยามันเหี่ยว แต่เราต้องไปเก็บตอนเข้าสีไม่เงาไม่ไปเลย... ยายังติดใบยา ออย ที่นี่เราเข้าไปร่องยานี่เราจะเปียกหมด เมื่อกับเราไปอาบยาพิช..."

เมื่อยาสูบหายไปจากบ้านทรายงามโดยมีข้าวโพดฝักอ่อนเข้ามาแทนที่นั้น สถานการณ์ ของการปลูกข้าวโพดฝักอ่อนก็แบบไม่ได้แตกต่างไปจากการปลูกยาสูบท่าในนัก เนื่องจากต้นทุน ในการปลูกเพิ่มสูงขึ้น ทั้งจากราคาค่าเมล็ดพันธุ์และค่าปุ๋ยยุเรียที่เพิ่มสูงขึ้น โดยราคาน้ำปุ๋ยเพิ่มขึ้น กว่า 4 เท่าตัว คือจากราคากระสอบละ 85 บาทในปี พ.ศ. 2526 เป็น 300 บาทเศษใน ปัจจุบัน การใช้น้ำปุ๋ยเพิ่มขึ้นจากเดิมที่ในช่วงระยะแรก ๆ ใส่ปุ๋ยเพียง 1 ครั้ง ปัจจุบันใส่ปุ๋ยถึง 3 ครั้ง คือ ใส่ปุ๋ยยุเรียรองพื้นก่อนปลูก 1 กระสอบต่อ 1 ไร่ หลังจากนั้นประมาณ 20 วันใส่ปุ๋ย ครั้งที่ 2 อีก 1 กระสอบ และใส่ปุ๋ยครั้งที่สามตอนยกร่องอีก 4 กระสอบ นอกจากนั้นค่ารถไถ ก็ เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน ขณะที่ปริมาณผลผลิตกลับลดน้อยลงเนื่องจากดินเสื่อม ส่วนราคารับซื้อข้าว โพดกลับเท่าเดิมคือ 20 บาท และมีแนวโน้มที่จะลดลงเนื่องจากใบเรื่องมีการรวมตัวกันเพื่อ พยายามกดราคาค้ารับซื้อให้ต่ำลง ดังเช่นนายศักดิ์ ปลูกข้าวโพดฝักอ่อนในถูฟนในที่ดอนเนื้อที่ 2 ไร่ 1 งาน ในปี 2540 มีค่าใช้จ่ายทั้งหมด 2432 บาท เป็นค่าไถพรวน 700 บาท ค่าเมล็ด พันธุ์ 17 กิโลกรัม ๆ ละ 36 บาท รวมเป็น 612 บาท ค่าปุ๋ยยุเรีย 4 กระสอบ ๆ ละ 280 บาท รวมเป็น 1120 บาท ขายผลผลิตได้ 662 กิโลกรัม ๆ ละ 20 บาท เป็นเงิน 13,250 บาท หัก ค่าใช้จ่ายเหลือ 10818 บาท ปี 2543 ปลูกในที่เดิม ต้นทุนในการผลิตเพิ่มขึ้น 1290 บาท คือ ค่าไถพรวนเพิ่มขึ้นเป็น 800 บาท ค่าเมล็ดพันธุ์เพิ่มขึ้นเป็นกิโลกรัมละ 56 บาท ค่าปุ๋ยรองพื้น 1 กระสอบ ราคา 330 บาท ปุ๋ยยุเรีย 5 กระสอบ ๆ ละ 320 บาท ผลผลิตลดลงกว่าครึ่งได้ เพียง 360 กิโลกรัม เป็นเงิน 7300 บาท ต้นทุนในการผลิตนี้ยังไม่รวมค่าแรงในการหยดข้าว โพดและค่าจ่ายร่อง เพราะชาวบ้านมักจะเอามือกัน ส่วนการเก็บและแกะฝักข้าวโพดก็มักทำกัน เองในครอบครัว รวมถึงค่าขนส่งซึ่งหากจ้างจะประมาณกระสอบละ 5 บาท

นอกจากนั้นผลผลิตข้าวโพดฝนรุ่นแรกจะมากกว่ารุ่นที่สอง และรุ่นที่สองจะมากกว่ารุ่นที่สาม เช่นเดียวกับผลผลิตข้าวโพดในที่นา ซึ่งรุ่นแรกจะได้มากกว่ารุ่นที่สองและรุ่นที่สองจะได้มาก

กว่ารุ่นที่สาม ขณะที่ต้นทุนในการผลิตกลับตรงกันข้าม เพราะข้าวโพดฟันรุ่นที่สามจะสูงกว่าข้าวโพดฟันรุ่นที่สองและข้าวโพดฟันรุ่นที่สองจะสูงกว่าข้าวโพดฟันรุ่นแรก เช่นเดียวกับข้าวโพดที่ปลูกในที่นา

หนี้สินและการจัดการหนี้สิน

ก่อนที่กองทุนเงินล้านจะเข้าในหมู่บ้าน กลุ่มเยาวชนได้มีการสำรวจสถานการณ์หนี้สินของแต่ละครัวเรือนในชุมชนพบว่า ชาวทรายางามมีหนี้สินรวมกันถึงกว่า 22 ล้านบาท โดยเป็นหนี้อကส. 17,174,463 บาท เป็นหนี้สหกรณ์ 2,797,407 บาท และที่เหลือเป็นหนี้นอกระบบ ในทัศนะของชาวทรายางาม สาเหตุของหนี้สินมาจากการหลâyทาง แต่สาเหตุสำคัญมาจากการส่งลูกเรียนหนังสือ ชาวบ้านนิยมส่งลูกเรียนชั้นมัธยมในตัวเมืองจังหวัดลำพูน เนื่องจากเห็นว่าโรงเรียนในชุมชนมีคุณภาพดีกว่า เพราะ "...เด็กนักเรียนที่เรียนจบจากโรงเรียนทรายางาม เกรดเฉลี่ยทุกเทอมได้ 3.00 - 3.6 เมื่อเรียนจบแล้วไปสอบต่อโรงเรียนรัฐบาลของชุมชนอื่น ๆ ปรากฏว่าเด็กสอบไม่ติดสักคน ทำให้พ่อแม่ส่วนใหญ่เป็นภัยตอกกังวลในเรื่องระบบการศึกษาของโรงเรียน บางคนก็ต้องให้ลูกไปเรียนโรงเรียนที่อื่นที่เห็นว่ามีระบบการเรียนการสอนที่ดีกว่าโรงเรียนในชุมชน..." (กลุ่มเยาวชน. มปป 26) นอกจากค่าใช้จ่ายในการส่งบุตรหลานเรียนจะเป็นสาเหตุสำคัญในการก่อหนี้สินแล้ว ราคาสินค้าบริโภค อุปโภคที่สูงขณะที่ชาวบ้านมีรายรับน้อย เนื่องจากข้าวโพดมีราคาต่ำขณะที่ต้นทุนการผลิตเพิ่มสูงขึ้น นอกจากนั้นยังมีภาระต้องจ่ายดอกเบี้ย รวมถึงมีความอยากหรือตกลงใจในกระแสบริโภคนิยม

ห่วงเวลาของการมีหนี้สินนานนานมาก อดีตที่หลายคนนึกย้อนสืบลงที่การกู้เงินจากรถส. เพื่อนำมาซื้อรถไถเดินตาม ตลอดเวลา กว่าสองทศวรรษของชาวทรายางามจึงเป็นความพยายามที่จะดันรันเพื่อหาเงินมาเลี้ยงชีวิตและปลดเบี้ยองหนี้สิน การจัดการปัญหาหนี้สินมี 2 ระดับ ระดับแรกเป็นการจัดการในระดับครอบครัว และระดับที่สองเป็นการจัดการในระดับกลุ่ม

ยุทธศาสตร์ที่หลายครอบครัวนำมายาให้เพื่อแก้ปัญหานี้สินก็คือ การส่งสมາชิกของครอบครัวไปทำงานต่างประเทศ แม้จะเป็นช่องทางที่มีความเสี่ยงเพราครอบครัวเหล่านี้ต้องนำ น. ส. 3 ก. ไปค้าประกันเงินกู้จากนายทุนสำหรับเป็นค่าใช้จ่ายที่เรียกว่าค่าหัว โดยเสียดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน ในช่วงระยะเวลา ๗ คือประมาณปี พ.ศ. 2526 นั้น ชาวบ้านนิยมเดินทางไปประเทศไทย ตะวันออกกลาง ส่วนใหญ่เป็นประเทศชาติอาラเบียโดยมีนายหน้าซึ่งอยู่ที่อาเกอ้าง จังหวัด

เชียงใหม่เป็นผู้ติดต่ออำนวยความสะดวกให้ผ่านหัวหน้าสหกรณ์บ้านค่าหัวในช่วงนี้ประมาณ คนละ 20,000- 40,000 บาท หลัง ปี พ.ศ. 2530-2531 เป็นต้นมาความนิยมเดินทางไปทำงาน ในประเทศไทยและเชียเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะประเทศไทยตั้วันและประเทศไทยญี่ปุ่น เนื่องจากได้ค่าแรงสูง กว่าถึง 3-10 เท่า แต่การเดินทางไปทำงานที่ประเทศไทยตั้วันต้องเสียค่าหัวสูงถึง 70,000-100,000 บาท ส่วนประเทศไทยญี่ปุ่นสูงถึง 180,000 –200,000 บาท ชาวบ้านบางคนที่ไม่สามารถหาค่าหัวมาจ่ายได้ จึงเดินทางไปทำงานที่คุเวต

นายนิเศษ ชาวบ้านที่เดินทางไปทำงานที่ประเทศไทยตั้วันในปี พ.ศ. 2538 เล่าว่า ขอรับเงินจากนายทุนที่เชียงใหม่ 70,000 บาท เสียดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อเดือน จ่ายเป็นค่าหัวให้บริษัท 65,000 บาท เงินส่วนที่เหลือเป็นค่าใช้จ่ายในการทำพาสปอร์ตและตรวจโรค ไปทำงาน 2 ปี ได้เงินเดือน ๆ ละ 13,000 บาท สามารถใช้หนี้รถสี่ก้อนกลูกข้าวโพดและทำโรงสีข้าวจำนวน 15,000 บาท และหนี้เงินกู้จากนายทุนที่เชียงใหม่ได้หมด มีเงินเหลือกลับมาประมาณ 30,000-40,000 บาท เมื่อกลับมาบ้านได้ 4-5 เดือนจึงสมควรไปทำงานที่ตั้วัน เสียค่าหัว 140,000 บาท ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีกประมาณ 10,000 บาท ไปทำงานเป็นซ่างไฟฟ้า ได้เงินเดือน 15840 หากทำให้ได้ จะได้เพิ่มประมาณ 23,000-25,000 บาท เมื่อใช้หนี้เงินที่กู้ไปเป็นค่าหัวแล้ว เหลือเงินกลับมาบ้านประมาณ 300,000 บาท

ส่วนนายเคารพ มีหนี้สินครั้งแรกในปี พ.ศ. 2527 โดยกู้เงินจากธกส.มา 10,000 บาท เพื่อมาเลี้ยงหมู เมื่อขายหมูแล้วสามารถใช้หนี้คืนได้ภายในกำหนดเวลา ปีต่อมาจึงกู้เงินจากธกส. อีก 50,000 บาท มาส่งลูกเรียน เมื่อครบกำหนดสามารถชำระหนี้คืนได้ เมื่อชำระหนี้หมดแล้วก็ขอรับเงินใหม่ แต่ ปี พ.ศ. 2542-2543 ข้าวโพดได้ผลไม่ดี ขณะเดียวกันลูกก็ขอรวมอเตอร์ไว้ใช้ค์ ขณะนี้อยู่ในระยะปรับโครงสร้างหนี้ ไม่สามารถกู้เงินได้

นายสมภพแก้ปัญหาหนี้สินด้วยการทำเกษตรผสมผสาน ปลูกผักนานาชนิด ทั้งผักพื้นเมืองและผักที่เอามาไว้ขาย เช่น แครอท และเลิกปลูกข้าวโพดผักก่ออ่อน

การรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหานี้สินเป็นยุทธศาสตร์ที่ชาวบ้านจำนวนไม่น้อยเลือกที่จะกระทำ ชาวบ้านที่ปลูกข้าวโพดผักก่ออ่อนขาย ได้จัดตั้งกลุ่มข้าวโพดเพื่อชื่อปุ่ยราคากูณาขายให้สมาชิก โดยเงินเริ่มต้นของกลุ่มมาจากภาระدمเงินของสมาชิกก่วงกัน

“...เมื่อก่อนนี้เราเบิกบุญจากใบกรอกเกอร์ ที่มาส่งเสริมปลูกข้าวโพด ที่นี่เขาเอาไว้ใช้แพลงก์ไม่เอาแพลงก์ไม่คุ้ม ค่าขนส่งอะไรทำนองนี้ ที่นี่ทางเราคิดว่าถ้าเราเอาบุญ

เข้าข้าวโพดเขามันแพง ที่นี่เราเก็บมาคิดร่วมกันว่าเรารวมกันลุ่มกันใหม่ ไปแกะปูยหาในบุญข้าวโพด เราก็รวมกันลุ่มกันออมเงินกันตอนแรกนี่ເຂົ້າເປົ່ວໜັດກ່ອນ ลงทุนกัน คนละสองร้อยบาทลงออมกันนะครั้งแรก ที่นี่ກ็ເກົາກຳໄວ້ข้าวโพດເປັນກີລິຫ້າສົບສົດາງຄົກທີ່ໃບຮຽກເກອວ້າເຂົ້າໃໝ່ ເຂົ້າເປົ່ວໜັດຕຽນນັ້ນມາຮັມກັນອີກ ແລ້ວກີໄດ້ເຈີນໄປຕື້ອນຸ່ຍທີ່ໄປຂໍ້ອຸ່ຍສົມມູດໃຈເຂົ້າຂໍ້ອຸ່ຍມານີ່ກະສົບຮັນນີ້ ເຈົະເກົາກຳໄວ້ແກ່ສົບບາຫເຂົ້າກຸ່ມສົມມູດໃຈເຂົ້າມາສາມຮ້ອຍເຈົກເອາສາມຮ້ອຍສົບ ແຕ່ຄ້າໄປເອາຂອງພົກຄ້າ ເຂົະຫຍາຍສາມຮ້ອຍຫ້າສົບປະມານນີ້ ເຈົກເສີຍໃຫ້ເຂົ້າຕັ້ງສື່ສົບກວ່າບາຫ... ພອທຳໄດ້ໄປຫັກປີ້ນນີ້ປີ້ນນີ້ເຈົ້າໄປສື່ຮຸ່ນ ສື່ຮຸ່ນກຳໄວ້ມັກເຂົ້າມາແລ້ວເຈົກເອມກັນໄປດ້ວຍ ສົມມູດໃຈວ່າປຸກຂ້າວໂພດສື່ຮຸ່ນໆ ຫ້າສົບບາຫປີ້ນນີ້ມັກໄດ້ສົດຮ້ອຍບາຫເງິນອອມຕຽນນີ້ ເຈົກໄປຕື້ອນຸ່ຍໃຊ້ເອງ ທີ່ຕອນແຮກນີ້ເຮຍັງໄປຕື້ອນຸ່ຍອຸ່ຍ ແຕ່ພວມມະຍະຫັ້ງຄ້າເອາເປັນຮ້ອຍຄຸງ ເວໂທໄປແລຍຈ່າຍເງິນປ່າຍທາງນີ້

นอกจากรากลุ่มข้าวโพດแล้ว ชาวดັນທີເລື່ອງວັກຮົມຕັ້ງເພື່ອຂ່າຍເຫຼືອກັນໃນກາຮັດຄວາມເສີ່ງທີ່ເກີດຂຶ້ນຈາກການເສີຍຊີວິຕີຂອງວ່າ ໂດຍໃຊ້ຂໍ້ອກລຸ່ມວ່າ ກລຸ່ມວ່າແມ່ງ ຂາວບັນທີ່ທຳເກະດວກສົມຜສານກົງຮົມຕັ້ງກັນເປັນກຸ່ມຜັກເພື່ອຂ່າຍເຫຼືອກັນ

บทที่ 4

กองทุนหมู่บ้านในกระแสความเปลี่ยนแปลง และผลที่มีต่อชุมชน

เช่นเดียวกับชุมชนหมู่บ้านอื่น ๆ บ้านทรายางມໄດ້ຮັບຈັດສຽງເງິນໃນວິເນີນນີ້ລ້ານບາຫເພື່ອເປັນແຫລ່ງເງິນທຸນໜຸນເວີຍນອງໜຸນ ສ້າງງານ ສ້າງຮາຍໄດ້ ອ້ອຽເປັນກາສ້າງຮະບົບສິນເຊື້ອໃຫ້ກັບໜຸນ ເພື່ອນຳໄປສູ່ກາຮ້າງຄວາມເຂັ້ມແໜັງໃຫ້ກັບໜຸນໃນຮະຍະຍາວນັ້ນເອງ ແຕ່ເງິນນີ້ລ້ານເຂົ້າມາໃນບ້ານທรายางມໃນຂະໜາດທີ່ກຸ່ມເຍວ່ານັ້ນກຳລັງວິຊຍເກີຍກັບໜີ້ສິນຂອງໜຸນ ອ້ອຽເຂົ້າມາໃນໜ່ວງທີ່ຈຳນວນໜີ້ສິນແລະສາເຫຼຸອງໜີ້ສິນກຳລັງເປັນປະເດີນປົ້ນທີ່ໜຸນກຳລັງພຸດຄື່ງ ດ້ວຍນັຍນີ້ ຂາວບັນທรายางມຈຶ່ງມີປົງສິມພັນຮົກບັກອອກທຸນໜຸ້ມັນໃນລັກຜະນະທີ່ແຕກຕ່າງໜາກໜາຍ

กรรมการและความขัดแย้ง

การเลือกตั้งคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านทรายางมีความโดดเด่นมาก เนื่องจากกำหนดนี้ ซึ่งเป็นผู้นำคนสำคัญของชุมชนและผู้นำของกลุ่มเล็ก ๆ หลายกลุ่ม พยายามให้การบริหารจัดการ กองทุนหมู่บ้านเป็นการบริหารโดยระบบตัวแทนของกลุ่มต่าง ๆ รวมทั้งให้สมาชิกในทุกเขตการปัก ครองของหมู่บ้านมีตัวแทนอยู่ในคณะกรรมการกองทุนด้วย รายชื่อที่ได้รับการเสนอเพื่อให้สมาชิก กองทุนเลือกจึงมาทั้งจากการเสนอของสมาชิกในแต่ละเขตและจากการเสนอของกลุ่ม มีมากกว่า 30 คน โดยให้ชาวบ้านเลือก 15 คน ชาวบ้านที่ได้รับคะแนนสูงสุดจำนวน 15 คนนี้ บางคนถูก ปรับเปลี่ยนแล้วเลือกเข้าไปใหม่ เพื่อให้คณะกรรมการมีคุณสมบัติที่ไม่ขัดแย้งกับระเบียบกองทุน หมู่บ้าน คือไม่เป็นตัวแทนของข้าราชการ (ระเบียบขันณัตน์) สมาชิกทุกเขตมีตัวแทนของตนเป็น คณะกรรมการ และให้มีสัดส่วนของผู้หญิงเพิ่มขึ้น "...มันจะมีหลายฯ องค์ประกอบในก้านเลือก นะปี้ มีตึงตัวแทนขององค์ก้อนตี้มาจ่วยอู้ อ้าว แล้วเยาวชนบ่มาจ่วยดูก่า ก็ต้องคัดออกคนหนึ่ง เอาเยาวชนเข้ามาແยื่นคนหนึ่ง แม่บ้านบ้านหยังบ้าบ๋อยาแม่ญิงหยังบ้าบ'r'บ'r'เต้ากัน อ้าว ถ้าหยังอันก'เอาบ'r'อยาออกคนป้อจายนักหื้อมันครบเต้ากันสมดุลย์กัน อ้าว มาແยื่นมาบ้านเข้า ตังบีอกใต้บ'r'กำแล้วແยื่นมา บ'r'ก'านหมูตั้งเห็น'อ'อกไปอาดังได้เข้ามา..."

หลังจากมีการปรับเปลี่ยนองค์ประกอบของคณะกรรมการเพื่อให้สมาชิกแต่ละเขตต่างมี ตัวแทนเป็นคณะกรรมการกองทุนแล้ว ปรากฏว่า สมาชิกเขต 11 มีตัวแทน 2 คน กลุ่มเยาวชน และกลุ่มแม่บ้านมีตัวแทนเป็นกรรมการกองทุนกลุ่มละ 1 คน แต่คณะกรรมการส่วนใหญ่ก็ยัง เป็นผู้ชาย มีผู้หญิงเพียง 3 คนเท่านั้น

ส่วนตำแหน่งประธาน รองประธาน เลขา และหรัญญิกกองทุนเป็นการเลือกันเองใน หมู่คณะกรรมการ โดยมีกำหนดเป็นที่ปรึกษาของทุน การบริหารกองทุนดำเนินโดยคณะกรรมการ บริหารที่ประกอบด้วย ประธาน เลขา และหรัญญิก ส่วนคณะกรรมการที่เหลือเป็นคณะกรรมการร่วม

การทำงานของคณะกรรมการกองทุนไม่ได้เป็นไปด้วยความราบรื่น ทั้งนี้เพราะมีความขัด แย้งกันสูง จนกระทั่งกรรมการซึ่งเป็นตัวแทนของกลุ่มเยาวชนลาออก 1 คน กรรมการที่ลาออก ให้เหตุผลว่ามีความขัดแย้งเกี่ยวกับแนวทางในการบริหารกองทุนหลายเรื่อง ทั้งในเรื่องของการ พิจารณาให้กู้ การกำหนดอัตราดอกเบี้ย และการหักดอกเบี้ยล่วงหน้า

“...คือกระดาษแผ่นเดียว อาจจะเป็นกระดาษเศษ เอกماเขียนโครง
การ ข้าพเจ้าซื่อนายนั้น นางนี้ มีความต้องการจะขอภูเงินหมู่บ้าน กองทุนหมู่
บ้านเอาไปซื้อหนู ไปซื้อวัว ซื้ออะไรต่าง ๆ ในกิจกรรม ซื้อเลี้ยงสัตว์นั่นครบ
อย่างทำการเกษตรก็เอาไปซื้อปุ๋ย ซื้อเมล็ดพันธุ์ จริง ๆ แล้วการซื้อเมล็ดพันธุ์
ใบรากเกอร์ เขาจัดให้อยู่แล้ว ...มันมีอีกกรณีหนึ่ง ซึ่งเป็นอบต.กู้ไปเลี้ยงวัว ผูก
ตาม ถ้าเอาไปจะเลี้ยงได้ มีความรับผิดชอบดูแล ไม่มี แล้วจะทำยังไง ให้คน
อื่นเลี้ยงต่อ ปรากฏว่าไม่ให้เสียสิทธิ ถ้าไปคณะกรรมการก้อนนัมติ แล้วมันยังไง
แม่เลี้ยงได้หนั่น (สามีทำงานอยู่ได้หนั่น) แม่เลี้ยงญี่ปุ่น(สามีทำงานอยู่ญี่ปุ่น) ก็
มาขอภู ภูไปทำไม่ เลี้ยงหมู...ดอกเบี้ยร้อยละ 3 ต่อปี ผุ่วมันเหมาะสมละ
แต่ในคณะกรรมการเข้าคิดเป็นคนคาดการณ์...แล้วก็ไปหักดอกเบี้ยเข้าชະ
ก่อนนะ ผุดแล้วมันไม่ตรงกับแนวคิดของผุ่ว ผุ่วเลยขอลาออกจาก เขาก็ไม่ว่า
อะไรมาก ก็คงรู้ว่าภารกิจคงบริหารกันได้อยู่...”

ขณะที่ประธานกลับไปเหตุผลของการลาออกจากว่าเป็นเพริ่งเรื่องส่วนตัว เนื่องจาก
กรรมการไม่มีเวลา แต่คณะกรรมการก็ไม่ได้มีการเลือกตั้งเพิ่มเพื่อให้ครบ 15 คนแต่อย่างใด แม้
ว่าอีกไม่กี่เดือนถัดมา มีกรรมการลาออกอีก 1 คน เนื่องจากจะเดินทางไปทำงานต่างประเทศ

กฎระเบียบและการบริหารจัดการกองทุน

กฎระเบียบเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านไม่เพียงนำไปสู่ความขัดแย้งในหมู่คณะกรรมการเท่านั้น หากแต่ยังนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกรรมการและสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน กฎระเบียบที่นำ
ไปสู่ความขัดแย้งระหว่างคณะกรรมการและสมาชิกกองทุนหมู่บ้านก็คือ การที่คณะกรรมการ
กำหนดให้สมาชิกต้องยอมทรัพย์ทุกเดือน ๆ ละ 10 บาท และเพื่อความสะดวกในการจัดเก็บ
คณะกรรมการให้สมาชิกจ่ายเงินคอมทรัพย์เพียงครั้งเดียว จะเบียบในการยอมทรัพย์นี้กำหนดขึ้น
มาภายหลังโดยคณะกรรมการอ้างว่าเป็นนโยบายของรัฐบาล “...อันนี้มันเป็นนโยบายของมาจาก
รัฐบาลก่อนที่ว่าเงิน 1 ล้านบาทนำมาให้สมาชิกกู้ ภูแล้วก็ต้องยอมไว้ด้วย เพราะว่าเงินคอมจะ
เป็นเงินหมุนเวียนภายในกลุ่มของเรามาให้ไปไหน...” แต่สมาชิกบางคนก็ไม่ยอมยอมทรัพย์

ตอบ : สมาชิกบางคนก็ไม่เข้าใจ บอกว่า เขาให้สมาชิกເຄີຍເດືອນລະແກ່ 10 ບາທເອງ ປິບປິບແກ່ 120 ບາທ ເຂັບອກ ຈະອອມທຳໄມ້ ເງິນນີ້ເອົາໄປໆໃໝ່ ເອົາໄປໆທຳ ອະໄໄ ສິນປີມັນຈະໄດ້ອະໄໄ ດື່ອວ່າຄົນທີ່ ເຂົ້າຫວ່າມອນໄະ ເຂົາດີໄປໆໄກລາກວ່າເວົາ ເຂົ້າໄມ້ ອີຍາກຈະທຳ ໄນ່ອີຍາກຈະອອມກັບເວົາ ຄອຍແຍ້ງຕລອດ

ຖາມ : ຄໍາເຂົາໄມ້ອີຍາກຈະອອມກັບເວົາ ເຂົາຈະມາເປັນສາມາຊີກອງທຸນໄດ້ໃໝ່ໂນມຄ່າ

ตอบ : ຕອນນີ້ກົງຍັງໄດ້ອ່ອຽ່ ເພຣະວ່າເຂົາຈະມີເງິນຄ່າຫຸ້ນ ຕອນຄວັງແກກທີ່ເຂົ້າ 10 ບາທ ແລ້ວກົດຄ່າສົມມັກ 5 ບາທ ພອດຶງສິນປີເຮົາຈະປະປະໜຸມໃໝ່ອົກຈັງນິ່ງ ຈະຖາມສາມາຊີກທີ່ ໄນ່ໄດ້ອ່ອມ ຕ້ອງກາຍັງໄໝ ຈະລາອອກຫີ້ວ່າຈະຂອບເປັນສາມາຊີກ ຄໍາຂອບເປັນສາມາຊີກອ່ອຽ່ ກົດຕ້ອງມີກາຍອອມ

ຖາມ : ຄໍາເຂົາໄມ້ຍົມອອມລະຄ່າ ຈະໄລ່ເຂົາອອກຫີ້ວ່ອປັລ່າຄ່າ

ตอบ : ກົດຕ້ອງພູດໃຫ້ເຂົາເຂົ້າໃຈ

ຖາມ : ຄໍາເກີດໄມ້ເຂົ້າໃຈລະຄ່າ

ตอบ : ກົດຕ້ອງມີຄະນະກວດວ່າຈະໄຫ້ອອກຫີ້ວ່ອໄໝໃໝ່ເຂົ້າ ເພຣະວ່າຕ້ອງເຂົາ ຄະນະກວດວ່າຕັ້ງຄະນະກວດວ່າເວົາມີຄໍານາຈໃນການຕັດສິນໃຈອ່ອຽ່ແລ້ວ ກົດຕ້ອງບັງເປິ່ງຫາກັນ

ສ່ວນກວະວະເປີຍບໍເກີຍກັບການໃໝ່ເງິນນີ້ ອັດຮາດຄອກເບື້ຍ່ ແລະການຈັດສຽງກຳໄລສູຫຼືປະຈຳປີ ໄນ່ໄດ້ນຳໄປ ສູ່ຄວາມຝັດແຢັງຮ່ວ່າງກວດການແລະສາມາຊີກ ໃນກາຍື່ນນີ້ ຄະນະກວດການກຳຫັນດໃ້ສາມາຊີກເຂົ້າ ໂດຍກວດວ່າບຸຫຫຼຸດໃນກາຍື່ນນີ້ ແລະຈຳນວນເງິນທີ່ຂອງນີ້ ແມ່ໄດ້ກາຍທີ່ສາມາຊີກຢືນຕ່ອງຄະນະກວດວ່າ ເກືອບທັ້ງໝາຍດະໄນ ໄນ່ມີມາຍລະເອີຍດີ ທີ່ ນອກຈາກຮະບຸຫ້ອລະທີ່ໂດຍທີ່ອົງຫຼາຍຂອງຜູ້ຂອງກົ້າ ຈຳນວນເງິນທີ່ຂອງກົ້າ ແລະ ແຫຼຸດຂອງກາຈຳຂອງກົ້າຢ່າງສັ້ນ ເຊັ່ນ “...ຊ້າພເຈົ້າຈະຂອງກົ້າເງິນກອງທຸນໜີ່ບ້ານ 20,000 ບາທ ເພື່ອຈຸດປະສົງຄ້ອງວ່າ ເລີ່ຍ່າຍ...” “...ຂອງກົ້າເງິນກອງທຸນໜີ່ບ້ານ ຈຳນວນເງິນ 10,000 ບາທ ເພື່ອນຳໄປຕີ້ອ່າຄື່ອງຕັດໜ້າ ເຄື່ອງສພາຍ...” “...ຂອງກົ້າເງິນກອງທຸນໜີ່ບ້ານຈຳນວນ 20,000 ບາທ ເພື່ອນຳໄປລົງທຸນໜີ້ວ່າ...” “...ຂອງກົ້າຢືນເງິນກອງທຸນຂອງໜີ່ບ້ານຈຳນວນ 20,000 ບາທ ເພື່ອນຳໄປລົງທຸນສັງເສລີມອາຊີຟໃນກາຍເລີ່ຍ່າໂດ (ຫຼື້ອມແມໄໂຄພັນຮູດ)...” ເປັນຕົ້ນ ແຕ່ໃນກາຍພິຈາລານາເງິນນີ້ ຄະນະກວດວ່າ ໄນ່ໄດ້ພິຈາລານາຫຼຸດຫຼືວ່າຄວາມຈຳເປັນ ຫຼືວ່າຄວາມເໝາະສົມຂອງກາຈຳ ເພຣະຄະນະກວດອນນຸ້ມຕີ ເງິນນີ້ແກ່ສາມາຊີກທຸກຈາຍທີ່ຢືນຂອງກົ້າ ໂດຍສາມາຊີກທີ່ຢືນຂອງກົ້າຕໍ່ກວ່າ 20,000 ບາທຈະໄດ້ຮັບເງິນນີ້ຕາມ ຈຳນວນທີ່ຢືນຂອ ສ່ວນສາມາຊີກທີ່ຢືນຂອງກົ້າ 20,000 ບາທ ຄະນະກວດການນຳຈຳນວນສາມາຊີກມາຫາກັນ ຈຳນວນເງິນທີ່ເໜືອ ສາມາຊີກໃນສ່ວນນີ້ຈຶ່ງໄດ້ຮັບເງິນນີ້ເຖິງກັນ ດື່ອ 13,500 ບາທ ກຽມກາຮາຄນໍ້າໃໝ່ ແຫຼຸດໃນກາຍໄມ້ພິຈາລານາໂຄງການວ່າ “...ຄໍາເວົາເລີ່ຍ່າພິຈາລານາ ແໜ້ອນກັບວ່າໄມ້ໄທ້ເກີຍຕິກັບ

สมาชิกที่มาขอภัย กล่าวว่า “เข้าจะไม่มีเงินส่ง...” ทั้ง ๆ ที่คณะกรรมการของก็ตระหนักดีว่า การเหลือ
เงินกู้ด้วยวิธีนี้ จะทำให้จำนวนเงินที่สมาชิกได้รับน้อยเกินกว่าที่จะนำไปทำประโยชน์ คณะกรรมการ
การปล่อยเงินกู้ชุดแรก ให้สมาชิกทั้งหมด 74 ราย รวมเป็นเงินทั้งหมด 968,000 บาท
และได้นำเงินดอกเบี้ยที่หักล่วงหน้าจำนวน 58,080 บาทมาหักเป็นทุนในการใช้จ่ายกิจกรรมกอง
ทุน 2904 บาท เงินส่วนที่เหลือจากการให้สมาชิกกู้ในรอบแรกมาสบบทบกับเงินดอกเบี้ยที่หักเข้า
กองกลางแล้วให้สมาชิกกู้อีก 7 รายด้วย

ส่วนการกำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้ที่ร้อยละ 6 ต่อเดือนนั้น คณะกรรมการมองว่าถึงแม้จะสูงแต่ก็
ต้องกว่าอัตราดอกเบี้ยของกลุ่มคอมทรัพย์ นอกเหนือนั้นในช่วงระยะแรกยังต้องการนำเงินส่วนนี้มา
เป็นต้นทุนให้กับกองทุนหมู่บ้าน หากการบริหารกองทุนเป็นไปด้วยดี สมาชิกส่งเงินตามกำหนด
ก็อาจจะลดดอกเบี้ยลงได้

การจ่ายเงินกู้โดยหักดอกไวก่อนนั้น มีเหตุผลมาจากความจำเป็นที่จะต้องใช้เงินสำหรับเป็นค่า
เอกสารและธุรการอื่น ๆ “...เราต้องป้องกัน ถ้าไม่หักไวก่อนแล้วจะไปทำอะไร อย่างพวก
เอกสารนี่มันหมดไปเท่าไหร ถ้ายเอกสารบ้านเราก็ 2 บาทแล้ว เราจะเอาเงินที่ไหนไปทำ ...ถ้า
เราไม่หักไวก่อน เราต้องเอาพวกรึข้อมูลมาเสียก่อน ...เหลือจากนั้นเราจะทำอะไร แล้วก็ปล่อยให้
สมาชิกที่ยังไม่ได้กู้ก็ต่อ...”

เกณฑ์ในการจัดสรรกำไรมีดังนี้ แบ่งออกเป็น 5 ส่วนดังนี้ 1) จัดสรรกำไรมีเป็นเงินค่าหุ้น
40% 2) เงินตอบแทนคณะกรรมการ 20% 3) เป็นทุนเพื่อสนับสนุน 20% 4) เป็นทุนสา
ราชการประโยชน์ 15% และ 5) เป็นทุนใช้จ่ายในกิจกรรมกองทุน 5%

ในการชำระคืนเงินกู้ คณะกรรมการกำหนดให้สมาชิกชำระคืนไม่เกินวันที่ 15 ตุลาคม
สมาชิก 3 รายนำเงินมาชำระที่ประธานกองทุน ในวันที่ 25 กันยายน 2545 สมาชิกคนสุดท้าย
นำเงินมาชำระหนี้วันที่ 28 ตุลาคม 2545 และ ประธานจะเก็บเงินที่สมาชิกชำระคืนไกวักบتنเอง
เมื่อได้จำนวนมากพอ จึงนำไปฝากรธนาคาร

เหตุผลในการขอภัยกับความจริงของการใช้เงิน

หากนำโครงการที่ชาวทรายางมีน้ำที่มาพิจารณาแล้วจะพบว่า นำไปชี้อ้วว 26 ราย โดยมีทั้งชี้อ้ววแม่พันธุ์ และวัวที่เลี้ยงไว้ชุน 8 ราย นำไปเป็นทุนเพื่อเลี้ยงสัตว์ต่าง มีทั้งเลี้ยงปลา ในปอดิน เลี้ยงไก่พันธุ์พื้นเมือง หมู และกบในกระชัง 7 ราย นำไปค้าขาย โดยในจำนวนนี้ 3 รายเป็นใบเรเกอร์และได้รับเหตุผลว่าต้องการนำเงินไปเป็นทุนค้าขายข้าวโพดฝักอ่อน 2 รายระบุว่าต้องการนำเงินไปชี้อ้ววเครื่องตัดหญ้า ส่วนอีก 2 ราย ระบุเหตุผลในการขอภัยว่าต้องการนำเงินไปทำไรข้าวโพด และชื้อปุ๋ย

สมาชิกหลายรายไม่ได้นำเงินภัยมาใช้ตามวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในโครงการ เงื่อนไขที่สมาชิกไม่สามารถนำเงินมาใช้ตามวัตถุประสงค์จะเป็นสิ่งที่ควรพิจารณา ดังเช่นในกรณีของนายท่านนนท์ ซึ่งขอภัย 50000 บาท เพื่อนำเงินมาเป็นทุนซื้ออะไหล่ซ่อมรถไดนา ไม่ได้นำเงินมาซื้ออะไหล่ตามที่ระบุไว้ เนื่องจากจำนวนเงินที่ได้รับน้อยเกินไป จึงนำเงินมาต่อเติมบ้าน กรณีนายสมจิต ไม่ได้นำเงินที่ขอภัยมาเลี้ยงหมู แต่นำมาใช้หนี้ที่ยืมมาจากญาติพี่น้อง ส่วนกรณีของชาวบ้านที่นำเงินมาใช้ตามวัตถุประสงค์ไม่ใช่น้อย เช่นในกรณีของนายแก้ว นำเงินที่ได้มาสมทบกับเงินที่ตนเองมีอยู่เพื่อสร้างโรงเรือนขึ้นมาจีน กรณีของนายพล ยื่นขอภัย 20000 บาท มาเลี้ยงวัวทั้งตัว ๑ ตัวเพื่อทำการเงินภัย 30000 บาทเพื่อนำมาชี้อ้วว 2 ตัว แต่เมื่อได้รับจัดสรรเงินภัย 13500 บาท จึงไปขอภัยจากพ่อค้าคนกลางมาเสริม โดยให้เหตุผลที่ไม่เลี้ยงตัวเดียวว่า "...ชื้อมาที่ละตัวมันอย่างใด เลี้ยงวัวตัวเดียวเนื่องจากครัวเสียเวลา..."

หลักทัศนะต่อกองทุนหมู่บ้าน

การที่กองทุนหมู่บ้านเข้ามายืนในช่วงที่หนี้สิน และจำนวนหนี้สินกำลังเป็นประเด็นปัญหาที่ได้รับการพูดถึงอยู่ในชุมชนนั้น ทำให้ชาวบ้านมีปฏิกริยาต่อกองทุนหมู่บ้านในลักษณะที่แตกต่างกันออกไป การสมัครเป็นสมาชิกกองทุน รวมถึงการขอภัย จึงสะท้อนถึงทัศนะที่ชาวบ้านมีต่อกองทุนได้เป็นอย่างดี เมื่อชาวบ้านประมาณ 57 ครอบครัวตัดสินใจไม่สมัครเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน ชาวบ้านที่สมัครเป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน 240 ครอบครัว ยื่นขอภัยรอบแรกประมาณ 1 ใน 3 โดยสมาชิกส่วนใหญ่ที่ไม่ขอภัยให้เหตุผลว่าไม่ต้องการเพิ่มนี้ให้ตนเองอีก

เมื่อนำปริมาณหนี้สินของชุมชนมาพิจารณาจะเห็นได้ว่า เงินกองทุนหมู่บ้านมีสัดส่วนที่เล็กมากเมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณหนี้สินที่ชาวบ้านแบกรับอยู่ ด้วยนั้นนี้ ในสายตาของชาว

บ้าน เงินกองทุนหมู่บ้านไม่มีทางที่จะกล้ายเป็นแหล่งเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำของคนทั่วชนชั้นได้ เพราะในสถานการณ์ที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มีความสามารถในการชำระเพียงดอกเบี้ยเงินกู้เท่านั้น ปริมาณหนี้สินของชาวบ้านจึงไม่น่าที่จะลดน้อยถอยลง

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

วิจัยเชิงปฏิบัติการ

เศรษฐกิจครัวเรือนกับสถาบันสินเชื่อ

อภิชาต ทองอยู่

ชุดที่ 1: บทเรียนจากภาคเหนือ

การสะสานเงินตราของชุมชนชายขอบในกระแสความเปลี่ยนแปลง

ดร. พรachee ลีทองอิน

สืบสานความรู้ส่วนโภคภัณฑ์ไทยเลือง

ศรีษะ พรประชาธรรมา

พลิกฟื้นหัตถกรรมพื้นบ้านเพื่อสืบสานชุมชน

ดร. เกตุณณี มากมี

ถุงสินเชื่อเมือง: สู่การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ดร. เกตุณณี มากมี

บ้านเนื้อทราย: ความเข้มแข็งจากอดีตสู่ปัจจุบัน

ดร. ศศิธร ศรีปรัชเดวิสูกุล

หนึ่งสินของชุมชนชายขอบและกองทุนหมู่บ้านในกระแสความเปลี่ยนแปลง

ดร. พรachee ลีทองอิน

ชุดที่ 2: บทเรียนจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ทุนชุมชน ยุทธศาสตร์ครอบครัว และกองทุนหมู่บ้าน

ดร. มนัญ ทองอยู่

ชุดที่ 3: บทเรียนจากภาคกลาง

ชุดที่ 3.1: บทเรียนจากภาคกลางตอนบน

ทุนชุมชนภายใต้การจัดการของนายทุนห้องถังในจังหวัดนครสวรรค์

ดร. พิศมัย รัตนโรจน์กุล

ทุนชุมชนภายใต้การจัดการของประชาชนในจังหวัดนครสวรรค์

ดร. พิศมัย รัตนโรจน์กุล

ชุดที่ 3.2: บทเรียนจากภาคกลาง

ทุนชุมชน: ภาพสะท้อนแห่งความเป็นชุมชนบ้านนา กอกได้

ดร. พนารัช ปรีดากรณ์

บ้านกุลแก้ว: จากชานนาสู่ผู้ค้าและการแปรรูปผลิตภัณฑ์อยู่

ดร. อุษณีย์ โนนศวรรยา

การต่อยอดทุนชุมชนจากภูมิปัญญาด้านการจัดสถาน

ดร. พนารัช ปรีดากรณ์

น้ำตาลมะพร้าว: รสหวานที่จางหาย

พศ.ดร. ทศวรร มณีศรีฯ

จากนา...สู่สวนส้มแลร์สอร์ทรินภู

พ.อ.ดร. จิรศักดิ์ สุขวัฒนา

อาชีพทำนา: วิถีแรงงานที่เปลี่ยนแปลงไปในสังคมโลกการวัฒน์

ดร. อภิษัย ศรีโภภิต

ทุนชุมชน: รากแก้วของการเติบโตของกองทุนหมู่บ้าน

ชุดที่ 4 : บทเรียนจากภาคตะวันออก

การดำเนินอย่างชุมชนชาวสวน

ผศ.ดร. สุรุณัพ ปีดไธสง

ชาครี ทองสาริ

คณสูงทะเล: วิถีการเปลี่ยนแปลงของชุมชนชาวประมง

ผศ.ดร. สุรุณัพ ปีดไธสง

วัลยา ภูมิภักดีพรผล

กองทุนหมู่บ้านริมฝั่งทะเลกับการปรับฟื้นทุนชุมชน

ดร.ศิริกาญจน์ โภสุภก

กองทุนหมู่บ้านเขางมิน: ภาพสะท้อนจากผู้แปรรูปผลผลิตกลุ่มย่อย

ดร.ศิริกาญจน์ โภสุภก

ชุดที่ 5: บทเรียนจากภาคตะวันตก

ผลวัตการเรียนรู้เพื่อการดำเนินอย่างชุมชน

ผศ.ดร. เพ็ญศิริ จีระเดชาภูล

มนนา พิพัฒน์เพ็ญ

ทุนชุมชนในระบบการพัฒนา

ดร.พรเพ็ญ ทับเปลี่ยน

ปฏิบัติการทุนนิยม: การประทະ ประสบของสังคมเกษตรกรรม

นรินทร์ สังข์รักษ

ชุดที่ 6: บทเรียนจากภาคใต้

การจัดการกองทุนภายใต้ศรัทธาแห่งอิสลาม

ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์

ดวงรัตน์ ดีเม

การจัดการกองทุนหมู่บ้านกับการเปลี่ยนแปลงแห่งเงินตรา

ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ์

กองทุนเงินล้านกับการสร้างโอกาส

การเติมเต็มความมั่นคงทางสังคมของชุมชน

ดร. อัจฉรา วงศ์วัฒนาวงศ์

บ้านโภกสัก: วิถีชีวิตรากฐานสู่สวนยาง

ผศ.ดร. วันชัย ธรรมสัจการ

บ้านหาดใหญ่เต่า: วิถีชาวเลกับระบบการเปลี่ยนแปลง

ผศ.ดร. วันชัย ธรรมสัจการ

กองทุนหมู่บ้านจังหวัดท่องเที่ยว

ดร.จรพันธ์ ไตรพิพารัส

กองทุนหมู่บ้านจังหวัดเชียงราย

ดร.จรพันธ์ ไตรพิพารัส